

Interdisciplinární výzkum knížecí mohyly doby halštatské v Rovné u Strakonic

Reprezentace sociální identity a symbolika uměleckého projevu elit starší doby železné

An Interdisciplinary Study of the Princely Hallstatt Period Barrow
in Rovná in the Strakonice District
Representation of Social Identity and Symbolism
of the Artistic Expression of Early Iron Age Elite

Miloslav Chytráček – Ondřej Chvojka – Markus Egg – Jan John – Jan Michálek –
Jaroslav Cícha – Jindřich Hladil – Peter Koník – Radka Kozáková –
Roman Křivánek – René Kyselý – Antonín Majer – Jan Novák – Jaroslav Pavelka –
Michaela Rašková Zelinková – Petra Stránská – Ivo Světlík – Tereza Šálková

Předloženo redakci v listopadu 2018, upravená verze v únoru 2019

Práce přináší hlavní výsledky mezinárodního projektu zaměřeného na záchranný archeologický výzkum poškozené knížecí mohyly ze starší doby železné. Projekt vycházel z kombinace archeologických i bioarcheologických pramenů a využíval co nejširší spektrum přístupů a metod s tím, že klíčovou roli hrály přírodovědné analýzy. Radiokarbonové datování lidských a zvířecích kostí poskytlo významnou oporu při výkladu nálezové situace, potvrdilo i primární kostrový pohřeb s čtyřkolovým vozem a koňským postrojem z počátku doby halštatské. S mladším pozdně halštatským knížecím hrobem souvisela většina milodarů, které byly nalezeny v prostoru roubené hrobové komory. Šperk, součásti kroje a bronzové nádoby datují knížecí pohřeb do doby kolem roku 500 př. Kr. Malý dvoukolový vůz zdobený parohovými destičkami s geometrickými a figurálními motivy obsahoval pozůstatky masité jídelní obětiny. K hrobové výbavě patřilo pět bronzových nádob, soubor tak představuje nejbohatší pohřební výbavu bronzového nádobí v Čechách. Bronzová toaletní souprava typu Hochdorf pochází ze severní Itálie, rýnsko-tessinská situla i mísa varianty Hundersingen mají rovněž původ na italském poloostrově. Radiálně uspořádaná výzdoba dna u bronzových cist i výzdoba korby čtyřkolového a dvoukolového vozu otevírá problematiku kultovní symboliky, kterou se práce v širších souvislostech zabývá.

Mohylové pohřebiště, doba halštatská, bronzové nádoby, vůz, přírodovědné analýzy, pohřební ritus, elity, Čechy.

The work presents the main results of an international project focused on a rescue archaeological excavation of a damaged princely barrow from the Early Iron Age. The project was based on a combination of archaeological and bioarchaeological sources and utilised the broadest spectrum of approaches and methods, with natural science analyses playing a key role. Radiocarbon dating of human and animal bones provided significant support for interpreting the find situation, and a primary inhumation burial with a four-wheeled wagon and horse harness from the beginning of the Hallstatt period was also confirmed. The majority of grave goods found in the timber-lined grave chamber come from the Late Hallstatt period. Jewellery, costume components and bronze vessels date the younger princely burial to the period around 500 BC. A small chariot decorated with antler plates with geometric and figural motifs held the remains of a meat offering. The grave furnishings also included five bronze vessels, making the assemblage the richest burial inventory of bronze vessels in Bohemia. A Hochdorf type bronze toiletry kit comes from northern Italy, and a Rhine-Ticino situla and bowl of the Hundersingen type also have their origin on the Italian peninsula. The decoration arranged in radial fashion on the bottom of bronze cistae and the decoration of the body of the four-wheeled wagon and two-wheeled chariot raise the issue of cult symbolism, which the work addresses in broader contexts.

Barrow cemetery, Hallstatt period, bronze vessels, wagon, natural science analyses, burial rite, elites, Bohemia.

Úvod (M. Chytráček)

V letech 2012–2013 proběhl v katastru obce Rovná u Strakonic záchranný archeologický výzkum rozsáhlé mohyly 1 z pozdní doby halštatské. Důvodem k zahájení výzkumu bylo vyloupení pěti bronzových nádob v roce

2009 nelegálním výkopem z tehdy neznámého nálezového celku. Bronzové nádoby měly hodnotu jen ojedinělého nálezů bez podrobnějších znalostí nálezových okolností a vzhledem k identifikovanému zcela výjimeč-

nému a bezprostředně ohroženému hrobovému celku se znaky tzv. knížecího hrobu, bylo tehdy nutné v rámci Programu interní podpory projektů mezinárodní spolupráce AV ČR realizovat záchranný archeologický výzkum využívající nejnovějších metod a přírodovědných analýz. Projekt byl zaměřen na detailní plošný archeologický výzkum poškozené mohyly, vycházel z kombinace archeologických i bioarcheologických pramenů a probíhal ve spolupráci mezi Archeologickým ústavem AV ČR Praha, Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích a Römisch-Germanisches Zentralmuseum v Mohuči. Všechny pět bronzových nádob i veškeré další nálezy z výzkumu jsou v majetku Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, konzervace bronzových nádob byla provedena v Römisch-Germanisches Zentralmuseum v Mohuči. Předložená studie si klade za cíl přinést základní shrnutí dosud získaných poznatků o knížecím pohřbu z pozdní doby halštatské a přináší jen určitý výběr nalezených artefaktů, kompletní katalog nálezů bude publikován na jiném místě.

1. Poloha pohřebiště a přírodní prostředí

(J. Michálek)

Mohylové pohřebiště z pozdní doby halštatské v Rovné u Strakonice, v odborné literatuře známé již od roku 1860 (Píř 1900, 158, tab. XXX: 2, 4; Michálek – Fröhlich 1979, 36–37; Michálek 2017, 1/1. – 1/3., lok. č. 99A, 99F, 358–362, obr. 252–254, Fototab. 51: 4–5, Tab. 280–281), leží v nadmořské výšce 483 m na mírném návrší umístěném při severním okraji široké říční nivy poblíže soutoku řek Otavy a Volyňky. Mohyly 1 a 2 situované v mělkém sedle v severovýchodním rohu lesa Sedlina se nacházejí 300 m východně od nejbližších pohřbů mohylového pohřebiště a 800 m jižně od rozlehlého sídliště z období stupňů Ha D2/3 – LT A a LT C/D, které je situováno na nízkém návrší v dohledu obou mohyl (obr. 1). Lokality náleží k území středního Pootaví, jehož velmi příznivé antropogeografické podmínky přispěly k markantní, téměř nepřerušované sídelní tradici od období nejstaršího předneolitického a zemědělského pravěku až do středověku a dále do novověku. Zmíněný pootavský mikroregion náleží podle současného stavu archeologického výzkumu, který zde má již více než stoletou tradici, k nejlépe prozkoumaným a zároveň také k nejhustěji osídleným v celém regionu jižních Čech (Michálek 2002, 3–39, přílohy 1–7).

Osu středního Pootaví tvoří řeka Otava, protékající zde od západu k východu, centrální oblast území leží v okolí soutoku Volyňky s Otavou v prostoru dnešních Strakonice, obě řeky jsou napájeny řadou levo- i pravostranných přítoků. Mohylové pohřebiště u Rovné je z orografického hlediska situováno na jižním okraji Středočeské pahorkatiny, na území podsoustavy Šumavy, tj. Šumavského podhůří (Balatka – Sládek 1958; Švec – Nekovár – Vojtěch 1967, 25, 167). Střední Pootaví se geologicky rozprostírá při jihozápadním tektonickém okraji středočeského plutonu, který je tvořen porfyrickým amfibol-biotitickým granodioritem červenského typu. Převážně granitoidní horniny (biotitické až amfibolicko-biotitické pararuly a granodiority) plutonu a také horniny kasejovického

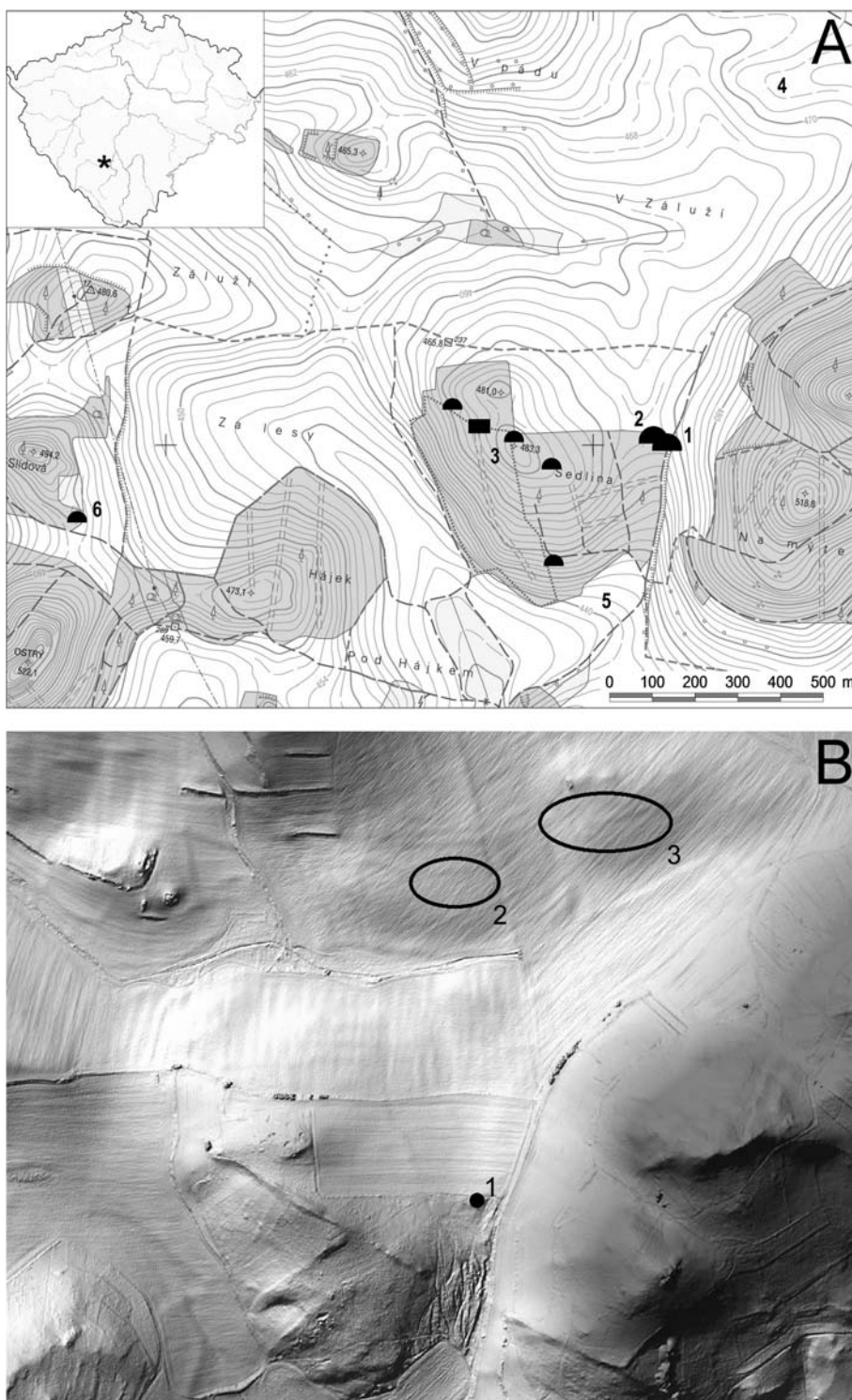
ostrova se zde stýkají s migmatity moldanubika (Albrecht a kol. 2003, 365–379; Kočárek – Trdlička 1964). Nejstarší zastoupenou geologickou jednotkou je moldanubikum, které má značnou rozlohu a směrem k jihu zabírá také Šumavské podhůří i strakonickou oblast. V okolí zkoumané lokality jsou nejrozšířenější pararuly s mocnými vrstvami mramorů (krystalických vápenců až dolomitů), erlanů, pegmatitů, leptinitů a grafitických kvarcitů; uvedené horniny jsou řídky proráženy žilami žilné žuly a žilného křemene (Kočárek – Trdlička 1964, 59; Tonika et al. 1980; Tonika – Vejnar et al. 1985). Katastrálním územím obcí Rovná a Radomyšl prochází ve směru JZ – SV tzv. katovické pásmo složené převážně z vápenatosilikátových rohovců či erlanů, křemenců, grafitických hornin a amfibolitů (Kodym – Suk 1958; Kodym et al. 1961; Machart 1976; Cícha 2014). Skalní podloží v okolí zkoumané lokality je tvořeno pestrout skupinou jihočeského moldanubika s častým střídáním těles a vložek metamorfovaných hornin (biotitických pararul, migmatitovaných biotitických pararul, kvarcitických rul, krystalického vápence a erlanu), které jsou pronikány několika mocnými hydrotermálními žilami křemene a drobnějšími žilami žilných žul. Jedná se o horniny použité při budování kamenné konstrukce zkoumané mohyly 1, které se nalézaly v jejím bezprostředním okolí, do vzdálenosti maximálně několika stovek metrů. Byly získávány povrchovým či připovrchovým sběrem volných kamenů (Cícha 2014).

Z přírodních surovin, které zajisté přitahovaly pozornost již od pravěku, se zde vyskytují především ložiska zlata (Kudrnáč 1971, 7–14; Morávek et al. 1992, 93–95, 105–112, 129–146, 149, 241–245; Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 23–31, 49, Karten 1, 3–6; Patera 1985, 197–218). Primární ložiska zde zastupují křemenné zlatonosné žíly, z nichž nejvýznamnější se vyskytují v kasejovicko-bělčickém rudním revíru. Ložiska druhotná reprezentují zlatonosné říční sedimenty rozšířené zejména podél toku Otavy (Mayer 1941; Morávek et al. 1985), jižním směrem také podél Volyňky a severněji ještě i podél říček Lomnice a Skalice. Zlatonosné jsou i uloženiny některých větších potoků, např. Závišínského na Blatensku a Peklova na Volyňsku. Získávání zlata rýžováním se zde předpokládá již od pravěku (Dubský 1949, 367–372; Kočárek – Trdlička 1964, 61–65; Kudrnáč 1971; Michálek – Fröhlich 1979, 13–14, 54–65, č. D1 – D59; Patera 1985, 197–218; Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 65–69, 199–208, 360–390, Abb. 6.25–6.26, Karte 1, Taf. 6–10) dosud ale není jednoznačně prokázáno a doloženo.

V průběhu pravěku a středověku mohla být využívána také nevelká ložiska grafitu. Grafitické horniny se vyskytují především v okolí Katovic, Volenic, Volyně, Mnichova a Kbelnice. Menší ložiska vázaná na rulu a křemenc se nachází v okolí Radomyšle mezi Leskovici, Malou a Velkou Turnou a také u Rohozné, kde jsou seskupena do pruhů (Oswald 1959, 117; Kočárek – Trdlička 1964, 65–69, 73).

Půdní poměry se v okolí lokality vyznačují jistou monotónností pokryvu, která je dána povahou a zastoupením půdotvorných substrátů. Převládají zde středně zrnité půdy, lehké, s nevelkou valounovou a úlomkovou příměsí v ornici, jsou mírně kyselé a propustné. Zcela převažující půdní typ reprezentují jílovito-hlinité půdy, v severní části kotliny potom půdy písčito-hlinité. Na

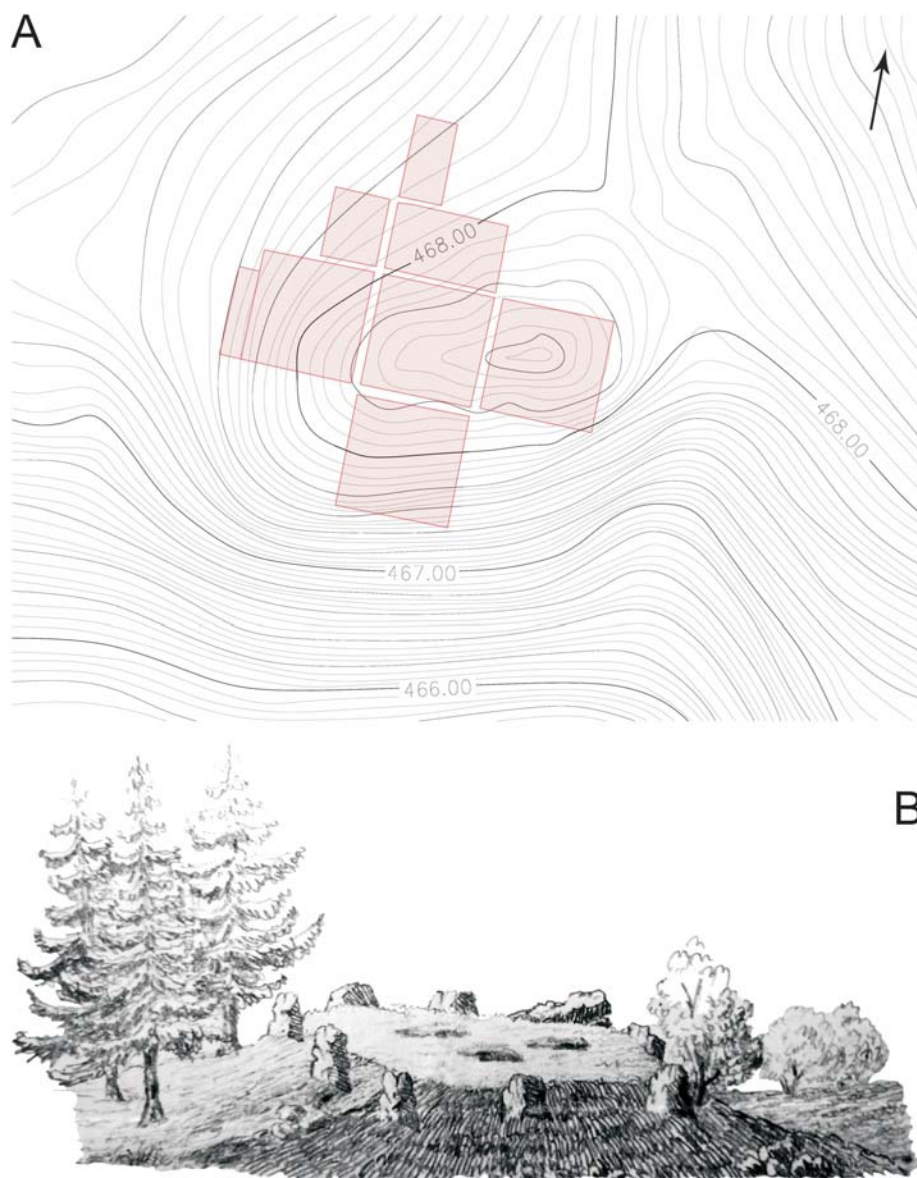
Obř. 1. Sídelní areál doby halštatské a časné laténské v severní části regionu středního Pootaví, okr. Strakonice. **A. 1–3:** Pohřebiště v lese Sedlína v k. ú. Rovná. **1** – velká mohyla č. 1; **2** – velká mohyla č. 2; **3** – plochý žárový hrob a skupina malých mohyl; **4** – velké sídliště Ha D – LTA v k. ú. Radomyšl; **5** – sídliště Ha D v k. ú. Rovná; **6** – velká nedatovaná mohyla v k. ú. Domanice (mapa J. Michálek). **B.** Reliéf povrchu utvořený na základě leteckého laserového skenování krajiny (J. John): **1** – poloha velkých mohyl 1–2 v k. ú. Rovná; **2–3** – kumulace nálezů ze sídliště Ha D – LTA zachycené povrchovémi sběry. — **Fig. 1.** Hallstatt and Early La Tène settlement areas in the northern part of the central Otava River region, Strakonice district. **A. 1–3:** Cemetery in Sedlína Forest in the cadastral territory of Rovná. **1** – large barrow no. 1; **2** – large barrow no. 2; **3** – flat cremation grave and group of small barrows; **4** – large Ha D – LTA settlement in the cadastral territory of Radomyšl; **5** – Ha D settlement in cadastral territory of Rovná; **6** – large undated barrow in cadastral territory of Domanice (map by J. Michálek). **B.** Terrain relief created using aerial laser scanning of the landscape (J. John): **1** – location of large barrow nos. 1–2 in cadastral territory of Rovná; **2–3** – assemblage of finds from Ha D – LTA settlement obtained in surface collections.

základě mapy půdních poměrů Strakonicka má Radomyšlsko a nejbližší okolí půdy lehké, hlinito-písčité, středně hluboké z přeměněných hornin, především rul. V severozápadním úseku oblastí lze registrovat také lehké hlinito-písčité půdy středně hluboké ze zrnitých vyvřelin, žul a granodioritů (Kočárek – Trdlička 1964, 40–43).

Klimaticky (Quitt 1971) se území středního Pootaví řadí mezi oblasti mírně teplé a mírně vlhké. Patří k nejteplejším oblastem jižních Čech, s průměrnou roční teplotou

kolem 7–7,7 °C, přičemž vyšší hodnota je v jeho severní části, a směrem k jihu, k Šumavskému předhůří, klesají teploty na 7,2 °C. Množstvím srážek patří území středního Pootaví k nejsušším, s průměrným ročním úhrnem srážek 500–550 mm, v jižní části potom s úhrnem narůstajícím na 600 mm a výše (Vesecký – Syrový – Zitek et al. 1958), tedy s podmínkami vhodnými pro zemědělský a pastevecký způsob života, který převládal u většiny pravěkých až raně středověkých populací. Tomu nasvědčují i výsledky geobotanické rekonstrukční mapy.

Obr. 2. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1: **A** – vrstevnicový plán povrchu mohyly 1 z roku 2012 s vyznačenou plochou záchranného výzkumu (J. Šindelář); **B** – mohyla 1 u Rovné v kresbě A. Č. Ludíkara z roku 1874 (dopis A. Č. Ludíkara z 16. 3. 1874, Archiv Národního muzea v Praze). — **Fig. 2.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1: **A** – contour plan of the surface of barrow no. 1 from 2012 showing the area of the rescue excavation (J. Šindelář); **B** – barrow no. 1 in Rovná in drawing by A. Č. Ludikar from 1874 (letter from A. Č. Ludikar dated 16/3/1874, National Museum Archives in Prague).

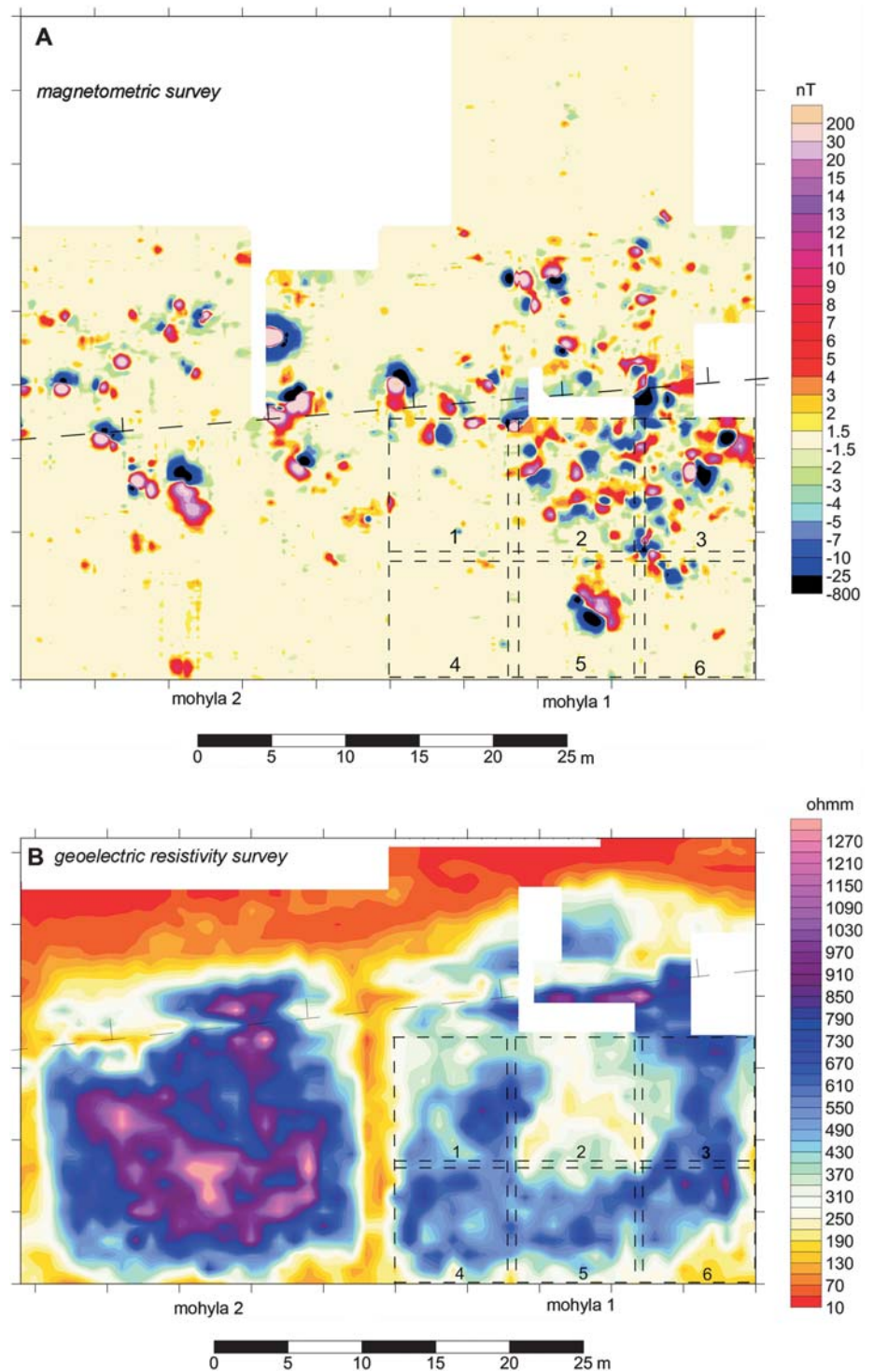
Původní přirozený vegetační kryt zde podle rekonstrukční geobotanické mapy představovaly především kyselé (acidofilní) doubravy, které se mozaikovitě střídaly se subxerofilními teplomilnými doubravami s drobnými ostrůvky vápnomilných bučin na krystalických vápencích, které zde v podložních vrstvách převažují. Sledované území se vyznačovalo horší bonitou půd, oblast byla vhodná především k pěstování obilnin a ovocnin (Milkyška a kol. 1968, list M-33-XX).

2. Historie výzkumu (J. Michálek)

Mohyly z doby halštatské v polesí Sedlina nedaleko obce Rovná u Strakonice (obr. 1) byly objeveny již roku 1860. Při údajné stavbě hájovny byla jedna mohyla porušena, našly se tehdy dva bronzové duté kruhy – turbany (Miltner 1862–1863, 44; Vocel 1868, 41, fig. 28; Píč 1900, 158, pl. XXX: 2, 4; Michálek 2017, tab. 280–281), části kostí rukou, spodní čelist lebky a zlomky hliněných nádob. Místo nálezů se mělo nacházet západně od

nově zkoumané mohyly 1, která byla výkopem narušena až v roce 1874. Mohyly 1 v podobě rozlehlé mírně vyvýšené plošiny s vystupujícími kameny po obvodu zachytila tehdy dobová kresba A. Č. Ludíkara (obr. 2B). Dochovaná zpráva zde zmiňuje červeně vypálenou popelovitou vrstvu, jakousi spálenou hmotu, zlomky kostí, malou nezdobenou bronzovou misku se šikmými stěnami (prům. dna 10 cm, v. 2,5 cm) a zlomky hliněných nádob (Ludikar 1874; Woldřich 1874, 198, 201, Fig. 4). V letech 1927–1928 realizoval podrobný průzkum v lese Sedlina B. Dubský (1928–1930, 290–291). V mohyle 1 položil menší sondu, ve které zachytil vrstvy kamenného pláště, mezi kameny vyzvedl pouze střepy nádob z doby halštatské a zároveň konstatoval, že se jedná o mohyly z doby halštatské a nikoliv o megalitickou stavbu, jak se původně mylně domnívali A. Č. Ludikar a J. N. Woldřich. V západní části lesa B. Dubský prokopal také menší mohyly o průměru 5 m, obsahující žárový pohřeb (obr. 1: A3) se dvěma keramickými nádobami a zlomkem bronzového náramku. Poblíže na

Obr. 3. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1. Geofyzikální průzkum mohyl 1 a 2: **A** – výsledky magnetometrického měření; **B** – výsledky měření geoelektrickou odporovou metodou (R. Křivánek). — **Fig. 3.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1. Geophysical survey of barrow nos. 1 and 2: **A** – results of magnetometric measurement; **B** – results of measurement using the geoelectrical resistivity method (R. Křivánek).

vrcholu výšiny ještě odkryl dva ploché žárové hroby zapuštěné do vápencového hřbetu. Jeden z hrobů ohraničovaly kameny, měl průměr 6 m a obsahoval spálené kosti, železný nůž a zlomky amforovité nádoby. Druhý hrob poskytl spálené kosti, menší amforu a železné fragmenty. Získané artefakty, které se nedochovaly, datoval B. Dubský (1949, 186, 219–220, 262–263; Michálek 2017, 361–362) do pozdní doby halštatské (Ha D). Z uvedených nálezů z mohyl a žárových hrobů v lese Sedlina se dochovaly pouze dva bronzové turbany.

3. Výzkum mohyly 1 a rozmístění milodarů v hrobové komoře

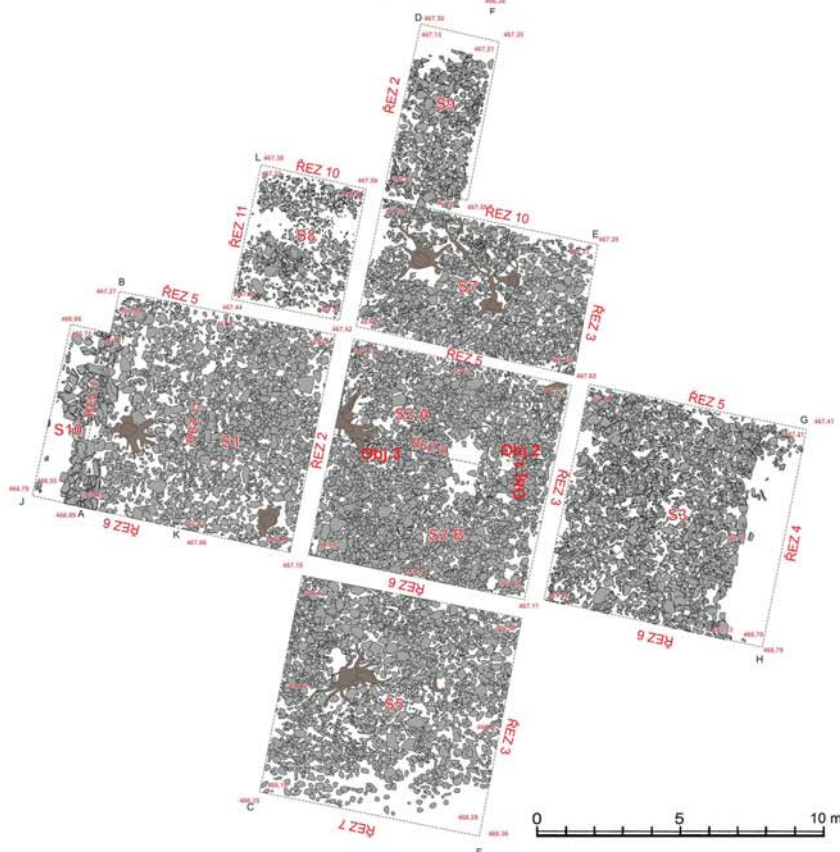
(M. Chytráček, O. Chvojka, J. John, J. Michálek, R. Kyselý, T. Šálková)

Mohyla 1 tvořená kamennou konstrukcí čtvercového půdorysu se svým západním okrajem téměř spojovala se stejně velkou mohylou 2 ležící v těsném sousedství (obr. 1: A1–2). Před zahájením plošného odkryvu mohyly 1 byl realizován geofyzikální průzkum v prostoru obou

1

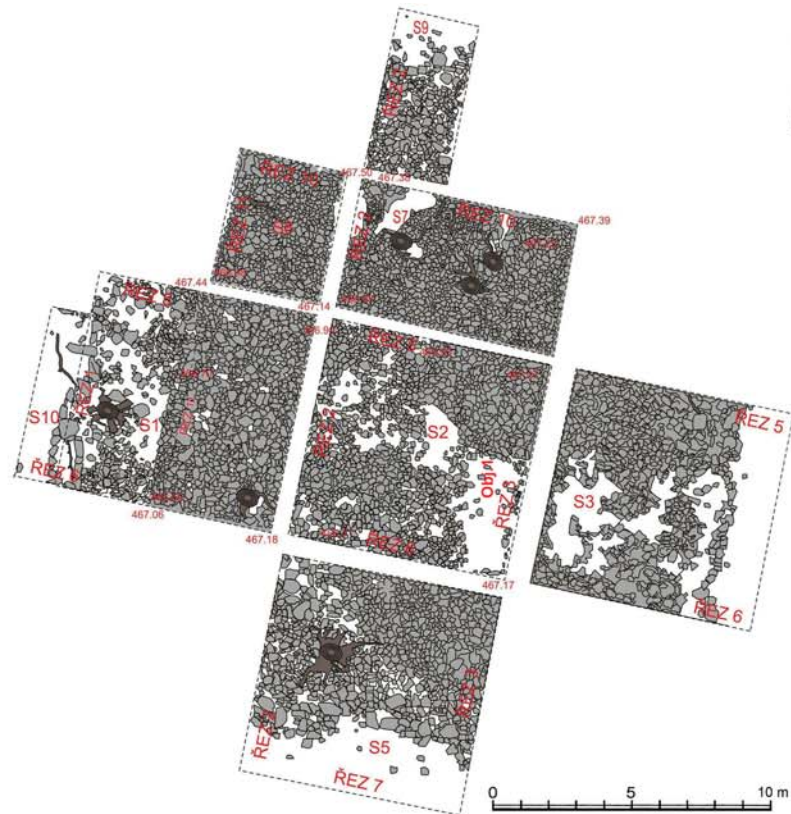

2

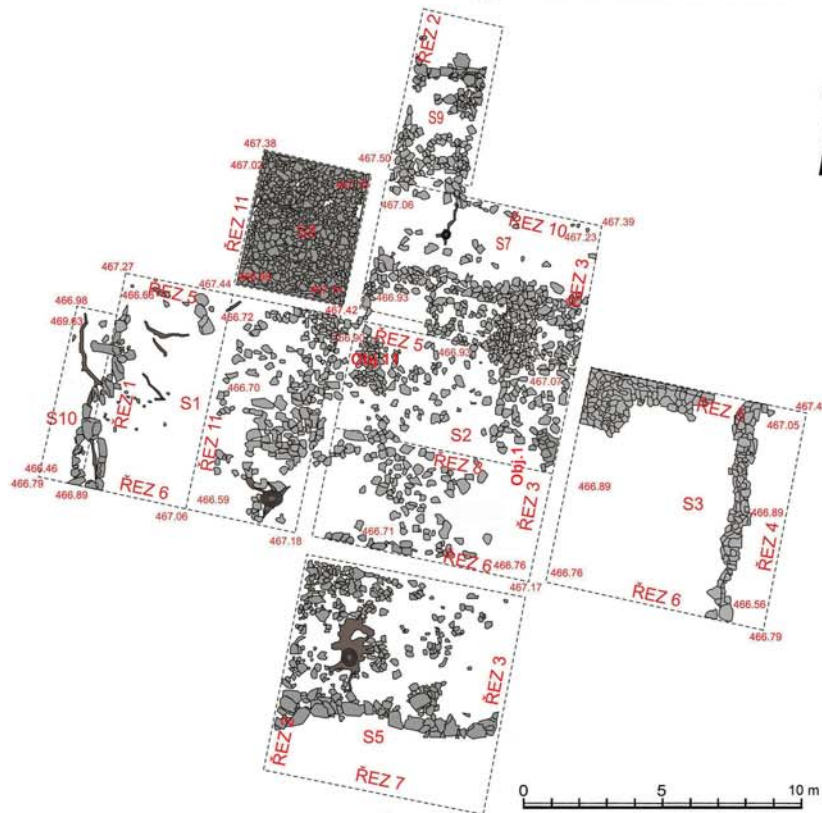

Obr. 4. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán záchraného výzkumu: **1** – 1. dokumentační úroveň; **2** – 2. dokumentační úroveň, objekty 1–3 vyznačují místa sekundárních zásahů (fotoplán překreslila B. Hružová). — **Fig. 4.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of rescue excavation: **1** – 1st documentation level; **2** – 2nd documentation level, features 1–3 indicate the location of secondary intrusions (aerial map redrawn by B. Hružová).

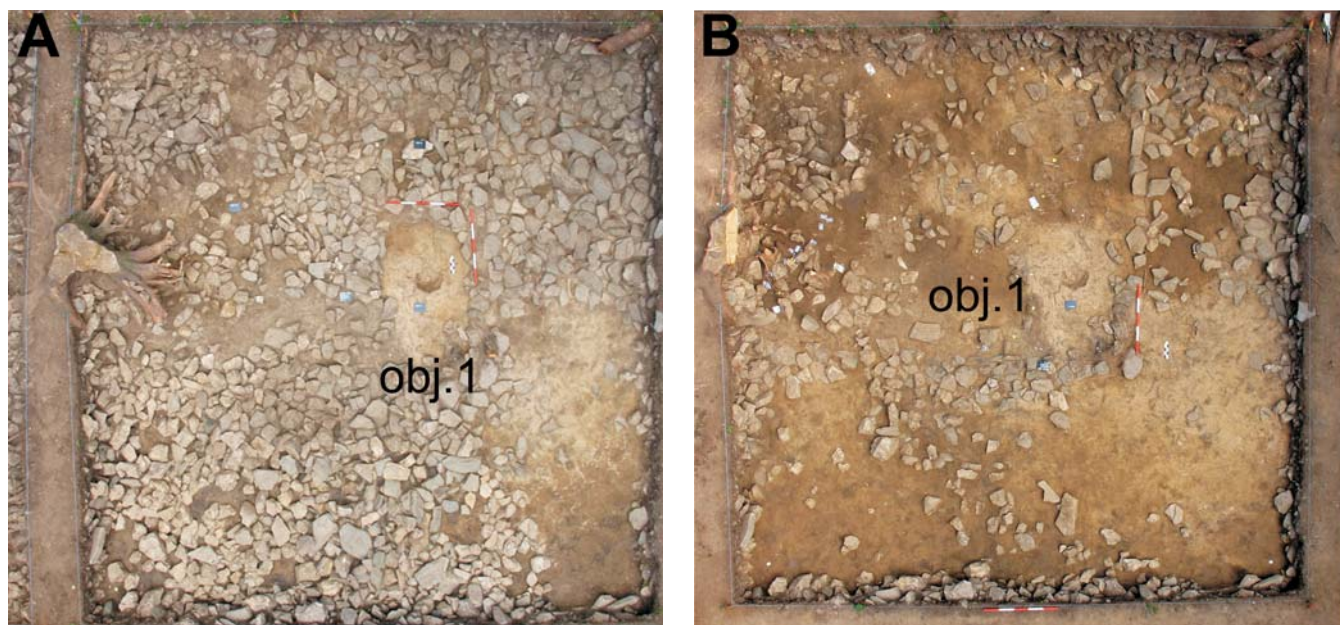
3

4

Obr. 5. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán záchranného výzkumu: **3** – 3. dokumentační úroveň; **4** – 4. dokumentační úroveň, objekty 1, 11 vyznačují místa sekundárních zásahů (fotoplán překreslila B. Hružová). — **Fig. 5.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of rescue excavation: **3** – 3rd documentation level; **4** – 4th documentation level, features 1, 11 indicate the location of secondary intrusions (aerial map redrawn by B. Hružová).

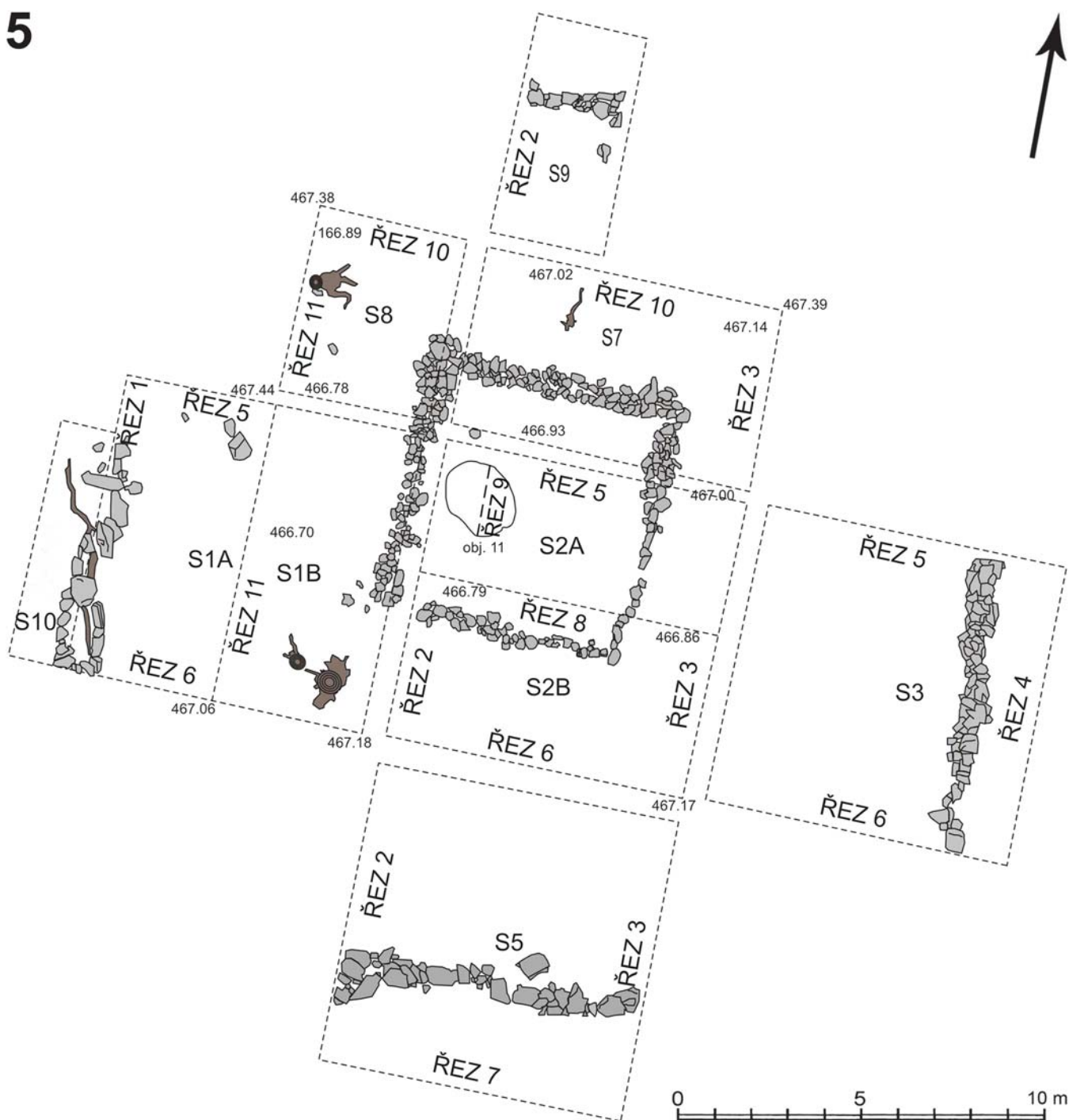

Obr. 6. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, snímek sektoru 2 s částečně odkrytou hrobovou komorou: **A** – 3. dokumentační úroveň. **B** – 4. dokumentační úroveň (foto J. John). — **Fig. 6.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, image of sector 2 with partially uncovered grave chamber: **A** – 3rd documentation level. **B** – 4th documentation level (photo by J. John).

Obr. 7. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, objekt 1: **A–B** – ilegální rabovací výkop (cca 2 x 1 m) z roku 2009 s otisky den ukradených nádob; **C** – otisk stěny cisty 2; **D** – otisk dna cisty 1 s patrnou odkopanou částí od detektorů, v pravé části snímku otisk dna kotle (foto M. Chytráček). — **Fig. 7.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, feature 1: **A–B** – illegal looting of pit (c. 2 x 1 m) from 2009 with prints of the bottoms of stolen vessels; **C** – print of wall of cista 2; **D** – print of bottom of cista 1 with visible dug part from detectors, right part of photo shows a print of the bottom of a cauldron (photo by M. Chytráček).

5

Obr. 8. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán záchranného výzkumu, 5. dokumentační úroveň (fotoplán překreslila B. Hružová). — **Fig. 8.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of rescue excavation, 5th documentation level (aerial map redrawn by B. Hružová).

mohyl (kap. 6.1.), ležících dnes na rozhraní lesa a přilehlého pole, odděleného od lesní parcely cestou a mělkým příkopem. Zvláště výsledky geoelektrické odporové metody (obr. 3B) ukázaly, že kryt z navršených kamenů obou velkých a stranou od pohřebiště situovaných mohyl má nápadně pravidelný čtyřúhelníkový půdorys, což není zcela obvyklé. Vyšší odpory zde výrazně naznačily kamenitý plášť obou mohyl a také velmi podobné, téměř čtvercové tvary obou destruovaných objektů.

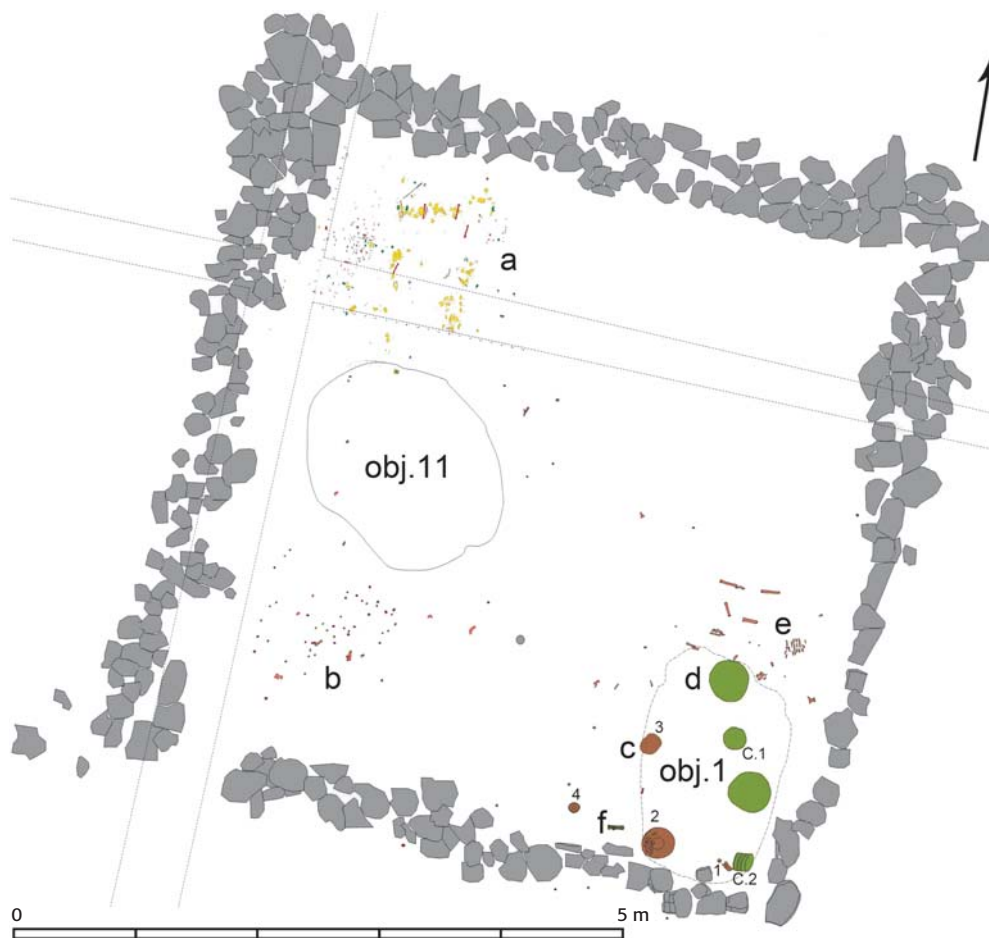
Těleso mohyly 1 složené z velkých i menších kamenů bylo zachováno do výšky 60 až 70 cm (obr. 9) a plošný odkryv probíhal po mechanických vrstvách mocných jen 15 cm. Postup výzkumu dokládá celkem pět dokumentačních úrovní (obr. 4–7; 8), které odhalují, že stavba měla skutečně pravidelný čtvercový půdorys o rozměrech 25 x 25 m, přičemž okrajové strany čtverce uzavírala vždy řada větších kamenů (obr. 7; 9–10). Vyměřená síť sektorů v plánované ploše výzkumu byla

Obr. 10. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, letecký snímek záchranného výzkumu: **A** – hrobová komora odkrytá v sektorech 1–2, 7–8 (5. dokumentační úroveň); **B** – celková plocha revizního výzkumu, 5. dokumentační úroveň (foto J. John). — **Fig. 10.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, aerial image of rescue excavation: **A** – grave chamber uncovered in sectors 1–2, 7–8 (5th documentation level); **B** – overall plan of review excavation, 5th documentation level (photo by J. John).

orientována souběžně se zasypaným nelegálním výkopem z roku 2009 (obr. 7), který měl oválný tvar s delší osou ve směru S – J. Výzkum zprvu probíhal v šesti sektorech o rozměrech 8 x 8 m, plocha pak byla rozšířena o další dva menší sektory. Každý sektor byl ještě rozčleněn na čtverce 2 x 2 m, které sloužily k lokalizaci odebíraných vzorků zeminy k proplavení (kap. 6.4.). Veškeré jednotlivé nálezy byly během výzkumu geodeticky zaměřeny v souřadnicovém systému JTSK a katalogizo-

vány. Při odebírání jednotlivých mechanických vrstev a preparování dokumentačních úrovní jsme v sektoru 2 mezi kameny promíšenými sypkou hnědou hlínou pozorovali místa s nápadnou koncentrací fragmentů kostí a keramiky, někdy i se zlomky železných předmětů, ojedinele se vyskytly též uhlíky (kap. 6.4.). Barevně nebo strukturou se tato místa většinou příliš neodlišovala od ostatních ploch sektoru. V 1. dokumentační úrovni jsme je označili jako objekty 2–4, ve 2. – 4./5. dok.

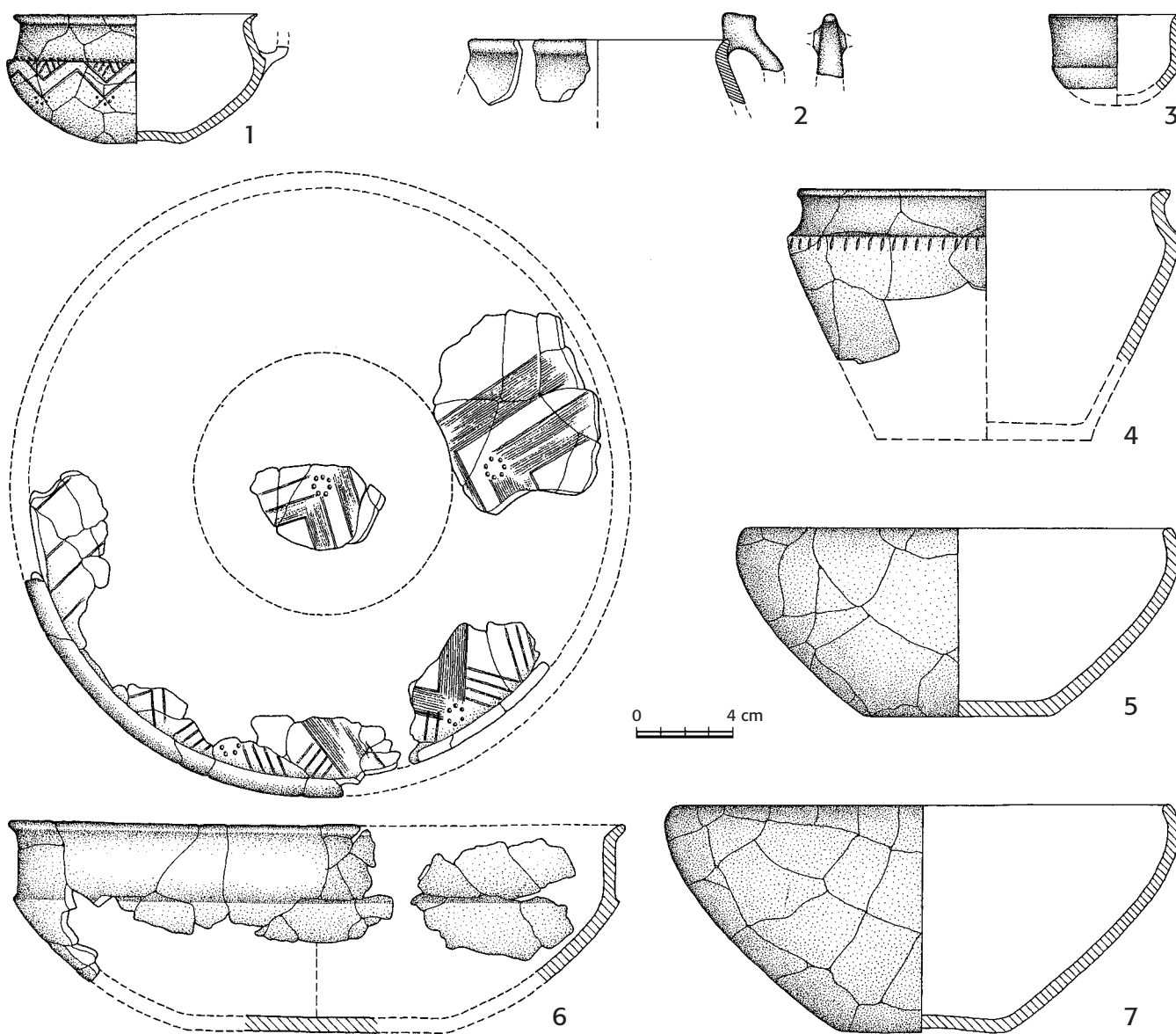

Obr. 11. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán hrobové komory s uložením milodarů, 5. dokumentační úroveň: **a** – dvoukolový vůz; **b** – dislokované lidské kosti, součásti čtyřkolového vozu (železné zákolníky, bronzová kování z korby vozu), koňský postroj, šperk a součásti kroje; **c** – keramické nádoby č. 1–4; **d** – bronzové nádoby (C. 1 cista č. 1, C. 2 cista č. 2); **e** – části kostry z telete; **f** – toaletní souprava; **obj. 11** – dno jámy z mladší/pozdní doby laténské; **obj. 1** – dno jámy po vykradení bronzových nádob v roce 2009 (plán překreslila B. Hružová). — **Fig. 11.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of the grave chamber with deposition of grave goods, 5th documentation level: **a** – chariot; **b** – dislocated human bones, parts of four-wheeled wagon (iron linch pins, bronze hardware from wagon body), horse harness, jewellery and costume components; **c** – pottery vessels no. 1–4; **d** – bronze vessels (C. 1 cista no. 1, C. 2 cista no. 2); **e** – parts of calf skeleton; **f** – toiletry kit; **feature 11** – bottom of pit from Late/Final La Tène period; **feature 1** – bottom of pit after looting of bronze vessels in 2009 (plan redrawn by B. Hružová).

úrovni jako obj. 5–11 (Chytráček – Chvojka – John et al. 2014). Masivní konstrukce ze souvislé vrstvy kamenů překrývala dřevěnou čtvercovou komoru o velikosti 6,2 x 6,1 m, která byla přesně orientovaná podle světových stran a nacházela se v centrální části mohyly. Z hrobové komory postavené na původní úrovni terénu se nezachovaly žádné zbytky dřeva, průběh někdejších bočních stěn z patrně roubených trámů nebo kulatin prozrazovaly jen negativní otisky. Projevovaly se jako nápadné přímé linie kamenů vklíněné do hlinitého podloží, případně i jako 20 cm široký pás bez kamenů (obr. 5: 4; 6; B; 8). V prostoru severovýchodního nároží komory se ve vrstvě kamenů rýsovaly negativní stopy po křížících se sroubených trámech. Byla zde testována Brongersova metoda za účelem zjištění dřeva ze stěn komory, nepřínesla však očekávané výsledky. Její úspěšnost závisí na specifickém chemickém složení půdy v konkrétní lokalitě (Chytráček – Chvojka – John et al. 2014).

Pohřební komoru narušil v roce 2009 nelegální oválný výkop o rozměrech asi 2 x 1 m. Při plošném výzkumu se zaházený amatérský zásah zřetelně projevoval ve všech pěti dokumentačních úrovních a byl označen jako objekt 1 (obr. 4–8; 11). V jílovitohlinitém dně hrobové komory se v prostoru zásahu podařilo rozpoznat a dokumentovat otisky den bronzových nádob (obr. 7: A–B), které zde původně stály v řadě umístěné podél východní stěny hrobové komory. Spodní části nádob vzešly z jílovité vrstvě usazené na dně hrobové komory a zvláště dobře patrné otisky žebrovaných stěn i dna

bronzových cist prozrazují zřetelně polohu obou bronzových nádob (obr. 7: C–D). Cista 1 stála mezi dalšími bronzovými nádobami, snad kotle a situlou, cista 2 ležela na boku a uzavírala řadu bronzových nádob (Chytráček – Chvojka et al. 2017a, 85, fig. 4–5). V zásepu výkopu jsme také našli množství jejich fragmentů. Nelegální výkop narušil rovněž minimálně pět keramických nádob (obr. 11: C). Tři z nich (keramické nádoby č. 1–3; obr. 12: 5–7) ležely na dně komory západně a jižně od bronzových nádob, poškodil je sice okraj zásahu, ale jejich větší části zůstaly v poloze *in situ*. Fragmenty tří dalších keramických nádob (ker. nádoby č. 5, 6, 7; obr. 12: 2–4) jsme našli již jen v sekundární poloze v zásepu objektu 1. Pouze malý koflík zdobený rytými trojúhelníky na plecích (ker. nádoba č. 4; obr. 12: 1) byl odkryt neporušený při jižní stěně hrobové komory (obr. 11: 4). Keramické nádoby doplňovaly soupravu bronzových nádob. Dokumentované otisky den (obr. 7) prozrazují, že při jihovýchodním rohu komory stálo všech 5 bronzových nádob, dvě žebrované cisty (obr. 13: 1–2,3), rýnsko-tesinská situla (obr. 14: 1), mísa typu Hundertsingen (obr. 14: 3) a kotel typu Herbertingen (obr. 14: 2), který byl nejvíce poškozen a dochoval se jen ve fragmentech (Chytráček et al. 2015, 73, 85–86, Abb. 4: d; 12–14; Chytráček – Chvojka et al. 2017a, 85, fig. 5). V nenarušené části dna komory v blízkosti bronzové toreutické soupravy a mezi keramickými nádobami č. 2 a 3 (obr. 11) ležel ještě železný nůž (obr. 11; 17), a to v sousedství masité jídelní obětiny doložené

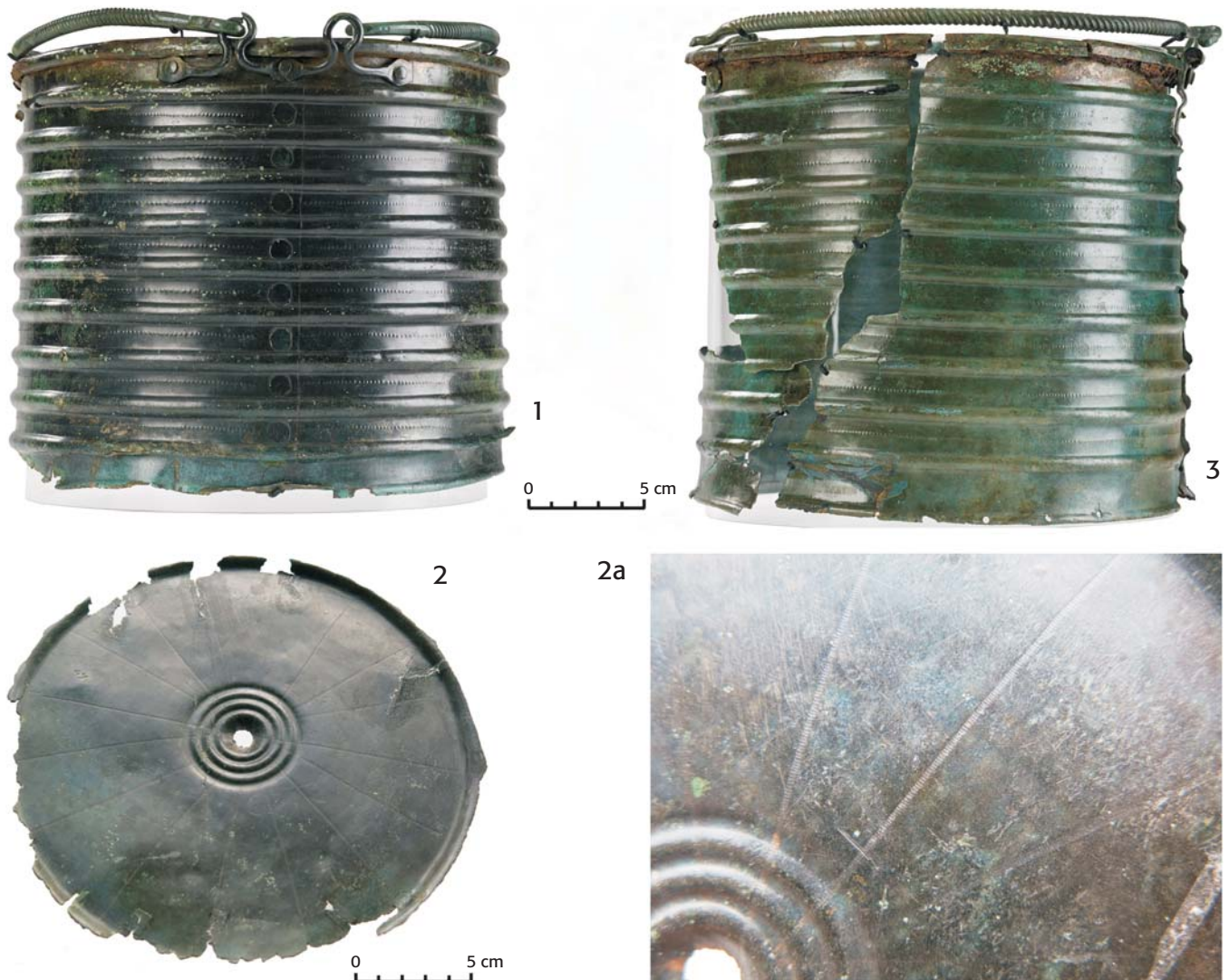
Obr. 12. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, keramické nádoby z jihovýchodní části dna hrobové komory: **1** – nádoba č. 4; **2** – nádoba č. 6; **3** – nádoba č. 7; **4** – nádoba č. 5; **5** – nádoba č. 1; **6** – nádoba č. 2; **7** – nádoba č. 3 (kresba L. Bílý). — **Fig. 12.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, pottery vessels from the south-eastern part of the grave chamber bottom: **1** – vessel no. 4; **2** – vessel no. 6; **3** – vessel no. 7; **4** – vessel no. 5; **5** – vessel no. 1; **6** – vessel no. 2; **7** – vessel no. 3 (drawing by L. Bílý).

kostmi z telete (*obr. 15*). Pozůstatky telete se nacházely severně od bronzových nádob (*obr. 11: e*). Z anatomických částí byly nalezeny žebra a kosti končetin (kap. 6.7.). Tento rozbor a fosfátová analýza nasvědčují tomu, že zmíněné celky nesly množství měkkých tkání (kap. 6.5.). Z umístění zvířecích kostí v neporušené východní části dna hrobové komory je evidentní, že popisovaný náleze telete je součástí pohřbu z pozdní doby halštatské (*obr. 17*). Poměrně hojně kosti ovčí/koz rozptýlené v různých místech, poněkud ve spodních dokumentačních úrovních 4–5, prozrazují další pozůstatky masitých milodarů z pozdní doby halštatské (kap. 6.7.). Pozoruhodný je náleze kostí z tlap (drápů) medvěda v jihozápadní části dna hrobové komory (kap. 6.7.2.).

Plošný odkryv pohřebního monumentu umožnil dokumentovat rozmístění dalších milodarů stupně Ha D v prostoru pohřební komory, rozpoznali jsme také

mladší zásah z pozdní doby laténské (objekt 11), který značně poškodil kostrový pohřeb starší doby železné umístěný při jihozápadní stěně komory. V tomto místě se vyskytovaly fragmenty již sekundárně přemístěných lidských kostí (*obr. 11: b; 18*), fosfátová analýza zde také ukazuje jisté anomálie (*obr. 16: X*). Největší skupina lidských kostí (okresek I) se nacházela u západního okraje hrobové komory, částečně zasahovala také do laténského zásahu (obj. 11). Druhou větší skupinu kostí (okresek II) rozprostřenou u jižního okraje komory tvořily ostatky minimálně dvou jedinců (kap. 6.6.).

V prostoru při západní a jižní stěně dna hrobové komory (4.–5. dok. úroveň) se také nacházely milodary, které v hrobové výbavě zastupují šperk a součásti kroje (*obr. 11: b; 20: 1*). V blízkosti keramických nádob při jižní stěně komory ležela skvostná bronzová toaletní souprava (*obr. 19: 10; 20: 1E*), v jihozápadním nároží

Obr. 13. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, bronzové nádoby z jihovýchodní části dna hrobové komory: **1** – žebrovaná cista č. 1; **2** – dno cisty č. 1; **2a** – detail výzdoby dna cisty č. 1; **3** – žebrovaná cista č. 2. 1, 3 bronz a železo, 2 bronz (1, 3 foto R. Müller, Römisch-Germanisches Zentralmuseum; 2, 2a foto J. John). — **Fig. 13.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, bronze vessels from the southeastern part of the grave chamber bottom: **1** – ribbed cista no. 1; **2** – bottom of cista no. 1; **2a** – detail of decoration on bottom of cista no. 1; **3** – ribbed cista no. 2. 1, 3 bronze and iron, 2 bronze (1, 3 photos by R. Müller, Römisch-Germanisches Zentralmuseum; 2, 2a photo by J. John).

dna hrobové komory (4. dok. úroveň) se našel velký kroužek z jantaru (*obr. 19: 4; 20: 1F*) a fragment malé bronzové spony (*obr. 19: 8; 20: 1A*). V severozápadním rohu komory ležela dobře zachovaná velká bronzová spona s ozdobnou patkou (*obr. 19: 9; 20: 1A*). K současným krojům patřily také dvě drobné bronzové tyčinky zakončené očkem (*obr. 19: 5–6*), které se našly v prostoru narušeného kostrového pohřbu. Jedna ležela na dně hrobové komory (4. dok. úroveň) při její západní stěně (*obr. 20: 1C*), druhou jsme našli společně s nártními kostmi z chodidla robustního dospělého člověka (*obr. 18: 1*) při okraji výplně oválné jámy (obj. 11, *obr. 20: 1C*), jež představuje sekundární zásah datovaný nálezem do mladší a pozdní doby laténské (Chytráček – Chvojka et al. 2017b, 340–344, Abb. 2–5). V prostoru dna (4. dok. úroveň) při západní stěně komory se nacházely rovněž dva drobné bronzové kroužky (*obr. 20: 1D*), které také řadíme k ozdobám a šperkům pohřbeného. Ke zmíněné kategorii artefaktů lze připojit i větší kulovitý korál

z parohu (*obr. 20: 1B*) nalezený nedaleko severního okraje objektu 11 a také soubor malých parohových korálků, který pochází z místa v severozápadní části dna hrobové komory (4. dok. úroveň), kde původně stál nevelký dvoukolový vůz. Všechny miniaturní korálky se našly v prostoru rozpadlého dvoukolového vozíku, některé byly lokalizovány přímo na západní (*obr. 27: 13*) nebo východní straně (*obr. 27: 7–10*) korby vozíku. Mezi západní stěnou hrobové komory a západní bočnicí korby vozíku ležela (4. dok. úroveň) i zmíněná velká bronzová spona s ozdobnou patkou (*obr. 19: 9; 20: 1A*). Z proplavených sedimentů usazených na dně komory (4. – 5. dok. úroveň) v tomto severozápadním nároží pochází kromě malých parohových korálků (*obr. 27: 1–6, 11–12, 14–20*) také fragmenty dvou miniaturních železných jehliček s bronzovou kulovitou hlavicí (*obr. 27: 21–22*). Třetí malá železná jehlička měla drobnou dvoj-kónickou hlavicí ze světle modrého skla (*obr. 19: 1–3; 27: 23*).

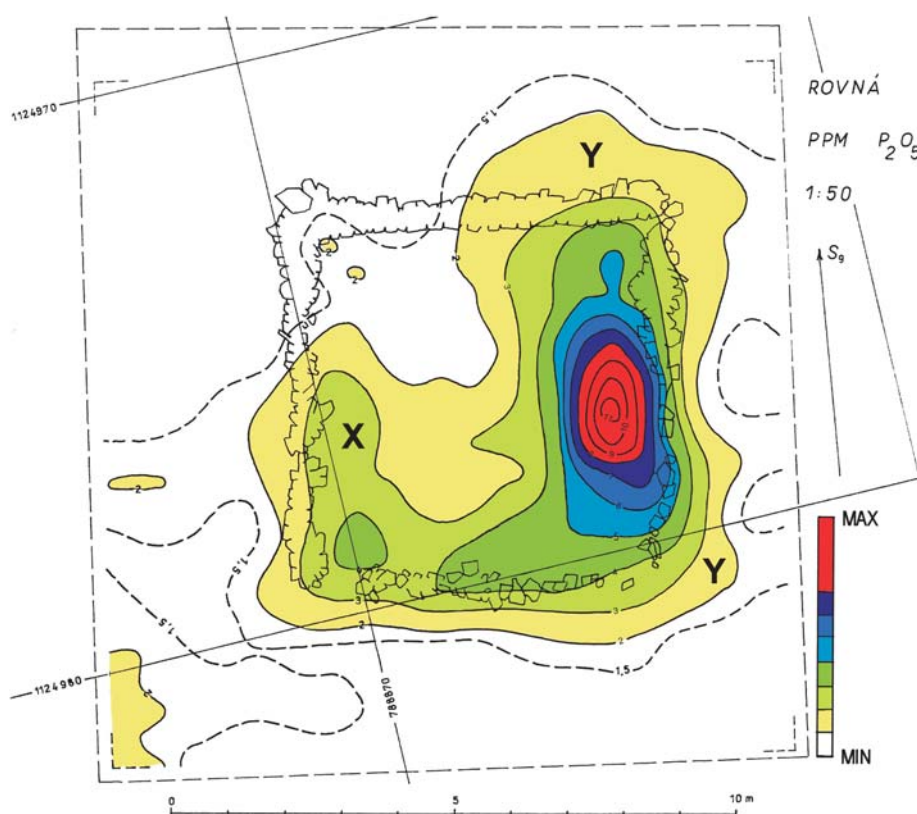
Obr. 14. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, bronzové nádoby z jihovýchodní části dna hrobové komory: **1** – fragmenty rýnsko-tessinské bronzové situly; **2** – fragment okraje bronzového kotle a železná ataše kotle (výběr nálezů); **3** – bronzová mísa s perlovým okrajem (1 foto V. Iserhardt; 2–3 foto R. Müller, Römisch-Germanisches Zentralmuseum). — **Fig. 14.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, bronze vessels from the southeastern part of the grave chamber bottom: **1** – fragment of Rhine-Ticino bronze situla; **2** – fragment of the rim of a bronze cauldron and iron cauldron handle attachment (selection of finds); **3** – bronze bowls with pearl-roundel rim (1 photo by V. Iserhardt; 2–3 photos by R. Müller, Römisch-Germanisches Zentralmuseum).

V jihozápadní části hrobové komory jsme registrovali i drobné bronzové ozdoby z řemení koňského postroje (obr. 20: 2). Parohový roubík (obr. 20: 2B; 21: 13) i většina bronzových nálezců (obr. 20: 2C) byly nalezeny na dně komory, odkryty byly ve 4.–5. doku-

mentační úrovni. Pouze jedna drobná bronzová nálečka řemínku se vyskytla v SZ nároží komory (4. dok. úroveň) při Z straně dvoukolového vozu. Několik ozdob řemínků leželo zcela při JZ okraji komory (4. dok. úroveň), železný roubík (obr. 20: 2A; 29a: 13) z hlavové části

Obr. 15. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1: **1** – sektor 2, 4. dokumentační úroveň, kosti telete na dně pohřební komory severně od objektu 1, pohled od severu; **2** – sektor 2, 4. dokumentační úroveň, kosti končetin a žebra telete částečně v anatomické poloze na dně pohřební komory severně od objektu 1 (foto M. Chytráček). — **Fig. 15.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1: **1** – sector 2, 4th documentation level, calf bones on the bottom of the burial chamber north of feature 1, view from north; **2** – sector 2, 4th documentation level, bones from the limbs and ribs of calf partially in an anatomical position on the bottom of the burial chamber north of feature 1 (photo by M. Chytráček).

Obr. 16. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán hrobové komory s výsledky fosfátové analýzy: **X** – anomálie po mrtvole; **Y** – anomálie po mlodarech (vyhotovil A. Majer). — **Fig. 16.** Rovná, Strakonice district. Barrow 1, plan of grave chamber with results of phosphate analysis: **X** – corpse anomalies; **Y** – grave good anomalies (prepared by A. Majer).

koňského postroje, nebo z řemení u jha se nepochybně nacházel již v sekundární poloze v prostoru mladšího zásahu z doby laténské (2. dok. úroveň, obj. 11). Sekundární narušení v Z části komory (3. dok. úroveň) mělo zřejmě větší rozsah, prozrazují to drobné ozdoby koňského postroje nalezené zde ve 3. dokumentační úrovni jak při Z okraji komory (obr. 21: 1), tak i v prostoru mimo komoru (obr. 20: 2C). S koňským postrojem lze spojovat železný fragment prohnuté háčkovité záponky (obr. 30a: 5) nalezený v JZ části dna komory, a také snad i gracilní železný článek se dvěma oky (obr. 30a: 7) odkrytý v narušeném prostoru (2. dok. úroveň) JZ části

komory. S koňským postrojem rovněž souvisely početné železné kroužky a obdélné průvlečky, většina z nich byla objevena v JZ části dna komory ve 4.–5. dokumentační úrovni. Řada z nich se však našla již ve 2. a 3. dokumentační úrovni a prozrazuje tak opět prostor sekundárního narušení. Některé fragmenty kroužků však mohly patřit rozlámaným železným zákolníkům (obr. 30a: 6, 8–10, 12–13), jejichž hlavice zdobily zrušené kruhy podobných rozměrů.

V místě dislokovaných fragmentů nespálených lidských kostí při západní a jižní stěně hrobové komory se soustřeďovaly rovněž kovové součástky čtyřkolového

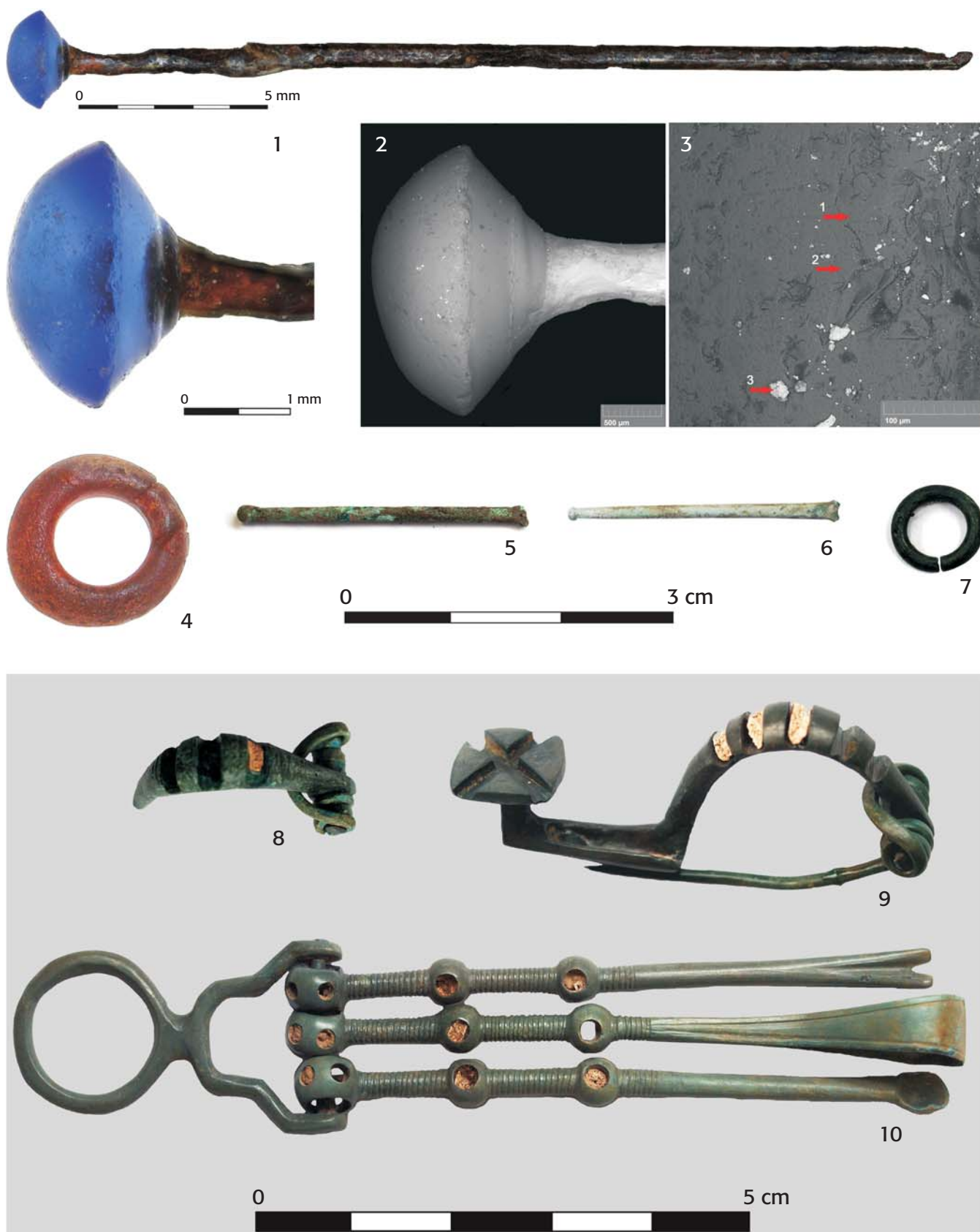
Obr. 17. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, 3D rekonstrukce jihovýchodního nároží hrobové komory (T. Ivanič). — **Fig. 17.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, 3D reconstruction of southeast corner of grave chamber (T. Ivanič).

Obr. 18. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, fragmenty lidských kostí: **1** – východní část sektoru 1, 4. dokumentační úroveň, lidské nártní kosti umístěné částečně v anatomické poloze; **2** – západní část sektoru 2B, 4. dokumentační úroveň, část lidské čelisti (foto M. Chytráček). — **Fig. 18.** Rovná, Strakonice district. Barrow 1, human bone fragments: **1** – eastern part of sector 1, 4th documentation level, human metatarsal bones placed partially in an anatomic position; **2** – western part of sector 2B, 4th documentation level, part of human jaw bone (photo by M. Chytráček).

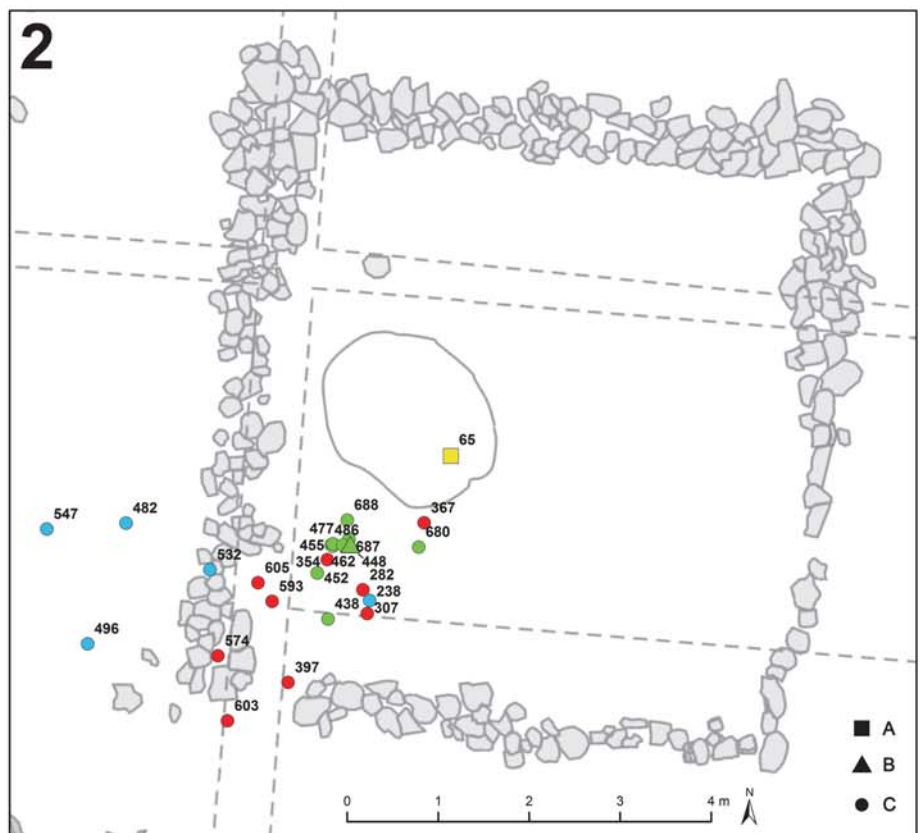
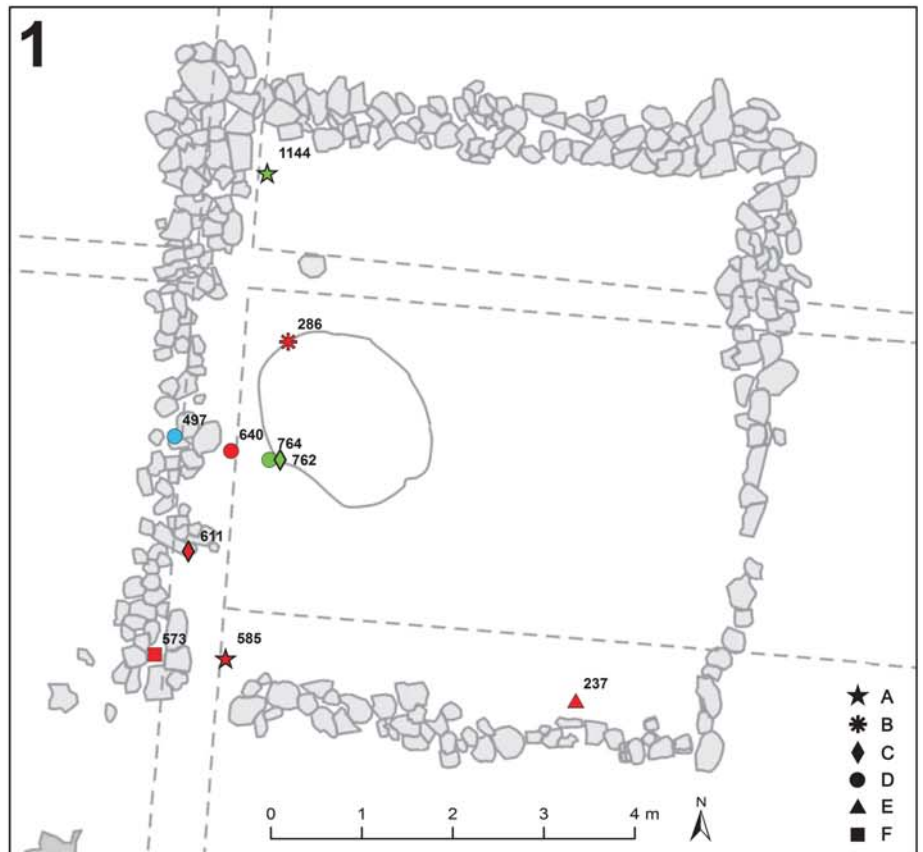
vozu (*obr. 11: b*), ležel zde i velký železný zákolník s osmičkovitou hlavicí se zavěšenými kroužky (*obr. 22: 23; 23: 1C*). Koncentrace dalších železných kroužků a jejich fragmentů (*obr. 23: 1B; 30a: 6, 8–10, 12–13*) zde prozrazuje přítomnost většího počtu takových železných zákolníků. Pohřbený pravděpodobně ležel na korbě čtyřkolového vozu, z jehož kol zákolníky pocházejí, velké železné obruče z loukotí tu nebyly deponovány. Z jihozápadní části komory ovšem pocházejí i fragmenty železných čepeček náboje kola a zlomky obručí z náboje kola; jeden zlomek se našel na dně komory ve 4.–5. dokumentační úrovni, ale druhý již ve 3. dokumentační úrovni (*obr. 23: 1A*). Celý prostor JZ části komory postihlo narušení, artefakty již neležely v původní poloze, jen některé jsme odkryli opravdu až na dně komory ve 4.–5. dokumentační úrovni (*obr. 12, 20, 23*). Se čtyřkolovým vozem souvisel zřejmě též ojedinělý fragment bronzového plechu a dva hřebíčky; uvedené zlomky ležely na dně komory až v její východní části. Celý zákolník i fragmenty dalších byly v JZ prostoru komory objeveny už ve 3. dokumentační úrovni, nepochybně v sekundární poloze (*obr. 23: 1C*). Ve stejném prostoru jsme nacházeli také ozdobná bronzová kování z korby čtyřkolového vozu. Jednalo se především o bronzové pásky (*obr. 22: 18–20; 23: 2C*) a malé kruhové terčíky (*obr. 22: 1–9, 17; 23: 2A*). K soupravě ozdobných kování patřily také dvě větší obdélné bronzové destičky upevněné malými železnými nýty (*obr. 22: 21–22; 23: 2D*) a kruhové prolamované terčíky (*obr. 22: 10–14; 23: 2B*). Většinu artefaktů jsme sice registrovali na dně komory ve 4.–5. dokumentační úrovni, prostor sekundárního narušení v této JZ části komory ale opět prozrazovaly četné nálezy z druhé a třetí dokumentační úrovně. Další kovové části z konstrukce vozu byly v západní a jižní části komory nalezeny převážně v sekundární poloze. Ani v případě některých nálezů ze dna komory (4.–5. dokumentační úroveň), nelze vyloučit jejich druhotné přemístění, nasvědčuje tomu řada indicií. Do ruličky stočené širší bronzové pásy s konci spojenými vždy dvěma bronzovými nýty se koncentrovaly v neporušené SZ části hrobové komory s rozpadlým dvoukolovým vozem, pouze jeden bronzový zlomek se vyskytl i v JZ prostoru komory. Mnohé železné zlomky z konstrukce čtyřkolového vozu byly většinou objeveny v místech sekundárního narušení ve druhé a třetí dokumentační úrovni, řada z nich se našla i ve výplni jámy (obj. 11), která zasahovala též pod úroveň dna hrobové komory a obsahovala nálezy z mladší doby laténské. Drobné fragmenty železných pásek nalezené v JZ části dna komory lze snad též spojovat s konstrukcí vozu. K vozu patřily také dva železné hřeby z JZ části hrobové komory, přičemž jeden exemplář se našel na jejím dně (4.–5. dok. úroveň), druhý pochází z prostoru sekundárního narušení (2. dok. úroveň).

Severní část hrobové komory nebyla výrazně porušena žádným mladším zásahem, v severozápadním rohu komory se našla zmíněná bronzová spona s ozdobnou patkou (*obr. 19: 9; 20: 1A*) a pozůstatky malého dvoukolového vozu (*obr. 11: a*). Dobře se dal rozpoznat obdélný půdorys korby (*obr. 24*), zjevné bylo také umístění obou kol. Železné fragmenty nábojů, obručí i bronzových ozdób z paprsků kol vytvářely dvě nápadné skupiny umístěné podél protilehlých delších stran korby.

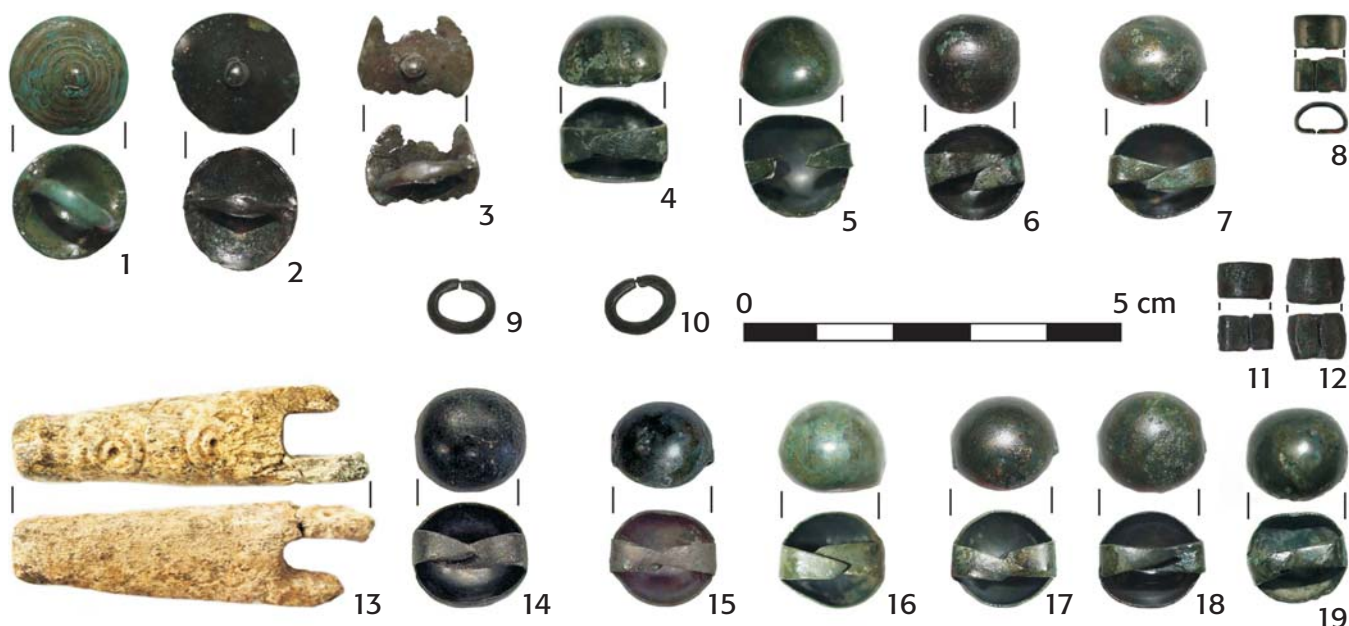
Obr. 19. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, šperk a součásti kroje (výběr nálezů): **1–3** – miniaturní železná jehlička se skleněnou hlavicí (2125); **4** – jantarový kroužek (573); **5–6** – bronzové tyčinky s očkem ze šněrování kožených bot (611, 762); **8–9** – bronzové spony s intarzií červeného korálu na lučku (8: 585, 9: 1144); **10** – toaletní souprava s intarzií červeného korálu (237), (1 foto J. John, 2–3 foto Z. Korbelová, 4–10 foto E. Ottenwelter). — **Fig. 19.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, ornament and costume component (selection of finds): **1–3** – miniature iron needle with glass head (2125); **4** – amber ring (573); **5–6** – bronze bar with eyelet from lacing leather shoes (611, 762); **8–9** – bronze fibulae with red coral inlay on bow (8: 585, 9: 1144); **10** – toiletry kit with red coral inlay (237), (1 photo by J. John, 2–3 photos by Z. Korbelová, 4–10 photos by E. Ottenwelter).

Obr. 20. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plány hrobové komory s rozmístěním vybraných mílodarů: **1** – šperk a součásti kroje: **A** – bronzové spony, **B** – velký parohový korálek, **C** – bronzové tyčinky z bot, **D** – bronzové kroužky, **E** – bronzová toaletní souprava, **F** – jantarový kroužek. Barvy vyznačují příslušnost k jednotlivým mechanickým vrstvám/dokumentačním úrovním: modrá – 3. m. v., červená – 4. m. v., zelená – 5. m. v.; **2** – koňský postroj: **A** – železný roubík, **B** – parohový roubík, **C** – bronzové ozdoby postroje. Barvy vyznačují příslušnost k jednotlivým mechanickým vrstvám/dokumentačním úrovním: žlutá – 2. m. v., modrá – 3. m. v., červená – 4. m. v., zelená – 5. m. v. (J. John). — **Fig. 20.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of grave chamber with placement of selected grave goods: **1** – ornament and costume component: **A** – bronze fibulae, **B** – large antler bead, **C** – bronze bar from shoes, **D** – bronze rings, **E** – bronze toiletry kit, **F** – amber ring. Colours indicate affiliation to individual mechanical layers/documentation levels: blue – 3rd mechanical layer, red – 4th mechanical layer, green – 5th mechanical layer; **2** – horse harness: **A** – iron peg, **B** – antler peg, **C** – bronze harness ornaments. Colours indicate affiliation to individual mechanical layers/documentation levels: yellow – 2nd mechanical layer, blue – 3rd mechanical layer, red – 4th mechanical layer, green – 5th mechanical layer (J. John).

Na dřevěných paprscích kol byly malými bronzovými hřebíčky připevněny pásy bronzového plechu; detailně dokumentovaná nálezová situace to dobře dokládá. Při

odkrývání dvoukolového vozu jsme dokumentovali při severozápadním nároží korby nápadný úzký tmavě šedý pruh z rozpadlého dřevěného paprsku kola s navlečenými

Obr. 21. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, ozdobné části z koňského postroje – výběr nálezů (foto E. Ottenwelter, sestavili M. Chytráček, B. Hrůzová). – **Fig. 21.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, decorative parts of horse harness – selection of finds (photo by E. Ottenwelter, composed by M. Chytráček and B. Hrůzová).

třemi bronzovými pásky při jednom konci, přičemž bronzové plechy zde tělo paprsku zcela obepínaly (obr. 24: 953). Železné obruče kol opatřené malými hřeby se zachovaly pouze v malých fragmentech. Při západním okraji dvoukolového vozu ležely ve 4.–5. dokumentační úrovni tři kostěné hroty šípů (obr. 30a: 1–3); čtvrtý kostěný hrot zvláštního tvaru (obr. 30a: 4) pochází rovněž z prostoru dvoukolového vozu. Zmíněný vůz je neobvyklý jak svými nevelkými rozměry, tak pozoruhodnou výzdobou dřevěné korby složenou z velkého množství zdobených obdélných a čtvercových destiček z jeleních parohů. Zmíněné destičky tvořily na dně komory tři pravouhle uspořádané pásy (obr. 24), které naznačovaly obdélný půdorys korby vozu o rozměrech cca 100/120 x 70/75 cm. Jižní část korby vozu nebyla dobře zachována, protože v její blízkosti se nacházel severní okraj objektu 11, jehož výplň obsahovala i několik destiček z porušené jižní strany korby vozu.

V obvodu korby dvoukolového vozu jsme v 5. dokumentační úrovni odkryli celkem 6 železných tyčinek s parohovými objímkami (obr. 24, 26). V části poškozené jižní strany vozu se zřejmě dvě tyčinky nedochovaly, fragment trubicovitěho článku z parohu ležel i ve výplni objektu 11. U zadní části korby, při jejím severovýchodním nároží, jsme v 5. dokumentační úrovni odkryli železný tyčinkovitý čep zakončený kruhovými oky (obr. 24: 981; 26: 13), přičemž úchytný železný kroužek vazel v jednom a zbytek upevňovací skoby v druhém koncovém oku. V těsné blízkosti ležely i dva samostatné železné kroužky (obr. 26: 14–15). Železný čep s koncovými oky má značný význam pro časové zařazení a interpretaci nálezu (kap. 4.6.). Tyto artefakty se u dvoukolových vozů vyskytovaly v párech, v Rovné se druhý tyčinkovitý čep s oky pravděpodobně nedochoval.

4. Kulturní a chronologické zařazení milodarů z hrobové komory

4.1. Šperk a součásti kroje (M. Chytráček)

Šperk a součásti kroje byly zhotoveny z bronzu, jantaru a parohu, bronz se vyskytl také v kombinaci s červeným mořským korálem (*Coralium rubrum* L.) a železo spolu se světle modrým sklem. Bronzová toaletní souprava vykládaná červeným mořským korálem (obr. 19: 10; 27: 29) se skládala z pinzety, lžičky do uší, kráječe nehtů, a byla pravděpodobně importem ze severní Itálie, pocházejícím z oblasti kultury Golasecca nebo Este (Cappis Calzavara – Chieco Bianchi 2006, 188, Taf. 92: 4). Patří k toaletním soupravám typu Hochdorf (varianta B: Miron 1989, 43, Abb. 2–3), které se vyznačují kloubovou závěsnou konstrukcí a inkrustacemi z korálu. Již J. Biel (1998, 28, Abb. 18) předpokládal, že tyto kusy byly na sever od Alp importovány ze severní Itálie nebo z tessinské oblasti. Sledujeme-li rozšíření exemplářů varianty B, ukazuje se zřetelně jejich těžiště výskytu na území kultury Golasecca. V 5. stol. př. Kr. se zde na toaletních soupravách poprvé objevuje kloubová závěsná konstrukce. Z horní Itálie se tyto skvostně provedené kusy dostaly na sever od Alp, korálem vykládané exempláře se zatím ojediněle vyskytly ve středním Porýní a v Bádensku-Württembersku (Hochdorf: Zürn 1987, 96, Taf. 142: 4–5).

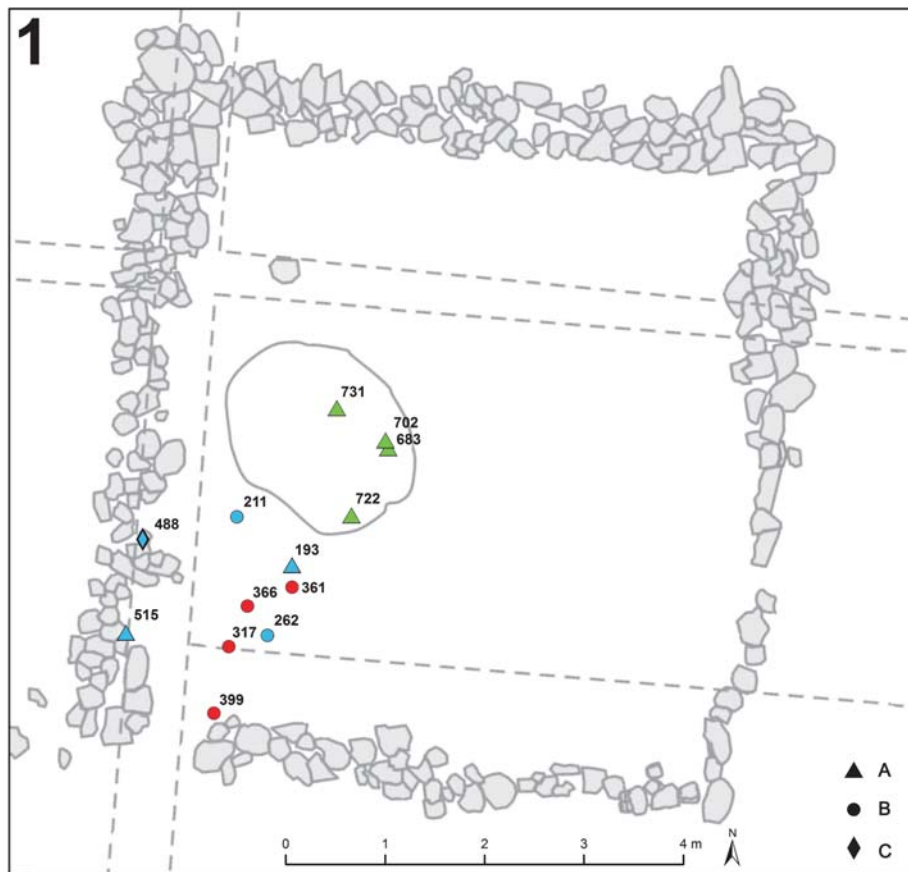
Spony se samostřílovou konstrukcí opatřené příčnými žlábkami na lučíku a zakončené čtvercovou destičkou na prohnuté nožce (obr. 19: 8–9; 27: 30–31) se řadí k velké skupině spon s ozdobnou nožkou spadající do stupně Ha D2–3. Obě spony z knížecího hrobu v Rovné (základní tvar F2z, ozdobná patka G1: Mansfeld 1973, 37, Taf. 11: 90) mají ve žlábkách na lučíku zachovanou

Obr. 22. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, části z čtyřkolového vozu (výběr nálezů): 1–9, 17 – malé bronzové terčiky z korby vozu; 10–14 – velké prolamované terčiky z korby vozu; 18–20 – bronzové úzké pásky z korby vozu; 21–22 – obdélné bronzové destičky z korby vozu; 23 – železný zákolník. 1–9, 14–20 bronz; 10–13, 21–22 bronz a železo; 11 a–b – bronz, železo a mineralizované dřevo; 23 železo (foto E. Ottenwelter, sestavili M. Chytráček, B. Hružová). — **Fig. 22.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, parts of four-wheeled wagon (selection of finds): 1–9, 17 – small bronze discs from wagon body; 10–14 – large open-work discs from wagon body; 18–20 – narrow bronze bands from wagon body; 21–22 – rectangular bronze plates from wagon body; 23 – iron linch pin. 1–9, 14–20 bronze; 10–13, 21–22 bronze and iron; 11 a–b – bronze, iron and petrified wood; 23 iron (photos by E. Ottenwelter, composed by M. Chytráček and B. Hružová).

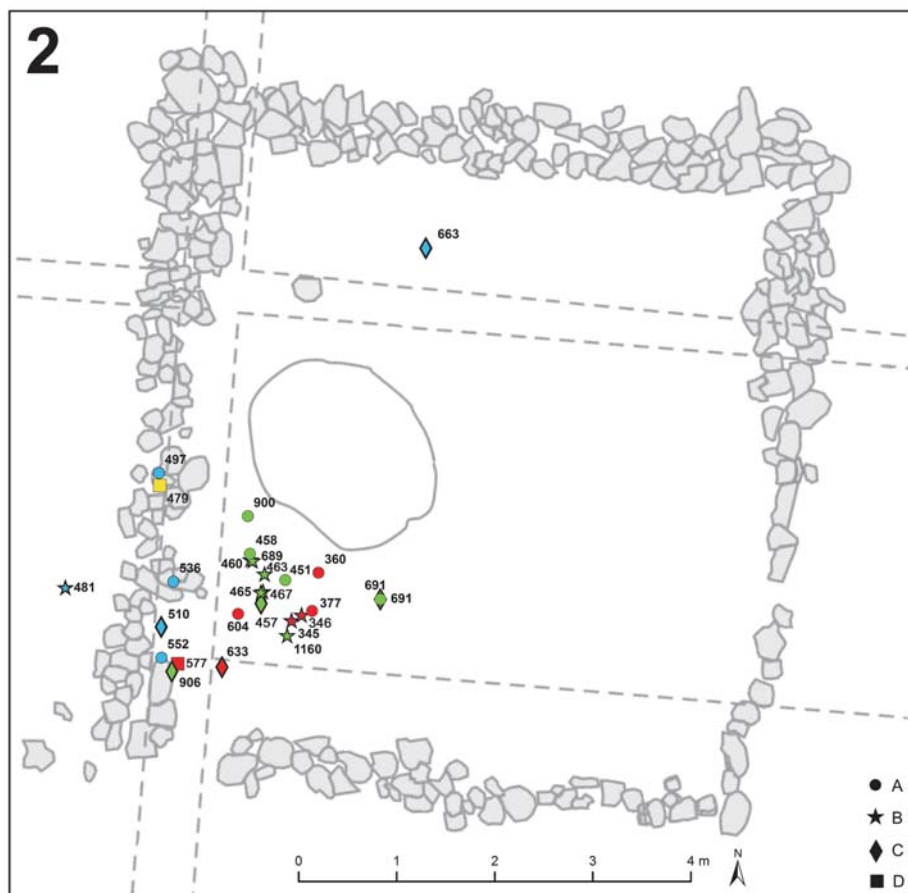
intarzií z červeného mořského korálu, větší spona je kompletně zachována, menší má odlomenou patku. Spony s čtvercovou destičkou na patce se vyskytují zvláště v oblasti vymezené řekami Inn – Salzach, jsou však rozšířeny i v široké kontaktní zóně od východní

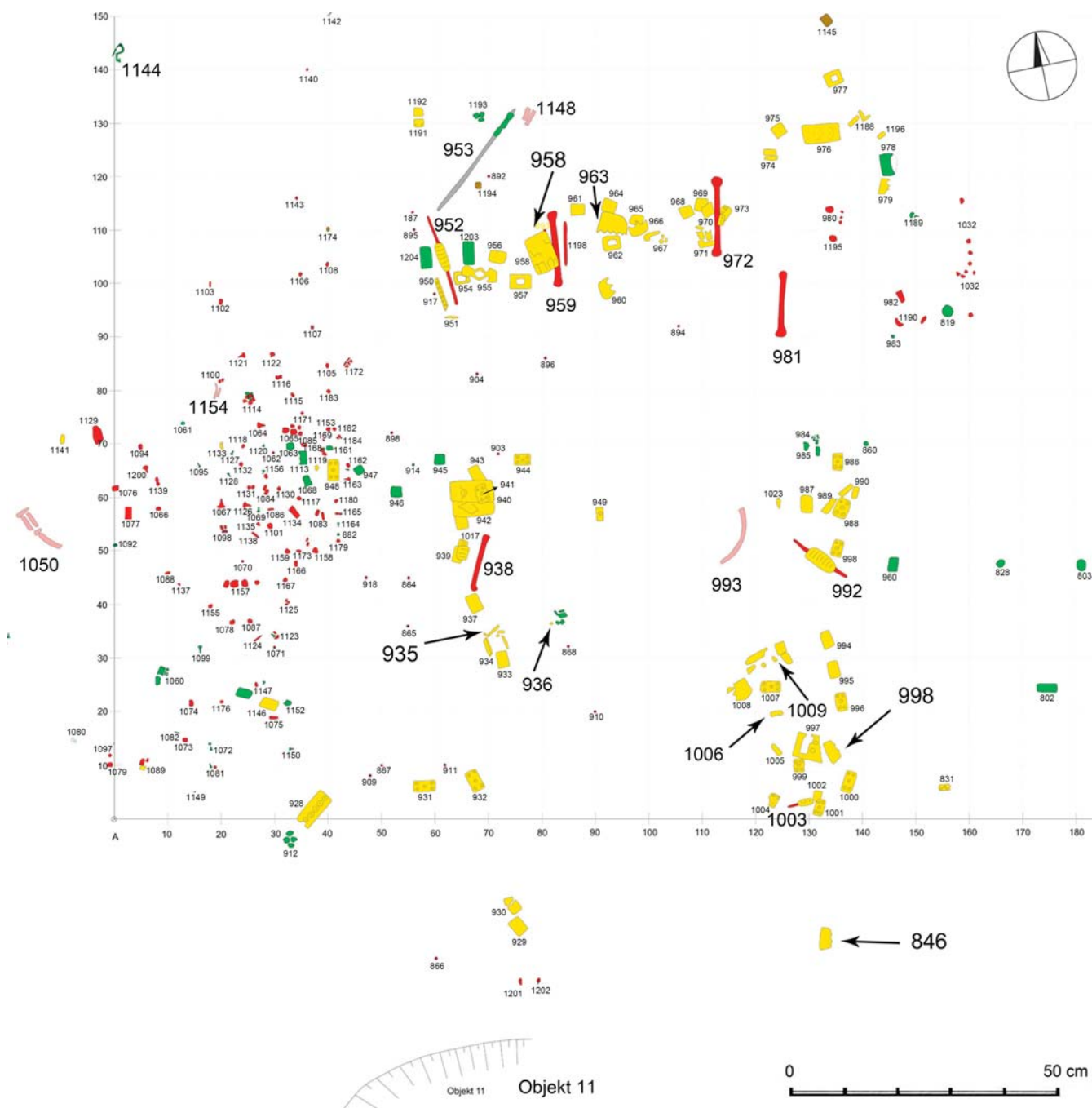
Francie přes severní Itálii až do Slovinska, jihozápadního Německa a Čech. Výzdoba čtvercových destiček na nožce v podobě žlábků nebo soustředných kroužků je charakteristická spíše pro východní, případně jihovýchodní prostor jejich rozšíření. Podle T. Stöllnera (2002,

Obr. 23. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán hrobové komory s rozmístěním částí čtyřkolového vozu: **1** – čtyřkolový vůz, části z kol: **A** – fragmenty železných obručí náboje a čelních destiček z nábojů kol, **B** – železné kroužky z hlavic zákolníků, **C** – celý železný zákolník. Barvy vyznačují příslušnost k jednotlivým mechanickým vrstvám/dokumentačním úrovním: modrá – 3. m. v., červená – 4. m. v., zelená – 5. m. v.; **2** – čtyřkolový vůz, ozdobná bronzová kování z korby vozu: **A** – malé plné terčičky, **B** – velké prolamované terčičky a jejich fragmenty, **C** – úzké bronzové pásky, **D** – velké obdélné destičky. Barvy vyznačují příslušnost k jednotlivým mechanickým vrstvám/dokumentačním úrovním: modrá – 3. m. v., červená – 4. m. v., zelená – 5. m. v. (J. John).

Fig. 23. Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of grave chamber with placement of parts of four-wheeled wagon: **1** – four-wheeled wagon, parts from wheels: **A** – fragments of iron hub tyres and front plates from wheel hubs, **B** – iron rings from linch pin heads, **C** – intact iron linch pin. Colours indicate affiliation to individual mechanical layers/documentation levels: blue – 3rd mechanical layer, red – 4th mechanical layer, green – 5th mechanical layer; **2** – four-wheeled wagon, decorative bronze hardware from wagon body. **A** – small solid discs, **B** – large open-work discs and their fragments, **C** – narrow bronze bands, **D** – large rectangular plates. Colours indicate affiliation to individual mechanical layers/documentation levels: blue – 3rd mechanical layer, red – 4th mechanical layer, green – 5th mechanical layer (J. John).

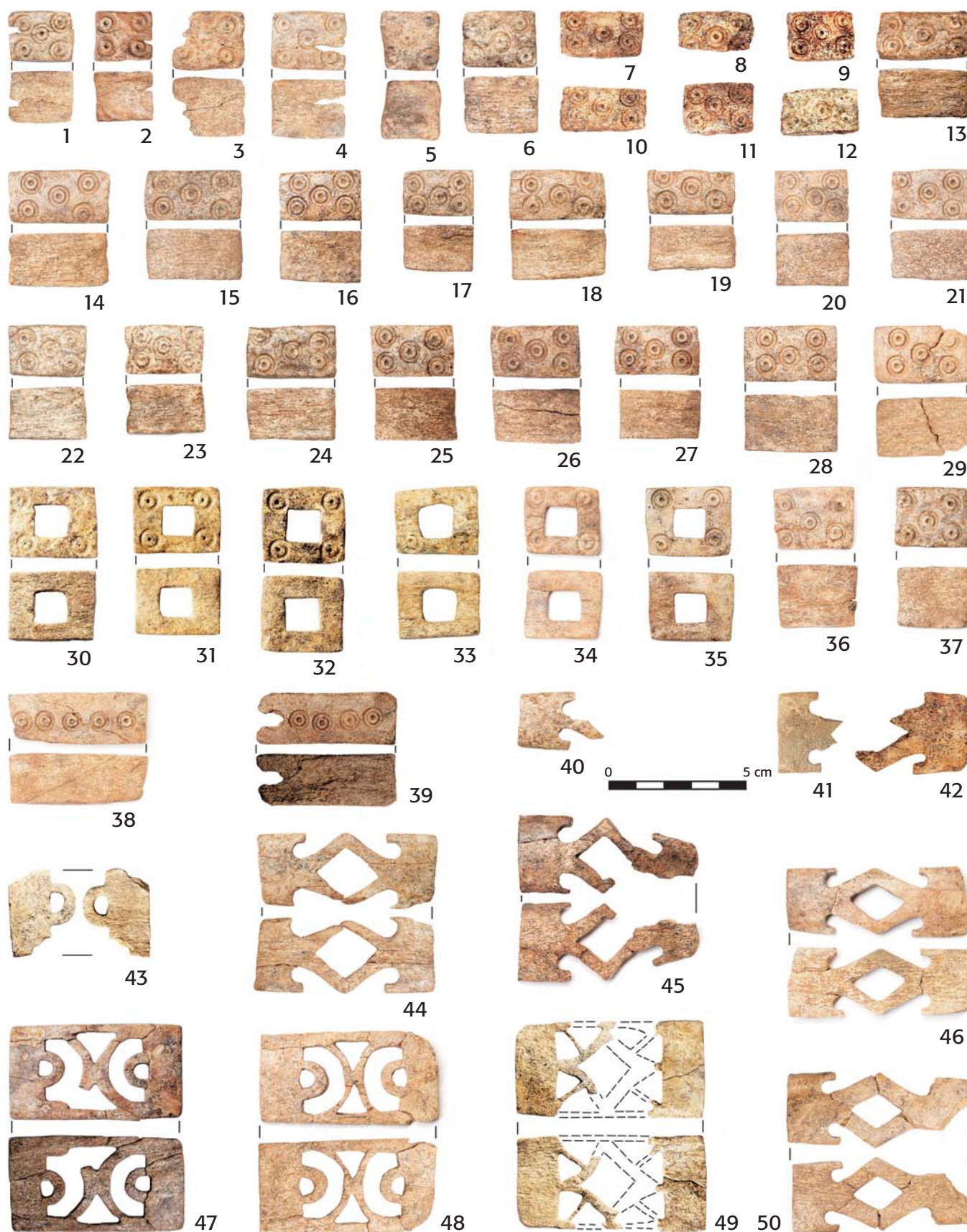

Obr. 24. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, plán severozápadní části hrobové komory s dvoukolovým vozem: žlutá – paroh; červená – železo; zelená – bronz; růžová – zvířecí kosti. Šipky označují polohu prolamovaných parohových destiček s lidskými postavami a jejich zlomky (plán překreslila B. Hružová). — **Fig. 24.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, plan of northwestern part of grave chamber with chariot: yellow – antler; red – iron; green – bronze; pink – animal bones. Arrows indicate the position of open-work antler plates with human figures and their fragments (plan redrawn by B. Hružová).

61, Abb. 22: 2; 23) se destičky s překříženými žlábků objevují na patkách spon jen severně od Alp, což naznačuje existenci více produkčních center. Variantu spony s dekorem diagonálně se křížících žlábků na destičce nožky a příčně žlábkovaným lučikem známe např. z Wattenhamu (Lkr. Traunstein) a z Hellbrunner Bergu u Salzburgu. Ojedinelý exemplář nalezený jižně od Alp v Gazzo Veronese (prov. Verona/I) pochází zřejmě také z oblasti povodí řek Inn-Salzach (Hauser 2012, 90, Abb.

3; 10; 5: 11–12) a upozornit musíme také na další ojedinelou sponu tohoto typu z Chatillon sur Glane v západním Švýcarsku (Appler 2018, 169, Abb. 109: 4–7). Z Čech známe zatím 15 až 19 publikovaných spon s ozdobnou nožkou různých variant, některé exempláře jsou však dochovány jen ve fragmentech a jejich určení může být problematické (Chytráček et al. 2015, 79–81, Abb. 5: 15–16). Ke sledovanému typu spon s ozdobnou patkou patří např. opomíjená bronzová spona s příčně

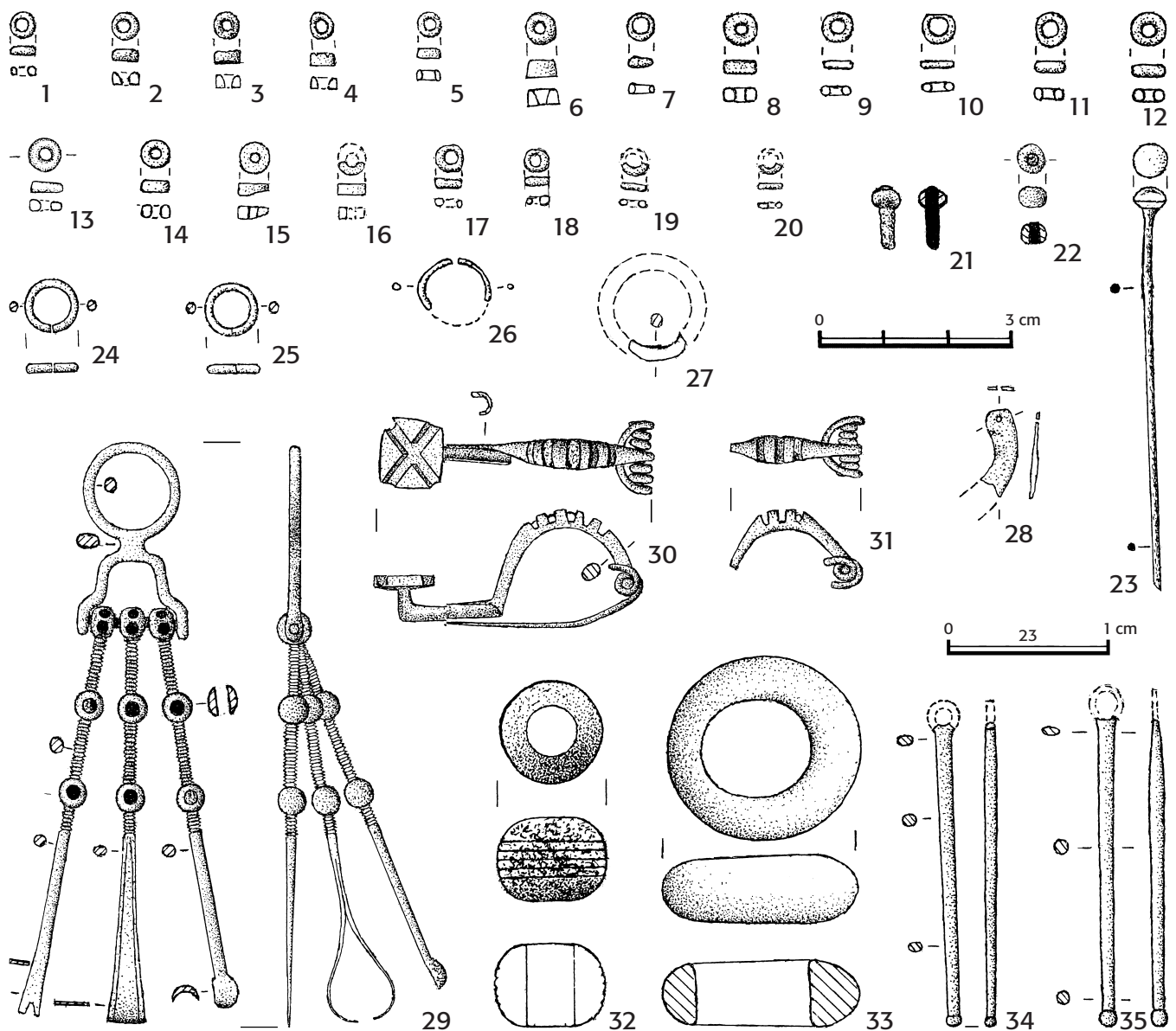
Obr. 25. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, dvoukolový vůz, parohové destičky z výzdoby korby – výběr nálezů (foto E. Ottenwelter, H. Brániková, sestavili M. Chytráček, B. Hružová). — **Fig. 25.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, chariot, antler plates from body decoration – selection of finds (photo by E. Ottenwelter and H. Brániková, compiled by M. Chytráček and B. Hružová).

Obr. 26. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, dvoukolový vůz, části z výzdoby korby a konstrukce podvozku (výběr nálezů): **1–12** – železné sloupky s parohovými profilovanými objímkami z korby; **10** – fragment parohového článku z báze železného sloupku ve střední části boční strany korby. **13** – železný tyčinkovitý čep se dvěma oky; **14–15** – železné kroužky (foto J. Koudelková). — **Fig. 26.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, chariot, parts from body decoration and chassis structure (selection of finds): **1–12** – iron poles with profiled antler collars from body; **10** – fragment of antler link from base of iron poles in the middle part of the side of the body. **13** – iron bar peg with two eyes; **14–15** – iron rings (photos by J. Koudelková).

rýhovaným lučíkem ze Žákavy-Svárče (Šaldová 1971, 98, Abb. 57: 3; Chytráček – Metlička 2004, 33) nebo spona s podélně žebrovaným lučíkem a ozdobnou patkou z Manětína-Hrádku (Soudská 1994, 181, Abb. B20: 14), patří sem i zlomek spony s ozdobnou patkou s přínýtovaným jantarovým korálem z Nynic (Chytráček – Golec et al.

2017, 144, 223, obr. 5: 2; 18: 12). Novější nález bronzové spony s ozdobnou patkou (var. F3) pochází z Prahy-Křeslic (Polišenský – Trefný 2011, Abb. 17–18), stejnému typu patří bronzová spona s obdobně přínýtovanou ozdobnou patkou z Dolních Břežan (Motyková – Drda – Rybová 1984, 394, Abb. 40: 1; Motyková 1986, 140, Abb. 3: 3)

Obr. 27. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, šperk a součásti kroje v severozápadní části dna komory (4.–5. dok. úroveň). Prostor dvoukolového vozu: **1–23** (356, 864, 1709, 1895, 1902, 2049, 2092, 2101, 2102, 2125), **28** (2049), **30** (1144). Prostor při jižní narušené části dvoukolového vozu (4. dok. úroveň): **32** (286). Dno při západním okraji komory (4. dok. úroveň): **24** (640), **35** (611). Dno v jihovýchodním nároží komory (4. dok. úroveň): **31** (585), **33** (573). Dno při jihovýchodním okraji komory (4. dok. úroveň): **29** (237). Prostor sekundárního narušení v západní části komory (obj. 11): **26** (764), **34** (762). Prostor sekundárního narušení při západním okraji komory (1. dok. úroveň): **27** (206). 1–20, 28, 32 paroh; 21–22 železo a bronz; 23 železo a sklo; 24–27, 34–35 bronz; 29–31 bronz a červený mořský korál; 33 jantar (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 27.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, jewellery and costume components in the northwest part of the chamber bottom (4th–5th documentation level). Chariot space: **1–23** (356, 864, 1709, 1895, 1902, 2049, 2092, 2101, 2102, 2125), **28** (2049), **30** (1144). Space at the southern disturbed part of the chariot (4th documentation level): **32** (286). Bottom at the west edge of the chamber (4th documentation level): **24** (640), **35** (611). Bottom in the southwest corner of the chamber (4th documentation level): **31** (585), **33** (573). Bottom at the southeast edge of the chamber (4th documentation level): **29** (237). Space of secondary intrusion in western part of grave chamber (feature 11): **26** (764), **34** (762). Space of secondary intrusion in western part of grave chamber (1st documentation level): **27** (206). 1–20, 28, 32 paroh; 21–22 iron and bronze; 23 iron and glass; 24–27, 34–35 bronze; 29–31 bronze and red coral; 33 amber (drawing by M. Chytráček Sr.).

a pravděpodobně také železná spona s dlouhým samoštílovým vinutím a zpět se zahýbající nožkou z Libkovic (Zápotocký 1962, 31, obr. 15). Nejblíže paralely ke sponám z hrobové komory v Rovné představují v Čechách dva téměř celé exempláře shodných bronzových spon s vruby na lučíku a překříženými žlábkami na čtvercové destičce patky, které se našly při revizních prospekcích pomocí detektorů kovů. Jedna byla objevena v Opařanech (okr. Tábor) ve vyházené hlině z mohyly 1/1899 (Michálek

2011, 317, obr. 6: 21), druhá při povrchovém průzkumu zorané plochy ve východní části hradiště u Minic (okr. Mělník), a to v blízkosti prostředního pásu příkopů (Bursák – Daněček – Smíšek 2016, 118, obr. 3: 1). Téže variantě spony patří s největší pravděpodobností fragment nožky spony s čtvercovou destičkou překříženou dvěma žlábkami pocházející z plochého žárového hrobu III na pohřbišti v Kocelovicích, okr. Strakonice (Michálek 2011, 315, obr. 2: 2). Spony s ozdobnou patkou opatřené

čtvercovou či obdélnou destičkou lze datovat do severoalpské fáze Ha D3, v absolutní chronologii spadají do doby okolo roku 500 př. Kr. (cca 530/520–470/460 př. Kr.: Gleirscher 1986, 320, Abb. 5–6; Pare 1989, 454–458, Abb. 21, 23). V jihozápadním Německu je M. Trachsler (2004, 84, Abb. 42: 47) řadí do střední fáze stupně Ha D3.

Dvě jemně tvarované bronzové tyčinky s kuličkovitým zakončením na jednom a odlomeným kruhovým poutkem na druhém konci (obr. 19: 5–6; 27: 34–35) reprezentují artefakty, které se nejnověji interpretují jako ozdobná součást kožené obuvi (Schönfelder 1999, 542). Bronzové nebo železné tyčinky opatřené očkem pravděpodobně zakončovaly řemínky šněrování bot (Warneke 1999, 70, Abb. 30). Podobné bronzové 3 až 6 cm dlouhé kuličky z bot známe z časně laténských hrobů pohřebiště Kammelhöhe/Sonneben u Dürrnbergu (Moser – Tiefengraber – Wiltshke-Schrotta 2012, 26, 203, Grab 201: 9). Podobné tyčinky s kruhovými poutky doprovázené bronzovými knoflíky z ozdobného lemu obuvi pochází i z Glaubergu, kde byly nalezeny v mohyle 1 v časně laténském hrobě 2 a doloženy jsou zde i v mohyle 2 (Frey 2002, 180, Abb. 258; Herrmann 2005, 21; Bosinski 2008). Gracilní tenké tyčinky zakončené kuličkou na jedné a očkem na druhé straně bývají pozoruhodně jemně vypracovány, v Dürrnbergu se vyskytují hlavně v časně laténském kontextu a jsou zde spojovány s obuví zobákovitých tvarů (Moser – Tiefengraber – Wiltshke-Schrotta 2012, 203). Zobákovité boty s příslušným lemováním nosili hlavně muži, ojediněle i ženy. V Čechách známe podobné kovové tyčinky z bot dosud jen vzácně, patřily např. k výbavě časně laténského hrobu v Černoučku, okr. Litoměřice (Brnic – Sankot 2005, 56, Abb. 13: 10–11). Fragment tvarově blízké drobné železné tyčinky s očkem se nalezl v časně laténském objektu na sídlišti v Praze-Křeslicích (Polišenský – Trefný 2011, 851, obr. 16: 3). Sledované tyčinkovité závěsky jsou doloženy již v pozdní době halštatské, známe je z hrobů i sídlišť v Bádensku-Württembersku, Bavorsku a Salcbursku (např. Erlangen-„Kriegenbrunn“; Dürrnberg, hr. 119), na Heuneburgu se vyskytují v periodě IV (Warneke 1999, 70–71, Abb. 30–31).

Malé neuzavřené bronzové kroužky (obr. 19: 7; 27: 24–27) s dotýkajícími se konci se objevují např. v hrobech Ha C – D v západních Čechách i v Horní Falci (Šaldová 1968, obr. 25: 12; Torrbrügge 1979, Taf. 5: 7–9; 63: 4, 7). Sloužily pravděpodobně jako ozdoba vlasů, uší nebo byly součástí ozdobné sady na čepci nebo šatech. Nelze vyloučit, že se jedná o napodobeniny stejně tvarovaných malých zlatých kroužků, které měly obdobnou funkci a jsou známé z hrobů Ha D1 – D3 (Mirkovice, Manětín-Hrádek; Dürrnberg: Chytráček 1990, 122; Soudská 1994, Abb. B 9, 22; B 13, 11; B 17, 19; Pauli 1978, 130, Taf. 144).

K drobným kotoučovitým korálkům vyřezaným z parohu (obr. 27: 1–20) nemáme dosud v Čechách žádné paralely. Zcela analogické malé kostěné korálky patřily k výbavě bohatého žárového pohřbu čtyř- až osmileté dívky z Tarquinii (Villa Bruschi Falgari 64), který je datován do středu fáze Villanova I. Kostěné korálky interpretované jako součásti náhrdelníků či oděvů se vyskytovaly také v hrobech z 9. až 8. stol. př. Kr. na nekropoli Sorbo v Cerveteri (Koch 2011, 53–55, Abb. 30: 16). Podobné drobné korálky z kosti se objevily v halštatských

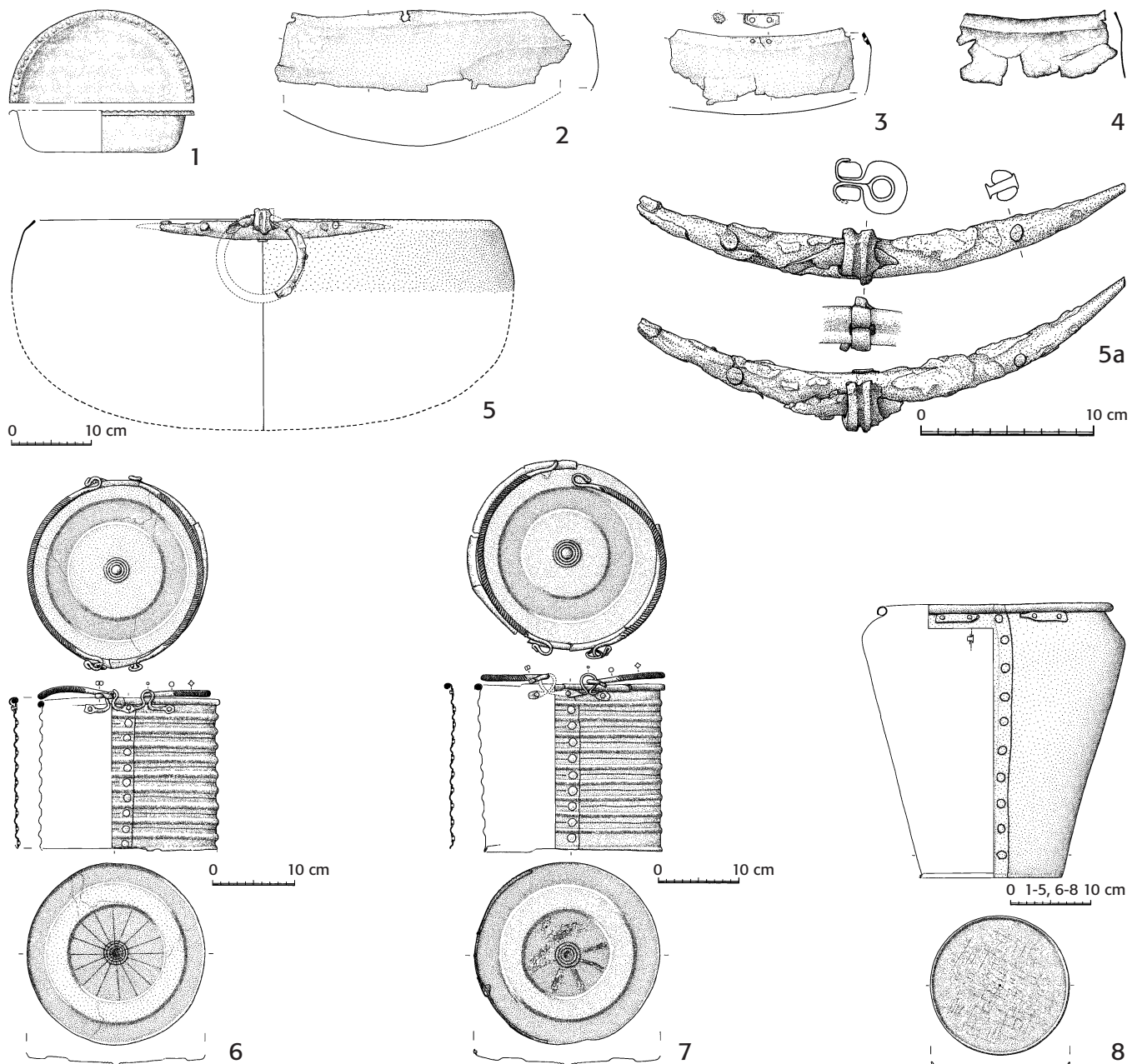
hrobech ve Slovinsku, známé jsou např. ze Stičny (Wells 1981, 76, fig. 147a). Tvarově se korálkům z Rovné mohou blížit malé bronzové kroužky nalezené v hrobech Ha C – D1 v západních Čechách. Z Dýšiny pochází soubor 2 500 kusů litých bronzových kroužků o průměru 3–4 mm, které tvořily šňůru přes 3 m dlouhou (Franc 1906, Taf. 29G). Stejný nález pochází ze spodního kostrového pohřbu v mohyle 44 ze Sedlce-Hůrky, kde šňůra z malých litých kroužků (přes 2000 kusů) složená v pěti řadách tvořila snad ozdobu pasu (Franc 1890, Taf. 40: 29; Šaldová 1968, 370; Soudská 1976, 642, Abb. 7: 12).

Větší oválný korálek z parohu zdobený po obvodu pěti vysoustruženými oběžnými rýhami (obr. 27: 32) nemá v Čechách obdobu, paralely se objevují v Bádensku-Württembersku v knížecím hrobu Ha D2 z Hochdorfu. Tvarově podobné větší oválné soustružené korálky z parohu zde patřily k bohaté soupravě kostěných závěsků umístěných při závěru železného picího rohu, zahrocený vrchol rohu uzavíral větší oválný kostěný či parohový korál s obdobně vysoustruženými oběžnými rýhami po obvodu (Krause 1996, 72–73, Abb. 18, 44, 54: 4, 55, Taf. 25: 31, 32, 39; 26: 56–57; 27: 64, 70).

K ozdobám snad můžeme přiřadit i fragment malého kostěného předmětu s otvorem (obr. 27: 28), jehož funkci neznáme a ani přesné analogie nejsou k dispozici.

Tři drobné železné jehličky lze řadit k ozdobám šatů nebo pokrývky hlavy, dvě měly oválnou bronzovou hlavici (obr. 27: 21–22), třetí dvojkónickou hlavici ze světle modrého skla (obr. 19: 1–2; 27: 23). Ve střední Evropě jsou jehlice se skleněnou hlavici zcela ojedinělé a bez paralel. Bronzové jehlice s hlavici ve tvaru velkého kulovitěho nebo trojúhelníkovitého korálku ze žluto-hnědého skla známe z Itálie, objevují se v hrobech časně fáze Villanova II v Emilia-Romagna (Koch 2011, 47, Abb. 23: 7–9). V oblasti severně od Alp lze upozornit pouze na dvojkónické jantarové hlavice, které nesla bronzová křížová jehlice z doby popelnicových polí nalezená v depotu z Holzhausenu v Dolním Sasku (Stahl 2006, 26, Taf. 11). Drobné bronzové jehlice s oválnými či kulovitými hlavicemi z jantaru se v průběhu stupně Ha D nosily na území jihozápadního Německa. Ve zdejších bohatých kostrových pohřbech žen se tyto drobné jehlice s jantarovou hlavici objevovaly především v období Ha D1 – D2, ojediněle i v Ha D3. Poloha jehlic v hrobech prozrazuje, že zdobily vlasy nebo pokrývky hlavy (Schmidt 2013a, 32, Tab. 6; 2013b, 138–144, Abb. 1–6). Malé železné jehlice s kulovitou hlavici se objevují v hrobech Ha C v severovýchodním Bavorsku (Kossack 1970, 18, Taf. 4: 10). Shodné malé železné jehlice s oválnou bronzovou hlavici lze doložit v Bádensku-Württembersku ve výbavě hrobu s čtyřkolovým vozem ve Filderstadt-Plattenhardt, který spadá do pozdní fáze stupně Ha D (Pare 1992, 251, 164, pl. 35: 3–4).

Oblý kroužek vyhotovený z jantaru baltského původu má prstencovitý tvar a polokruhovitý průřez (obr. 19: 4; 27: 33). Oblé kroužky různých variant byly v Čechách oblíbené ve stupních Ha D2 – LT A, variantu s polokruhovitým průřezem (A4b5) lze doložit zvláště v jižních a západních Čechách, kde ji známe z hrobů Ha D2–3 až LT A z Hvozďan u Bechyně, Kostelce a Manětína-Hrádku; jeden exemplář byl nalezen i na hradišti Ha D2 – D3

Obr. 28. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, bronzové nádoby z jihovýchodní části dna hrobové komory: **1** – mísa s perlovým okrajem (rekonstrukce); **2–5** – kotel (2–4, 5a výběr nálezů, 5 rekonstrukce); **6** – žebrovaná cista č. 1; **7** – žebrovaná cista č. 2; **8** – rýnsko-tessinská situla (rekonstrukce). 1–4, 8 bronz; 5, 6–7 bronz a železo; 5a železo (Kresba M. Weber, Römisch-Germanisches Zentralmuseum). — **Fig. 28.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, bronze vessels from the southeastern part of the grave chamber bottom: **1** – bowl with pearl-roundel rim (reconstruction); **2–5** – cauldron (2–4, 5a selection of finds, 5 reconstruction); **6** – ribbed cista no. 1; **7** – ribbed cista no. 2; **8** – Rhine-Ticino situla (reconstruction). 1–4, 8 bronze; 5, 6–7 bronze and iron; 5a iron (drawing by M. Weber, Römisch-Germanisches Zentralmuseum).

u Svržna. Oblý kroužek s polokruhovitým průřezem se vyskytl také na rovinném sídlišti v Praze-Ruzyni, registrujeme jej rovněž na sídlištech v Bavorsku či v hrobech ze Salcburska. Produkce této varianty kroužků mohla probíhat na území SV Bavorska, vyloučit ovšem nelze ani JZ Čechy (Chytráček – Golec et al. 2017 141, 186, obr. 4: 30–31, 33–34; 18: 4, 18–19).

4.2. Bronzové nádoby (M. Chytráček, M. Egg)

V komoře knížecího hrobu v mohyle 1 u Rovné bylo umístěno 5 bronzových nádob (Chytráček et al. 2015,

73, 85–86, Abb. 4: d; 12–14). Dvě dobře zachované žebrované cisty (obr. 13; 28: 6–7) mají pohyblivá torčovaná ucha a patří tak cistám série II (Sternquist 1967, 64–67). Cisty byly vyrobeny z obdélního bronzového plechu stočeného do válce, přičemž překrývající se konce plechu potom spojovala řada nýtů s roztepanými hlavicemi, devět nýtů bylo umístěno vždy v prostoru mezi vystupujícími žebry. Plášť cist členěný devíti vytepanými oběžnými žebry přechází v okraj nádoby zatočený na vnější stranu kolem železného drátu (konstrukce ústí KM2: Sternquist 1967, Abb. 8), pás mezi žebry zdobí oběžná řada z drobných vyběžených bodů, což odpovídá

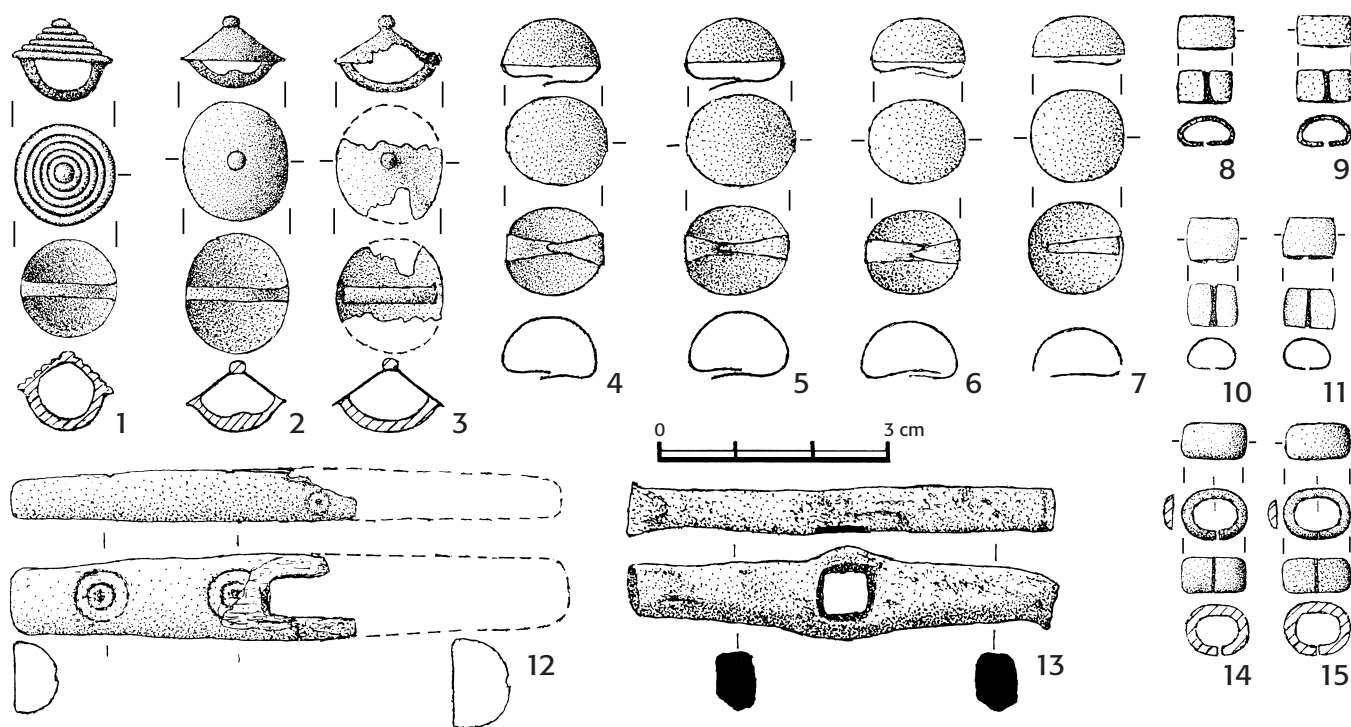
dekoru D2, případně D3 (Sternquist 1967, Abb. 5). Dna připojená k plášti falcováním (stěna pláště obtočena kolem okraje plechu dna – KB1 podle Sternquist 1967) jsou opatřena centrálním důlkem, který obklopují soustředná tepaná žebra i širší vtačený pás (PB1a: Dehn – Egg – Lehnert 2005, 167, Abb. 68), patrná je i vytepávaná výzdoba linií paprskovitě se rozbíhající od centrálního důlku. Obě cisty z Rovné byly opatřeny dvojitými bronzovými drátěnými atašemi upevněnými třemi nýty (AH2: Sternquist 1967, Abb. 2). Páry tordovaných uch jsou zakončeny stylizovanými ptačími hlavičkami. Cisty lze přiřadit standartním typům serie II s ústím KM2 a dnem PB1, rozšířeným od severní Itálie a východních Alp až do Polska i Švédska (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 172–176, Abb. 77). Nápadný je též hojný výskyt těchto bronzových nádob na území České republiky. V Čechách známe tyto žebrované cisty z hrobů halštatské mohylové (Hanov, Střelské Hoštice, Skalice nad Lužnicí: Siegfried-Weiss 1991, 117, Taf. 20: 85; 21; 22: 87; Michálek 2017, 407, tab. 324: 4) i bylanské kultury (Nebovidy, Stradonice). Z Moravy lze uvést čtyři žebrované cisty serie II z Býčí skály; cista z depotu v Nákle se již řadí k jiné variantě skupiny Certosa (Nekvasil – Podborský 1991, 19, Taf. 35: 38; 9: 37; 10; 11: 41). Místa výroby těchto bronzových nádob nejsou zatím lokalizovaná (Siegfried-Weiss 1991, 117–118, Taf. 20–22), těžiště jejich rozšíření však leží v regionu východních Alp. V jižním Předalpi se objevují v Lombardii, Piemontu a Tessinu, ve Venéii, Slovinsku a v Istrii, vyráběny byly pravděpodobně v dílnách rozmístěných v širokém pásu podél jižního okraje Alp (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 176). Žebrované cisty se ojediněle objevily již ve stupni Ha C, jejich produkce však spadá především do průběhu celého stupně Ha D. Dobře zachované bronzové cisty z Rovné vykazují některé pozoruhodné technické detaily zpracování, což nám přibližuje proces jejich výroby. Jedná se především o způsob snýtování obou konců plechu tvořící plášť nádoby. Zapuštěné hlavice nýtů na vnější straně cist zřetelně prozrazují, že surové nýty byly sériově odlévány ve dvoudílném kadlubu. Jeden z nýtů nesedí přímo uprostřed rovné plochy mezi žebry a ustupuje poněkud stranou. Část hlavice nýtu je deformovaná, zasahuje až k vystupujícímu žeburu a kopíruje jeho tvar. To odporuje dosavadní představě, že byla žebra zcela vytepána už před snýtováním plechů. Je mnohem více pravděpodobné, že před snýtováním plechů se žebra pouze hrubě vyznačila. Stopy na vnější straně nádob dovolují předpokládat, že k vytepání vystupujících žeborů došlo až po spojení plechů nýty.

Bronzový kotel z Rovné s dovnitř zaklopeným mírně zesíleným okrajem (obr. 14: 2; 28: 2–5) patří variantě Herbertingen (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 136–138, Abb. 58: 2; 59) a vykazuje výrazný vliv západohalštatského okruhu. Kotel vytepáný z jednoho kusu plechu má na protilehlých stranách vnější strany zaklopeného okraje železné ataše ve tvaru protáhlého písmene D, které jsou připevněné vždy dvěma nýty a poutkem ataše prochází železný závěsný kruh. Kotel varianty Herbertingen až doposud nebyl v Čechách doložen, nádoby tohoto typu se koncentrují především v prostoru Bádenska-Württemberska a Švýcarska, vyskytnou se i ve východní Francii, ojediněle též v Bavorsku či Hessensku

a Rýnské Falci, kde se objevují především ve výbavě bohatých pozdně halštatských hrobů elity z období stupňů Ha D2–3. Pouze v jednom případě lze hrobový celek s kotlem této varianty datovat již do stupně Ha D1, užíván byl ještě i v časné době laténské (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 136–137, Abb. 59).

Bronzová situla z Rovné (obr. 14: 1; 28: 8) se svým falcovaným dnem, zaoblenými plecemi i ataší přinýtovanou po stranách vždy dvěma nýty řadí jednoznačně k situlám rýnsko-tessinského typu (Kimmig 1962/1963; Nortmann 1998; 1999), které lze datovat do časového úseku Ha D3 – LT A. Těžiště rozšíření zmíněných situl leží v západní části severní Itálie, kde byla většina těchto nádob i produkována (Egg 2011, Abb. 4). Značný počet situl sledovaného typu se dostal na území jihozápadního Německa a do Francie, ve sféře západohalštatské kultury se ojediněle vyskytují i v severním Německu. Nápadná koncentrace rýnsko-tessinských situl se objevuje rovněž ve Slovinsku, kde byly pravděpodobně i vyráběny. V Čechách reprezentuje tato bronzová nádoba z Rovné zatím ojedinělý exemplář situly rýnsko-tessinského typu, do české kotliny se dostala ze severní Itálie pravděpodobně přes JZ Německo (Chytráček et al. 2015, 86, Abb. 13). Náhodný nález torza halštatské bronzové situly s falcovaným dnem objevený v roce 1981 při bagrování písku jižně od Veselí nad Lužnicí nelze typologicky přesně zařadit, protože nejsou dochovány plece a ústí nádoby (Beneš – Sankot 1995, 145–146, Abb. 1: 5; John 2016, 29, obr. 1).

Kromě stop po opracování lze na povrchu nádob prokázat i organické zbytky. Na vnější straně plechových fragmentů z kotle a situly (obr. 14: 1–2) je hojně zachován amorfní organický povlak černé až hnědé barvy, který lze interpretovat jako povrchovou krycí vrstvu organického původu. V nejlépe zachovaných částech má podobu mírně se lesknoucího tenkého nátěru a zvláště dobře patrný je na výdutí kotle. Souvislý nátěr končí při linii ostrého zalomení plecí bronzové nádoby, jejíž ústí neneslo žádné stopy po železném obvodovém kování okraje. První předběžné výsledky analýz prozradily složení nátěru kotle i situly. Potvrzen je dehet z kůry buku a včelí vosk promíšený se zuhelnatělým dřevem. Černý nátěr organického původu rozpoznáný na vnějším povrchu situly a kotle je na bronzových nádobách zachycen jen velmi ojediněle. V Čechách byl podobný tmavý povlak organického původu rozlišen pouze na vnější stěně bronzového vědra z pohřbu bylanské kultury v Praze-Letňanech. Silná vrstva černého nátěru z včelího vosku a rozdrčených uhlíků měla pravděpodobně chránit stěny bronzové nádoby před korozí, komorový hrob 6 vybavený čtyřkolovým vozem spadá na přelom stupňů Ha C/D (Kozáková – Kyselý et al. 2017, Abb. 4). Černý nátěr na některých bronzových nádobách měl ovšem i výzdobnou funkci, geometrický ornamentální dekor se objevuje na vědrech typu Kurd. Jeden příklad známe ze Štýrska, kde knížecí mohyla Pommerkogel v Kleinklein, datovaná do časového úseku 660–620 př. Kr., obsahovala situlu typu Kurd s malovanou výzdobou z černého březového dehtu v podobě vodorovného oběžného pásu i šikmých paralelních řad z malých trojúhelníků (Egg – Kramer 2016, 94–97, Abb. 38). Malovaný dekor oběžných pásů složených z trojúhelníků

Obr. 29a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, koňský postroj (výběr nálezů). Dno komory v jihozápadní části (4. – 5. dok. úroveň): **2, 6–11** (364, 368, 397, 887, 307), **4–5** (354, 455), **14** (438), **12** (448). Prostor sekundárního narušení v západní části komory (2. dok. úroveň, obj. 11): **13** (65). Prostor sekundárního narušení v západní části komory (3. dok. úroveň): **15** (482), **3** (496). 1–11, 14–15 bronz; 13 železo, 12 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 29a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, horse harness (selection of finds). Bottom of chamber in southwestern part (4th–5th documentation level): **2, 6–11** (364, 368, 397, 887, 307), **4–5** (354, 455), **14** (438), **12** (448). Space of secondary intrusion in western part of grave chamber (2nd documentation level, feature 11): **13** (65). Space of secondary intrusion in western part of grave chamber (3rd documentation level): **15** (482), **3** (496). 1–11, 14–15 bronze; 13 iron, 12 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

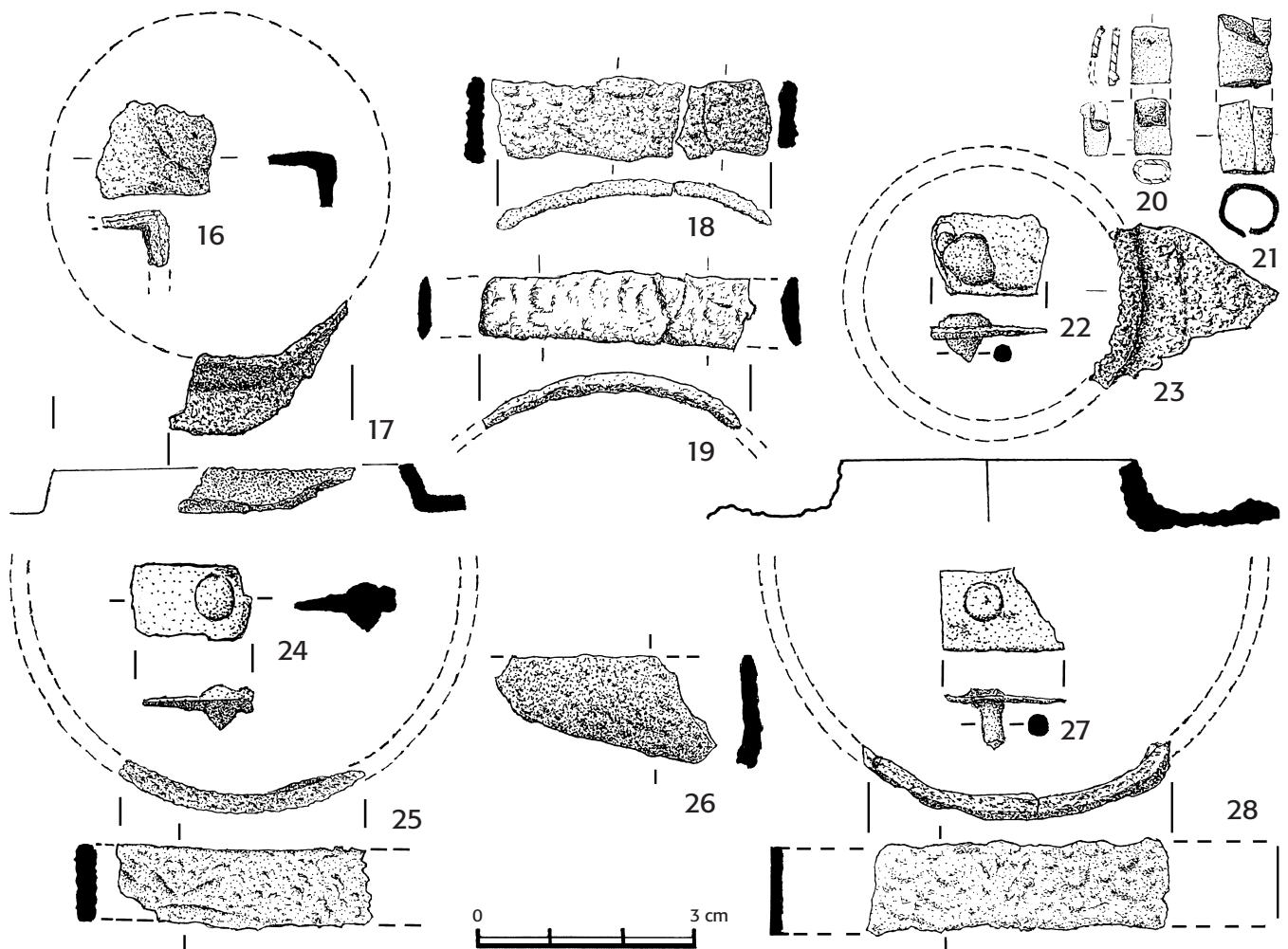
a cik-cak linií provedený černým nátěrem organického původu je doložen i na vědru typu Kurd ze Sedmihradska, nalezeném v depotu z doby popelnicových polí v Brancovenesti (Egg – Kramer 2016, 94–96, Abb. 39).

Pátou bronzovou nádobu z Rovné zastupuje malá mísa s perlovaným okrajem (obr. 14: 3; 28: 1) varianty Hundersingen, která byla na naše území dopravena ze střední Itálie (Etrurie, Picenum) pravděpodobně přes oblast západních Alp a jihozápadního Německa, kde se mísy tohoto typu často vyskytují. Mísy s plochým dnem, kónickým nízkým tělem a s jednou řadou vytepávaných hrbolků na vyhnutém okraji se řadí k typu Imola-Hundersingen. Exempláře varianty Hundersingen se vyznačují plynulým zaoblením partie mezi dnem a šikmou stěnou, jedinci varianty Imola mají v profilu ostřejší zalomení mezi plochým dnem a stěnou (Krausse 1996, 262, Abb. 192). Mísy obou variant patří 2. pol. 6. stol. a 1. pol. 5. stol. př. Kr., z Čech známe ještě jeden exemplář varianty Hundersingen uložený ve sbírkách Regionálního muzea v Kolíně, který však postrádá nálezový kontext (Krausse 1996, 263 Abb. 190; Chytráček 2012a, 192, Abb. 2: 1; Trefný – Korený – Frána 2012, 320, obr. 1: 1; Chytráček et al. 2015, 86, Abb. 14: 3). Fragmenty další bronzové mísy typu Imola-Hundersingen se nachází i ve sbírkách Vlastivědného muzea ve Slaném, nálezové okolnosti ani místo nálezů však nejsou známy (Trefný 2016, 429, obr. 1: 1).

4.3. Keramické nádoby (M. Chytráček)

Ve výbavě knížecího hrobu z Rovné bylo nalezeno také 7 keramických nádob a jejich fragmentů. Zařazení do jednotného popisného systému tvarů i výzdoby (Shepard 1957; Chytráček – Bernat 2000; Chytráček – Metlička 2004; Chytráček – Šmejda 2005; Chytráček 2007; 2008; 2013; Chytráček et al. 2012, 313) přináší možnost hlubšího vyhodnocení keramického souboru, umožňuje např. zjemnění chronologie a přispívá také k lepšímu poznání regionálních odlišností.

Dvě mísy se zataženým okrajem (tvar 32 212; obr. 12: 5, 7) jsou nezdobené, v době halštatské a latéské představují běžný keramický tvar objevující se hojně na sídlišťích i pohřebištích. Mísu s lomenou stěnou (tvar 32 131; obr. 12: 6) zdobenou na vnitřní straně stěny i dna svazky rytých linií a jemně rastrovanými pásy v trojúhelníkovitých sestavách s motivem sluníčka při vrcholech (dekor 105, 128, 221) lze dobře datovat do fáze Ha D2–3, paralely jsou známy z mohylových a plochých pohřebišť i sídlišť v jižních, západních a středních Čechách (Chvojka – Michálek 2011, Taf. B7: 1, B22: 2, B23: 2, B48: 1; Chytráček – Metlička 2004, 59, Taf. 21; Chytráček 2013, 298, obr. 8: 23; Michálek – Lutovský 2000, Abb. 37: 78). Do téhož časového úseku Ha D2–3 se řadí také situlovitá nádoba (tvar 12 230, obr. 12: 4) zdobená na výduti oběžnou řadou z šikmých krátkých rýžek (dekor 211). Podobné tvary nádob se poměrně

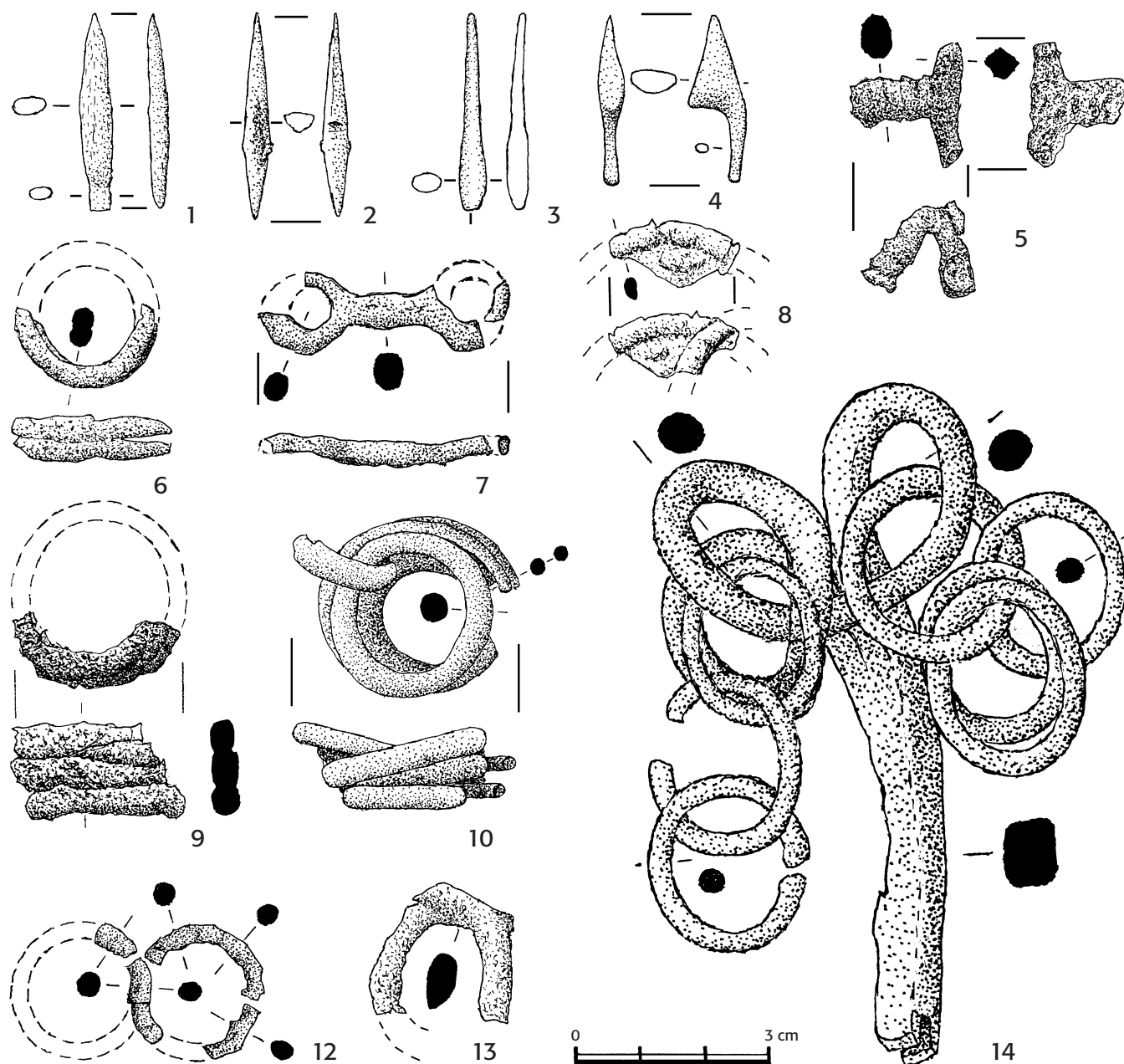
Obr. 29b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora. Koňský postroj (výběr nálezů). Prostor narušení v jihozápadní části komory (4. dok. úroveň): **20–21** (603, 1762). Součásti čtyřkolového vozu, kování nábojů (výběr nálezů). Dno komory v jihozápadní části (4–5. dok. úroveň): **17** (1777), **27** (1762). Prostor sekundárního narušení v jihozápadní části komory (3. dok. úroveň): **23** (193), **19, 22** (515, 1728), **24** (1728). Prostor sekundárního narušení v západní části komory (obj. 11): **16** (1809), **18, 26** (702, 714), **28** (683), **25** (731). 1–11, 14, 20 bronz; 13, 16–19, 21–28 železo (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 29b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber. Horse harness (selection of finds). Space of intrusion in southwestern part of chamber (4th documentation level): **20–21** (603, 1762). Parts of four-wheeled wagon, hub hardware (selection of finds). Bottom of chamber in southwestern part (4th–5th documentation level): **17** (1777), **27** (1762). Space of secondary intrusion in southwestern part of chamber (3rd documentation level): **23** (193), **19, 22** (515, 1728), **24** (1728). Space of secondary intrusion in western part of grave chamber (feature 11): **16** (1809), **18, 26** (702, 714), **28** (683), **25** (731). 1–11, 14, 20 bronze; 13, 16–19, 21–28 iron (drawing by M. Chytráček, Sr.).

často objevují na sídlištích Ha D2/3 – LT A v jižních i středních Čechách (Michálek – Lutovský 2000, Abb. 34; Chytráček – Bernat 2000, 285, obr. 12: 6). Koflík s lomenou stěnou (tvar 33 231, obr. 12: 1) je na výduti zdobený rytými liniemi v trojúhelníkových sestavách (dekor 106) s částečně naznačeným motivem sluníčka při vrcholech trojúhelníků. Pouze malé fragmenty se dochovaly z druhého koflíku (obr. 12: 2), pozoruhodný je obdélný výčnělek ucha převyšující okraj nádoby. Poslední nádobu reprezentuje nezdobený miniaturní pohárek (tvar 34 322, obr. 12: 3). Koflíky a pohárky nepředstavují chronologicky citlivé tvary a ve středoevropském prostoru se vyskytují v průběhu celého stupně Ha D. Keramický soubor z hrobové výbavy v Rovné zřetelně ukazuje stírání regionálních odlišností ve výzdobě i tvarech lokální keramiky, které je v české kotlině patrné v pozdně halštatském a časně latenském období. Stejně keramické nádoby a výzdobné motivy můžeme často

sledovat ve středních, jižních, západních i severozápadních Čechách.

4.4. Koňský postroj (M. Chytráček)

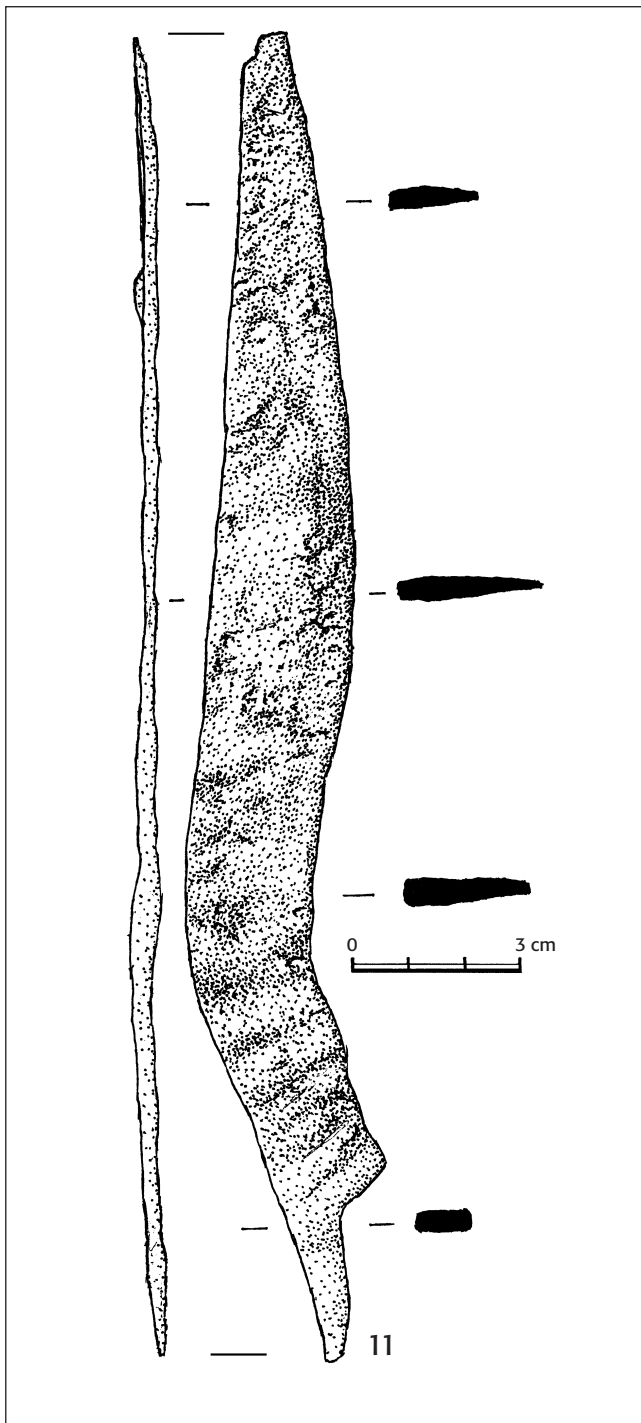
K hrobové výbavě patřila také souprava koňských postrojů. Prozrazují ji početné drobné bronzové ozdoby kožených řemíků (obr. 21: 1–12, 14–19; 29a: 1–11, 14–15; 29b: 20–21) a rovněž dva malé roubíky (obr. 21: 13; 29a: 12–13), které měly sloužit jako uzávěr řemení hlavové části postroje (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 84, 232, Abb. 29). W. Torbrügge (1979, 132, Taf. 30: 1–2; 54: 11–14, 16–17; 72: 14–15; 85: 10–11; 141: 13–17; 1965, 86, Taf. 30: 1–6) dává roubíky do souvislosti s popruhy držícími jho. Všeobecně panuje shoda v tom, že roubíky sloužily k pružnému spojení různých částí řemení koňského postroje a nejednalo se o postranice umidel (Stöllner 2002,

Obr. 30a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, zbraně (1–4), části čtyřkolového vozu (výběr nálezů: 6, 8–10, 12–14) a koňského postroje (výběr nálezů: 5, 7). Dno komory v jejím severozápadním nároží, západní strana dvoukolového vozu (4. – 5. dok. úroveň): 1–3 – (951, 1062, 864). Dno komory v jejím severozápadním nároží, prostor dvoukolového vozu (5. dok. úroveň): 4 – (2004). Dno komory v jihozápadní části (4. – 5. dok. úroveň): 5 – (300). Prostor sekundárního narušení v jihozápadní části komory (2. dok. úroveň): 7 – (1151). 1–4 kost/paroh; 5–10, 12–14 železo (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 30a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, weapons (1–4), parts of four-wheeled wagon (selection of finds: 6, 8–10, 12–14) and horse harness (selection of finds: 5, 7). Bottom of chamber in southwestern part, west side of chariot (4th–5th documentation level): 1–3 – (951, 1062, 864). Bottom of chamber in southwestern part (4th–5th documentation level): 5 (300). Space of secondary intrusion in southwestern part of chamber (2nd documentation level): 7 – (1151). 1–4 bone/antler; 5–10, 12–14 iron (drawing by M. Chytráček, Sr.).

114; 1996, 18, Taf. 2: 5c; Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 71, Taf. 31: 326). Větší a jen ve fragmentech dochovaný roubík s obdélným středovým otvorem zhotovený z parohu měl průřez ve tvaru písmene D, svrchní vyklenutou stranu i boky zdobily ryté soustředné kroužky s centrálním bodem (obr. 21: 13; 29a: 12). Menší železný roubík s čtvercovým otvorem (obr. 29a: 13) se ve střední části mírně rozšiřoval, měl obdélný průřez a nenesl žádnou výzdobu. Dva podobné kostěné roubíky

zdobené rovněž soustřednými kroužky se našly v centrálním hrobě v mohyle 3 v Kappel am Rhein v Bádensku, pohřeb náleží časnému úseku stupně Ha D1 (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 83–84, 232, Abb. 24: 9–10). Analogický kostěný roubík zdobený shodnými soustřednými kroužky pochází také z akropole hradiště v Minicích (Čisťáková – Chytráček 2018, obr. 22; Trefný – Slabina 2015, obr. 14:10). Roubíky těchto tvarů opatřené kruhovými, obdélnými, nebo čtvercovými otvory se objevují ve stře-

Obr. 30b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, nůž. Dno komory v jihovýchodní části (4. dok. úroveň): **11** (314), železo (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 30b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, knife. Bottom of chamber in southeastern part (4th documentation level): **11** (314), iron (drawing by M. Chytráček, Sr.).

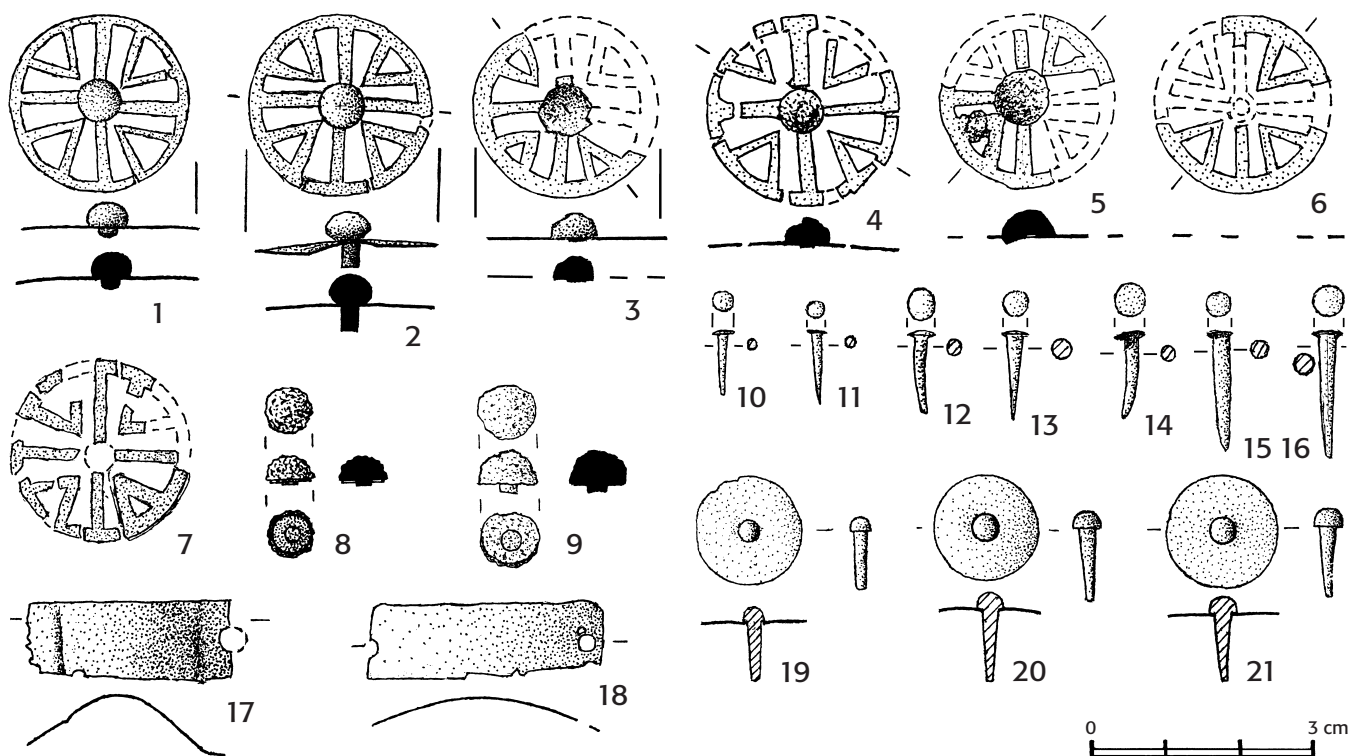
doevropském prostoru mezi Bádenskem a Slovenskem a chronologicky spadají do období vymezeného fázemi Ha C1 a Ha D1 (Dehn – Egg – Lehnert 2005, 84, 232, Abb. 29). V průběhu stupně Ha C se objevují též v hrobech bylanské kultury ve středních i severozápadních Čechách (Koutecký – Smrž 1991, 174, obr. 6: 22, 29, 44; 18: 13) a známe je také z oblasti halštatské mohylové kultury. Dva tyčinkovité roubíky patřily k výbavě hrobu

Ha C v mohyle 2 z Dýšiny (Šaldová 1968, obr. 24: 1–2). Železné roubíky podobných tvarů registrujeme např. v hrobech Ha C – D1 v Horní Falci (Torbrügge 1979, 131, Taf. 54: 10, 62: 4), Dolních Francích (Kossack 1970, 90, Taf. 73: 13–15) i v bohatých hrobech Ha C horákovské kultury na Moravě (Mírová – Golec 2018, 32, tab. 11: 2).

Kožené řemínky postroje zdobily početné z bronzu zhotovené tepané knoflíkovité pukličky s páskovými trojúhelníkovitými úchytkami (obr. 21: 4–7, 14–19; 29a: 4–7), které je přidržovaly k řemínkům. Zmíněné ozdoby koňských postrojů jsou známe z hrobů Ha C – Ha D1 z Bádenska-Württemberska, Dolních a Středních Frank, Horní Falce a z Čech (Riek – Hundt 1962, Taf. 10: 160b; Kossack 1970, 52, Taf. 39: 67; 126: 2; Hoppe 1986, 61, Taf. 108: 7–9; Torrügge 1965, 86, Taf. 31: 19–28; 1979, 264, Taf. 23: 12; 90: 15; 160: 13–18; Dvořák 1938, 13, obr. 9: b; 26: 4, 5, 6–9; Koutecký – Smrž 1991, 188, obr. 15: 15). M. Trachsel (2004, 440) označuje tyto knoflíkovité pukličky jako typ Thalmässing a řadí je do stupně Ha C. V Čechách a na Moravě (Lhotka n. L.: Dvořák 1938, 13, obr. 9; Brno-Holásky: Mírová – Golec 2018, 40, tab. 19) se objevují právě v bohatých hrobech stupně Ha C.

Jiné tvary ozdob řemínků koňského postroje představují tři bronzové lité knoflíkovité návlečky s dutými kuželovitými hlavicemi a jedním poutkem na spodní straně (obr. 21: 1–3; 29a: 1–3). Hlavice jsou u dvou knoflíků hladké, na vrcholu zakončené kuličkou (obr. 29a: 1–2), pouze jedna knoflíkovitá návlečka má hlavici zdobenou kruhovými, plasticky vystupujícími soustřednými žebírky s polokulovitým vrcholovým výčnělkem (obr. 21: 1; 29a: 1). V jižních Čechách byly podobné bronzové ozdoby tvaru malých falérek, které mají dutou kuželovitou hlavici s vrcholovou kuličkou umístěnou na malém kruhovém terčíku s jedním nebo dvěma poutky na spodní straně, nalezeny v mohylách u Skalice nad Lužnicí, Domanic, Dubného, Řepče nebo Sepekova (Pare 1992, pl. 124: 4, 5; Michálek 2017, 85, tab. 35: 2–7; 42: 1–8, 21; 289: 6; 293: 2–5) často společně s keramikou stupně Ha D2/3 (Chvojka – Michálek 2011, 82, tab. B52: 2–5). Knoflíkovitá návlečka zdobená soustřednými kroužky a vrcholovým výčnělkem (obr. 29a: 1) reprezentuje v Čechách ojedinělý exemplář blízký typu La Butte, který je v časně fázi Ha D2 doložen v Bádensku-Württembersku a Burgundsku (Trachsel 2004, 469, 473, Abb. 26: 06i).

Úzké řemínky postrojů nesly i velmi drobné manžetovité návlečky vyrobené z bronzového nebo železného plechu, který byl zatočen do krátké ruličky kruhového nebo oválného průřezu (obr. 29b: 20–21). Paralely mají v bronzových ozdobách řemení z hrobu 28 se čtyřkolovým vozem v Hradenině, který spadá do stupně Ha D1 (Dvořák 1938, 36, obr. 38: 5, 6, 7, 8). Podobné bronzové ruličky např. čtvercového průřezu se objevují na koňských postrojích z hrobů Ha C v severovýchodním Bavorsku (Kossack 1970, 58, Taf. 39: 84–91). Početné byly také malé objímky oválného průřezu zhotovené ze stočeného úzkého bronzového pásku (obr. 21: 8, 11–12; 29a: 8–11, 14–15). Podobné bronzové ozdoby najdeme opět v hrobech Ha C severovýchodního Bavorska (Kossack 1970, 58, Taf. 39: 92), vyskytují se však i v časně laténských hrobech s dvoukolovými vozy ve východní Francii (Lambot – Verger – Méniel 1995, 37, fig. 34: 60).

Obr. 31a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, kování z korby čtyřkolového vozu (výběr nálezů). Dno komory v jihozápadní části (4. – 5. dok. úroveň): 2–7 (689, 1996, 1845, 2067, 2124), 8–12 (1160, 465, 686, 344, 596), 14–16 (2006, 2067, 583), 17–18 (906, 633). Prostor sekundárního narušení v jihozápadní části komory (3. dok. úroveň): 1 (481), 7 (1893, 2018). 1–5, bronz a železo; 8–9 železo; 6–7, 10–21 bronz (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 31a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, hardware from body of four-wheeled wagon (selection of finds). Bottom of chamber in southwestern part (4th–5th documentation level): 2–7 (689, 1996, 1845, 2067, 2124), 8–12 (1160, 465, 686, 344, 596), 14–16 (2006, 2067, 583), 17–18 (906, 633). Space of secondary intrusion in southwestern part of chamber (3rd documentation level): 1 (481), 7 (1893, 2018). 1–5, bronze and iron; 8–9 iron; 6–7, 10–21 bronze (drawing by M. Chytráček, Sr.).

Koňskému postroji patřily rovněž obdélné železné průvlečky a zřejmě i většina početných kroužků ze železa s kruhovým či oválným, ojediněle i kosočtvercovým průřezem. Paralely k obdélným železným průvlečkám z Rovné se našly v pozdně halštatském hrobu s vozem z mohyle 2/1899 z Opařan (Michálek 2017, tab. 208: 9–10) a objevují se i v časně laténském hrobě s dvoukolovým vozem z Bouranton v Champagni – čtyři obdélné železné kusy zde byly tautovány stříbrem (Verbrugghe – Villes 1995, 44, 49, fig. A2.12, A2.13). Fragments podobných železných průvleček jsou známy z dalších časně laténských hrobů s vozy v Champagni (Lambot – Verger – Méniel 1995, 18, fig. 20). Železné kroužky z koňských postrojů se běžně vyskytují v hrobech s postroji a vozy v dlouhém časovém úseku stupňů Ha C až LT A, neposkytují tak žádnou chronologickou oporu.

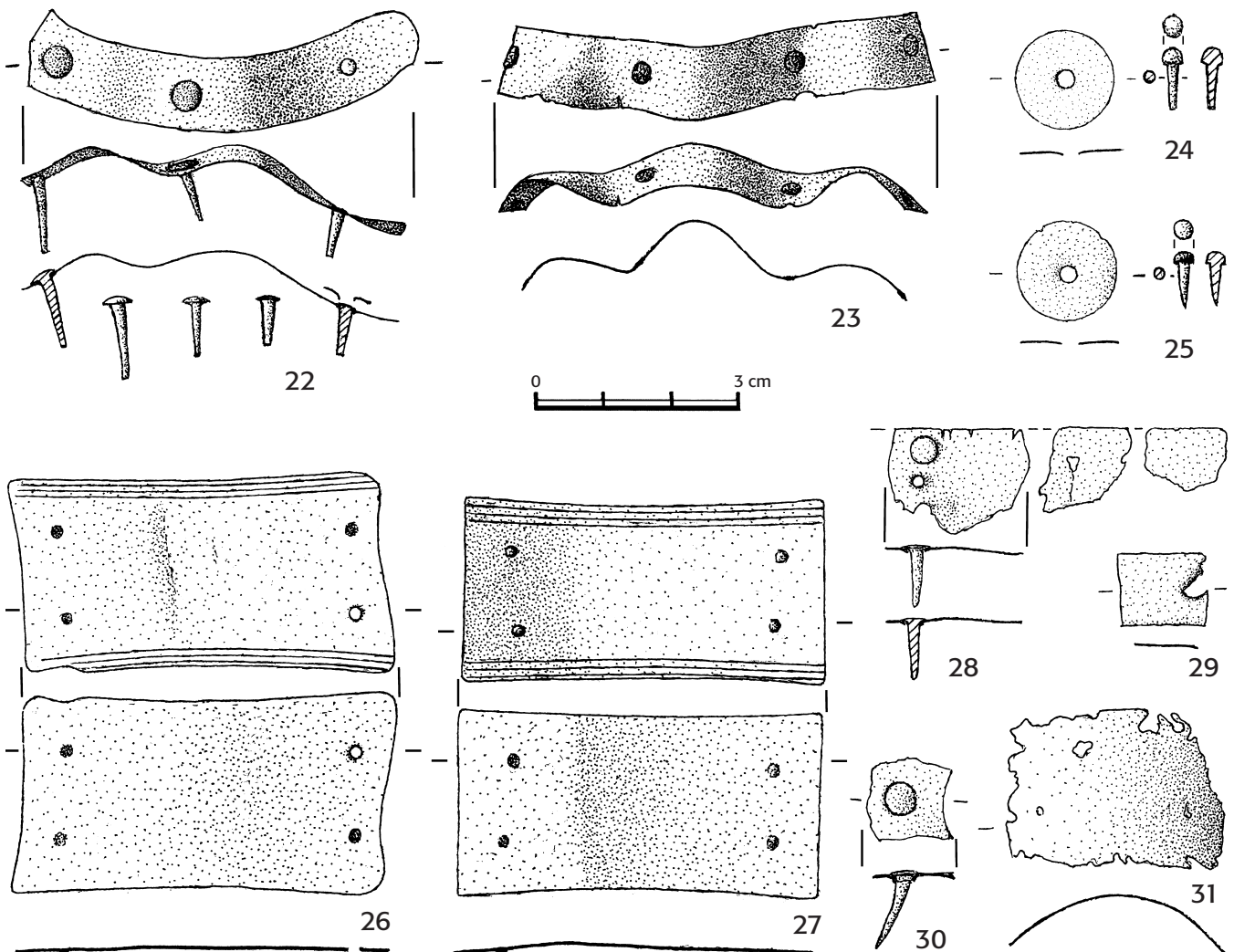
Ke garnituře koňského postroje lze přiřadit fragmenty ze železného, snad trojdílného, udidla (obr. 30a: 7) a železnou háčkovitou záponku z uzdy (obr. 30a: 5) zakončenou příčkou ve tvaru písmene T. Trojdílná železná udidla složená z podobných článků se vyskytují v hrobech stupně Ha C severního Bavorska (Kossack 1970, 73, Taf. 54: 3, 3a; 63: 7–8). Háčkovité záponky s příčkou ve tvaru písmene T lze doložit též ve stupni Ha C, nalezeny byly v hrobě 196 v Hallstattu (Kromer 1959, Taf. 12: 12), v hrobě 3 z Großebstadt v severním Bavorsku (Kossack 1970, 113, Taf. 54: 3, 3a) a známe je také ze švédského depotu v Hasle, který spadá do

pozdní fáze stupně Ha C (Stjernquist 1967, Taf. 40: 4; Trachsel 2004, 461).

4.5. Čtyřkolový vůz (M. Chytráček)

Se čtyřkolovým vozem souvisely velké železné zákolníky s osmičkovitou hlavicí a zavěšenými železnými kroužky. Cele zachován byl pouze jeden exemplář (obr. 22: 23; 30a: 14), ostatní jsme našli již ve fragmentech (obr. 30a: 6, 8–10, 12–13). Analogické zákolníky jsou známy především z hrobů s vozy Ha C v Čechách (Dvořák 1938, 24, obr. 12: 5–7; 25: 1–3; 43: 1, 2; Beneš 1966, Tab. VI), ojediněle se vyskytly také v Bavorsku (Großebstadt). Tyto zákolníky českého typu (typ Kolín) se používaly u čtyřkolových vozů od časného stupně Ha C do Ha D1 (Pare 1992, 91, pl. 108: B – C, 111: A – B, 112: A, 119: C, 120–121; Trachsel 2004, 534); v jižních Čechách jsou známy např. z mohyly u Pašovic (Michálek 2017, tab. 230: 2–8).

S kolem čtyřkolového vozu lze spojovat fragmenty železných čelních destiček z náboje kola (obr. 29b: 17, 23). Shodné tvary železných diskovitých destiček z nábojů kol se vyskytují u čtyřkolových vozů z hrobů v Bádensku-Württembersku a západní Francii (dép. Vienne), kde jsou řazeny do fáze Ha D2–3 (Pare 1989, 438, Abb. 12: 4; 1992, 82, 164, 251, fig 71a: 4; pl. 35: B1; Zürn 1987, 67, Taf. 78: C1). Sledované destičky zde byly upevněny na nábojích kol typu Cannstatt, v Rovné však

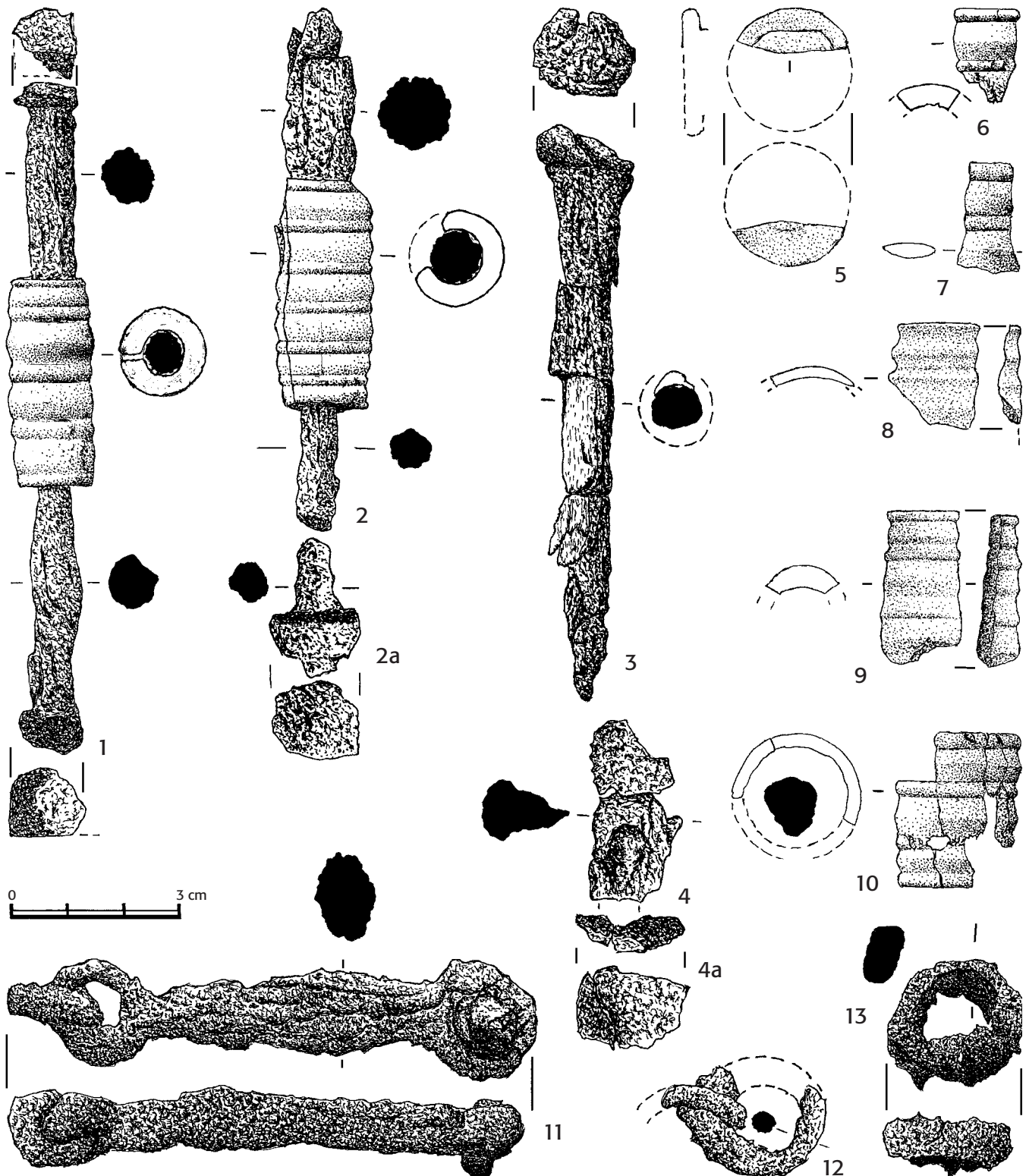

Obr. 31b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, kování z korby čtyřkolového vozu (výběr nálezů). Dno komory v jihozápadní části (4. – 5. dok. úroveň): **22–23, 30** (457, 691, 418), **27** (577). Prostor sekundárního narušení v jihozápadní části komory (2. dok. úroveň): **26** (479). Prostor sekundárního narušení v jihozápadní části komory (3. dok. úroveň): **29** (510), **28** (663), **31** (523). 26–27 bronz a železo; 22–25, 28–31 bronz (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 31b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, hardware from body of four-wheeled wagon (selection of finds). Bottom of chamber in southwestern part (4th–5th documentation level): **22–23, 30** (457, 691, 418), **27** (577). Space of secondary intrusion in southwestern part of chamber (2nd documentation level): **26** (479). Space of secondary intrusion in southwestern part of chamber (3rd documentation level): **29** (510), **28** (663), **31** (523). 26–27 bronze and iron; 22–25, 28–31 bronze (drawing by M. Chytráček, Sr.).

náboje tohoto typu doložit nelze. M. Trachsel (2004, 507, 509) nazývá tyto čelní destičky z nábojů typem Urtenen, který datuje do časného Ha D3; objevují se ovšem již dříve. Podobné železné čelní destičky měl i čtyřkolový vůz z hrobu Ha D2 v Hochdorfu (Koch 2006, 67, Abb. 62) a blízký tvar čelních destiček se objevuje i na dvoukolovém voze z mohyly Ha D3 v Kladrubech (Pare 1992, 329, pl. 115: 6–7; Sankot 2012, 712, Abb. 3: 9, 11). Srovnatelné čelní destičky zřejmě seděly na náboji kol čtyřkolového vozu z pohřbu Ha D1 v mohyle I u Skalice nad Lužnicí (Michálek 2017, 387, tab. 302: 3), našly se také na fragmentech nábojů kol z Habruvky – Býčí skály, kde byly deponovány části z několika vozů (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 100, 113, Taf. 89: 2–4). Fragmenty úzkých železných obručí z náboje kola (obr. 29b: 18–19, 25, 28) dovolují uvažovat o konstrukci náboje odpovídající typu Kicklingen, který se objevuje u čtyřkolových vozů Ha D2–3 ve Švábsku a Středních

Francích (Pare 1992, 81, fig. 69; pl. 68: 1). Podobné železné obruče nestejného průměru již stahovaly náboje kola čtyřkolového vozu z hrobu Ha C1 v Hradeníně (hrob 24: Dvořák 1938, 24, obr. 24). Jednalo se o běžný způsob zpevnění těla dřevěných nábojů kol používaný v průběhu starší i mladší doby železné (Trachsel 2004, 505). Zlomky železných obručí z kol a nábojů vozu patřily též k výbavě bohatého pohřbu Ha D3 v mohyle 2 u Opařan (Michálek 2017, 286, tab. 210: 1–5).

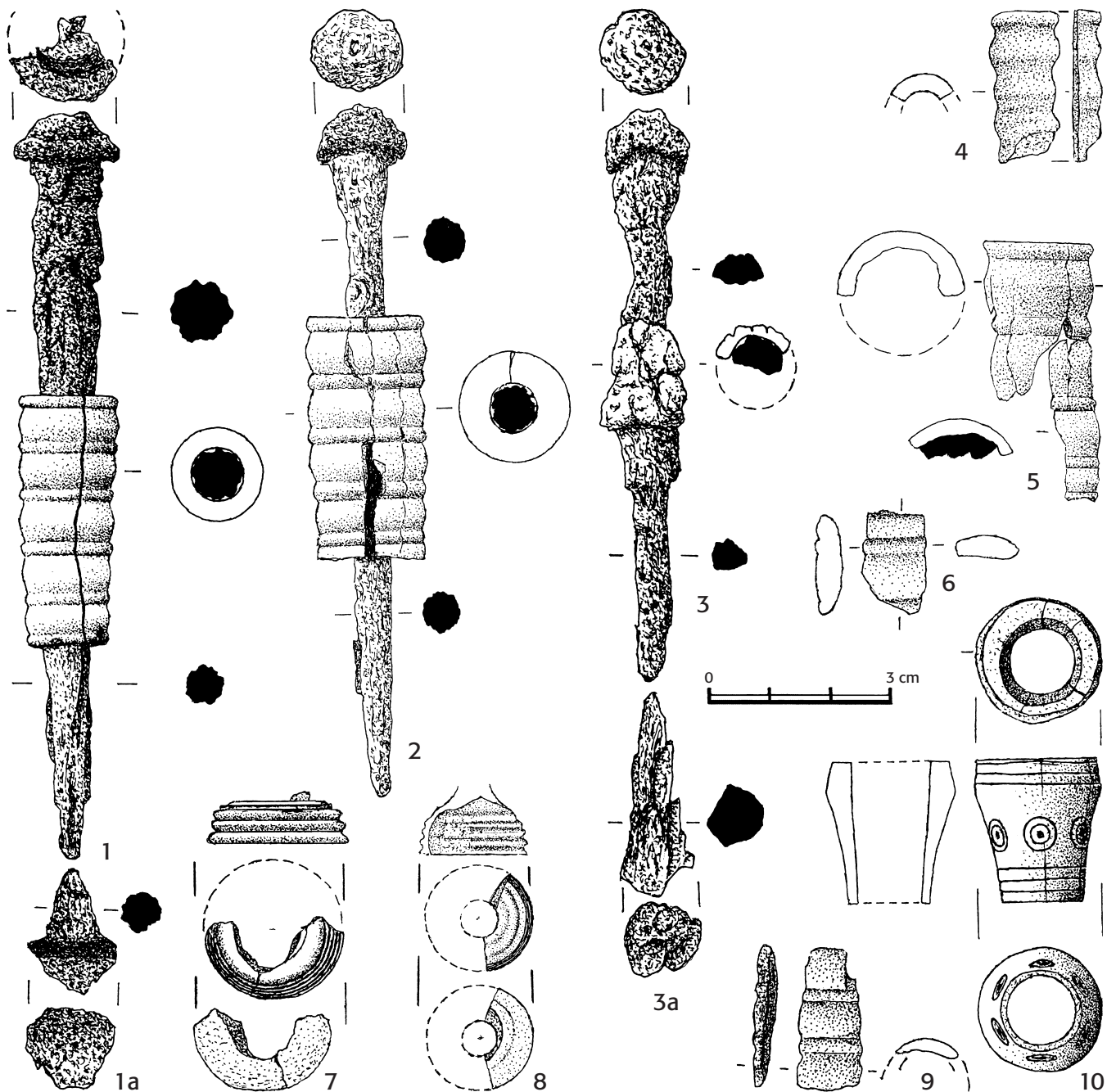
Nálezová situace čtyřkolového vozu z Rovné byla sice vážně narušena pozdějším zásahem datovaným pravděpodobně až do mladší a pozdní doby laténské (Chytráček – Chvojka et al. 2017b, 341–345, Abb. 2–5), nicméně lze oprávněně předpokládat, že ozdobná bronzová kování rozptýlená v jihozápadní části komory (obr. 23: 2) patřila k výzdobě vnější strany dřevěné korby a snad i loukotí kola čtyřkolového vozu. Větší bronzové terčíky s prolomanými motivy kříže a trojúhelníků máme doloženy

Obr. 32. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Východní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **1–2** (1003, 992), **2a** (992), **11–13** (981). Severovýchodní nároží korby vozu (5. dok. úroveň): **3** (972), **4, 4a** (972), **6–7, 10** (972). Východní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **5** (792), **8–9** (794, 827). 5–3 železo a paroh; 5–10 paroh; 4a, 11–13 železo (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 32.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. East side of cart body (5th documentation level): **1–2** (1003, 992), **2a** (992), **11–13** (981). Northeast corner of cart body (5th documentation level): **3** (972), **4, 4a** (972), **6–7, 10** (972). East side of cart body (4th documentation level): **5** (792), **8–9** (794, 827). 5–3 iron and antler; 5–10 antler; 4a, 11–13 iron (drawing by M. Chytráček, Sr.).

v sedmi kusech. Terčíky měly železný centrální nýt s polokulovitou hlavicí (obr. 22: 10–14; 31a: 1–9) a doprovázely je zřejmě početné menší bronzové terčíky (obr. 22:

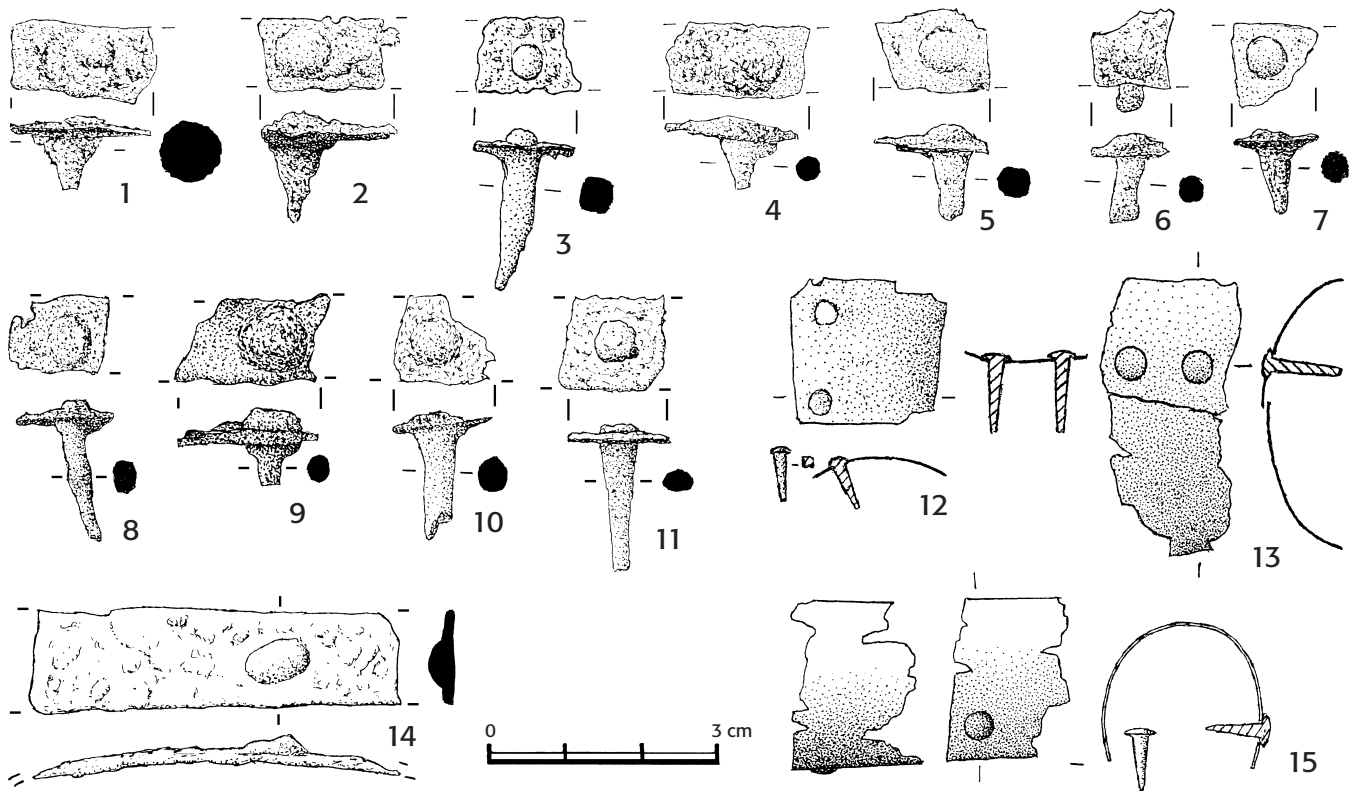
1–9, 16–17; 31a: 19–21; 31b: 24–25), které v korbě držel centrální bronzový nýt s polokulovitou hlavicí. Ke kováním korby vozu a loukotí patřily také bronzové pásy

Obr. 33. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **2** (938, 1017), **7** (938), **10** (949). Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **8** (864). Severozápadní nároží korby vozu (5. dok. úroveň): **1** (952), **1a** (952). Severní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **3** (959), **3a** (959), **5** (1198). Narušená jižní strana korby vozu (4. – 5. dok. úroveň): **6** (2087), **9** (1826). Narušená jižní strana korby vozu (obj. 11): **4** (763). 1–3, 5 železo a paroh; 1a, 3a železo; 4, 6–10 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 33.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (5th documentation level): **2** (938, 1017), **7** (938), **10** (949). West side of cart body (4th documentation level): **8** (864). Northwest corner of cart body (5th documentation level): **1** (952), **1a** (952). North side of cart body (5th documentation level): **3** (959), **3a** (959), **5** (1198). Disturbed south side of cart body (4th–5th documentation level): **6** (2087), **9** (1826). Disturbed south side of cart body (feature 11): **4** (763). 1–3, 5 iron and antler; 1a, 3a iron; 4, 6–10 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

upevněné pomocí bronzových hřebíčků s plochou hlavicí (obr. 22: 15, 18–19; 31a: 10–16, 17–18; 31b: 22–23, 28–30). Dvě širší obdélná bronzová kování zdobená při krajích trojicemi paralelních rytých linií byla rovněž do dřeva upevněna nýty (obr. 22: 21–22; 31b: 26–27), zde se však jednalo o čtveřice drobných železných nýtů. Určitě vzdálenější paralely k sedmi prolamovaným terčím i dvěma obdélným bronzovým destičkám se nalé-

zají v hrobě Ha D3 z Vix (Egg – France-Lanord 2003, 72, Taf. 61). Kruhové terčiky s prolamovaným motivem roset v hrobu z Vix však nesouvisí s výtvarným projevem doby halštatské, ale váží se zde již k nastupující časné době laténské (Trachsel 2004, Abb. 197: 9–11). Naopak prolamované terčiky s motivem kříže a vložených trojúhelníků z Rovné reprezentují staré symboly, jež mají své kořeny hluboko v době bronzové (kap. 7.2.2.). Ve starší

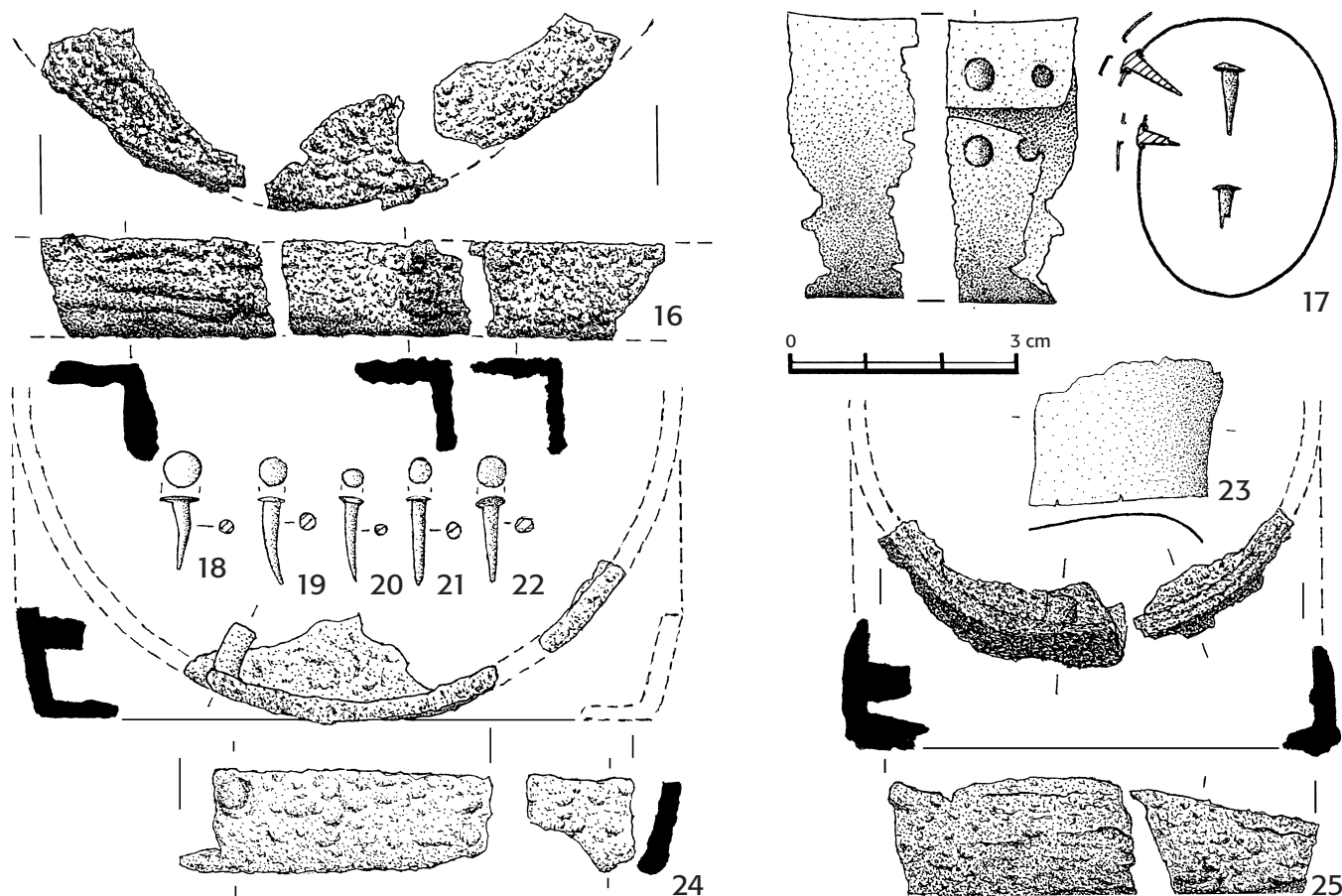
Obr. 34a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz (výběr nálezů), dno komory v severozápadním nároží. Východně od korby dvoukolového vozu, frag. hřebů i obručů z kola, hřebíčky a frag. plechu z výzdoby paprsků kola (4. – 5. dok. úroveň): **1–3, 4–6, 13**. Západně od korby dvoukolového vozu, frag. obručů z kola, hřebíčky a frag. plechu z výzdoby paprsků kola (4. – 5. dok. úroveň): **8–12, 14–15**, (856, 1015, 1068, 1120, 1193, 1192). Prostor dvoukolového vozu bez přesné lokalizace stran vozu (4. dok. úroveň): **7** (2084). 1–11, 14, železo; 12–13, 15, bronz (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 34a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot (selection of finds), bottom of chamber in northwest corner. East of chariot body, fragments of nails and tyre from wheel, fragment of wheel hub, sheet metal and nails from radial wheel decoration (4th–5th documentation level): **1–3, 4–6, 13**. West of chariot body, fragments of tyre from wheel, nails and fragments of sheet metal and nails from radial wheel decoration (4th–5th documentation level): **8–12, 14–15**, (856, 1015, 1068, 1120, 1193, 1192). Space of chariot without precise localisation of vehicle sides (4th documentation level): **7** (2084). 1–11, 14, iron; 12–13, 15, bronze (drawing by M. Chytráček, Sr.).

době železné se v oblastech severně a severozápadně od Alp objevují bronzové prolamované terčičky s centrálním motivem kříže jako ozdobná kování na korbě čtyřkolových vozů ve stupni Ha C1 (Pare 1992, 96, 100, fig. 74: 16–20, 28; Trachsel 2004, 48, Abb. 28: 03d). Úzké bronzové pásky s hřebíčky (obr. 22: 18–20; 31a: 17–18; 31b: 22–23) z Rovné mají vhodné paralely např. v hrobech s čtyřkolovými vozy Ha C z Horních Frank nebo Horní Falce (Pare 1992, pl. 63: 13–23; 88: 13–16; *Trorbrügge* 1979, 287, Taf. 56: 23–25; 61: 1–5). Rekonstrukce umístění bronzových kování na korbě čtyřkolového vozu z Rovné je obtížná, neboť se nacházela v prostoru narušeném pozdně laténským zásahem. V narušené jihozápadní části komory ležela korba čtyřkolového vozu, železné obruče kol se tu nenašly, doložit lze ovšem fragmenty železných kování z náboje kola (obr. 29b: 17–19, 23, 25, 28). Na základě nalezených prolamovaných ozdobných kování korby lze čtyřkolový vůz z Rovné spojovat s typem vozu 2, který Ch. Pare (1992, 114, fig. 74: 18–20) řadí do stupně Ha C.

4.6. Dvoukolový vůz (M. Chytráček)

K celkovému nálezu velmi malého dvoukolového vozíku s pozoruhodnou výzdobou destiček vyřezaných z pa-

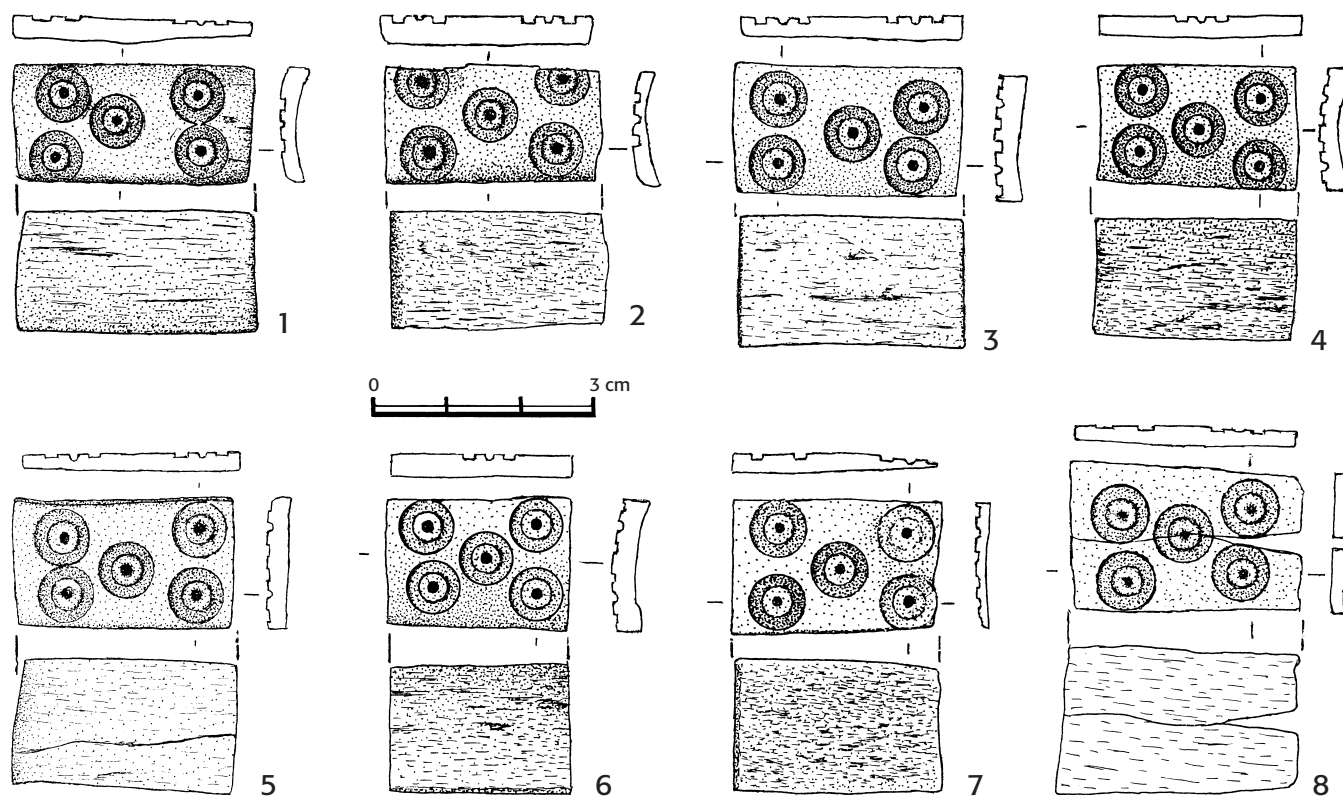
rohu jelena nemáme v době železné přesně odpovídající analogii. V kulturních a chronologických souvislostech lze sledovat pouze dílčí prvky týkající se konstrukce a výzdoby vozu. Ke konstrukci dvoukolového vozu patřil železný tyčinkovitý čep s koncovými kruhovými oky (obr. 26: 13; 32: 11) a zbytkem upevňovací skoby v jednom z nich. Dva železné kroužky (obr. 26: 14–15; 32: 12–13) nalezené vedle čepu s ním pravděpodobně funkčně souvisely. Páry tyčinkovitých čepů s koncovými oky byly charakteristické především pro dvoukolové vozy doby laténské (Chytráček 1988, 30–37, fig. 11–14; 1990, 110–113, obr. 14: 1–2; 15). Ve východní části Francie a středním Porýní se vzácně objevily větší železné tyčovitě čepy s koncovými oky již v hrobech pozdní doby halštatské (Ha D3) se čtyřkolovými vozy, kde čepy vystupovaly vždy ve čtyřech kusech. Sledované železné články zde spojovaly korbu vozu s podvozkem a spojení mohlo mít při využití kožených řemenů i charakter pružného pérování (Diarville, Bell: *Egg – Lehnert* 2000, 36, Taf. E, H, I–J, Abb. 22, 25; *Joachim* 1987, 141–142, Abb. 3–4, Taf. 36–37), častěji však byly železné tyče zabudovány v prostoru pod korbou napevno a plnily jen funkci podpěrných vzpěr (Vix, Como – Ca' Morta, Ste. Colombe „La Garenne“, Belfort: *Egg – France-Lanord* 1987, 164, 179, Abb. 13–14, 16, 21, 25–26). V časně laténských hrobech s dvoukolovými vozy ve východní

Obr. 34b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz (výběr nálezů), dno komory v severozápadním nároží. Východně od korby dvoukolového vozu, frag. z náboje kola, plechy a hřebíčky z výzdoby paprsků kola (4. – 5. dok. úroveň): **17, 24–25** (781, 876, 871, 982, 828, 802, 781, 1190). Západně od korby dvoukolového vozu, frag. obruči z kola, hřebíčky a frag. plechu z výzdoby paprsků kola (4. – 5. dok. úroveň): **18–23** (946, 953, 1054, 1090, 1036, 2129, 1134). 16, 24–25 železo; 17, 18–23 bronz (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 34b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot (selection of finds), bottom of chamber in northwest corner. East of chariot body, fragments of wheel hub, sheet metal and nails from radial wheel decoration (4th–5th documentation level): **17, 24–25** (781, 876, 871, 982, 828, 802, 781, 1190). West of chariot body, fragments of tyre from wheel, nails and fragments of sheet metal and nails from radial wheel decoration (4th–5th documentation level): **18–23** (946, 953, 1054, 1090, 1036, 2129, 1134). 16, 24–25 iron; 17, 18–23 bronze (drawing by M. Chytráček, Sr.).

Francii, Belgii a v Porýní se nacházely železné nebo bronzové páry kratších čepů s koncovými oky zpravidla v prostoru dřevěné osy vozu při vnitřní straně kol (Chytráček 1988, 38, fig 11: 2; 12; Verbrugghe – Villes 1995, 44, 48) a byly obvykle spojovány se záprahem (Günther 1934, 8–13, Abb. 1, 4; Lambot – Verger – Méniel 1995, 89, fig. 98–99). Kovové čepy s oky zde patří k technickým zvláštnostem, které prozrazují vzájemné úzké vztahy elit a stavitelů jejich vozů mezi oblastmi Champagne a středního i horního Porýní (Schönfelder 2017, 55, Abb. 2). Také na našem území však existovaly výrazné vazby elit k těmto západním regionům a projevovaly se též ve shodné konstrukci dvoukolových vozů ukládaných do hrobů z počátku stupně LT A v jihozápadních Čechách. Pár delších železných tyčovitých čepů s koncovými oky a upevňovacími skobami patřil k vozu z mohyly IX v Mírkovicích i k vozu z mohyly 44 v Sedlec-Hůrce, fragment delší železné tyče s okem pochází také ze zničeného hrobu v Želkovicích, kratší železný čep s okem a upevňovací skobou byl nalezen v neodborně prokopaném časně laténském pohřbu s dvoukolovým vozem v Hořovičkách (Chytráček 1988, 35, fig. 5:

1–2; 7; 13; 14–16; 1990, 111–112, obr. 14: 1–2; 15; Sklenář 2010, 716, obr. 1). V Čechách se podobně jako ve středním Porýní a východní Francii používaly zřejmě i bronzové honosně zdobené čepy s oky, nasvědčují tomu některé nálezy ze zničeného hrobu s dvoukolovým vozem z Nevězic (Chytráček 2000, 368, fig. 5: 10; 13–14). Bronzový prolamovaný plech s motivem trojlísté palmetky byl původně připevněn pomocí drobných bronzových hřebíčků na dřevěném podkladě kruhového průřezu, prozrazuje nám to zřetelně charakteristické prohnutí všech prolamovaných částí plechu (Fröhlich – Jiřík 2005, 36, obr. 2: 1–3). Shodné prolamované bronzové plechy přibité na dřevěných trámčích kruhového průřezu tvořily ozdobnou bázi bohatě zdobených bronzových pohyblivých čepů s oky, které byly svým spodním koncem upevněny v dřevěné konstrukci podvozku dvoukolového vozu (např. Kärlich, Waldgallscheid: Günther 1934, 8–13, Abb. 1, 4; Taf. 1: 6, 9; 2: 1–3; Jacobsthal 1944, 121, pl. 103, 104; Chytráček 1988, 39, fig. 13: 1–2). M. Trachsel (2004, Abb. 33: 18a) je řadí do středního úseku stupně LT A. Bronzové čepy s koncovými oky nesly často specifickou výzdobnou symboliku

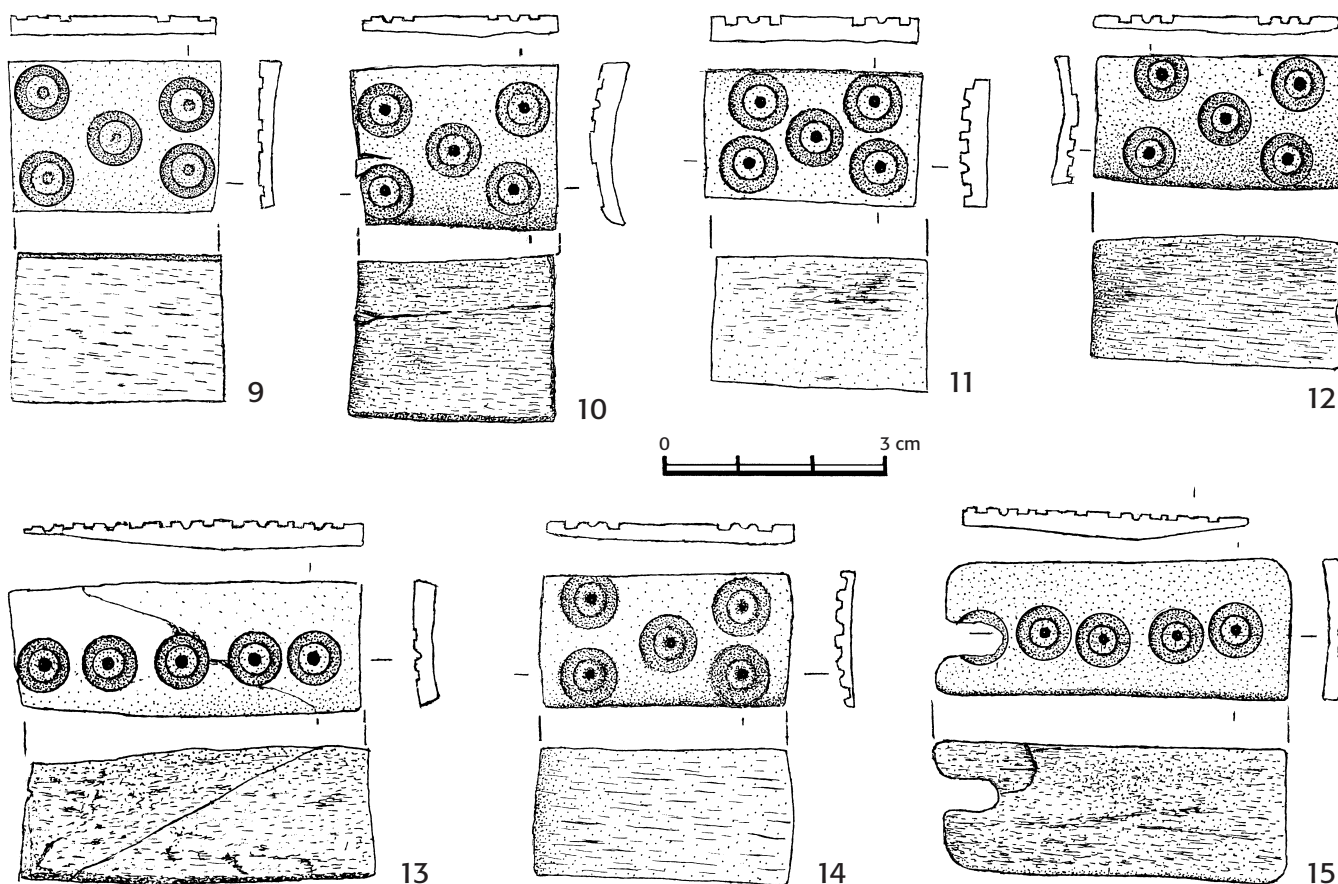

Obr. 35a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): 8 (808), 9 (864). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 1–7 (937, 939, 943, 941, 942, 944, 948). 1–8 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 35a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): 8 (808), 9 (864). West side of cart body (5th documentation level): 1–7 (937, 939, 943, 941, 942, 944, 948). 1–8 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

(viz pár draků na prolamovaném čepu z Bad Dürkheim: Schönfelder 2017, 55, 57, Abb. 2), která byla podle jejich umístění na voze určena především pohledu zasvěceným jedincům vezoucím se na korbě, prostším lidem mimo vůz neměl zřejmě dekor nic sdělovat (Bagley 2014, 34). V Čechách byla přesná poloha čepů s oky v pohřbech s dvoukolovými vozy dokumentována pouze ve dvou případech. V Sedlec-Hůrce směřovaly upevňovací skoby tyčovitých čepů do prostoru nápravy vozu (Franc 1890, 95–100, Taf XXXIX; Chytráček 1988, 56, fig. 14: 1), v Rovné byl jeden čep s oky nalezen při zadní části korby vozu (obr. 24: 981). V časně laténském hrobu s dvoukolovým vozem z Grosbous-Vichten ležely dva podobné kratší železné čepy s oky při kratší západní stěně hrobové komory a byly, podobně jako v Rovné, umístěny při zadním okraji korby vozu (Metzler 1986, 172, Abb. 3–4; 5: 10–11; 10). Rekonstrukce zde počítá s upevněním jednoho konce čepu v dřevěné konstrukci nápravy; oba pohyblivé články pak při využití kožených řemenů umožňovaly elastické spojení korby vozu s nápravou a ojí (Villes 1995a, 58; Schönfelder 2002, 189, Abb. 116–117). Korba vozu se posunula více dopředu, umístěna byla mezi nápravou a tažným zvířetem, takže zátěž korby se rovnoměrně rozdělovala na kola a koně (Metzler 1986, 172, Abb. 10). Tento pohyblivý způsob zavěšení korby je charakteristický pro časně laténské dvoukolové vozy kontinentální Evropy, v Anglii v hrobech s vozy arraské skupiny doložen není (Schönfelder 2002, 277, Abb. 175).

Železné obruče kol s hřeby se u malého dvoukolového vozu z Rovné dochovaly pouze v nevelkých fragmentech (obr. 34a: 1–11, 14; 42: 1–4), neobvyklá je velmi malá tloušťka obručí, také šířka se pohybuje jen mezi 1,1 cm až 1,3 cm. Gracilní obruče z Rovné se tak svými rozměry značně liší od dvoukolových válečných či cestovních vozů z konce pozdní doby halštatské a časně doby laténské. Obruče kola dvoukolového vozu z mohyly IX v Mírkovicích vykazovaly šířku 3,3 cm a tloušťka dosahovala 1,3 cm (Chytráček 1990, 91, obr. 14: 3–4), vůz ze Sedlec-Hůrky měl obruče široké 5 cm, silné téměř 2 cm (Franc 1890, 100, Taf. XXXIX: 18c) a šířka obručí dvoukolového vozu z Kladruhu se pohybovala mezi 2,6–2,8 cm (Sankot 2012, 714, Abb. 5).

Železné zlomky z čelních kování náboje kola (obr. 34b: 24–25) dokládají typ s hřeby a pravouhle zalomenými okraji, který je doložen již u čtyřkolových vozů stupně Ha D1 ve středních (Praha-Bubeneč: Fridrichová – Kouřecký – Slabina 1996, Abb. 2: 8, 10–11, 14–16; Pare 1992, 164, pl. 123: 1–5) i jižních Čechách (Hanov: Michálek 2017, 102–103, tab. 44: 1–2), vyskytuje se také u čtyřkolových vozů Ha C v Horní Falcii (Torbrügge 1965, 65, Taf. 26: 3; Pare 1992, 152), též u vozů Ha D1 – D2 v Horním Bavorsku (Kossack 1959, 222, Taf. 89: 2). Podobné typy čelních kování nábojů lze v Ha D2–3 doložit především u čtyřkolových vozů v Dolních, Středních a Horních Franciích, v Bádensku-Württembersku, Hessesku a východní Francii (Pare 1992, 310, 164, 296, 301, pl. 39: 2; 76: 1–2; 88: 2–3; 78: 5–6; Abels 1985,

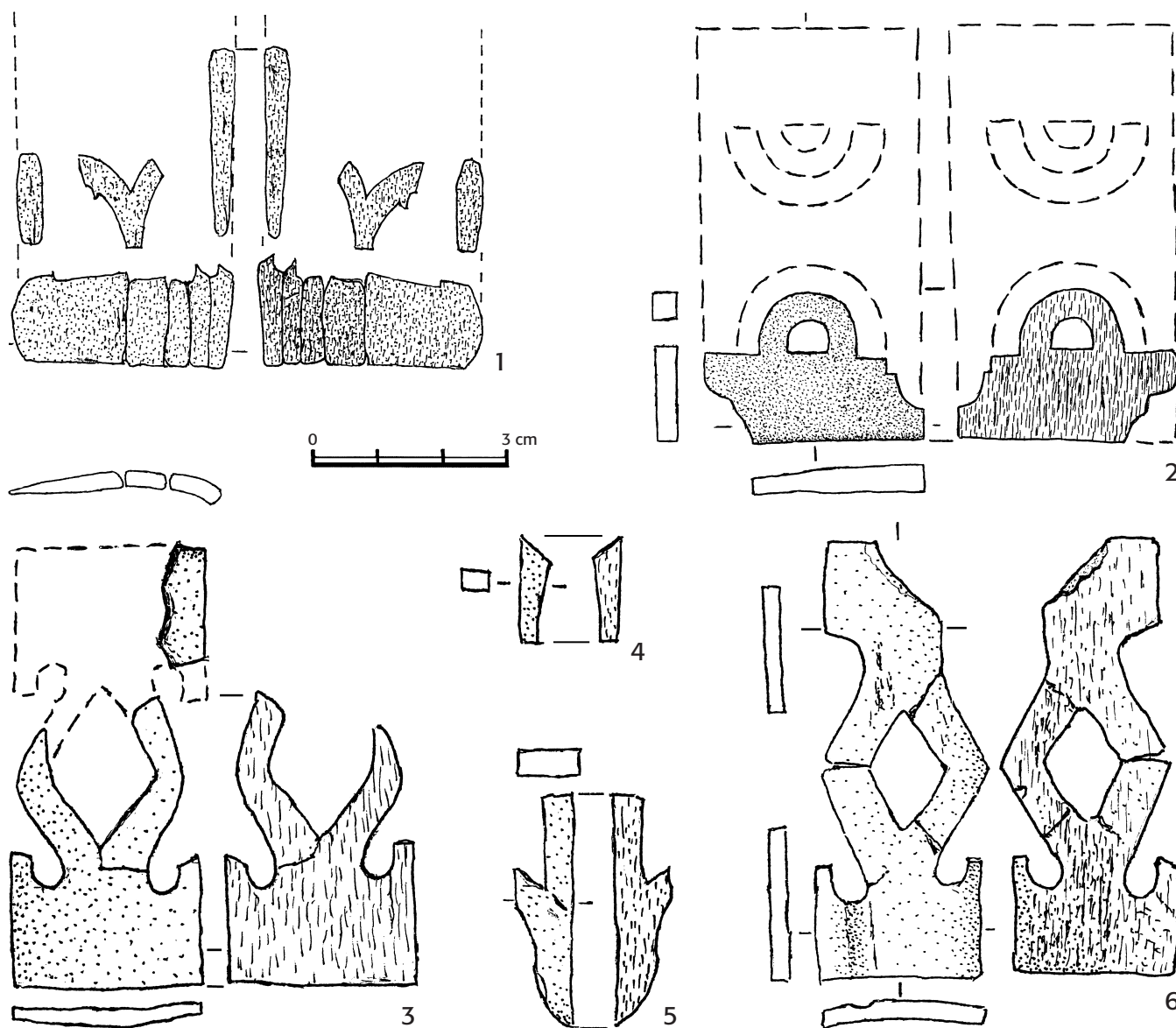
Obr. 35b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **9** (864), **15** (928). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **10–14** (956, 933, 931, 950, 932). 9–15 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 35b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): **9** (864), **15** (928). West side of cart body (5th documentation level): **10–14** (956, 933, 931, 950, 932). 9–15 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

73, Abb. 5: 3–4). *M. Trachsel* (2004, 507–509) je řadí k typům Wellenburg a Reppendorf z Ha D2–3.

Pouze dekorační účel měly na vozíku z Rovné početné bronzové pásky obtočené kolem paprsků kol, připevněny byly malými bronzovými hřebíčky (obr. 34a: 12–13, 15; 34b: 17, 18–23; 42: 13–14). Jednotlivé paprsky nesly pravděpodobně různé množství těchto ozdobných pásek (obr. 24: 953). Některé honosné čtyřkolové vozy z pozdní doby halštatské (Ha D2) měly paprsky kol pokryty v celé délce plechovým železným nebo bronzovým krytem, který byl ještě členěn profilovanými pěti nebo šesti kroužky (Hochdorf, Habrůvka – Býčí skála: *Biel* 1987, 126, Taf. VI; *Barth* 1987, 115, Abb. 4, 6, 8, Taf. V–VI). Artefaktům z Rovné se velmi podobaly bronzové plechy formované do kruhové objímky, které zdobily oj čtyřkolového vozu fáze Ha D3 ve Vix (*Egg – France-Lanord* 1987, Taf. 47: 3–22). Obdobné bronzové pásky formované do válcovité objímky nebo kratší kónické tulejky upevňovaly dvojice hřebíčků k paprskům kol čtyřkolových vozů nalezených v hrobech Ha D v Horní Falci nebo Dolních Francích (*Pare* 1992, 309, pl. 88: B; *Koch* 2006, 99, Abb. 111: 2–3). *M. Trachsel* (2004, 538) je nazývá typem Ins, na vozích se objevují od Ha C2 do časného Ha D1. Téměř shodné drobné bronzové hřebíčky také připevňovaly úzká bronzová kování náboje kola na dvoukolovém voze z mohyly Ha D3 v Kladrubech (*San-*

kot 2012, 712, Abb. 4: 6–7, 9), tvarově blízké bronzové hřebíčky pochází též z bohatého pohřbu Ha D3 v mohyle 2 z Opařan (*Michálek* 2017, 285, tab. 207: 29–34). Bronzový plech s téměř stejnými bronzovými hřebíčky se našel v mohyle II s časně latěnským hrobem v Lázu u Radomyšle (*Michálek* 2017, 196, tab. 116: 4).

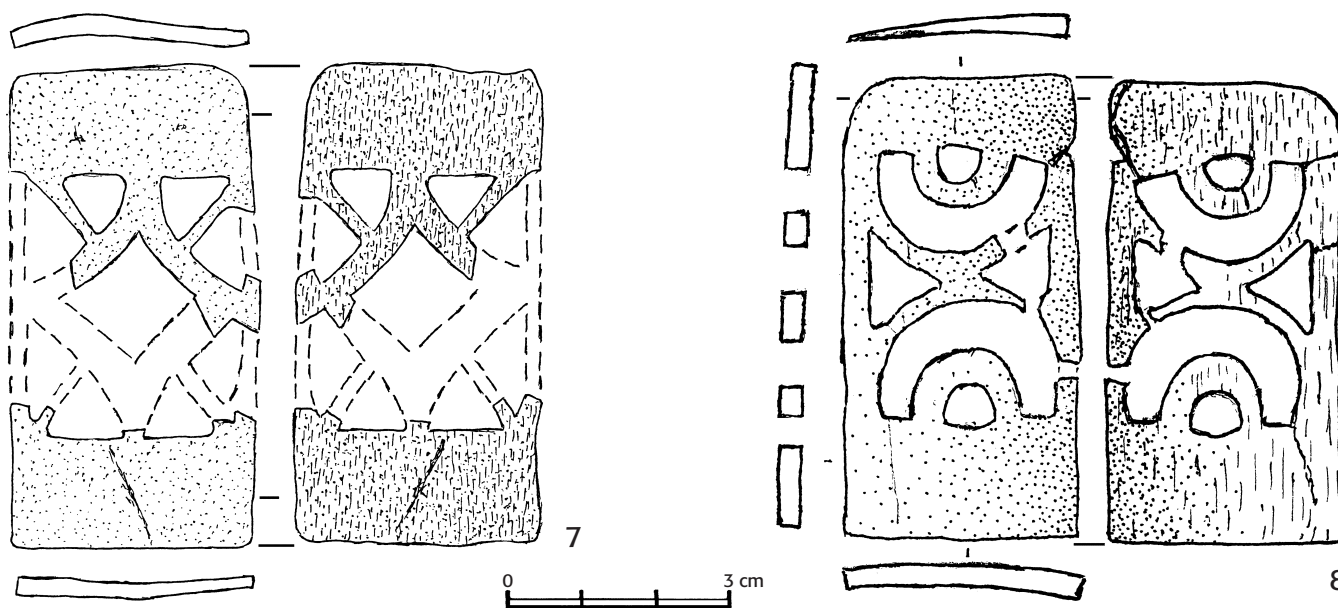
Boční strany korby vozu z Rovné nesly dobře zachovanou výzdobu složenou z řad obdélných i čtvercových destiček vyřezaných z parohu jelena. V prostoru rozpadlého dvoukolového vozu se našlo celkem 98 kusů těchto různě tvarovaných destiček (obr. 24–25; 35–43). Kompaktní menší obdélné destičky zdobily rytý dekor soustředných kroužků (obr. 25: 1–29, 36–39; 35a, b; 37a: 2–3, 8, 11–12, 14–15; 37b: 17, 19; 38a: 1–11; 39a: 2, 5–8; 40: 1–4; 41a: 1–8; 41b: 10–15, 17; 42: 7–8, 10, 15), větší exempláře byly prolamované a znázorňovaly geometrické (obr. 25: 40–50; 36a, b; 37a: 1, 4; 37b: 20; 38b: 12–14, 16–19; 39a: 4, 9–11; 39b: 13; 40: 7, 9; 41b: 9, 16, 18; 42: 6) a vzácněji i figurální antropomorfní motivy (obr. 37b: 18; 39a: 1; 39b: 12; 40: 5–6, 8; 42: 11; 43). Podobná výzdoba bočnic vozu rozčleněná v pravoúhlé metopy je znázorněna na některých výjevech situového umění 6. – 5. stol. př. Kr. (*Eibner* 2015, 57, Taf. 1: b; 2: e – g; 8: g – i) a objevuje se u čtyřkolových (situla z Novo mesto, situla z Montebelluny, konvice z Moritzing, poklice z Mechel, fragment plechu z Pfatten)

Obr. 36a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): 2–5 (820, 1896, 857). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 1, 6, (936, 940a). 1–6 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 36a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): 2–5 (820, 1896, 857). West side of cart body (5th documentation level): 1, 6, (936, 940a). 1–6 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

i dvoukolových cestovních vozů (*carpentum*: situla z Vače, situla ze Sanzena: Lucke – Frey 1962, Taf. 67; 73). Jedná se většinou o jednoduchou geometrickou výzdobu, jen vzácně jsou v pravouhlých metopách vepsány figurky ptáků (situla z Novo mesto: Eibner – Forstner 2009, 228, Taf. 3: 12; Jereb 2016, 53, Taf. 48). Prolamované železné figurky lvů, koní, chimér i několika válečníků zdobily obdélné vlysy na bronzovém plechu korby etruského závodního či bojového dvoukolového vozu (*currus*), který patřil k výbavě vedlejší komory z 1. pol. 7. stol. př. Kr. v mohyle *Tumulo dei Carri* nekropole *San Cerbone* u Populonie (Emiliozzi – Romualdi – Cecchi 2000, 6–10, Abb. 3–6; Taf. C). Další paralely k obdélným rámečkům s prolamovanou figurální výzdobou byly vyrobeny rovněž z kovových materiálů, tvořily však dekor pohřebních keramických nádob.

Z nekropole Frög v Korutanech jsou známé olovené prolamované obdélné destičky patřící k inventáři hrobu 1 z mohyly 168, datovanému do doby 580–520 př. Kr. (Tomedi 2002, 263, Abb. 257: 18). Prolamované destičky znázorňují – podobně jako artefakty z Rovné – lidskou postavu vloženou do obdélného rámu (kap. 7.2.3.). Podle stop černého dehtu na některých olovených předmětech se usuzuje, že rámečky s prolamovaným antropomorfním motivem byly přilepeny na povrchu keramických nádob (Vosteen 1999, 266–267, Taf. CXXXVIII). Na pohřebišti Galgenkogel u Kainachu nedaleko Wildonu ve Štýrsku byly v mohyle z konce 7. a počátku 6. stol. př. Kr. nalezeny obdélné rámečky z bronzového plechu znázorňující prolamované motivy jelenů či hlavy hovězího dobytka. Prolamované bronzové destičky zde byly podobným způsobem připevněny na vnějším po-

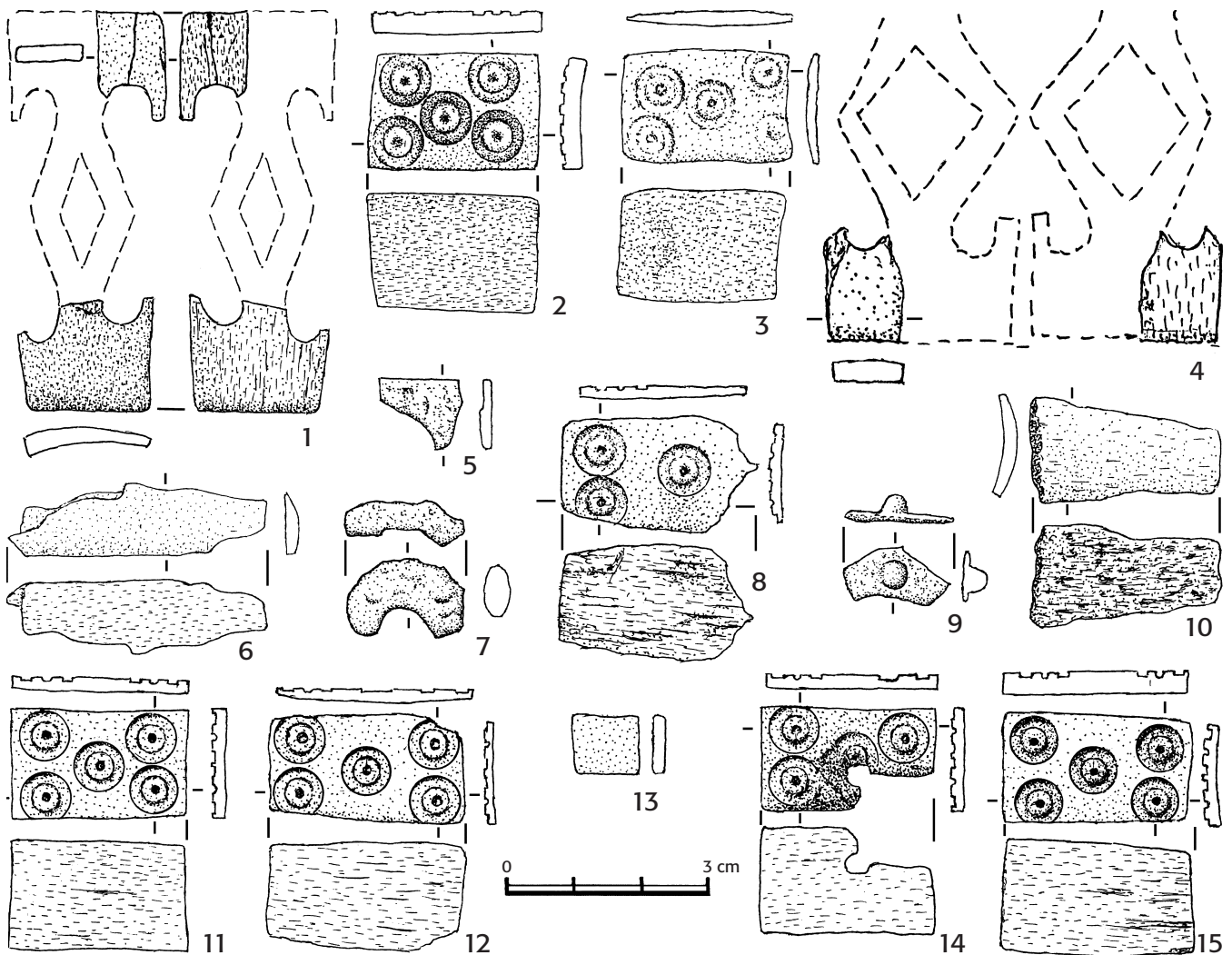
Obr. 36b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **7** (1043, 1052). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **8** (940b). 7–8 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 36b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): **7** (1043, 1052). West side of cart body (5th documentation level): **8** (940b). 7–8 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

vrchu hliněných nádob z doby halštatské (Pittioni 1954, 609–610, Abb. 431; 432: 8–9; Peitler – Mele et al. 2011, 70–71). Pravoúhlý obdélný tvar má také plná kostěná destička s poloreliéfní výzdobou dvou laní z obětní šachty stupně Ha D1 v Pustých Úlanech na jihozápadním Slovensku (König 2003, 111, obr. 11; 2005, 91, obr. 4: 1). Paralely k antropomorfním motivům z Rovné jsou však značně vzácné, malá a jen v obrysu schematicky naznačená rozkročená či běžící postava s pokrčenými pažemi podél těla vepsaná do obdélného pole se objevuje na vytepávaném dekoru bronzového opaskového plechu z mohylového hrobu Ha D3 v Maegstub, dép. Bas-Rhin (Kilian-Dirlmeier 1972, 64, Taf. 41: 403). Korbu čtyřkolového vozu z hrobu Ha D2 v Demmelsdorfu v Horních Francích zdobil vytepávaný bronzový plech s vlysem pravoúhlých polí, kde byly vyobrazeny malé kráčející lidské postavy s pozdvíženými pažemi (Abels 1985, 76, Abb. 5: 5).

Ve výzdobě dvoukolového vozu z Rovné jsou nejpočetněji zastoupené menší plné obdélné destičky (obr. 25: 1–29, 36–37; 35a, b; 37a: 2–3, 8, 11–12, 14–15; 37b: 17, 19; 38a: 1–11; 39a: 2, 5–8; 40: 1–4; 41a: 1–8; 41b: 10–15, 17; 42: 7–8, 10, 15) i čtvercové destičky s centrálním prolomeným čtvercovým otvorem (obr. 25: 30–35; 38b: 12–14, 16–19; 42: 6) zdobené pěticemi nebo čtveřicemi rytých kroužků s centrálním bodem. Stejně uspořádané čtveřice a pětice soustředných kroužků vložené do obdélných polí tvoří dekor opaskového plechu z pohřbu Ha D v Arbois (dép. Jura) a objevují se také na podobných bronzových opascích z hrobů Ha D1 v Hallstattu (Kilian-Dirlmeier 1972, 62, 87, Taf. 36: 378; 37: 379; 54: 558, 559; 55: 558, 559). Stejným způsobem uspořádané čtveřice i pětice rytých soustředných kroužků nalezneme rovněž na etruských kostěných nebo alabastrových hracích kostkách v hrobech z 5. stol. př. Kr. v Bologni (Morpurgo 2018, 157, 407, tav. 22: 10–11; 170: 4–6). K de-

koru korby dvoukolového vozu z Rovné patřily i větší obdélné destičky s prolamovanými geometrickými vzory. Početnější jsou protáhlé destičky s kosočtvercovou střední částí a centrálním otvorem ve tvaru kosočtverce (obr. 25: 40–42, 44–46, 50; 36a: 3, 6; 37a: 1, 4; 37b: 20; 39a: 4, 9–11; 39b: 13; 40: 7; 41b: 9, 16, 18). Artefakty sledovaného typu mají na obou koncích pravoúhlé zakončení s vykrojeným párem otevřených kruhových až oválných otvorů. Blízké motivy ve srovnatelném uspořádání nalezneme vytepáné na bronzových pásech opasků z hrobů Ha D1 v Hallstattu (Kilian-Dirlmeier 1972, 96–97, Taf. 67: 595; 69: 600). Nejbližší analogii poskytuje zcela ojedinělá parohová destička s podobně vykrojeným pravoúhlým zakončením nalezená na sídlišti středního stupně horákovské kultury v Těšeticích (Podborský 1965, 56, Taf. XXVIII: 12). Několik větších prolamovaných destiček z Rovné je opatřeno ornamentem tvořeným párem proti sobě postavených oblouků s dotýkajícími se vrcholy (obr. 25: 43, 47–48; 36a: 2; 36b: 8; 40: 9), podobné vzory nalezneme opět na tepaných bronzových opascích z hrobů Ha D1 v Hallstattu (Kilian-Dirlmeier 1972, 99–101, Taf. 69: 607; 71: 611–612). Ojedinělé exempláře obdélných velkých prolamovaných destiček z Rovné představují fragmenty prozrazující centrální kosočtvercový otvor lemovaný osmi malými prolamovanými trojúhelníky (obr. 25: 49; 36a: 1; 36b: 7). Kosočtverce i trojúhelníky byly ostatně velmi častým výzdobným motivem starší doby železné; ryté se objevují hojně např. na keramice a bronzovém kruhovém šperku. Prolamované kosočtverce i trojúhelníky zdobily také bronzová kování jha i návlečky z koňských postrojů (Šaldová 1968, 364, obr. 25: 9; Pare 1992, 235, pl. 25; Chvojka – Michálek 2011, 82, tab. B45: 1).

Určité analogie k parohovým destičkám z Rovné nacházíme např. ve Štýrsku v knížecím hrobě Ha D1 mohyly Kröllkogel v Kleinklein. Našly se zde ovšem jen

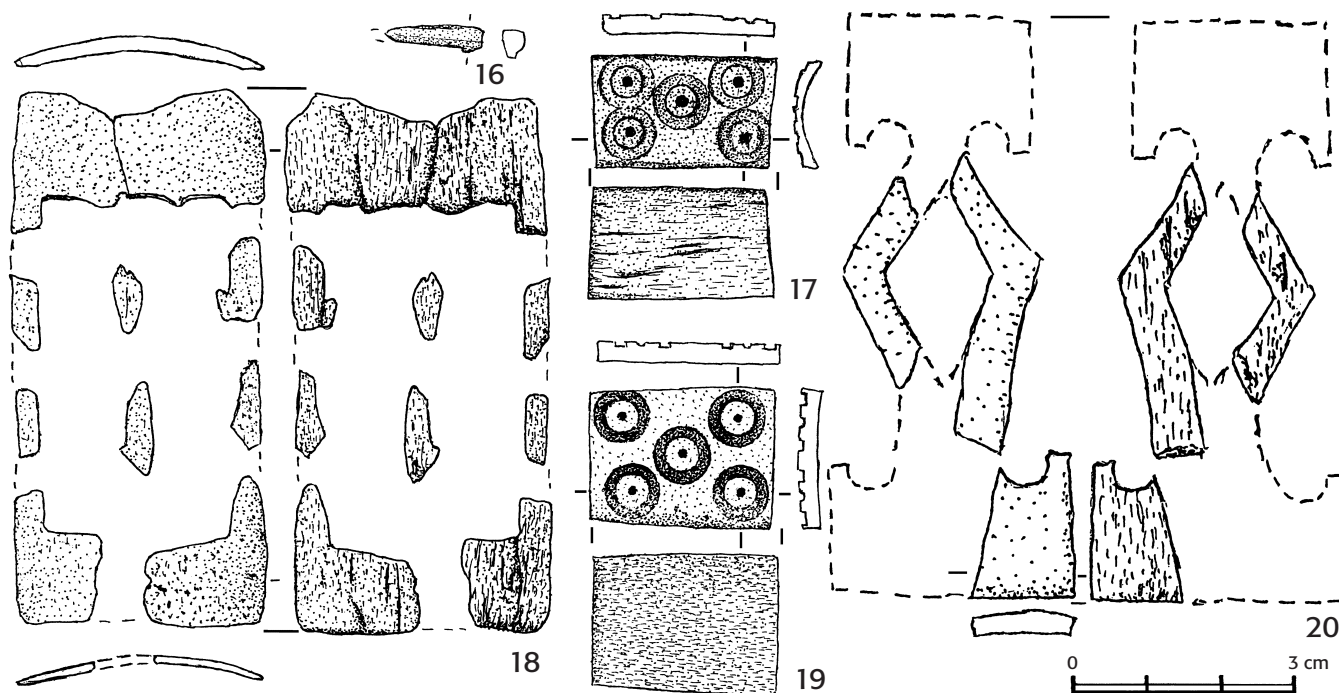
Obr. 37a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): 1–3, 5–13 (1084, 2129, 864, 1031, 1028, 923, 1046, 1029). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 4, 14–15 (1119, 1113, 1146, 935). 1–15 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 37a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): 1–3, 5–13 (1084, 2129, 864, 1031, 1028, 923, 1046, 1029). West side of cart body (5th documentation level): 4, 14–15 (1119, 1113, 1146, 935). 1–15 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

fragmenty ozdobných pravoúhlých i trojúhelníkovitých destiček z parohu s dekorem soustředných kroužků, s diagonálními liniemi nebo meandrem. Artefakty, velmi poškozené ohněm, zde sloužily jako intarzie dřevěného lehátka, na němž byl mrtvý vystaven a pak na hranici spálen (Egg 2013b, 285, 288, 291, 296–298, 301, Abb. 119–121). Podobné předměty se našly i na jiných lokalitách ve Štýrsku (Goldes), Dolním Rakousku (Bad Fischau-Feichtenboden), Slovensku (Smolenice – Molpír), Maďarsku (Százhalombatta), Slovinsku (Magdalenska gora), horní Itálii (Este) a Toskánsku (Murlo-Poggio Civitate), kde byly tyto destičky z parohu nebo kosti rovněž použity jako intarzie dřevěného nábytku (Egg 2013b, 288–298, Abb. 124–125).

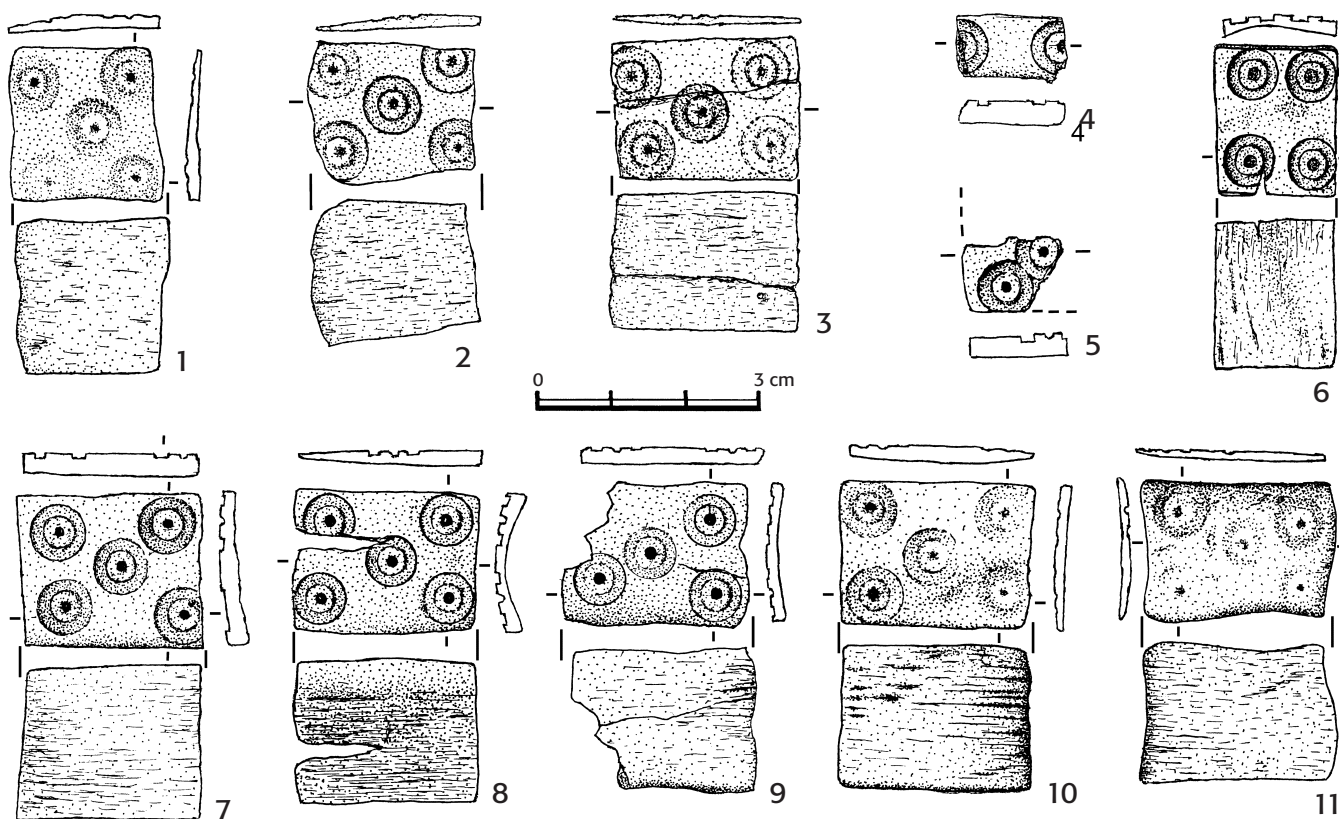
Oběžnými žlábký a žebírky opatřené trubicovitě články z parohu sloužily na dvoukolovém voze z Rovné jako ozdobné sloupky v konstrukci korby vozu (obr. 26, 32–33). Paralely k ozdobným sloupkům z Rovné vidíme především u železných sloupků s vývalkovitě členěným pláštěm zabudovaných do korby vozu z hrobu v Como – Ca' Morta

nebo u podobných sloupků ze železa a bronzu na čtyřkolovém voze Ha D3 z Vix (Egg – France-Lanord 1987, 163, Abb. 13, 18, 20–21). Z Habrůvky – Býčí skály pochází železná tyčinka s dochovanou trubicovitou kostěnou objímkou zdobenou kroužky s centrálním bodem, která reprezentuje blízkou paralelu k nálezům z Rovné. H. Parzinger, J. Nekvasil, F. E. Barth (1995, 82, 249, Taf. 50: 445) artefakt funkčně neurčují, řadí jej k odpadu či sbíranému starému materiálu.

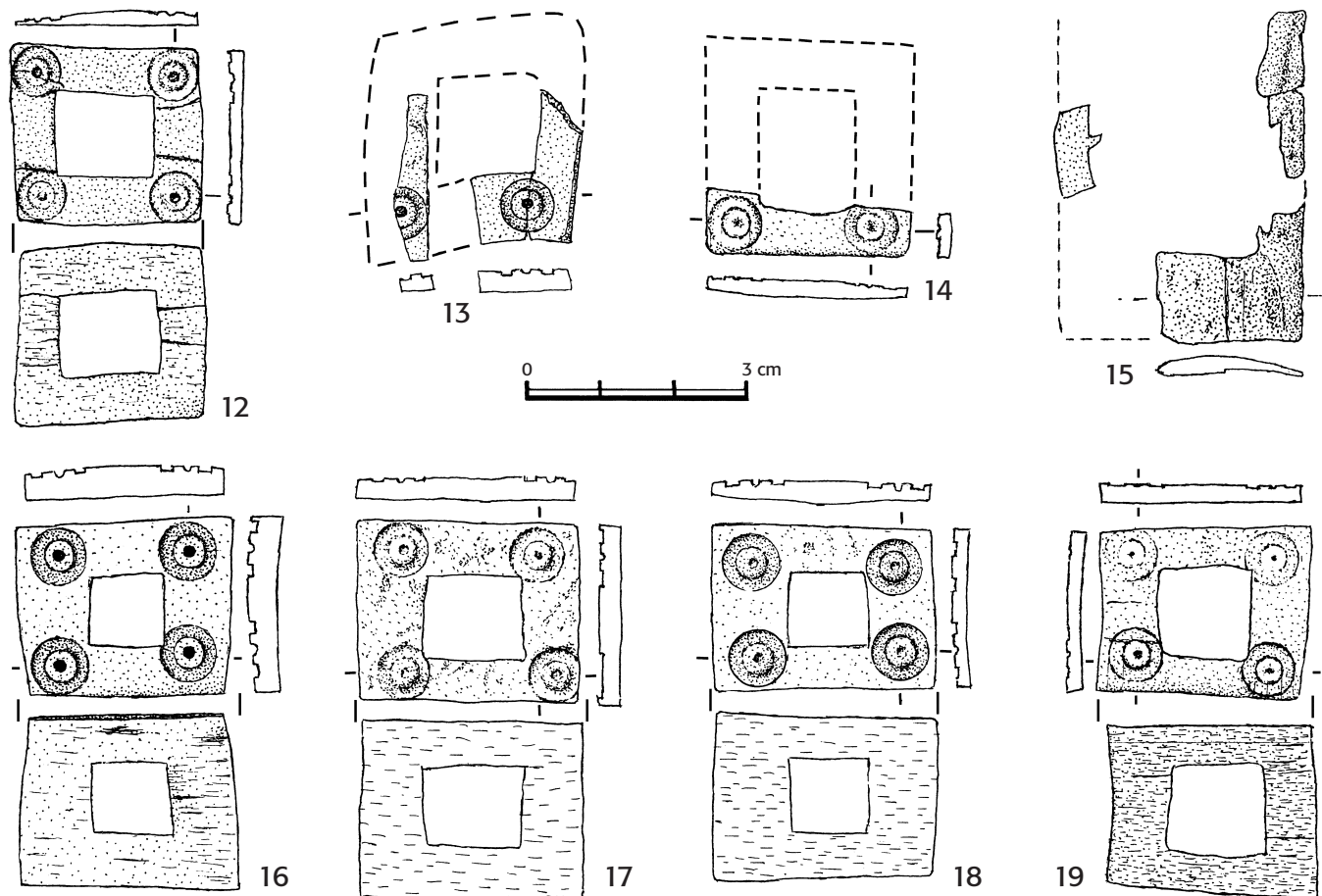
Ve starší době železné patřil paroh k běžně využívané surovině, např. četné parohové předměty s rozmanitě zdobeným dutým válcovitým tělem se v době halštatské i časně laténské používaly jako rukojeti nožů nebo různých jiných nástrojů (Stegmann-Rajtár 2014, 101, obr. 3: 1, 4–5; Szabó – Fekete 2011, tab. 28: 10–12; 33: 1; 40). V etruských hrobech z konce 6. a 5. stol. př. Kr. v Bologni byly nalezeny kostěné, žebírky podobně členěné duté válcovité nebo trubicovitě články, které byly součástí přeslic (Morpurgo 2018, 467–468, tav. 212–213).

Obr. 37b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Západní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **16, 19** (864, 2135). Západní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **17, 20** (934, 1188, 1196). 16–20 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 37b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. West side of cart body (4th documentation level): **16, 19** (864, 2135). West side of cart body (5th documentation level): **17, 20** (934, 1188, 1196). 16–20 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

Obr. 38a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Severní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **1–19** (965, 975, 974, 972, 979, 969, 973, 968, 964, 961). 1–11 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 38a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. North side of cart body (5th documentation level): **1–19** (965, 975, 974, 972, 979, 969, 973, 968, 964, 961). 1–11 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

Obr. 38b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Severní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 12–19 (1198, 954, 962, 963, 967, 963, 954, 977, 957, 971). 12–19 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 38b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. North side of cart body (5th documentation level): 12–19 (1198, 954, 962, 963, 967, 963, 954, 977, 957, 971). 12–19 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

4.7. Nástroje a zbraně (M. Chytráček)

K nástrojům lze řadit velký železný nůž s nápadně vyklenutým hřbetem a kratším trnem pro nasazení rukjeti z organického materiálu (obr. 17, 30b). Podobné velké nože s klenutým hřbetem lze doložit ve středních a severozápadních Čechách již ve stupni Ha C v bohatých hrobech bylanské kultury (Dvořák 1938, 28, 45, obr. 32: 2–3; 49: 29; Koutecký 2003, 19, Taf. 5: 1; 33: 7; Koutecký – Smrž 1991, 174, obr. 5: 23). Známe je také z výbavy pohřbů halštatské mohylové kultury v jižních Čechách (Chvojka – Michálek 2011, 81, tab. B22: 7; B47: 2), objevují se tu i v pozdně halštatských pohřbech (např. Malá Turná, Řepeč a Třebohostice: Michálek 2017, 229, 365, 437, tab. 159: 4; 284: 2; 349: 2). V hrobech stupně Ha D je můžeme registrovat také v Horní Falci a středních Francích (Trorbrügge 1979, 327, 385, Taf. 94: 18; 134: 1; 137: 8; 159: 4; Hoppe 1986, 100, Taf. 5: 5).

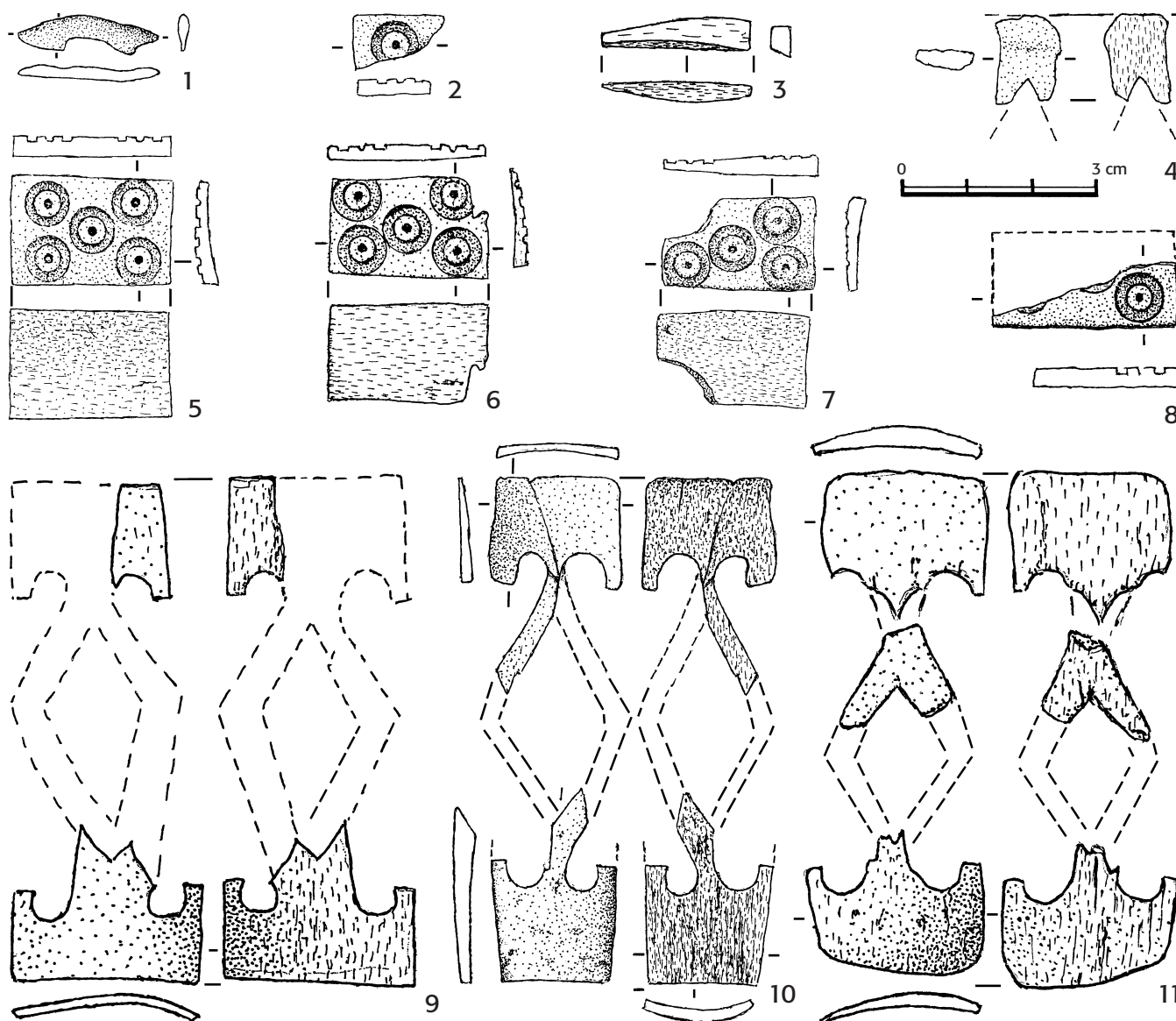
Zbraně zastupují v Rovné pouze tři kostěné kolíkovité hroty šípů (obr. 30a: 1–3; 52: 1), čtvrtý hrot má neobvyklý atypický tvar s jedním křídélkem a silně vykrojenou bází (obr. 30a: 4). Podobné kolíkovité kostěné hroty šípů jsou doloženy v halštatských hrobech z Dolního Rakouska (Neugebauer et al. 1994, 447, Abb. 44: 1, 4)

i Středních Frank (Hoppe 1986, 59, 156, Taf. 98: 3) a bývají spojovány s lovem, nikoliv s válčením (Nebelsick et al. 1997, 102, Abb. 73: 3). V 6. stol. př. Kr. jsou tvary blízké kostěné kolíkovité hroty šípů doloženy také ve skytských hrobech (Hančar 1972, 5, Tab. IV: 13–15, 44–45). Tři hroty z Rovné (obr. 30a: 1–3) zřejmě prozrazují starší východní vlivy, neboť podobné hroty šípů vyrobené z kosti nebo parohu se hojně užívaly již v pozdní době bronzové v oblasti ležící jihovýchodně od Karpatkého oblouku, např. na území dnešní Moldávie (Sava 1998, 274, Abb. 5: 4–14).

5. K chronologii pohřbů doby železné v mohyle 1 (M. Chytráček)

Výbava knížecího hrobu s pěti bronzovými nádobami byla neobyčejně bohatá a obsahovala velké množství milodarů z různorodých materiálů. Zcela ovšem chybí předměty z cenných kovů, které jsou pro tento druh pohřbů charakteristické, nemůžeme tedy vyloučit vyloučení hrobové komory ještě v průběhu doby železné.

V celkovém inventáři nás nyní zajímají především milodary, které můžeme přesněji datovat. Časové zařazení hrobu z Rovné prozrazuje v prvé řadě šperk a součásti

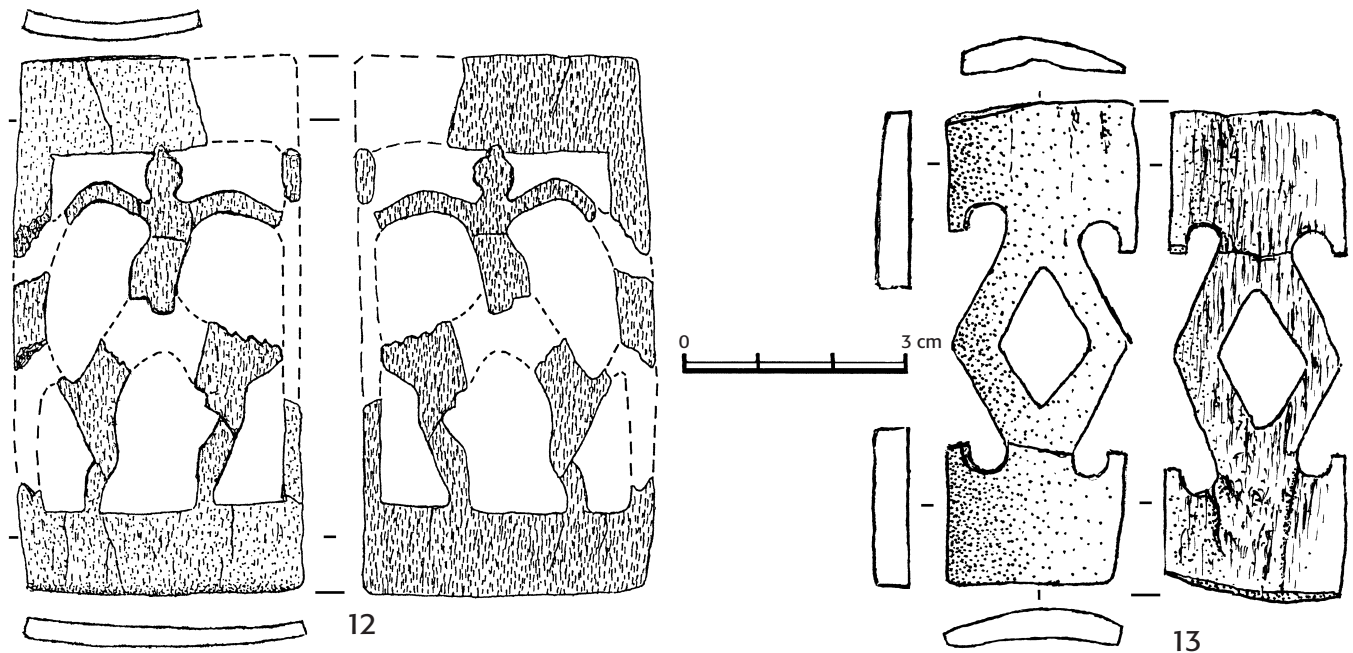

Obr. 39a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Severní strana korby vozu (3. dok. úroveň): **4** (1736). Severní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **5** (2116). Severní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **1, 3** (981), **9** (1044, 979), **10** (970, 971), **11** (960, 966). Nálezy získané z plavení dna komory bez přesného určení strany na korbě vozu (4. dok. úroveň): **2, 6–8** (2057, 1703, 2116, 1907). 1–11 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 39a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. North side of cart body (3rd documentation level): **4** (1736). North side of cart body (4th documentation level): **5** (2116). North side of cart body (5th documentation level): **1, 3** (981), **9** (1044, 979), **10** (970, 971), **11** (960, 966). Finds obtained from wet sieving chamber bottom, without precise determination of body side (4th documentation level). **2, 6–8** (2057, 1703, 2116, 1907). 1–11 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

kroje. Spony s ozdobnou patkou opatřenou čtvercovou či obdélnou destičkou (obr. 19: 9; 27: 30) spadají do doby okolo roku 500 př. Kr. a jsou charakteristické pro fázi Ha D3. Bohatě zdobená toaletní souprava s kloubovou závěsnou konstrukcí (obr. 19: 10; 27: 29) pochází ze severní Itálie, kde se závěsná konstrukce tohoto typu objevuje na toaletních soupravách v 5. stol. př. Kr. Oblý prstencovitý kroužek vyhotovený z jantaru (obr. 19: 4; 27: 33) reprezentuje tvar, který byl v Čechách oblíben ve stupních Ha D2 – LT A (kap. 4.1.). K dalším chronologicky citlivým artefaktům patří také některé toreutické výrobky – z pěti bronzových nádob nalezených v hrobové komoře z Rovné jsou chronologicky významné zvláště tři. Bronzový kotel varianty Herbertingen (obr. 14: 2; 28: 2–5a) se vyskytoval v bohatých hrobech

především z období stupňů Ha D2–3, užíván byl však ještě i v časně době laténské. Bronzová situla rýnsko-tessinského typu (obr. 14: 1; 28: 8) spadá do časového úseku Ha D3 – LT A. Bronzová mísa varianty Hundersingen (obr. 14: 3; 28: 1) patří 2. pol. 6. stol. a 1. pol. 5. stol. př. Kr. a pochází ze střední Itálie. Tomuto zařazení odpovídají i některé keramické nádoby, např. mísa s lomenou stěnou (obr. 12: 6), již můžeme dobře datovat do stupňů Ha D2–3, nebo situlovitá nádoba (obr. 12: 4), která se běžně užívala v období Ha D2/3 – LTA.

Skupina výše jmenovaných artefaktů reprezentuje mladší soubor milodarů, který datuje pozdně halštatský knížecí pohřeb z Rovné do doby těsně kolem roku 500 př. Kr., nebo na začátek 5. stol. př. Kr. K uvedenému

Obr. 39b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Severní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 12–13 (958, 955). 12–13 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 39b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. North side of cart body (5th documentation level): 12–13 (958, 955). 12–13 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

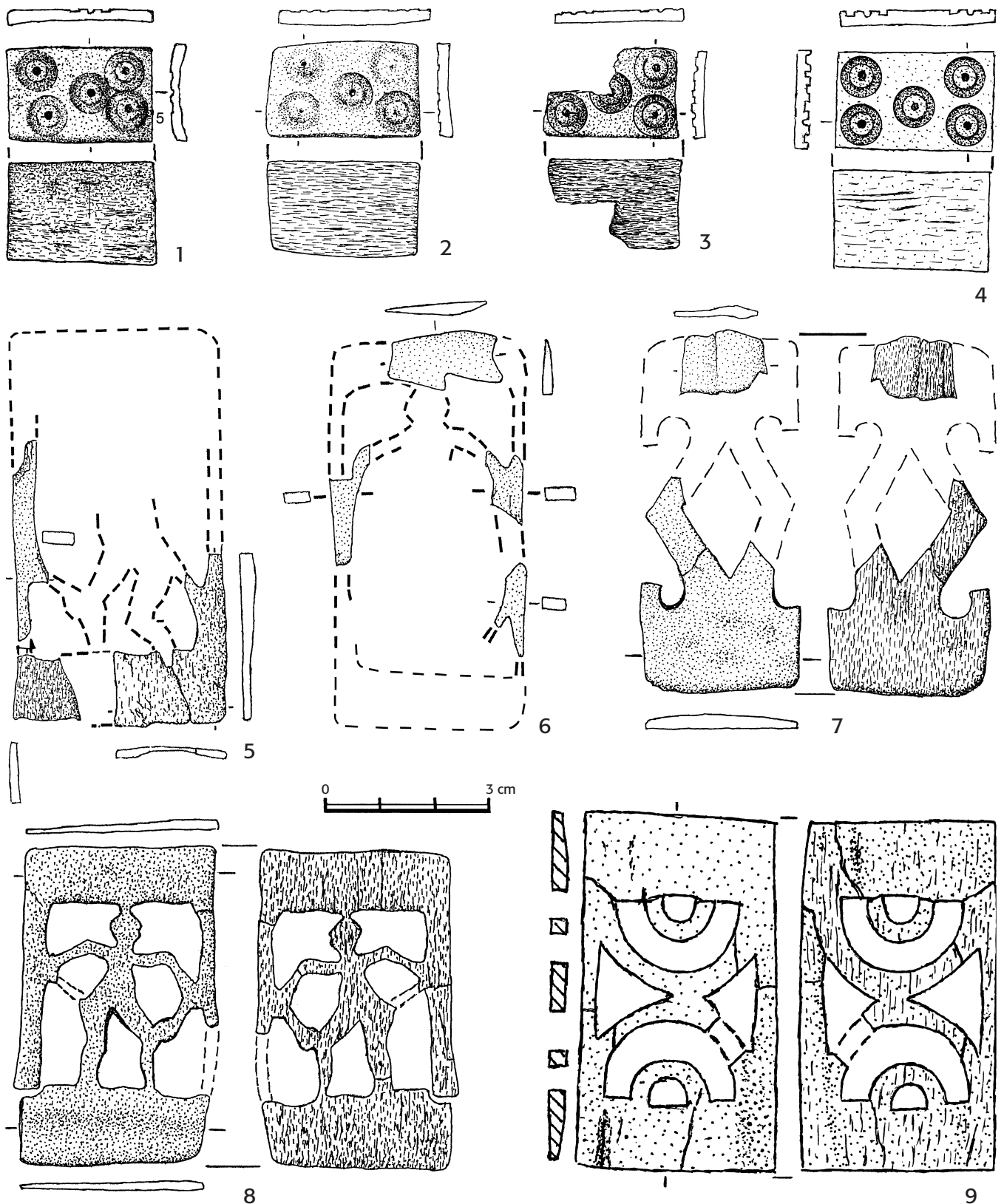
souboru mladších artefaktů se řadí i malý dvoukolový vůz (obr. 11: a; 24–26; 32–45), k jehož konstrukci patřil kratší železný tyčinkovitý čep s oky (obr. 24: 981; 26: 13; 32: 11) prozrazující již technickou zvláštností charakteristickou pro dvoukolové vozy doby laténské z kontinentální Evropy (kap. 4.6.). Bohatá výzdoba korby vozu tvořená velkým množstvím zcela unikátních parohových destiček však s počátkem doby laténské příliš nespojuje, dekor parohových artefaktů poukazuje spíše na období stupně Ha D. Poměrně realistické provedení antropomorfních figurálních motivů (obr. 37b: 18; 39a: 1; 39b: 12; 40: 5–6, 8; 43) má paralely ve druhé pol. 6. stol. př. Kr. Geometrický dekor dalších prolomovaných destiček, např. s centrálním prolomeným kosočtvercem (obr. 25: 40–42, 44–46, 50; 36a: 3, 6; 37a: 1, 4; 37b: 20; 39a: 4, 9–11; 39b: 13; 40: 7; 41b: 9, 16, 18) nebo párem proti sobě postavených oblouků (obr. 25: 43, 47–48; 36a: 2; 36b: 8; 40: 9), se objevuje na bronzových výrobcích z hrobů stupně Ha D1. Výzdoba destiček uspořádaná do čtveřice (obr. 25: 30–35; 38b: 12–14, 16–19; 42: 6) nebo pětice rytých kroužků (obr. 25: 1–29, 36–39; 35a, b; 37a: 2–3, 8, 11–12, 14–15; 37b: 17, 19; 38a: 1–11; 39a: 2, 5–8; 40: 1–4; 41a: 1–8; 41b: 10–15, 17; 42: 7–8, 10, 15) má opět paralely na bronzových předmětech ze stupně Ha D1 (kap. 4.6.). V inventáři knížecího pohřbu z Rovné nenalezneme, kromě zmíněné konstrukce dvoukolového vozu, žádné artefakty, které by nám svým tvarem nebo výzdobou prozrazovaly náznak nastupujícího časně laténského stylu.

Ve výbavě knížecího pohřbu můžeme rozlišit druhou skupinu milodarů, která má vyloženě archaický charakter. Jedná se především o čtyřkolový vůz, který je v hrobové komoře doložen železnými zákolníky (obr. 22: 23; 30a: 6, 8–10, 12–14) a bronzovými ozdobami korby (obr.

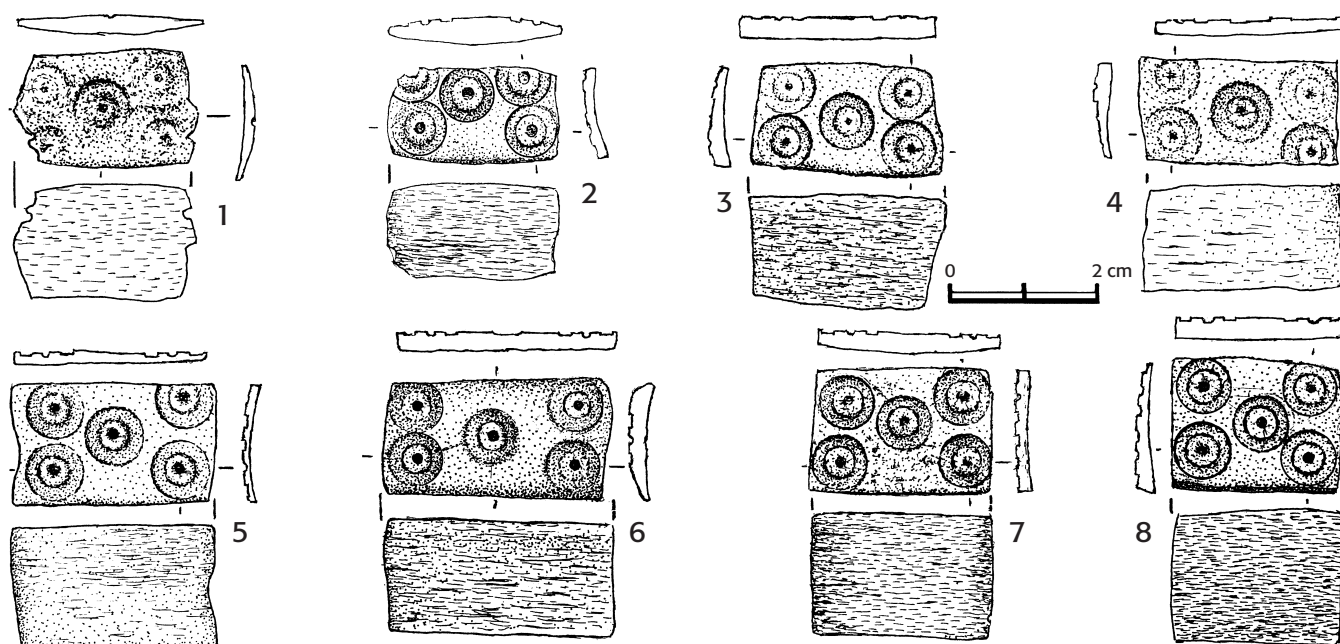
31a, b), zatímco železné obruče kol se zde nenašly a předpokládáme přítomnost nábojů z kol (obr. 29b: 16–19, 23, 25, 28). Analogické železné zákolníky se objevují v hrobech se čtyřkolovými vozy od časně fáze stupně Ha C po Ha D1 a podobná prolomovaná bronzová kování z korby čtyřkolových vozů jsou rovněž známá v hrobech stupně Ha C (kap. 4.5.). Se čtyřkolovým vozem souvisí také koňský postroj doložený především soupravou drobných kovových ozdob (obr. 21: 1–12, 14–19; 29a: 1–11, 14–15; 29b: 20–21) z řemení koňského postroje a dvěma malými roubíky (obr. 21: 13; 29a: 12–13) z hlavové části postroje. Datování většiny zmíněných artefaktů (obr. 21: 4–19; 29a: 4–15; 29b: 20–21) spadá opět do období stupňů Ha C – D1, jen několik kusů (obr. 21: 1–3; 29a: 1–3) má paralely v pozdější fázi Ha D2/3 (kap. 4.4.). Archaicky vyhlíží také velký železný nůž s klenutým hřbetem a kratším řapem (obr. 30b: 11), jenž byl používán v průběhu stupňů Ha C ale i Ha D (kap. 4.7.).

Mezi milodary odkrytými na dně hrobové komory tak lze rozpoznat dva soubory artefaktů, které se poněkud odlišují svým stářím. Pro interpretaci tohoto zjištění se nabízejí dvě možnosti. Jeden výklad může připustit ukládání různých starých pohřbů starší doby železné do jedné a téže mohyly. Druhá alternativa počítá s jedním mladším hrobem, z počátku 5. stol. př. Kr., k jehož inventáři však patřila také výbava obsahující dlouho užívané předměty, které již měly v době pohřbu poněkud starožitný charakter.

Významnou oporu při výkladu nálezové situace nabízí radiokarbonové datování lidských a zvířecích kostí nalezených na dně hrobové komory (kap. 6.9.). Nejstarší lidskou kost reprezentuje *metatarsus* spadající v absolutní chronologii do periody 826–778 BC, ukazuje tedy s největší pravděpodobností na primární kostrový

Obr. 40. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Východní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **4** (842). Východní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **1–3** (986, 994, 1004), **5** (1007, 1009), **6** (985, 1006), **7** (1008, 1009), **8–9** (998, 976). 1–9 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 40.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. East side of cart body (4th documentation level): **4** (842). East side of cart body (5th documentation level): **1–3** (986, 994, 1004), **5** (1007, 1009), **6** (985, 1006), **7** (1008, 1009), **8–9** (998, 976). 1–9 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

Obr. 41a. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hřobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Východní strana korby vozu (4. dok. úroveň): 1, 4, (848, 831). Východní strana korby vozu (5. dok. úroveň): 2–3, 5–8 (1001, 1000, 987, 991, 1007, 999). 1–8 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 41a.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. East side of cart body (4th documentation level): 1, 4, (848, 831). East side of cart body (5th documentation level): 2–3, 5–8 (1001, 1000, 987, 991, 1007, 999). 1–8 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

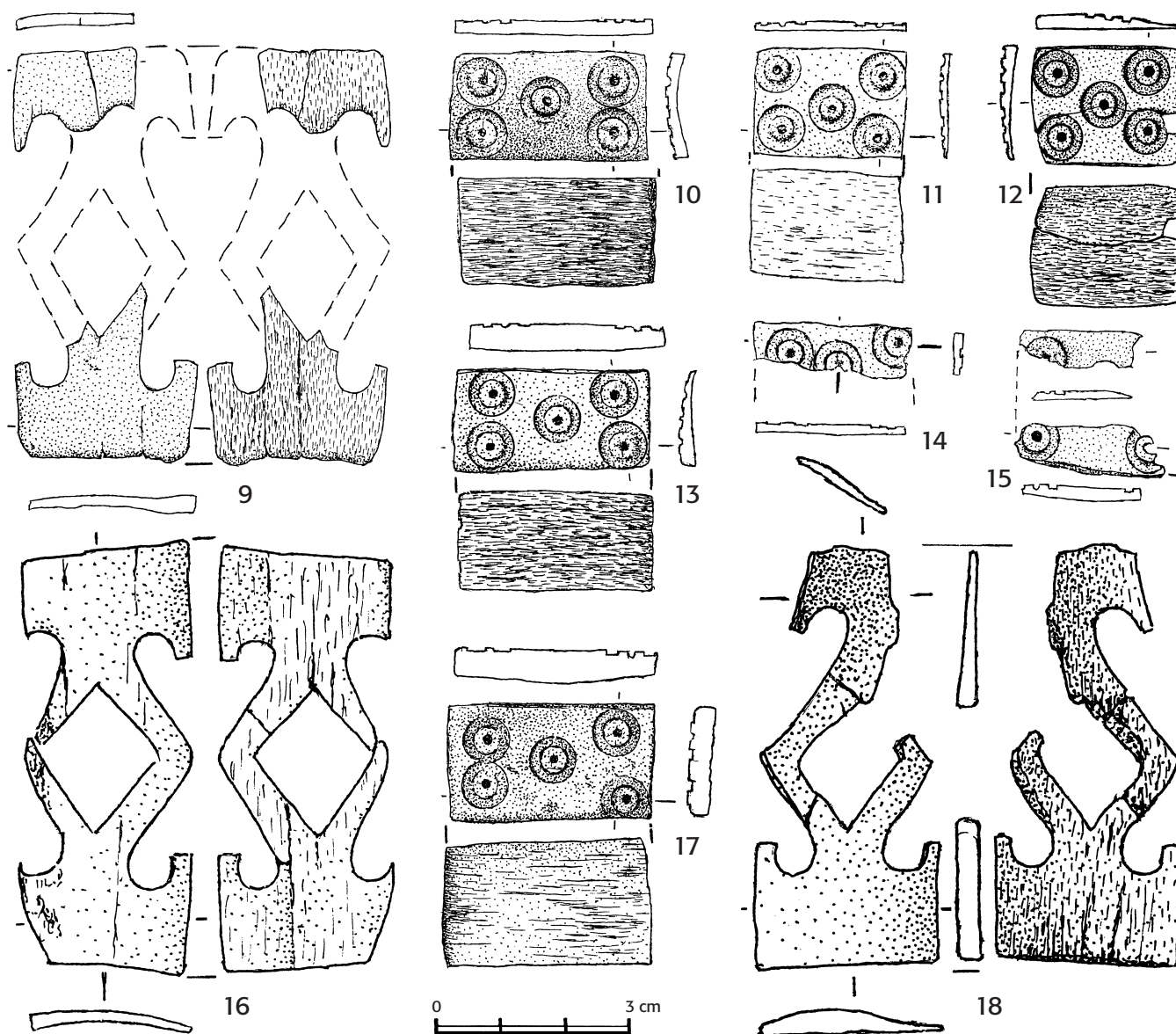
pohřeb z počátku doby halštatské, stupeň Ha C1. Čtyřkolový vůz se železnými zákolníky i většinu částí z koňského postroje bychom tak mohli spojovat s tímto nejstarším pohřbem. Větší část zbývajících lidských kostí můžeme zřejmě přiřadit k pozdně halštatskému knížecímu hrobu z období stupně Ha D3. Datování těchto kostí spadá do širokého rozpětí od pol. 8. do 5. stol. př. Kr., což je u vzorků ze starší doby železné obvyklé. Radiokarbonové datování kostí telete, ovce/kozy a prasete rovněž koresponduje s tímto rozpětím, které tak dovoluje uvažovat s největší pravděpodobností o knížecím pohřbu uloženém někdy kolem roku 500 př. Kr.

Nicméně 4 další radiokarbonová data mají těžiště pravděpodobnosti v rozmezí 750–550 BC a naznačují tak i možnost třetího pohřbu snad z 1. pol. nebo středu 6. stol. př. Kr., s nímž bychom mohli spojovat menší část ozdob z koňského postroje (obr. 21: 1–3; 29a: 1–3).

Případy dodatečných hrobů zapuštěných ve starších mohylách jsou v jižních a západních Čechách poměrně časté. Výzkum mohyly 44 v Sedlec-Hůrce prokázal starší kostrový pohřb ženy z období stupně Ha D1 a zároveň byla v mohyle dokumentována mladší a poněkud výše položená hřobová komora z Ha D3/LT A, vybavená dvoukolovým vozem, zbraněmi a skvostným koňským postrojem (Franc 1890, 95–100, Taf. XXXIX; Chytráček 1999, 29, Abb. 7: 4). Postupné vkládání několika pohřbů do jedné nebo více pohřebních komor v mohyle je doloženo zvláště na nekropolích pohřebního areálu v Dürrnbergu. Pohřebiště v trati Kammelhöhe – Sonnenben využíváné především v období Ha D2/3 – LT A, ojediněle také v LT B – C1, vykazuje silné stopy narušení, které bylo způsobeno hlavně mladšími dodatečnými pohřby. Sekundární otevření hrobu pro dodatečné pohřby nebo pro stavbu nové hřobové komory

zničilo starší hroby a kostrové ostatky z dřívějších pohřbů tak byly přemístěny. Při etapovitě ukládaných hrobech se starší pohřby v hřobové komoře jednoduše ukládaly na stranu. Někdy byly jejich zbytky deponovány na okraji jako hromádka kostí, ale v mnoha případech lze těžko rozhodnout, zda k dislokování starších zbytků pohřbu došlo v souvislosti s dodatečným pohřbíváním, nebo s vykrádáním milodarů. Skvostné předměty, které patřily k výbavě primárních hrobů v mohyle, byly v době železné oblíbeným zbožím a z hrobů se také kradly (Moser – Tiefengraber – Wiltshke-Schrotta 2012, 215).

Podobně i v mohylách nekropole Hexenwandfeld v Dürrnbergu (Tiefengraber – Wiltshke-Schrotta 2014, 243) se na starší zaniklé hroby stavěly etážovitě mladší pohřební komory. V jedné mohyle byly např. zjištěny až tři etážovitě zřízované komory, v jiném hřobovém komplexu se nacházelo celkem 8 pohřbů, četné stopy porušení svědčily také o vykrádání hrobů. Mladší komory zde měly přibližně stejnou velikost a uspořádání, jen někdy se daly rozpoznat drobné odlišnosti, v mnoha případech ale nebylo možné spolehlivě posoudit „počet etáží“ kvůli narušení nebo zničení mohylového náspu. Totéž se týká i poškozené mohyly v Rovné, kde rozsáhlý plošný výzkum sepulkrální stavby s narušenou centrální hřobovou komorou nepřinesl žádná stratigrafická pozorování, která by dokazovala založení dvou různě starých hřobových komor v odlišných úrovních (obr. 5–10). V západní části komory byl jednoznačně rozpoznán pouze dodatečný zásah z mladší/pozdní doby laténské (Chytráček – Chvojka et al. 2017b, 341, Abb. 2–5), který měl podobu šachty nebo jámy (obj. 11) a lze jej interpretovat jako sekundární hrob z období LTC2/D (obr. 11). Náležitá pozornost tomuto nálezu bude ovšem věnována v jiné publikaci.

Obr. 41b. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Východní strana korby vozu (4. dok. úroveň): **11, 14** (859, 792). Východní strana korby vozu (5. dok. úroveň): **9** (1002, 1006), **10, 12–14** (995, 990, 996, 792), **15** (1005, 1006), **16–18** (989, 988, 990). 9–18 paroh (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 41b.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. East side of cart body (4th documentation level): **11, 14** (859, 792). East side of cart body (5th documentation level): **9** (1002, 1006), **10, 12–14** (995, 990, 996, 792), **15** (1005, 1006), **16–18** (989, 988, 990). 9–18 antler (drawing by M. Chytráček, Sr.).

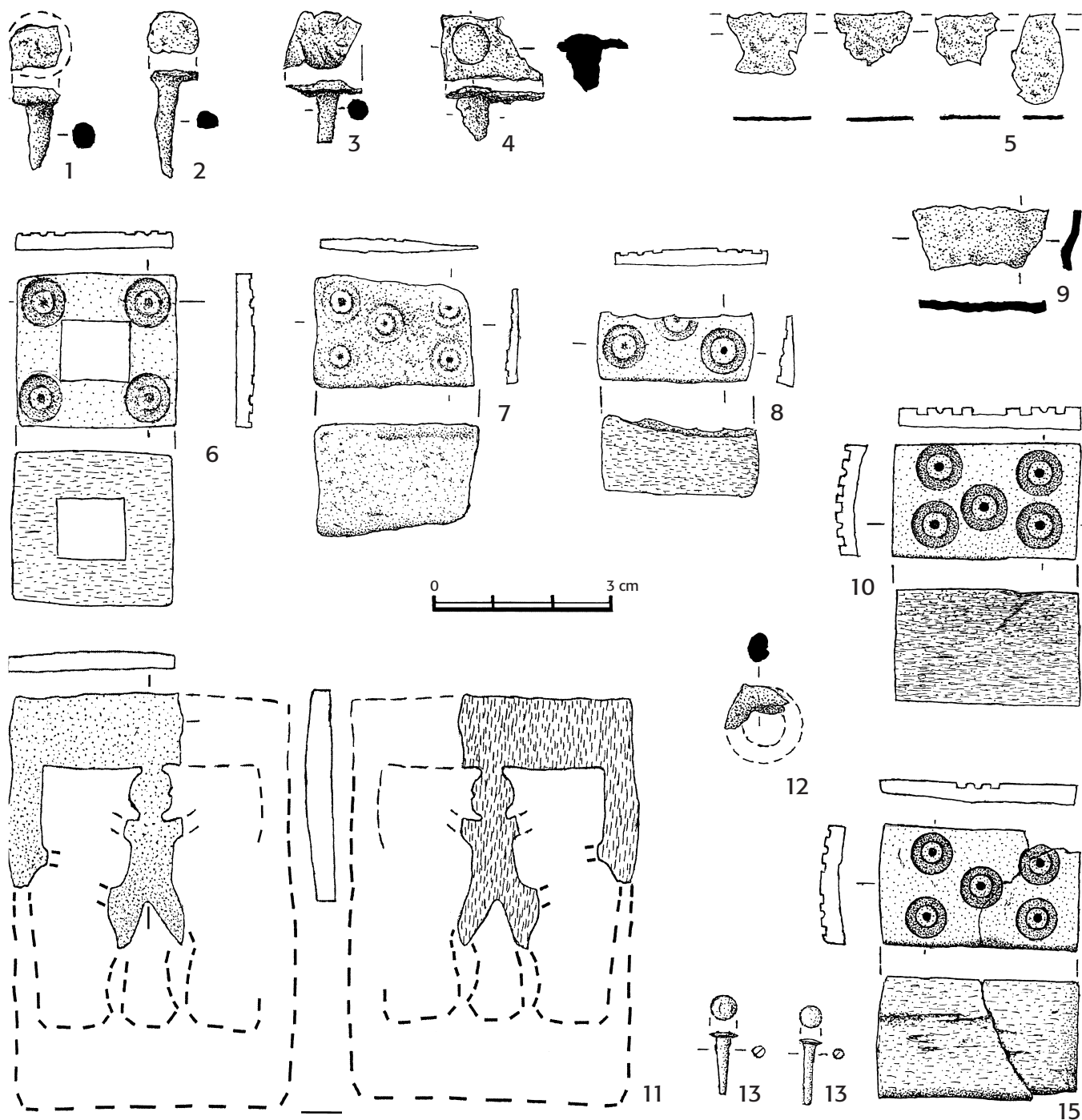
Vzhledem k radiokarbonovému datování lidských kostí i s ohledem ke specifické skladbě hrobových milodarů se přikláníme k výše naznačenému výkladu nálezové situace, který v mohyle rozlišuje především starší pohřeb z období stupně Ha C1 (obr. 46: 2) a mladší knížecí hrob Ha D3, uložený v rozlehlé hrobové komoře (obr. 46: 1) postavené na úrovni terénu koncem 6. nebo počátkem 5. stol. př. Kr. K mladšímu knížecímu pohřbu patří i nález malého dvoukolového vozu v severozápadním rohu komory, jehož konstrukční řešení spadá sice již do časné doby laténské, ovšem výzdoba korby se hlásí ještě do 6. stol. př. Kr. V hrobové komoře byla pohřbena vysoce postavená osoba obklopená zvláštními milodary, které snad mohou naznačovat určité aktivity z jejího života. Probíhaly v 6. stol., případně na přelomu 6. a 5. stol. př. Kr.

v prostředí aristokratické vrstvy společnosti, která se ještě rigorózně vztahovala k náboženským symbolům a myšlenkovému světu doby halštatské s rozpoznatelnými kořeny v předchozí době popelnicových polí.

6. Přírodovědné analýzy

6.1. Geofyzikální prospekce (R. Křivánek)

Geofyzikálních měření bylo využito před plánovaným archeologickým výzkumem novodobě opakovaně narušené a destruované mohyly. Předstihový geofyzikální průzkum byl realizován na rozhraní lesa v poloze Sedlina a přilehlého pole odděleného lesní cestou a také výrazně zaříznutým příkopem s terasovitým náspem vy-

Obr. 42. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Výzdoba jižní poškozené strany korby vozu a fragmenty obručí z kola (3. dok. úroveň): **12** (1742). Jižní poškozená strana korby vozu (4. dok. úroveň): **1–5, 9, 11** (1827, 1922, 1828, 1830, 846). Jižní poškozená strana korby vozu (rozhraní 4./5. dok. úrovně): **6** (443). Jižní poškozená strana korby vozu (5. dok. úroveň): **10, 5** (929, 930). Jižní poškozená strana korby vozu (obj. 11 – prostor sekundárního narušení): **7–8, 13, 14** (2038, 2121). 6–8, 10, 11, 15 paroh; 1–5, 9, 12 železo; 13–14 bronz (kresba M. Chytráček senior). — **Fig. 42.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. Decoration of south damaged side of cart body and fragments of wheel tyre (3rd documentation level): **12** (1742). South damaged side of cart body (4th documentation level): **1–5, 9, 11** (1827, 1922, 1828, 1830, 846). South damaged side of cart body (interface of 4th/5th documentation level): **6** (443). South damaged side of cart body (5th documentation level): **10, 5** (929, 930). South damaged side of cart body (feature 11 – space of secondary intrusion): **7–8, 13, 14** (2038, 2121). 6–8, 10, 11, 15 antler; 1–5, 9, 12 iron; 13–14 bronze (drawing by M. Chytráček, Sr.).

mezujícím okraj lesní parcely. Prospekce byla provedena v několika etapách, v průběhu primárního vyměření plochy pro výzkum a také již v samotném průběhu archeologického výzkumu sondážemi (Křivánek 2013a).

Při geofyzikálním průzkumu areálu bylo využito dvou geofyzikálních metod, realizován byl magnetometrický a geoelektrický odporový průzkum. Magnetometrický průzkum byl realizován pomocí pětikanálové aparatury

Obr. 43. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora, dvoukolový vůz, dno komory v severozápadním nároží. Parohové destičky s antropomorfními motivy z výzdoby korby (846, 1009, 998, 958), (foto H. Brániková, M. Chytráček). — **Fig. 43.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber, chariot, bottom of chamber in northwest corner. Antler plates with anthropomorphic motifs from chariot body decoration (846, 1009, 998, 958), (photo by H. Brániková, M. Chytráček).

DLM-98-ARCH na kolovém podvozku (Sensys, Německo) využívající paralelní měření na pěti fluxgate gradiometrech se sondami FMG650B. Při ověřování možných zahloubených situací a také zlomků kovových artefaktů bylo měření provedeno v síti 0,25 x 0,1 m. Měření cílené na vymezení kamenných partií pláště mohyly (a jeho případných narušení) probíhalo v síti 1 x 1 m metodou symetrického odporového profilování (SOP) při Wennerově uspořádání elektrod A0,5M0,5N0,5B, a tedy mělkém hloubkovém dosahu max. do 0,5 m.

Výsledek magnetometrického měření obsahoval větší počet rozptýlených i lokálně koncentrovaných magnetických anomálií (obr. 3: A). Vzhledem k dřívějším narušením terénu s nálezy zlomků kovových artefaktů po nelegálních užitích detektorů bylo možné předpokládat, že většina těchto bodových silněji magnetických anomálií může představovat rozptýlené reliktův kovů (různého datování), jejichž rozptýlení nebylo náhodné. Ve výsledcích magnetometrického měření nebyly rozlišeny jakékoli obloukovité či jiné liniové magnetické anomálie, u zkoumané (ani druhé) mohyly nelze předpokládat obvodové vymezení příkopem.

Ve výsledku geoelektrického odporového měření dominují plošné anomálie vysokých odporů nad oběma torzy mohyl (obr. 3: B). Vyšší odpory zde naznačují výrazně kamenitý plášť obou mohyl a ukazují také na

velmi podobný, téměř čtvercový, tvar obou povrchově zcela destruovaných objektů. Stav zachování podpovrchových kamenných plášťů ve vnitřních částech jednotlivých mohyl je pak pravděpodobně odlišný (Křivánek 2013b; 2014a; 2014b, 373–374). Archeologicky zkoumaná mohyla byla nepochybně razantně narušena (či také opakovaně narušována). Dokládá to nejen velké rozptýlení magnetických anomálií (kovů), ale také snížení odporů uvnitř pláště mohyly (narušení, vkopy). Naproti tomu výsledek na druhé nezkoumané mohyle naznačuje zřejmě lepší stav podpovrchového dochování objektu.

6.2. Petrografická analýza hornin z kamenné konstrukce mohyly (J. Cícha)

Druhy hornin byly určovány přímo na místě v průběhu archeologického výzkumu makroskopickým posouzením a jejich pozice se současně zakreslovala do fotogrammetrických snímků jednotlivých dokumentačních úrovní. Soubor vybraných vzorků hornin se následně detailněji ověřoval pod stereoskopickým mikroskopem. Nejhojnější zastoupení v materiálu kamenného náspu mohyly má žilný křemen (30,2 %), následuje krystalický vápenec (23,6 %), dále biotitická pararula (19,8 %) a téměř shodné zastoupení mají kvarcitická rula (11,3 %)

Obr. 44. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1: **1** – kuželovitá parohová objímka železného sloupku z výzdoby korby dvoukolového vozu (foto E. Ottenwelter); **2** – kresebná rekonstrukce výzdoby korby dvoukolového vozu (J. Bumerl).
— **Fig. 44.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1: **1** – conical antler collar of iron pole from decoration of chariot body (photo by E. Ottenwelter); **2** – drawing reconstruction of chariot body decoration (J. Bumerl).

a erlan (11,2 %). Pouze v podřadném množství je přítomna žilná žula (3,7 %) a jenom ojediněle v několika málo kusech se vyskytují pegmatit a porfyrická žula (0,1 %). V 1. dokumentační úrovni se ukazuje nápadné nakupení erlanu v sektoru 5, mezi lokální objemově významné akumulace ve 3. dokumentační úrovni patří soustředění žilného křemene a krystalického vápence v sektorech 2 a 1 (Cícha 2014).

Podle základní geologické mapy 1 : 25.000 (list Radomyšl) i na základě vlastního ověření v terénu mají horniny použité v náspu mohyly, až na jedinou výjimku, původ v jejím bezprostředním okolí (ze vzdálenosti max. několika málo stovek metrů), kde se v hojné míře vyskytují. Skalní podloží je zde tvořeno pestrá skupinou jihočeského moldanubika s častým střídáním těles a vložek metamorfovaných hornin – biotitické pararuly, migmatitizované biotitické pararuly, kvarcité ruly, krystalického vápence a erlanu, které jsou pronikane několika mocnými, na delší vzdálenosti sledovatelnými hydrotermálními žilami křemene a drobnějšími žilami žilných žul. Výjimkou jsou pouze tři menší úlomky porfyrické žuly zjištěné v náspu mohyly (v jednom případě

nápadného pravidelně oválného tvaru v důsledku kulovitého zvětvování). Tato hornina není ani v širokém okolí mohyly známá a nejspíše se může jednat o úlomky z některého skrytého drobného tělesa vyvěřelin uzavřeného v metamorfitech. Materiál na stavbu mohyly byl získáván povrchovým nebo připovrchovým sběrem volných kamenů, jak nasvědčuje jejich tvar formovaný zvětváním a svahovými pohyby, v případě krystalických vápenců i jejich často výrazná korozie. Zajímavý je relativně nízký podíl žilných žul v náspu mohyly, přestože se v širším okolí rovněž hojně vyskytují. V obdobných geologických prostředích bývají žilné žuly často převládajícím místním materiálem staveb všech typů, neboť jde o horniny nejlépe odolávající zvětvování, tvoří nejčastěji výchozy vhodné pro těžbu a vynikají příznivými technologickými vlastnostmi. Příčinou je zjevně původně hojný výskyt vhodných povrchových zdrojů ostatních hornin blíže mohyle a upřednostňování kratší dopravní vzdálenosti. V distribuci úlomků jednotlivých druhů hornin nebyla zatím zjištěna zákonitost, která by jednoznačně odrážela strukturu konstrukce mohyly či některé její prvky. Zjištěné vertikální i plošné změny

Obr. 45. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1: **1** – kresebná rekonstrukce dvoukolového vozu (J. Bumerl); **2** – 3D rekonstrukce dvoukolového vozu (T. Ivanič). – **Fig. 45.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1: **1** – drawing reconstruction of chariot decoration (J. Bumerl); **2** – 3D reconstruction of chariot (T. Ivanič).

horninové skladby náspu mohyly jsou důsledkem částečně se měnících hlavních zdrojových míst dodávaného kamene v průběhu její stavby a lokální koncentrace určitého druhu horniny v náspu patrně odpovídají jednotlivým dodávkám kamene z různých míst. Skutečnost, že se z mohyly dochovala pouze její nejspodnější základová část o poměrně malé mocnosti, neumožňuje bližší rekonstrukci průběhu její stavby na základě změn horninové skladby, ač jinak by k němu mohyla vzhledem k celokamennému náspu, poměrně pestrému zastoupení hornin a jejich petrografické variabilitě poskytovala vhodné podmínky (Cícha 2014).

6.3. Analýzy organických látek z povrchu bronzových nádob

6.3.1. Analýzy proteinů (J. Pavelka, P. Koník)

Detekce zbytků potravin byla založena na testování přítomnosti některých proteinů ve vzorcích z vnitřního i vnějšího povrchu bronzových nádob (Pavelka 2014; Chytráček – Chvojka et al. 2014, 45–46, Abb. 6). Testování vycházelo ze současných komerčně dostupných testovacích souprav určených na analýzu potravin. Analýza je založena na reakci substrátu se specifickou protilátkou. Specifické proteiny zde fungují jako mar-

Obr. 46. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1: **1** – 3D rekonstrukce hrobové komory s pohřbem a milodary z období stupně Ha D3; **2** – 3D rekonstrukce čtyřkolového vozu s pohřbem z období stupně Ha C1 (T. Ivanič, rekonstrukce provedeny v programu Autodesk Maya 2015). — **Fig. 46.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1: **1** – 3D reconstruction of grave chamber with burial and grave goods from Ha D3; **2** – 3D reconstruction of four-wheeled wagon with burial from Ha C1 (T. Ivanič, reconstruction using the Autodesk Maya 2015 program).

kery pro důkaz zbytků těch potravin, ve kterých se vyskytují i v současnosti. Přítomnost obilné složky naznačuje gluten, ten byl s různou intenzitou zaznamenán u vzorků z vnějších stěn mísy a kotle a také z vnitřku kotle i vnitřku cisty 1 a cisty 2 (tab. 1). Podobně byl u vzorků ze situly a vzorků z vnitřku kotle a cisty 2 nalezen kasein signalizující přítomnost mléka, ve všech případech však poměrně slabě. Další testy na kozí imunoglobuliny třídy IgG ukazují, že mléko bylo kozí, dokonce i v případě vzorku z bílé vápenité vrstvy na vnější

stěně kotle, kde samotný kasein nebyl dostatečně průkazný (tab. 1). To vypovídá o tom, že vlastní mléčné složky tam bylo obsaženo poměrně málo, snad jen jako příměs pokrmů. Vzhledem k testovanému antigenu je zde však také možnost, že ve skutečnosti nejde o zbytky mléka, ale o kozí krev, či maso, kde se tento specifický antigen rovněž nalézá. Testy na kravský β laktoglobulin, byly ve všech testovaných případech zcela negativní. Proto lze s velkou pravděpodobností výraznější zastoupení kravského mléka vyloučit. U vzorků z mísy, situly

Inv. č.	Gluten (obilí)	Kasein (mléko)	Kasein pozitivní skot? LG	Kasein negativní kozí IgG	Hovězí	Vepřové	Drůbeží	Ovčí	Ovomukoid (vajčka)
Sítula	0	+	0	++	0	0	++	0	++
Mísa W	+	0			0	++	0	0	+
Kotel vnější strana, bílá vápenitá vrstva	++	0	0	++	0	0	0	0	++
Kotel vnitřní strana	++	+	0	++	0	++	++	0	0+
Cista 1 vnitřní strana	+	0+	0	++	0	++	++	0	0
Cista 2 vnější strana	++	0			0	++	++	0	0

Inv. No.	Gluten (grain)	Casein (milk)	Casein positive Cattle LG? LG	Casein negative Goat IgG	Cattle	Pig	Poultry	Sheep	Ovomucoid (eggs)
Sítula	0	+	0	++	0	0	++	0	++
Basin W	+	0			0	++	0	0	+
Cauldron white layer	++	0	0	++	0	0	0	0	++
Cauldron inside	++	+	0	++	0	++	++	0	0+
Cista 1 inside	+	0+	0	++	0	++	++	0	0
Cista 2 outside	++	0			0	++	++	0	0

Tab. 1. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Semikvantitativní determinace zbytků potravin z bronzových nádob (J. Pavelka) — **Tab. 1.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Semi-quantitative determination of food remains from bronze vessels at the Rovná site (J. Pavelka).

	Mísa	Kotel	Cista 1	Cista 2
počet vzorků	1	2	1	1
identifikace	0	0	0	x

Tab. 2. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Vzorky z bronzových nádob podrobené analýze proteinů pomocí hmotnostní spektrometrie (MS), (P. Koník). — **Tab. 2.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Samples from bronze vessels subjected to protein analysis using mass spectrometry (MS), (P. Koník).

a z kotle byl také s různou intenzitou nalezen ovomukoid, který poukazuje na přítomnost ptačích vajec. S tím asi také souvisí přítomnost proteinů drůbežního masa, které byly, kromě mísy, zjištěny u všech zbývajících bronzových nádob. Proteiny vepřového masa prokázala analýza u většiny vzorků bronzových nádob, s výjimkou sítuly. Široké zastoupení různých potravinových složek naznačuje, že nádoby byly opakovaně používány k přípravě různých pokrmů. V bílé vrstvě na vnější straně kotle nebylo maso zastoupeno vůbec, zde je snad možno spekulovat o nějaké konkrétní potravine bez masité složky, např. obilné kaši, zahuštěné vejci a malým množstvím kozího mléka (Pavelka 2014).

Vzorky odebrané z vnitřku nádob (tab. 2) byly též podrobeny analýze proteinů pomocí hmotnostní spektrometrie (MS). Proteiny byly ze vzorků izolovány pomocí 1% kyseliny mravenčí, nebo pomocí uhličitanu amonného v 10% roztoku acetonitrilu. Následně byly podrobeny trypsinizaci při 37 ° C přes noc a výsledné roztoky byly analyzovány na hmotnostním spektrometru typu ESI Q-ToF Premier (Waters, UK). Ve spektrech vzorků C2 (cista 2), připravených louhováním v kyselině mravenčí, byly na základě porovnání s proteinovou databází Uniprot identifikovány 4 peptidy kravského (bovinního) sérového albuminu (identifikátor ALBU_BOVIN, identifikační číslo P02769). Za úspěšnou identifikaci se považuje nález minimálně 3 peptidů. Sérový albumin je majoritní protein krevní plazmy, ale vyskytuje se v menší míře i v jiných tkáních – svalové hmotě a ve vnitřnostech, zejména v játrech, kde se vytváří. Je také přítomen v mléku savců

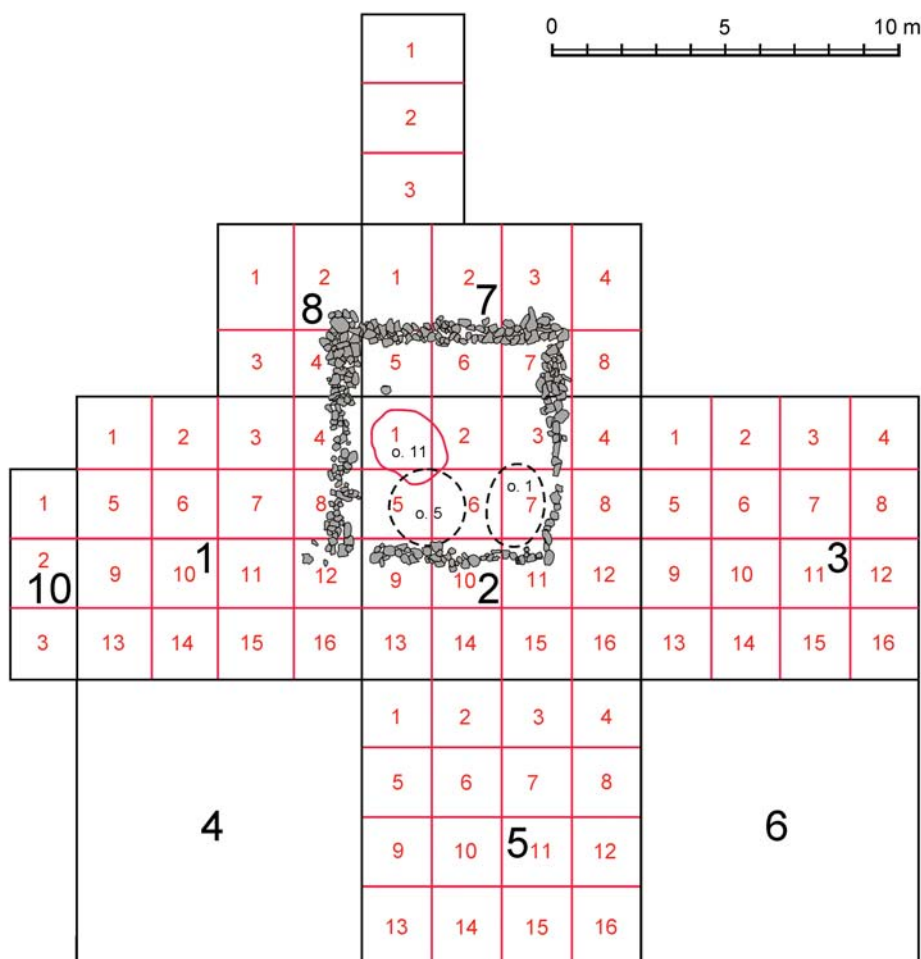
(Peters 1996). V žádném dalším vzorku nebyl pomocí MS s dostatečnou spolehlivostí identifikován protein.

6.3.2. Pylové analýzy (R. Kozáková)

Ještě před konzervací v Römisch-Germanisches Zentralmuseum v Mohuči byly z povrchů a vnitřků všech bronzových nádob odebrány vzorky hlinité krusty k pylovým analýzám za účelem identifikovat v nádobách zbytky potravin (Kozáková 2014; Chytráček – Chvojka et al. 2014, 40–45).

Na kontaminaci pylových spekter jasně ukazují nálezy pylu ambrózie ve vzorcích z vnějších stěn kotle a cisty 1. Otázky dále vzbuzuje dominance dobře zachovalých pylových zrn smrku ve všech vzorcích (velmi pravděpodobně pochází ze smrků dnes rostoucích na lokalitě) a podobně i výskyt nápadně dobře zachovalých pylových zrn žita, což je pro fosilní pyl netypické (velmi pravděpodobně pochází pyl žita z pole v sousedství lokality). Vzhledem k nejasnostem ohledně původu analyzovaného materiálu, mají pylová spektra omezený interpretační potenciál. Kontaminace pylového spektra může souviset především s vnesením nádob detektorů v nedávné době (Chytráček – Chvojka et al. 2017a, 85, fig. 3–5). Nádoby v hrobové komoře se pravděpodobně také dostávaly do kontaktu s materiálem, který se vlivem srážek splachoval z navršených kamenů až na dno hrobové komory. Z uvedených důvodů nezahrnujeme výsledky pylových analýz do konečných závěrů a interpretací. Výsledky analýz jsou podrobně shrnuty v nálezné zprávě (Kozáková 2014).

S kontaminací zřejmě nesouvisí větší množství mikrouhlíků ve vzorcích z povrchu vnějších stěn bronzových nádob (Chytráček – Chvojka et al. 2014, 43, Abb. 5). Ve vzorcích z vnější stěny kotle bylo obrovské množství shluků amorfní zuhelnatělé hmoty. Podobný charakter měly mikrouhlíky pocházející z povrchu sítuly. U těchto dvou bronzových nádob lze tudíž uvažovat o kontaktu s ohněm během pohřebního rituálu, vyloučit nelze ani používání nádob při vaření před pohřbem.

Obr. 47. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, celková plocha záchranného výzkumu. Přehled číslování sektorů a jejich dalšího rozdělení do čtverců. Čtverce sloužily k identifikaci polohy odebrané zeminy k proplavení. V sektoru 2 vyznačeny sekundární zásahy – obj. 1, 5, 11 (plán překreslila B. Hružová). — **Fig. 47.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, overall plan of rescue excavation: Summary of sector numbering and their further division into squares. The squares served to identify the locations of removed soil for wet sieving. Secondary intrusions marked in sector 2 – feature 1, 5, 11 (plan redrawn by B. Hružová).

6.4. Zuhelnatělé rostlinné makrozbytky a dřevo z hrobové komory (T. Šálková, J. Novák)

Vzorky určené pro analýzu rostlinných makrozbytků a antrakologickou analýzu jsme odebírali systematicky během celého výzkumu mohyly. V plášti mohyly byly vzorky odebírány tak, že z každé mechanické vrstvy (1–5, 4/5) každého zkoumaného čtverce (obr. 47) jsme vzali ideálně dvacetilitrový vzorek (kap. 3). V případě zajímavé nálezové situace (např. kumulace kostí) se odebral vzorek další, který by mohl přinést doplňující informace související s touto nálezovou situací. Ve vlastní komoře mohyly jsme odebírali vzorky totální metodou tak, že byla odebrána veškerá výplň (Marston at al. 2014; Jones 1991). Jednotlivé vzorky měly zpravidla objem 20 l a byly v rámci každého čtverce blíže lokalizovány (např. preparace parohových destiček). Tato metoda umožňuje detailní komparaci informací, které poskytují artefakty s archeobotanickými daty. Nápadné kumulace uhlíků jsme vybírali přímo při exkavaci. Získalo se tak přes 800 vzorků, které byly proplaveny metodou flotace na upravené plavící lince typu Ankara (Pearsall 1989). Další vzorky vznikly během preparace artefaktů v laboratořích a pocházely z bezprostředního okolí jednotlivých artefaktů. Tyto vzorky byly plaveny v laboratoři metodou tzv. *washing over* (Pearsall 1989). Použili jsme síto o velikosti oka 0,25 mm a síť v plavici se velikostí oka 1,2 mm. U obou typů plavení vznikly dvě složky, označované jako

flotace (lehká složka, která obsahovala především archeobotanický materiál) a *reziduum* (těžká složka, která obsahovala vedle kamenů větších než 1,2 mm velké množství drobných artefaktů). Pro potřeby tohoto textu jsme analyzovali pod stolní lupou s lampou všechna rezidua, množství drobných artefaktů z výzkumu tak bylo nalezeno v laboratoři během analýz reziduí. Z flotací jsme analyzovali pouze vybrané vzorky z komory (se snahou zachytit prostor celé komory rovnoměrně).

6.4.1. Rostlinné makrozbytky (T. Šálková)

Analyzováno bylo 60 vzorků o celkovém objemu 900,5 litru sedimentu (tab. 3; graf 1). Rostlinné makrozbytky jsme určovali pod stereomikroskopem podle základní literatury (Cappers – Bekker – Jans 2006) a srovnávací sbírky. Evidovali jsme pouze zuhelnatělé rostlinné makrozbytky, nezuhelnatělé části rostlin lze považovat za recentní kontaminaci. Makrozbytky zuhelnatěly během procesů souvisejících s ohněm. Nelze ovšem doložit, zda bylo jejich uložení primární nebo sekundární, tedy zda k zuhelnatění došlo přímo v prostoru mohyly či na jiném místě, ze kterého se zbytky rostlin dostaly do mohyly s jiným materiálem.

Analyzovány byly dva vzorky z objektu 1 (o objemu 32 l) – a to z jeho dna z míst, kde není předpokládána kontaminace během vyjímání bronzových nádob. Prů-

měrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru výplně objektu dosáhla 0,38. Vzorek odebraný v blízkosti nádoby 1 obsahoval semeno kopřivy žahavky (*Urtica urens*) a blíže neurčitelné zlomky oddenků. Vzhledem k tomu, že oddenky se v takto vysoké koncentraci nevyskytovaly v jiných vzorcích, lze předpokládat jejich souvislost s nádobou.

Z objektů 5 a 8 jsme analyzovali vždy po jednom vzorku (20 a 8 l), nebyly nalezeny žádné zbytky rostlin.

Z objektu 10 byly analyzovány dva vzorky (30 l) z okolí lidské lebky a zubů (obr. 18: 2). Průměrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru výplně objektu dosáhla 0,27. Vzorky obsahovaly zlomky lískových ořechů (*Corylus avellana*, NISP = 3), zlomky šišek borovice lesní (*Pinus sylvestris*, NISP = 2), nažku svízele přituly (*Galium cf. aparine*), semeno stulíku žlutého (*Nuphar lutea*) a semeno rdestu (*Potamogeton* sp.). Lískové ořechy a šišky borovice pocházely původně pravděpodobně z prostředí lesa či lesního lemu. Svízele přituly je typickým polním plevelem, ale roste i v křovinách, v pobřežních houštinách, lesích, na rumišťích. Stulík žlutý a rdest jsou vodní rostliny s nápadnými květy. Na místě mohyly se přirozeně vyskytovat nemohly, odrážejí tak prostředí, ze kterého byly čerpány zdroje využitě při stavbě mohyly či během pohřebního ritu. Vzhledem k tomu, že tyto zuhelnatělé zbytky se vyskytovaly v bezprostřední blízkosti lebky a koncentrace nálezů byla mírně vyšší, než je průměr v komoře, lze jejich souvislost s pohřebním rytmem předpokládat.

Z objektu 11 (datován do mladší až pozdní doby laténské) jsme analyzovali sedm vzorků (136 l). Průměrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru výplně objektu dosáhla 0,42, což je výrazně výše než průměrná koncentrace v komoře mohyly. Nalezen byl zlomek zralé samičí jehnědy olše (*Alnus* sp.), zlomky lískových ořechů (*Corylus avellana*, NISP = 13), semena bezu černého (*Sambucus nigra*, NISP = 5) a neurčitelného bezu (*Sambucus* sp., NISP = 5), zlomky šišek borovice lesní (*Pinus sylvestris*, NISP = 3) a neurčitelných šišek (*Pinaceae*, NISP = 2), nažky ostružiníku malinku (*Rubus fruticosus*, NISP = 2), neurčitelný pupen listnatého stromu a semeno biky (*Luzula* sp.). Zbytky těchto rostlin odrážejí pravděpodobně prostředí lesa nebo lesního lemu, ze kterého pocházel materiál přinesený a pálený v souvislosti s pohřbem. Neurčitelné oddenky (NISP=16), obilka ječmene (*Hordeum vulgare*) a stébla trav (*Poaceae*, NISP = 6) mohou souviset s pohřebním rytmem nebo odrážet procesy, které probíhaly na pohřebišti. Semeno stulíku žlutého dokládá, že materiál, přinesený na mohyly

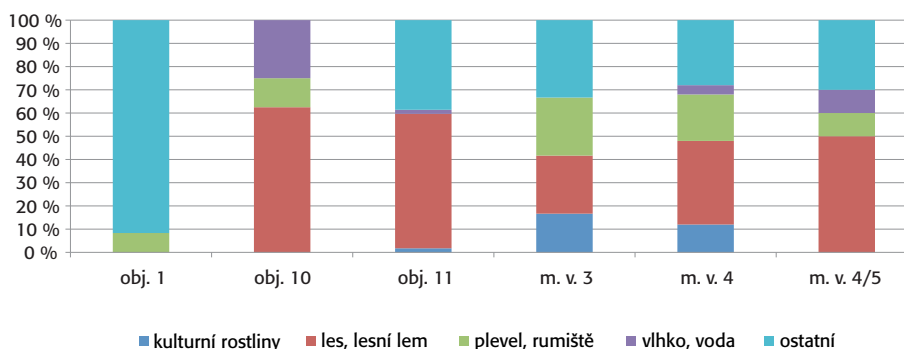
v době dodatečných laténských zásahů, musel pocházet rovněž z vodního prostředí.

Z třetí mechanické vrstvy (dokumentační úroveň 3, obr. 5: 3; 6: A) v komoře mohyly jsme analyzovali šest vzorků (119 l). Průměrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru sedimentu dosáhla 0,1. Zbytky zuhelnatělých rostlin neobsahoval jediný vzorek. Nalezené makrozbytky odrážejí prostředí polí nebo rumišť – nalezena byla semena drchničky rolní (*Anagallis arvensis*, NISP = 2) a nažka lebedy (*Atriplex* sp.). Světlé lesy, paseky či lesní lemy lze rekonstruovat na základě nálezů zlomků lískových oříšků (*Corylus avellana*, NISP = 2) a semene orlíčku obecného (*Aquilegia vulgaris*). Kulturní rostliny může dokládat zlomek semene lnu (cf. *Linum* sp.) a semeno hrachu nebo vikve (*Pisum/Vicia*). Blíže neurčitelné jsou zlomky oddenku a stonku. Semeno orlíčku obecného bylo nalezeno ve vzorku odebraného během preparace železných kroužků, se kterými by také mohlo souviset. Vzhledem k nápadným květům mohla být rostlina součástí procesů během pohřebního ritu. Zajímavý je zlomek semene, pravděpodobně lnu. Semena lnu obsahují olej, proto zpravidla během procesu uhelnatění shoří a jejich nálezy nejsou v sídlištním prostředí, ze kterého pochází většina halštatských vzorků v ČR, časté (Kočár – Dreslerová 2010).

Z čtvrté mechanické vrstvy (dokumentační úroveň 4, obr. 5: 4) v komoře mohyly bylo analyzováno 28 vzorků (378 l). Průměrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru sedimentu dosáhla 0,07, přičemž 15 ze vzorků neobsahovalo rostlinné makrozbytky vůbec. Překvapivě negativní byla většina vzorků odebraných během preparace vozíku v severozápadním nároží komory (sektor 7, čtverec 5, obr. 11: a; 24; 47). Světlé lesy a lesní lemy dokládají nálezy zlomků lískových oříšků

Kontext	Počet vzorků	Objem (l)	NISP	Koncentrace (RM/l)
objekt 1	2	32	12	0,38
objekt 5	1	20	0	0,00
objekt 8	1	8	0	0,00
objekt 10	2	30	8	0,27
objekt 11	7	136	57	0,42
vrstva 3	6	119	12	0,10
m.vrstva 4	28	378	25	0,07
m.vrstva 4/5 + 5	11	177,5	13	0,07

Tab. 3. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Vzorky analyzované metodou analýzy rostlinných makrozbytků (T. Šálková). — Tab. 3. Rovná, Strakonice district, barrow 1. Samples analysed using plant macro-remain analysis (T. Šálková).

Graf 1. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Rekonstrukce prostředí původu rostlinných makrozbytků v jednotlivých kontextech (T. Šálková). — Graf 1. Rovná, Strakonice district, barrow 1. Reconstruction of environment of the origin of plant macro-remains in individual contexts (T. Šálková).

(NISP = 5), semeno bezu černého (*Sambucus nigra*) a zlomky šišek – borovice lesní (NISP = 2) a neurčitelný zlomek šišky (*Pinaceae*). Čerpání zdrojů z vlhčího prostředí dokládá nález mošničky pravděpodobně ostrice liščí (*Carex cf. vulpina*). Prostředí rumišť nebo polí odráží nalezené nažky merlíku bílého (*Chenopodium album*, NISP = 2) a svízele (*Galium* sp.). Rekonstruovat původní stanoviště trav (obilka a stébla, NISP = 3) a oddenků (NISP = 3) nelze. Rovněž vikve (*Vicia* sp., NISP = 1) rostou v různém prostředí. Nálezy zbytků kulturních rostlin pocházejí ze vzorků odebíraných ve východní části komory během preparace kostí telete (sektor 2a, čtverec 7, obr. 11: e; 15: 2; 47). Neurčitelná obilka (*Cerealia*) se vyskytla v sedimentu odebraném během preparace částí kostry telete severně od objektu 1, obilka ječmene (*Hordeum vulgare*) byla doložena ve východním okraji hrobové komory. V severozápadním nároží komory (sektor 7, čtverec 5, obr. 11: a; 47) byla nalezena obilka pšenice dvouzrnky (*Triticum dicoccum*).

Z přelomu čtvrté a páté a z páté mechanické vrstvy (dokumentační úroveň 4–5, obr. 5: 4; 6: B; 8; 10) v komoře mohyly jsme analyzovali 13 vzorků (177,5 l). Průměrná koncentrace rostlinných makrozbytků v litru sedimentu dosáhla 0,07. Sedm ze vzorků neobsahovalo žádné rostlinné makrozbytky. Většina rostlinných makrozbytků v této vrstvě pravděpodobně původně pocházela z prostředí lesa či lesního lemu: našly se jehlice jedle bělokoré (*Abies alba*) a smrku ztepilého (*Picea abies*), zlomek oříšku lísky, semeno hlohu (cf. *Crataegus* sp.) a semeno ostružiníku maliníku.

Zevar vzpřímený (cf. *Sparganium erectum*), jehož nažka byla pravděpodobně ve vrstvě nalezena, je typický pro břehy stojatých či pomalu tekoucích vod. Celá rostlina má dekorativní charakter a její využití během pohřebních rituálů nelze vyloučit. Původní stanoviště dalších rostlin, jejichž zbytky byly nalezeny, nelze rekonstruovat: lusk neurčitelné bobovité rostliny (*Fabaceae*), stébla lipnicovité rostliny (*Poaceae*, NISP = 2), oddenek.

Soubor zuhelnatělých rostlinných makrozbytků ze sedimentů odebíraných z pohřební komory halštatské mohyly v Rovné není mezi takto datovanými soubory typický. Většina archeobotanicky vzorkovaných pravěkých kontextů v ČR pochází ze sídlištních situací (Kočár – Dreslerová 2010) a odráží tak především aktivity spojené se zemědělskými plodinami a rostlinný odpad. Rostlinné zbytky z pohřebních komponent zřejmě odrážejí jiné aktivity. Lze očekávat, že charakterizují a) prostředí vlastního pohřebiště a činnost, která na pohřebišti probíhala, b) místo, kde byl nebožtík dočasně uložen, c) pohřební rituály, d) místa, ze kterých se čerpaly suroviny použité na pohřebišti (např. stavební materiál, vybavení hrobu, výzdoba atd.). Vzhledem k tomu, že se zpravidla dochovává pouze rostlinný materiál konzervovaný zuhelnatěním, máme k dispozici jen zbytky rostlin, které prošly ohněm, čímž se zásadně redukuje původní množství rostlin použitých během procesů, spojených s pohřbíváním. K jak masivní redukci dochází, ukazuje např. sediment z hrobů v Zahrádce okr. Český Krumlov (Šálková et al. 2015) nebo Podmok, okr. Příbram (Korený et al. v tisku; Šálková 2017a), ve kterých se dochoval rostlinný materiál konzervovaný korozními produkty z kovových artefaktů. Nezuhelnatělých zbytků rostlin bylo mnohonásobně více (Zahrádka –

1 zuhelnatělý; 27 nezuhelnatělých; Podmok – 1 zuhelnatělý; 6 nezuhelnatělých).

Z výsledků z nemnoha archeobotanicky zkoumaných halštatských hrobů vyplývá, že nízká koncentrace rostlinných zbytků je obvyklá (např. Oldřichov „Na Markovci“ a Slabčice, okr. Písek; Michálek – Šálková, nepublikovaná data; Šálková 2017b).

S jistou dávkou opatrnosti lze rekonstruovat, z jakého prostředí rostliny pocházely a jaká mohla být jejich role na pohřebišti. Výraznou složku tvoří zbytky rostlin, které zpravidla rostou v lesích, lesních lemech či na pasekách. Nalezena byla semena a plody, které mohly být sbírány za účelem konzumace (např. lískové ořechy, semena hlohu, bezu černého, ostružiníku a maliníku). Tato složka potenciálně sbíraného ovoce a ořechů je zvláště nápadná v obj. 11, který je intertetovaný jako mladší laténský zásah do halštatské mohyly – ovoce a ořechy mohly snad být rostlinnou obětinou. Zlomky šišek (borovice lesní), jehlic (smrk ztepilý, jedle bělokorá), jehnědy (olše) mohly být páleny náhodně, spolu s běžným palivovým dřívím, nebo záměrně, jako součást rituálu.

Stabilně se vyskytují zbytky rostlin rumištních a plevelů (např. drchnička rolní, lebeda, merlík bílý a zvrhlý, svízel přítula, kopřiva žahavka), ty zřejmě odrážejí prostředí místa, kde probíhala část rituálů souvisejících s pohřbem. Všechny tyto rostliny, s výjimkou drchničky rolní, jsou ale rovněž využitelné jako potrava (listy nebo semena). Drchnička je jedovatá a etnografické prameny uvádějí její využívání jako léčivky (Frynta – Patočka 2008).

Kulturní rostliny byly ve srovnání se sídlištním prostředím registrovány v nízké koncentraci. V komoře mohyly se vyskytla pšenice dvouzrnka, ječmen a hrách nebo vikve, v laténském obj. 11 ječmen. O druhovém složení pěstovaných obilnin starší doby železné v jižních Čechách není dosud mnoho známo (Chvojka et al. 2011; Šálková et al. 2017). Nejistý nález semene lnu pochází z komory mohyly. Nálezy lnu setého v archeobotanických souborech datovaných do pravěku jsou v ČR vzácné, nicméně len je starou kulturní rostlinou pěstovanou ve střední Evropě od neolitu (Kočár – Dreslerová 2010). Pěstoval se pro olej lisovatelný ze semen a pro vlákna ze stonku. Podle morfologie semen ovšem nelze rozlišit, které formě rostliny semena náleží.

V malém množství, ale stabilně, se ve vzorcích vyskytují vlhkomilné nebo přímo vodní rostliny. Mohyla je situovaná mezi Rovenským potokem a levobřežním přítokem potoka Radomyšlského (od obou vzdálená cca 500 m), jejichž okolí mohlo být zdrojem těchto rostlin.

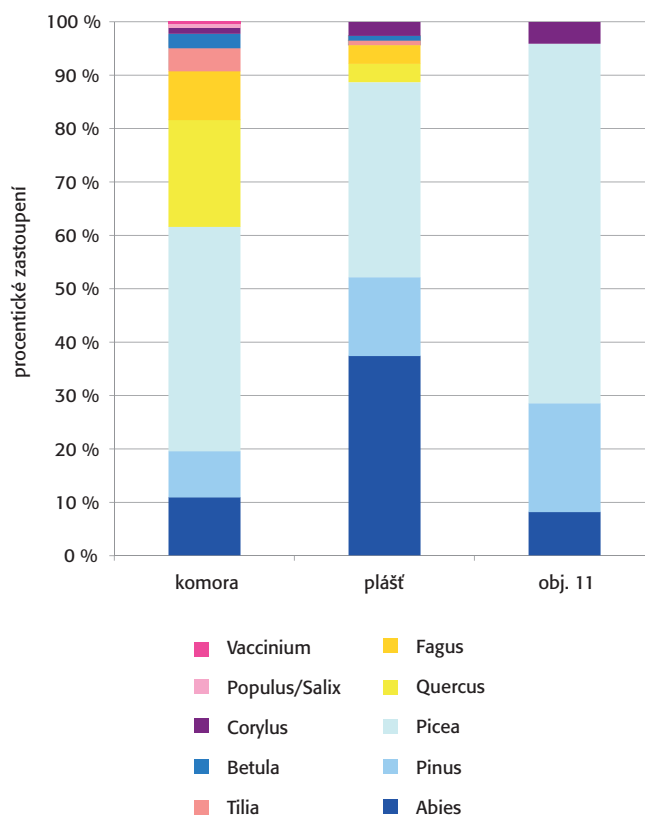
Vodní a vlhkomilné rostliny, které byly v mohyle doloženy (stulík žlutý, rdest, zevar vzpřímený, bika, ostrice vlčí), mají nápadné květy, nabízí se tedy jejich využití pro dekorativní účely. Stulík žlutý navíc obsahuje alkaloidy a jeho květy nápadně voní (Slavík 1997). Další v souboru doloženou rostlinou s nápadnými a dekorativními květy je orlíček obecný, který je rovněž jedovatý (obsahuje alkaloidy a glykosidy; Chrtková 1988).

Podle interpretace fosfátových analýz by se ve východní části hrobové komory mělo vyskytovat množství potravin (kap. 6.5.), avšak analýza zuhelnatělých rost-

linných makrozbytků tomu příliš neodpovídá. Koncentrace zbytků rostlin, které prošly ohněm, se výrazně neliší od koncentrací průměrných v celé komoře. Mírně vyšší koncentrace (0,3 RM/l) byla přece jen zaznamenána ve čtvrté mechanické vrstvě při východní stěně hrobové komory v její střední části (sektor 2, čtverec 3, obr. 47). Pokud se tedy ve východní části komory vyskytovaly rostlinné milodary, většina z nich nebyla pálena a jejich zbytky se nedochovaly.

6.4.2. Uhlíky (J. Novák)

Celkově bylo analyzováno 106 vzorků a provedlo se 613 determinací. Stav uhlíků z hlediska zachovalosti byl ve studovaných vzorcích relativně dobrý. V plavených vzorcích převažují drobné uhlíky (fragmentární kategorie uhlíků 5, tj. 3–5 mm), méně časté jsou kategorie 4 (6–10 mm) a 3 (11–15 mm). Soubor obsahuje vzorky jak s uhlíky separovanými plavením, tak i uhlíky vybírané přímo v rámci archeologického výzkumu. Uhlíky jsme determinovali standardní mikroskopií (Schweingruber 1978). Jednotlivé zlomky byly lámány (příčný lom) a prohlíženy stereomikroskopem o zvětšení 40× na příčném lomu. Dále se na plastelíně pomocí žiletky vytvořil podélný a tangenciální lom, který byl prohlížen mikroskopem při zvětšení do 250×. Celkově bylo doloženo 10 druhů dřevin (graf 2). Analyzovaný soubor je charakteristický vysokým zastoupením jehličnatých dřevin (smrk ztepilý, jedle bělokorá, borovice lesní). Listnaté dřeviny se hojněji vyskytovaly v komoře mohyly (38,31 %), kdežto v plášti (11,31 %) či v objektu 11 (4,08 %) bylo jejich zastoupení velmi omezené. Největší počet vzorků a také určení pocházelo z pohřební komory (graf 2). Nejhojněji byly zastoupeny uhlíky smrku ztepilého (*Picea abies*; jeho procentické zastoupení 42,09 %), z dalších jehličnatých dřevin byla zjištěna jedle bělokorá (*Abies alba*; procentické zastoupení 10,91 %) a borovice lesní (*Pinus sylvestris*; procentické zastoupení 8,69 %). Vysoké zastoupení smrku ztepilého (*Picea abies*) ve vzorcích ze střední doby bronzové či laténu, pocházejících z kolinního stupně jižních Čech, není výjimečné (Šálková et al. 2017), i když nelze zcela vyloučit, že takto vysoké procento zastoupení mohl ovlivnit i jeho selektivní výběr. Přítomnost uhlíků borovice lesní, která je charakteristická pro stanoviště s přítomností vysychavých a kyselých půd, upozorňuje na přítomnost vegetace se sníženým korunovým zápojem. Obdobně lze vnímat i stanovištní nároky dubu (*Quercus* sp.; procentické zastoupení 20,04 %), který je nejhojněji zastoupenou listnatou dřevinou. Jeho zastoupení v souboru odpovídá stanovištním podmínkám v blízkém okolí a lze předpokládat, že jeho výskyt upozorňuje na přítomnost acidofilních doubrav (as. *Luzulo-Quercetum*), které jsou rovněž rekonstruovány v mapě potencionální vegetace (Neuhäselová 2001). Druhou nejhojněji zastoupenou listnatou dřevinou byl buk lesní (*Fagus sylvatica*; 9,13 %), což je dominantní dřevina bučin. Buk je poměrně silný kompetitor, avšak pod vlivem vyšší frekvence lidských aktivit snižuje své zastoupení ve prospěch světlomilných či raně sukcesních dřevin (Giesecke et al. 2017). Z dalších dřevin byla zaznamenána lípa (*Tilia* sp.; procentické zastoupení 4,23 %), bříza (*Betula* sp.; procentické zastoupení 2,67 %) a líska

Graf 2. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Procentické zastoupení uhlíků zjištěných dřevin ve vybraných částech mohyly (komoře, plášti, objekt 11), (J. Novák). — **Graph 2.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Percentage representation of charcoals of wood from identified trees in selected parts of the barrow (chamber, lining, feature 11), (J. Novák).

obecná (*Corylus avellana*; procentické zastoupení 1,11 %). Jak bříza, tak i líska jsou světlomilné dřeviny často se vyskytující v rozvolněných lesích, na pasekách či antropogenně ovlivněných sukcesních stádiích vegetace. Líska je také běžným druhem mezofilních křovin. Ojedinele byly zjištěny i uhlíky topolu/vrby (*Populus/Salix*; procentické zastoupení 0,89 %) a brusnice (*Vaccinium* sp., procentické zastoupení 0,22 %). Topol i vrba jsou světlomilné dřeviny, které se často vyskytují na hlinitých březích vodních toků a v mokřadech. V rámci těchto rodů však existují i druhy (např. vrba jíva a topol osika), které se vyskytují v raně sukcesních stádiích vegetace poměrně suchých stanovišť. Nález docela velkých uhlíků lípy (*Tilia* sp.) v komoře mohyly by mohl naznačovat přítomnost úživných stanovišť v okolí, které byly pravděpodobně vázané na ostrůvky krystalických vápenců. Nelze však zcela vyloučit, že přítomnost lípy v hrobové komoře by mohla souviset s jejím selektivním výběrem. Na základě zjištěné dřevinné skladby lze v blízkém okolí mohyly rekonstruovat přítomnost bikové a jedlové doubravy s výraznějším zastoupením smrku. Zajímavé je srovnání druhové skladby z hrobové komory s druhovou skladbou uhlíků pocházejících z pláště mohyly a z laténského objektu 11 (graf 2). Zastoupení jehličnanů ve vzorcích uhlíků z mohylového pláště bylo 88,69 % (z toho smrk 36,52 %) a ve vzorcích z objektu 11 bylo 95,92 % (z toho smrk 67,35 %). Druhová skladba laténského objektu 11 je nejen druhově značně

ochuzena, ale je také nápadná výraznou dominancí smrku, která pravděpodobně odráží jeho selekci.

Jednoznačná interpretace zjištěných souborů zuhelnatělého dřeva je obtížná, protože uhlíky zjištěné v mohyle 1 z Rovné mohly pocházet ze starší komponenty nacházející se v okolí mohyly, nebo také z ohňů, které na místě hořely při pohřbu až do samotného uzavření komory a navršení mohyly. Uhlíky zjištěné v laténském objektu 11 se mohly do jámy dostat z obětních ohňů.

6.5. Fosfátový průzkum mohyly u Rovné (A. Majer)

V souvislosti s archeologickým výzkumem uvedené mohyly v letech 2012 a 2013 byl proveden její fosfátový průzkum, s cílem získat i takové poznatky, které zůstávají klasickým postupům archeologie utajeny. Sem řadíme zejména posouzení kvantitativní zásobenosti zemřelého potravinovými mlodary, jakož i nalezení původního místa rozkladu těla pohřbeného jedince. Jak je známo z archeologického výzkumu mohyly, ve východní části hrobové komory byly nalezeny artefakty, které mohou ať již přímo, nebo i nepřímo, dokládat potravinové mlodary. Jedná se o nádoby a zbytky zvířecích kostí. Poněkud složitěji se situace jeví v pátrání po původním místě uložení těla pohřbeného jedince, neboť v poloze *in situ* nebyly objeveny žádné kosterní pozůstatky. Pouze hromádka kostí, šperků a artefaktů logicky náležející mrtvému, dávala tušit blízkost hledaného místa pohřbu a poskytovala správnou interpretaci. Totiž, že zde kdysi došlo k narušení polohy ostatků, k jejich prohrabání a patrně vykradení cenností. Pro představu o rozložení nálezů se odvoláváme na ilustrace této publikace a také na publikace staršího data (Chytráček – Chvojka et al. 2015, 74–75, Majer 2017, 417). Druhá z prací navíc hlouběji rozebírá možnosti fosfátové analýzy při pátrání po nenalezené mrtvole.

Jako detekční metoda fosfátového průzkumu byla použita Relativní metoda fosfátové půdní analýzy podle A. Majera, modifikovaná pro celé série vzorků: 1 gram proseté suché jemnozeme se extrahuje 10 minut na vodní lázni do 5-ti procentní kyseliny octové, načež se výluh zředí studenou vodou a odcentrifuguje se zemina. V centrifugaci vyčištěném extraktu se fosforečné ionty stanoví spektrofotokolorimetricky po reakci s molybdenem amonným a chloridem cínatým.

K fosfátovému průzkumu byl prostor hrobové komory pokryt pravidelnou odběrovou sítí 0,5 x 0,5 m, zatímco vně komory byly odebrány vzorky v síti metrové. Naměřené hodnoty obsahu vyextrahovaných fosforečných aniontů byly následně prointerpolovány i vně na půlmetrový rastr a podrobeny nízkofrekvenční okénkové filtraci dat. Cílem číselné filtrace bylo zejména vyloučení nahodilých chyb měření. Na ploše 12 x 12 m tak vznikla matice 625 hodnot o amplitudě 1 až 11 p.p.m. ekvivalentního kysličníku fosforečného, kterou autor interpretoval ruční kresbou mapy izolinií (obr. 16). Nadevší pochybnost vysvítá, že východní část hrobové komory byla opravdu spízním prostorem, soudě tak podle rozlehle a vysoké fosfátové anomálie (obr. 16: Y). Množství potravin, schopných vyvolat tak obrovskou anomálii, lze odhadnout na mnoho metrických centů. Zajisté nikoli ne-

podstatnou roli při konstatování kvantity zásob hraje fakt, že anomálie vytéká i ven z komory (obr. 16: Y).

Nalezení místa původní polohy pohřbeného jedince naráží na nemožnost rozlišit fosfor z mrtvoly člověka od fosforu z potravin. Důležitým vodítkem je proto poloha nálezů lidských kostí, byť nenalezených v poloze primární. Podstatný je také fakt, že hmotnost dospělého člověka bývá mezi 50–100 kg, čímž dodává zemi zhruba 300 g fosforu (člověku složením blízké prase při váze 112,5 kg obsahuje 0,44 kg fosforu a 0,73 kg vápníku – tedy prvků, schopných trvalejší vazby na půdní substrát). Proto se jako hledané místo uložení zemřelého jeví jihozápadní roh hrobové komory a poloha těla severojižní, jak ukazuje zde nalezená anomálie (obr. 16: X) přiměřené amplitudy i rozměrů, vyhovující poloze těla na katafalku, voze, márách či podobně.

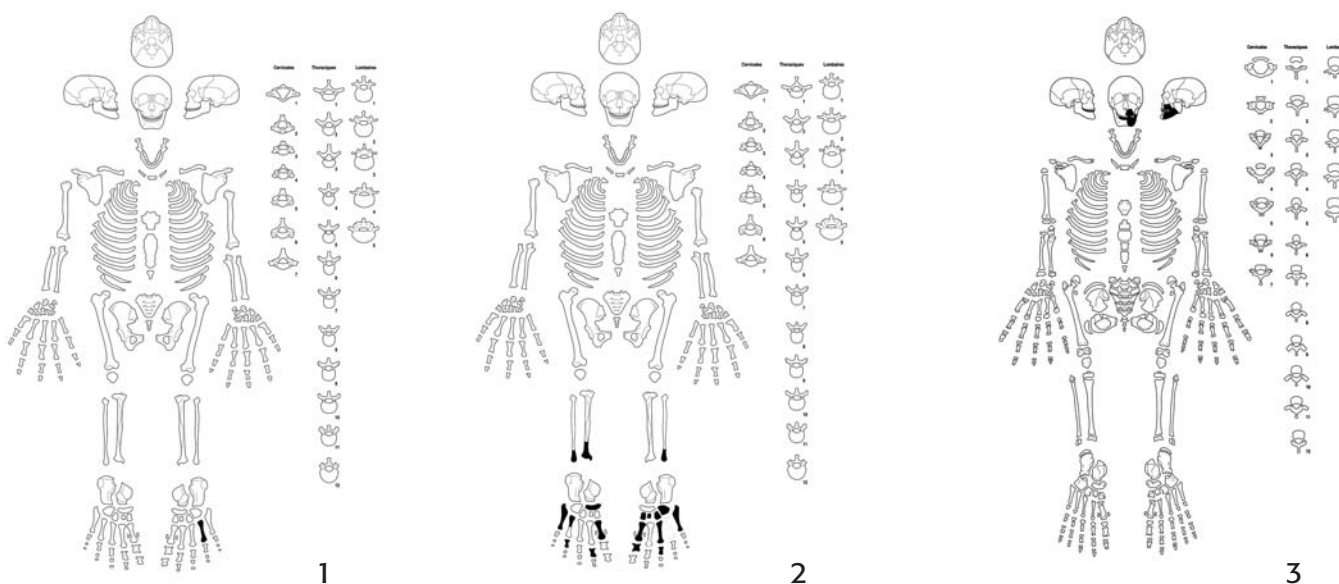
Fosfátově byl prozkoumán i prostor mimo hrobovou komoru v odkrytých základech mohyly. Odběr půdních vzorků se v této části uskutečnil v metrové síti. Vyhodnocením uvedené analýzy se ukázalo, že nikde v okolí komory nebyly překročeny hodnoty, které byly již dříve v hrobové komoře hodnoceny jako intaktní, charakteristické pro rozkladem mrtvého těla a obětinami nedotčené pozadí. Průzkum širšího okolí komory takto potvrzuje nadevší pochybnost antropogenní původ fosfátových anomálií v samé hrobové komoře (Majer 2014).

6.6. Antropologická analýza (P. Stránská)

Soubor z Rovné obsahoval velké množství většinou izolovaných zlomků kostí různých částí skeletu, přičemž u většiny nebylo možné určit vzájemnou anatomickou příslušnost ani žádné další antropologické charakteristiky. Část materiálu je možno rozdělit do několika okrsků.

Největší shluk kostí (okrsek I) byl situován u západního okraje hrobové komory. Byl tvořen zlomky kostí pravého bérce a levé kosti lýtkové a dále drobnými kostmi nohy – kostmi tarsálními, metatarsálními a články prstů (obr. 18: 1; 48: 2). Kostí byly středně robustní a robustní stavby, s plně přirostlými epifyzami. Kostí bérce náležely dospělému jedinci robustnější stavby, snad spíše mužského pohlaví, *adultus II+* (nad 30 let). U drobných kostí nohy jsme dle určitých anatomických podobností a souvislosti předpokládali sounáležitost s kostmi bérce. Ovšem radiokarbonové datování několika vzorků z toho okrsku přineslo překvapivé zjištění (viz kap. 6.9.). Většina vzorků spadala do širšího rozpětí doby halštatské od pol. 8. do 5. stol. a s největší pravděpodobností můžeme počítat s pozdně halštatským stářím, ale jeden *metatarsus* s datováním 826–775 BC lze zařadit již do počátku doby halštatské (obr. 48: 1). Je tedy zřejmé, že kosti z tohoto okrsku I lze přisoudit dvěma dospělým jedincům. U staršího pohřbu se musíme omezit pouze na konstatování dospělý, další antropologická zjištění nejsou možná.

Okrsek II situovaný u jižního okraje hrobové komory byl tvořen zbytky dlouhých končetinových kostí, zlomky kostí pánevních a drobnými kostmi ruky (metakarpálními), které náležejí minimálně dvěma jedincům. Jednomu robustnějšímu, dospělému a druhému gracilnějšímu, u něhož nelze s jistotou určit, zda se jedná

Obr. 48. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1, hrobová komora. Lidské kosti z Okrsku I (1–2) patří dvěma jedincům: **1** – neurčitelný jedinec, dospělý, počátek doby halštatské; **2** – spíše muž, *adultus* II+, pozdní doba halštatská. Lidské kosti z Okrsku III: **3** – neurčitelný jedinec, *juvenis* – *adultus* I, pozdní doba halštatská (P. Stránská). — **Fig. 48.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1, grave chamber. Human bones from Precinct I (1–2) belonging to two individuals: **1** – indeterminate individual, adult, Early Hallstatt period; **2** – probably male, *adultus* II+, Final Hallstatt period. Human bones from Precinct III: **3** – indeterminate individual, *juvenis* – *adultus* I, Final Hallstatt period (P. Stránská).

o dospělého nebo nedospělého jedince. U těchto ostatků není možné určit blíže anatomickou souvislost ke kostem z okrsku I, ani z okrsku III. Radiokarbonové datování vzorků kostí z okrsku II potvrdilo mladší zásah v době laténské.

Okrsek III ležící severněji od okrsku II byl tvořen zbytky obou čelistí (obr. 18: 2; 48: 3), které lze přisoudit mladému jedinci *juvenis* – *adultus* I (14–25 let). Podle datování ^{14}C je možné tohoto jedince zařadit také do pozdní doby halštatské.

Nalezené ostatky tedy dokládají jeden pohřeb z počátku doby halštatské (dospělý jedinec, blíže neurčitelný) a minimálně dva pozdně halštatské pohřby (dospívající nebo mladý dospělý, *juvenis* – *adultus* I a spíše muž, *adultus* II+, nad 30 let). Další pohřeb, který není předmětem této studie, pochází z doby laténské. Nejasná je interpretace drobného fragmentu lidského falangu, který je snad trochu opálen a jehož přesná nálevozá pozice není známa.

6.7. Analýzy zvířecích kostí (R. Kyselý)

Pohřební komora obsahovala osteologické nálezy různého stáří. Odhlédneme-li od intruzí a mladších zásahů z doby laténské a středověku, pak mohla obsahovat kosti z minimálně dvou různě starých halštatských pohřbů (kap. 6.6.). Všechna radiokarbonová datování zvířecích kostí datovaných do halštatského období spadají do „halštatského plató“ na radiouhlíkové kalibrační křivce (tab. 4; graf 3; kap. 6.10.), a to včetně telete v roli pozdně halštatského milodaru. Tímto se odlišují od datování jedné lidské kosti, která spadá před plató a odpovídá staršímu pohřbu z počátku doby halštatské. To naznačuje, že všechny nebo většina zvířecích kostí reprezentují mladší z doložených halštatských pohřbů.

Dle kontextu nálezu můžeme za intencionální součást pozdně halštatského pohřebního rituálu zcela spolehlivě považovat nález zčásti artikulovaných tělních partií telete. Halštatské stáří telete potvrzuje i radiokarbonové datování (13_107 v tab. 4). Dle výše uvedené logiky plynoucí z radiokarbonových dat můžeme za součást pozdně halštatského pohřbu považovat i poměrně hojně pozůstatky ovce/kozy nalezené na dně komory. Tele a ovce/koza v rituálu evidentně vystupovaly jako masité milodary. Obtížněji je interpretovatelný ojedinělý nález prasete rovněž ze dna komory (viz níže). Jako intencionální a patrně pozdně halštatské jsou interpretovány také kosti (drápy) z tlapy medvěda získané plavením. Neuvažujeme-li parohové artefakty, pak domácí tur, ovce/koza, prase a medvěd jsou jedinými většími druhy obratlovců spolehlivě potvrzenými na dně komory, tj. v dokumentačních úrovních 4 a 5. Kromě výše uvedeného byly při výzkumu získány kosti menších obratlovců interpretované jako kontaminace nebo intruze. Podobně se interpretují různé fragmenty kostí z vyšších dokumentačních úrovní a z oblastí mimo pohřební komoru (kap. 6.7.3.). Obtížná je interpretace kostí z pozdějších zásahů, např. z laténského zásahu (obj. 11). Jedna lidská a dvě zvířecí kosti z oblasti tohoto zásahu byly radiokarbonově datovány jako halštatské (tab. 4). V rámci sekundárního laténského pohřbu tudíž přítomnost zvířecích milodarů prokázána nebyla.

Zvláštní skupinu předmětů představují kostěné a parohové artefakty tvořící součást výbavy pozdně halštatského pohřbu, jejichž zoologická a anatomická determinace je uvedena v závěrečném oddíle této kapitoly.

Zvířecí (hlavně masité) milodary z Rovné byly představeny v předchozích pracích, podrobně zejména v Kyselý 2018. Následující analýza podává aktuální stav poznatků, který již zohledňuje všechny materiál z plavení a nové výsledky radiokarbonových analýz.

6.7.1. Masité milodary (R. Kyselý)

Pozůstatky telete

Pozůstatky telete (*Bos taurus*) ležely na dně ve východní části komory v blízkosti bronzových nádob, tj. mimo oblast nálezů vozu a lidských kostí. Přítomny byly pouze vybrané masité části, konkrétně proximální části všech čtyř končetin (levé i pravé, přední i zadní) a série levých a pravých žeber (obr. 49). Některá pozorování *in situ* (obr. 15) ukazují na to, že kosti byly částečně artikulovány, čemuž neodporuje ani zastoupení determinovaných anatomických elementů. Není pochyb o tom, že jde o nenarušenou součást pozdně halštatského pohřebního rituálu. Podle všeho byly do hrobu vloženy proximální masité části všech čtyř končetin a boky (levý i pravý) téhož jedince telete. Nasvědčuje tomu stejná velikost a morfologie anatomicky si odpovídajících kostí (např. humerů) a navzájem si odpovídající věk determinovaný z různých kostí. Nemasité distální části končetin, páteř a lebka nejsou doloženy ani jedním fragmentem. Zjevně do hrobu nebyly vloženy, jinak by se musely zachovat alespoň torza obratlů, pevná metapodia a zuby, které jsou mnohem odolnější než kosti. Protože chybí páteř, tj. část těla spojující končetiny, musely být jednotlivě nalezené části těla vloženy zvlášť. Pozoruhodná je prostorová distribuce přítomných tělních částí: proximální segmenty všech čtyř končetin a dva segmenty (levých a pravých) žeber – anatomicky navzájem nespojené – byly rozmístěny takovým způsobem, aby připomínaly tvar celého zvířete ležícího na zádech (srov. rozmístění jednotlivých částí končetin a žeber v obr. 15; 17; 46: 1). Uspořádání pozůstatků tak mohlo symbolicky substituovat celé tělo. Na základě stavu fuze proximální epifýzy vřetenní kosti (levá z větší části neroslá, pravá z větší části srostlá), přirostlého korakoidního výběžku (*processus coracoideus scapulae*), neroslé distální epifýzy humeru a velikosti a vzhledu kostí, byl věk telete určen mezi 10 a 15 měsíci, nejpravděpodobněji kolem 12 měsíců. Dva fragmenty z lebky tura nalezené v horních vrstvách a mimo komoru nemohou s tímto milodarem souviset, i když jeden z nich byl radiokarbonově datován jako halštatský (13_110, tab. 4).

Pozůstatky ovce/kozy a prasete

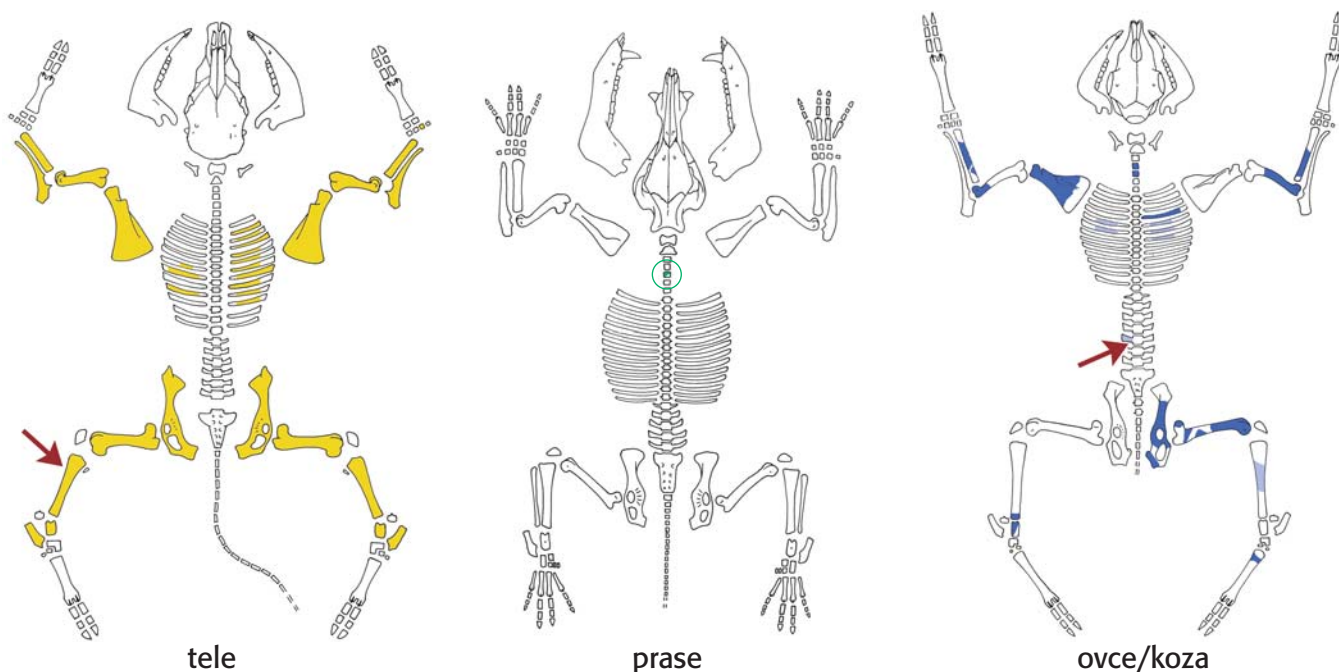
Několik fragmentů kostí ovce/kozy bylo nalezeno na různých místech v úrovni dna hrobové komory, což svádí k domněnce, že jde o narušený a rozptýlený pozůstatek staršího milodaru. Nicméně, dle logiky plynoucí z radiokarbonových dat usuzujeme, že většina fragmentů (případně všechny) představují pozůstatky přídatku k pozdně halštatskému pohřbu. V celém souboru kostí determinovaných jako ovce/koza nebyl rozpoznán více než jeden jedinec (MNI = 1). Všechny nálezy mohou tudíž pocházet z jediné ovce nebo kozy. Pokud připustíme, že ke skeletu patří i fragment metakarpu nalezený v kamenné konstrukci komory (919) určený jako ovce (*Ovis aries*), pak šlo o jednu ovci. Kosti ovce/kozy byly rozptýleny jak ve východní polovině (kosti končetin), tak v západní polovině komory (žebra, obratle, některé kosti končetin). Fragment žebra ovce/kozy 993 je spolu s dalšími, druhově neurčenými žebry, vzhledem k pozici nálezů (obr. 24: 993, 1050, 1148,

1154) interpretován jako masitý přídatek na voze. Ovce/koza je anatomicky zastoupena podobným způsobem jako tele, tj. proximální části končetin a žebro nebo žebra. Jedno z žeber leželo přímo v oblasti korby dvoukolového vozu v severozápadním nároží dna komory, což evokuje představu položení žeber na vůz. Nicméně v dolních horizontech hrobové komory byla zjištěna, i když sporá, přítomnost obratlů (382, 623) a maso nenesoucích elementů končetin, konkrétně proximálních částí metapodií (382, 757, 759). Obratel a jedno metapodium bylo nalezeno v oblasti pozdějšího zásahu (obj. 11), radiokarbonové datování ale přesto potvrdilo jejich halštatské stáří. Stejně tak bylo halštatské stáří potvrzeno u metatarsu z třetí dokumentační úrovně z oblasti kamenné konstrukce komory (13_109, 18_100, 18_101 v tab. 4). Interpretace takto rozptýlených kostí je problematická, a všechny nemusí patřit k masitému milodaru (do obr. 49 jsou z nich zahrnuty pouze obratle a metatarsus z obj. 11). Ještě obtížnější je interpretace tří zubů ovce/kozy, z nichž pouze jeden – drobný fragment mléčné stoličky získaný plavením – byl nalezen na dně komory (1858; sektor 2A). Na základě velikosti a vzhledu kostí, neroslé distální holenní kosti (ovšem pravděpodobně ne dlouho před srústem), ale srostlého acetabula a distální epifýzy humeru, byl věk ovce odhadnut na 1 až 2 roky.

Ze dna komory nepocházejí žádné ručně sebrané kosti determinované jako prase. Jediným dokladem přítomnosti prasete je zlomek krčního obratle získaný plavením (2024), který lze na základě radiokarbonového datování spojit s pozdně halštatským pohřbem (18_102 v tab. 4). Ostatní pozůstatky prasat pocházejí z horních dokumentačních úrovní mohyly, z nichž části skeletu mladého prasete nalezené mimo komoru byly pomocí radiokarbonového datování potvrzeny jako pozdější (středověká) intruze.

Opálení ani okus nebyly na kosterních nálezech považovaných za milodary pozorovány, byly ale rozpoznány ojediněle řeznické zásahy: záseky na holenní kosti telete a zářez na obratli ovce/kozy (jejich pozici ukazuje obr. 49). Artikulovaná podoba, nízký počet pozorovaných řeznických zásahů a závěry fosfátové analýzy (kap. 6.5.) ukazují na vysoký podíl organické složky v oblasti, kde ležely pozůstatky telete (obr. 16). To koresponduje s vložení skutečně masitých milodarů, tj. porcí s významným podílem masa.

Vkládání těchto masitých partií, jako v případě telete z Rovné (tj. masitých částí končetin a žeber), a vyloučení jiných masitých partií (páteře) bylo v kontextu knížecích halštatských pohřbů na našem území pozorováno opakovaně (Kyselý 2018). Pravidelnost tohoto výběru z masitých částí těla naznačuje poměrně striktní pravidla, kterými se obřad řídil. Ačkoliv žebra neobsahují tolik masa jako končetiny, musí být rovněž považována za masitý pokrm (srov. přítomnost souvislých sérií žeber, a ne pouze jednotlivá izolovaná žebra). Chybějící masité části těla (hřbet, páteř) byly patrně součástí pohřební hostiny (Kyselý 2018). Pozůstatky uložené v hrobě nám tímto prozrazují volbu lidí doby halštatské. Není bez zajímavosti, že tento výběr tělních porcí není jediným, který archeologie dokumentuje. Výběr pro masité milodary se mohl v různých oblastech a kulturách lišit. Ukazuje to např. bohatý soubor milodarů z kultury

Obr. 49. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1. Zastoupení anatomických částí interpretovaných jako masitý milodar z pozdně halštatského pohřbu: vlevo (**žlutě**) – tele, uprostřed (**zeleně**) – prase, vpravo (**modře**) – ovce/koza. Tmavší barvou – anatomické části považované za spolehlivé, světlejší barvou – anatomické části s nespolehlivou determinací. Šipky ukazují pozici záseku/zářezu. Podle Kyselý (2018), doplněno o nálezy z plavení a zohledněno radiouhlíkové datování (R. Kyselý). — **Fig. 49.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1. Representation of anatomical parts interpreted as meat grave goods from the Final Hallstatt burial: left (**yellow**) – calf, middle (**green**) – pig, right (**blue**) – sheep/goat. Darker colour – anatomical parts regarded as reliable, lighter colour – anatomical parts with unreliable identification. Arrows indicate cut positions. After Kyselý (2018), supplemented with finds from wet sieving, with radiocarbon dating taken into consideration (R. Kyselý).

zvoncovitých pohárů z ČR, kde naopak dominují bederní (lumbo-sacralní) partie prasat (Kyselý 2012). Alternativně mohly být části nepoužité jako masitý milodar rituálně spáleny na pohřební hranici, jak bylo pozorováno v případě obětovaného prasete z Lamadelaine v Lucembursku, datovaného do 1. stol. př. Kr. (Méniel 2006). Zajímavé je, že u tohoto pohřbu byly nespálené prasečí pozůstatky uloženy způsobem, který připomínal celé prase – podobně jako u telete v Rovné. Fakt, že pohřeb v Rovné je mnohem starší než v Lamadelaine, naznačuje časově hlubší kořeny tohoto zvyku. Jiné analogie a hlubší analýza fenoménu masitých milodarů v ČR je obsažena v práci R. Kyselého (2018), další světlo do tohoto tématu přináší rozbor ze zahraničí (von den Driesch 1993; Müller-Scheessel – Trebsche 2007; Kmeťová 2017a; 2017b; Stadler 2010). Z uvedených prací plyne, že jako masité milodary běžně vystupují všechny tři základní kategorie hospodářských zvířat, přičemž v bohatém souboru milodarů z jižního Německa prasata mírně převažují nad ovci/kozou a tur je zastoupen nejméně (Müller-Scheessel – Trebsche 2007). Ve východohalštatském okruhu občas dominuje tur (Kmeťová 2017b). Ukázalo se, že dřívější představa objevující se v české literatuře o vkládání prasečích kýt nemusí být správná, neboť moderním způsobem analyzované milodary ze všech čtyř recentně zkoumaných halštatských bohatých hrobů (mohyla 1 v Rovné, hrob 6 a 14 v Praze-Letňanech a hrob 17/2002 v Lovosicích) vždy obsahovaly tele (Kyselý 2018). Není proto vyloučeno, že dříve často uváděná přítomnost či dominance prasat je zdánlivá, neboť u některých starších výzkumů

mohlo dojít k záměně kostí telat – významně menších než jsou kosti dospělého тура – za kosti prasete. Jiné druhy než tur, ovce/koza a prase nebyly v roli milodaru v ČR, na rozdíl od okolních zemí, prokázány (Kyselý 2018). Ve vzácných případech, konkrétně v recentně analyzovaném knížecím pohřbu č. 6 z Prahy-Letňan (Kozáková – Kyselý et al. 2017), byla prokázána kombinace všech tří uvedených zvířecích druhů v jednom pohřbu, což není vyloučeno ani v případě pozdně halštatského pohřbu v mohyle 1 v Rovné.

6.7.2. Drápy medvěda (R. Kyselý, M. Chytráček)

Doklady medvěda (*Ursus arctos*) zahrnují tři distální prstní články, tj. kosti nesoucí drápy (obr. 50). Všechny tři byly získány plavením zeminy z jihozápadní části dna pohřební komory, kde byl též umístěn vlastní pozdně halštatský kostrový pohřeb (4.–5. dok. úroveň, sektor 2 – čtverec 5 a sektor 1 – čtverec 8; obr. 47). Jednotlivé drápy sice nejsou geodeticky zaměřeny, ale mohly tvořit jeden anatomický celek. Anatomická reprezentace ani velikost falangů nevyklučují náležitost k těmž jedinci medvěda. Vzhledem k různé velikosti falangů by v takovém případě bylo téměř jisté, že pocházejí z přední i zadní tlapy: větší dráp 1854 z přední tlapy (obr. 50: 1), zbylé dva menší drápy ze zadní tlapy nebo zadních tlap (obr. 50: 2, 3). Původní pozici předpokládané zadní tlapy může naznačovat fakt, že nález 2122 pochází z plaveného vzorku, který obsahoval i prstní článek z ruky člověka. Nálezy lze s velkou pravděpodobností interpretovat jako pozůstatky vložené medvědí kožešiny (obr. 46: 1),

Obr. 50. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1. Fotodokumentace drápů medvěda nalezených při plavení vzorků zeminy z jihozápadní části dna pohřební komory: **1** – 1854, **2** – 2122, **3** – 2059 (foto R. Kyselý). — **Fig. 50.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1. Photo documentation of bear claws found during wet sieving of soil samples from the southwest part of the grave chamber bottom: **1** – 1854, **2** – 2122, **3** – 2059 (photo by R. Kyselý).

ve které byly koncové kosti prstů (drápy) při předchozím vydělávání ponechány. Medvědí tlapy by snad mohly sloužit i jako kulinářská pochoutka, tzn. masitý milodar. Nicméně tlapa obsahuje řadu dalších, poměrně velkých a odolných elementů (proximální falangy, metapodia), jejichž nepřítomnost činí interpretaci masitého milodaru méně pravděpodobnou. Zvážit je potřeba i třetí možný výklad, podle něhož izolované drápy plnily funkci ozdoby, symbolického nebo magického předmětu. Vložené izolované drápy měly v hrobech symbolický význam, bývaly však často provrtané, na rozdíl od nálezů z Rovné. Drápy a špičáky šelem, zvláště velkých šelem, nesly v různých kulturních kontextech světa vč. střední Evropy symboliku lovecké trofeje, síly, dominance. V prostředí bylanské kultury je vzácně doložen přívěšek z distálního falangu (drápu) medvěda v popelnicovém hrobu 50 v Polákách (Koutecký – Smrž 1991, 205; Koutecký 1993, 23, Abb. 9; Peške 1978). Medvědí dráp z hrobu v Polákách měl ovšem vrtaný otvor, jenž z medvědích falanzích z Rovné není (obr. 50). V Habrůvce – Býčí skále zastávaly symbolickou funkci amuletů rov-

něž dva provrtané medvědí drápy související zřejmě s jantarovými náhrdelníky (Parzinger et al. 1995, 56, Taf. 22: 261–262; 79), v časně laténském hrobě 6 v Bučanech na jihozápadním Slovensku patřil provrtaný medvědí zub k jantarovému náhrdelníku (Bujna – Romšauer 1983, 281). Symboliku lovecké trofeje, síly a dominance představovala také celá medvědí kožešina, která byla v hrobové komoře v Rovné předpokládáně deponována. Bronzové nádoby z halštatských knížecích hrobů v mohylách Pommerkogel (Ha C2) a Kröllkogel (Ha D1) v Kleinklein ve Štýrsku zdobily také figurální scény s výjevem lovu medvědů, které naznačují sféru symbolů a mýtů obyvatel jihovýchodoalpské oblasti (Parzinger 1991, 18, Abb. 9; Egg – Kramer 2013, 458–460, Abb. 200–201). Neobvyklý lov medvědů ve vojenské výzbroji zobrazený na vědru i cistách z Pommerkogel i Kröllkogel se pravděpodobně vztahuje na mýtickou minulost slavného heroa, snad zakladatele knížecí dynastie, který vykonával lov a dávný mýtus o lovu medvěda měl pro identitu halštatské společnosti východoalpského regionu zřejmě zásadní význam (Egg – Kramer 2005, 29, Abb. 24; 2016, 91–92, 233, Beil. 1–2). Kožešiny zvířat mohly být ve výbavě hrobů privilegovaných jedinců asi poměrně časté, doklady o nich se však zachovávají jen velmi vzácně. Přítomnost zvířecích kožešin dokládají analýzy chlupů zvířecí srsti v bohatých hrobech z Ha D1 – D2 v Bádensku-Württembersku. Podlahu hlavní hrobové komory v mohyle Hohmichele pokrývaly dvě hovězí kůže překryté tkaninou, na nichž spočíval vlastní kostrový pohřeb. Také podlahu vedlejší hrobové komory VI pokrývala kůže hovězího dobytka (Riek – Hundt 1962, 52, 65, Abb. 12, Beil. 3). Muž ležící na bronzové pohovce v rozlehlé hrobové komoře z Hochdorfu byl rovněž vybaven zvířecími kůžemi: lehátko pokrývala 5 až 10 cm silná vrstva kožešin, kůže, textilií a dalších organických materiálů. Analýza chlupů zároveň prokázala přítomnost kožešiny jezevce v prostoru pánve pohřbeného a také stěny toulce na šípky kryla zvířecí kůže (Hansen 2010, 21, 26–29, Abb. 9–12). Pozůstatky zvířecích kůží se našly i v mohyle 4 z Bettelbühl, špatný stav zachování chlupů však neumožnil zoologické určení (Krausse – Ebinger-Rist 2018, 45, 70).

6.7.3. Ostatní nálezy zvířecích kostí (R. Kyselý)

Různé kosti zajíce, psa, dospělého prasete, jelena, hlodavců, hmyzožravců a žab nalezené ve vyšších dokumentačních úrovních nebo mimo pohřební komoru zjevně nesouvisí s halštatským pohřbem. Fragment metakarpu koně nalezený mimo komoru (913) nepředstavuje intencionální součást pohřbu, vylučuje to pozice nálezů i radiokarbonové datování. Jiná koňská kost při výzkumu mohyly nalezena nebyla. Části koňského postroje ze dna hrobové jámy tedy nejsou podpořeny nálezem koní nebo jejich částí, což je ovšem v prostředí Čech běžná situace (Kmeťová 2013; 2014; Kyselý 2018). Z drobných obratlovců jsou zajímavé tři kosti ptáků, u nichž je obecně daleko nižší pravděpodobnost intruze než u pozůstatků drobných zemních savců a žab: jeřábek lesní (*Bonasa bonasia*), neurčený pták velikosti drobného pěvce a neurčený pták velikosti straky či krahujce. Pouze poslední jmenovaný pochází z prostoru pohřební komory, i když z první dokumentační úrov-

ně objektu 1. Kostí drobných hrabavých obratlovců (hl. hlodavců a žab), nelze spolehlivě zařadit do doby halštatské, třebaže pocházejí z plavení spodních vrstev mohyly. V plaveném materiálu byly determinovány lašice kolčava (*Mustela nivalis*), rejsek obecný (*Sorex araneus*), norník rudý (*Clethrionomys glareolus*), hraboš polní (*Microtus arvalis*), myšice (*Apodemus*), ropucha (*Bufo*) a skokan (*Rana*). Zatímco okus psy nebo hlodavci nebyl v celém souboru z mohyly zaznamenán, třináct velmi drobných a zcela neurčitelných fragmentů kostí bylo spáleno do černé nebo bílé barvy. Pouze tři z nich (2009, 2060) byly nalezeny poblíž dna, v 5. nebo 4. dokumentační úrovni (sektor 2, čtverce 1 a 5; obr. 47), ostatní ve vyšších úrovních. Ulity plžů, jejichž datování také není jasné, zůstaly zatím bez bližšího zpracování.

6.7.4. Parohové a kostěné artefakty (R. Kyselý)

V hrobové komoře byly nalezeny tyto typy kostěných a parohových artefaktů: zdobené destičky, objímky, korále a hroty šípů. Pozoruhodný je nález zdobených plných, případně i prolamovaných destiček, které v souboru kostěných/parohových artefaktů početně dominují (celkem 97 kusů). Z funkčního hlediska byly tyto artefakty determinovány jako intarzie korby dvoukolevého vozu (kap. 3; 4.6.; obr. 25, 35–43). Destičky jsou všechny vyrobeny z parohoviny. Svědčí pro to charakter v mnoha případech zachovalé spongiózy na zadní ploše destiček. Pozorované rovnoměrné rozprostření spongiózy vylučuje náležitost k dlouhé kosti a jemnost spongiózy a její plynulý přechod v kompaktní kost vylučuje náležitost k žeburu nebo mandibule. Parohový původ potvrzuje i u mnoha destiček zachovaný zvlněný povrch přední strany destiček představující původní povrch parohu. Mírné prohnutí tohoto původního povrchu ukazuje na použití lodyhy velkého parohu. Pro největší destičky (např. prolamované destičky s figurálními motivy) mohla být použita plochá část parohu v oblasti jeho větvení. Také síla kompakty naznačuje, že šlo vesměs o paroh vzrostlého jelena. Použití parohu losa – dalšího velkého parohatého kopytníka potenciálně přítomného v daném prostoru – je vzhledem k vzácnosti losa v archeologickém záznamu (Kyselý 2005) a k odlišnostem v anatomii jeho parohů velmi málo pravděpodobné. Celkový objem nalezených destiček, resp. plocha, kterou dohromady zaujímají, naznačuje, že pro výrobu byl použit více než jeden paroh.

Parohové objímky železných sloupků korby dvoukolevého vozu (celkem 6 nalezených kusů, kap. 4.6.; obr. 26, 32–33) byly také všechny zhotoveny z parohoviny. Vzhledem k průměru sloupků se jedná buď o výsady parohů jelena nebo o lodyhu parohu srnce s vydlabanou spongiózou. Podobná jemnost spongiózy jako u velkých destiček svědčí pro parohy jelena.

Velký korál (286) byl patrně rovněž zhotoven z parohu jelena (kap. 4.1.; obr. 27: 32). Malé korálky (kap. 4.1.; obr. 27: 1–20) a hroty šípů (kap. 4.7.; obr. 30a: 1–3) jsou natolik drobné a opracované, že neumožnily stanovit, zda byly zhotoveny z kosti nebo parohu. Drobné fragmenty artefaktů s otvorem (764, 2049), snad závěsky, byly zhotoveny z kosti (obr. 27: 28).

6.8. Traseologická analýza artefaktů z parohu (M. Rašková-Zelinková)

Předmětem analýzy je soubor parohových destiček nalezených v severozápadním rohu hrobové komory, v sektoru 2 a 7. Většina studovaných předmětů vykazuje jistý stupeň tafonomického poškození. Jedná se především o zvětrání, přičemž pozorovány byly rovněž lomy, a to jak recentní, tak i lomy vzniklé během depozice artefaktů. Přítomny byly dále stopy laboratorního čištění, většinou ve formě jemného ohlazení. Vzhledem ke stupni tafonomického poškození a postexkavačních zásahů byla analýza omezena pouze na studium výrobních stop a rekonstrukci technologicko-ekonomického transformačního schématu.

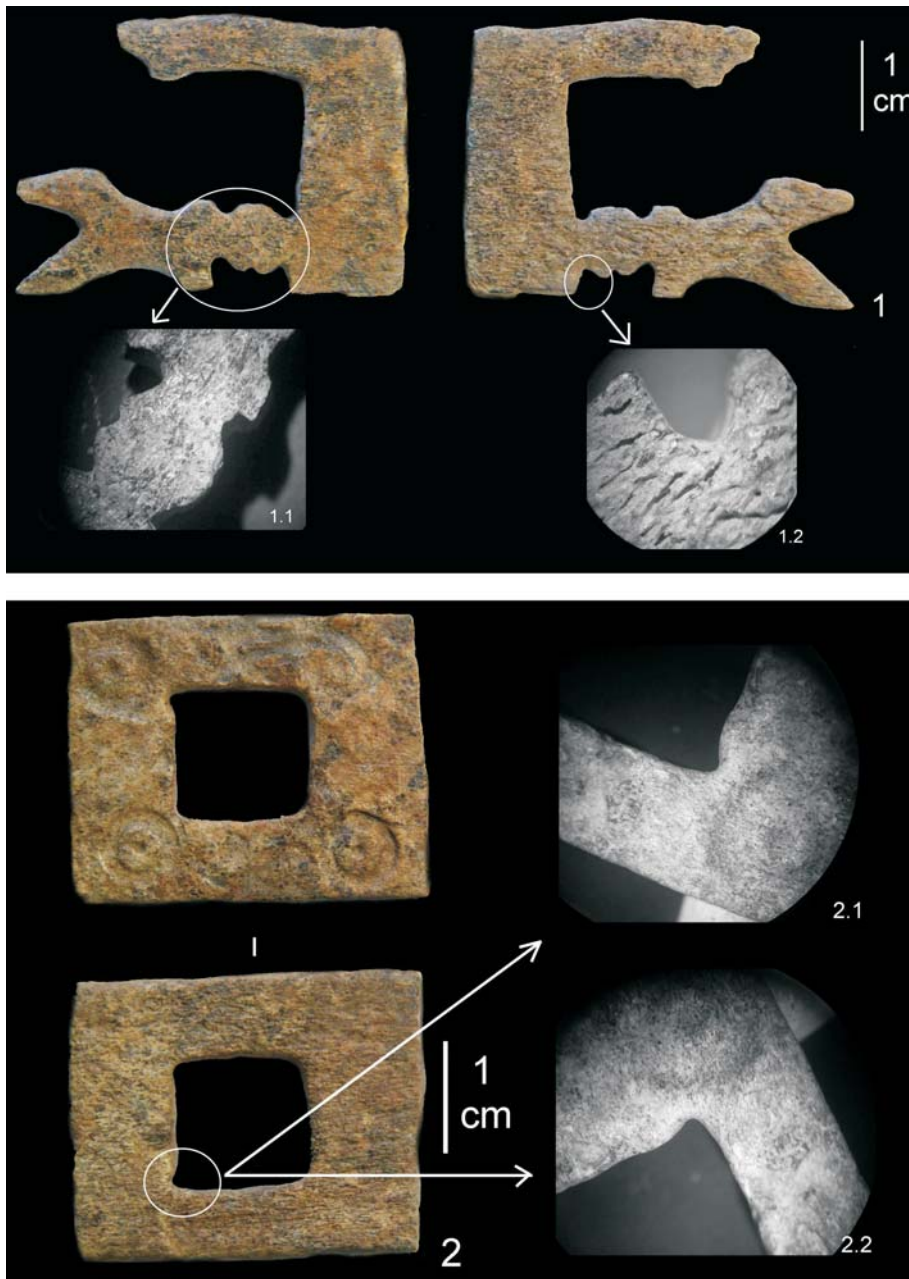
V případě některých artefaktů lze pozorovat selekci primární suroviny. Např. k výrobě prolamované destičky s figurálním motivem (obr. 42: 11; 43: 1; 51: 1) bylo použito kompakty paroží, pocházející bezpochyby z lodyhy dospělého samce, a to pravděpodobně tzv. části A, tedy části mezi bází a opěrákem. Tento artefakt nejenže vykazuje v kontextu své velikosti minimální přirozené zakřivení paroží (což by bylo teoreticky ovlivnitelné narovnáním paroží), ale také tloušťka kompakty, dosahující téměř 5 mm, jednoznačně svědčí o masivitě primární suroviny.

Studium artefaktů potvrdilo využití techniky drážkování v rámci podélné debitáže, sloužící k primární extrakci suportu ze suroviny (Rašková-Zelinková 2014). Stopy drážkování byly identifikovány na laterálních hranách několika artefaktů.

Délková redukce artefaktů byla provedena technikou příčného řezání, příčné debitáže (Rašková-Zelinková 2014). Absence stop po vyklouzávání čepele svědčí o velmi precizním provedení obou technik debitáže. Jak stopy příčné, tak i podélné debitáže byly v následující výrobní fázi unifikovány technikou broušení. Broušení bylo jak hrany příčné, vytvořené řezáním, tak i podélné, vytvořené drážkováním. Broušení podélných hran bylo většinou orientováno podélně s dlouhou osou artefaktů, zatímco broušení hran příčných probíhalo zejména kolmo k dlouhé ose artefaktu (Rašková-Zelinková 2014, tab. 4.2.1).

Velmi zásadním zjištěním v kontextu technologicko-ekonomické analýzy je v případě artefaktů s tzv. prolamováním výrobní postup při tvorbě prolamování. Na některých artefaktech je zjevné, že primárně byl vytvořen provrt, který sloužil jako iniciační bod pro vytvoření prolamování (obr. 51: 2). K vytvoření „prolamování“ pak sloužilo zejména řezání, méně často broušení. Půlkruhové prolamování bylo vytvořeno postupným broušením, respektive pilováním (obr. 52: 2). Broušením se vytvarovala také vnější vyklenutá část prolamování.

Na spodní, spongiózní straně artefaktů byly v některých případech identifikovány stopy podélného strouhání, které sloužilo k unifikaci povrchu. Příčným broušením, respektive pilováním, bylo docíleno žlábkování na artefaktu inv. č. 827 (Rašková-Zelinková 2014, tab. 5.2.2). Jedná se o velmi precizní práci, ke které bylo využito velmi jemného, patrně tvarově upraveného abra- ziva, s homogenní velikostí zrn.

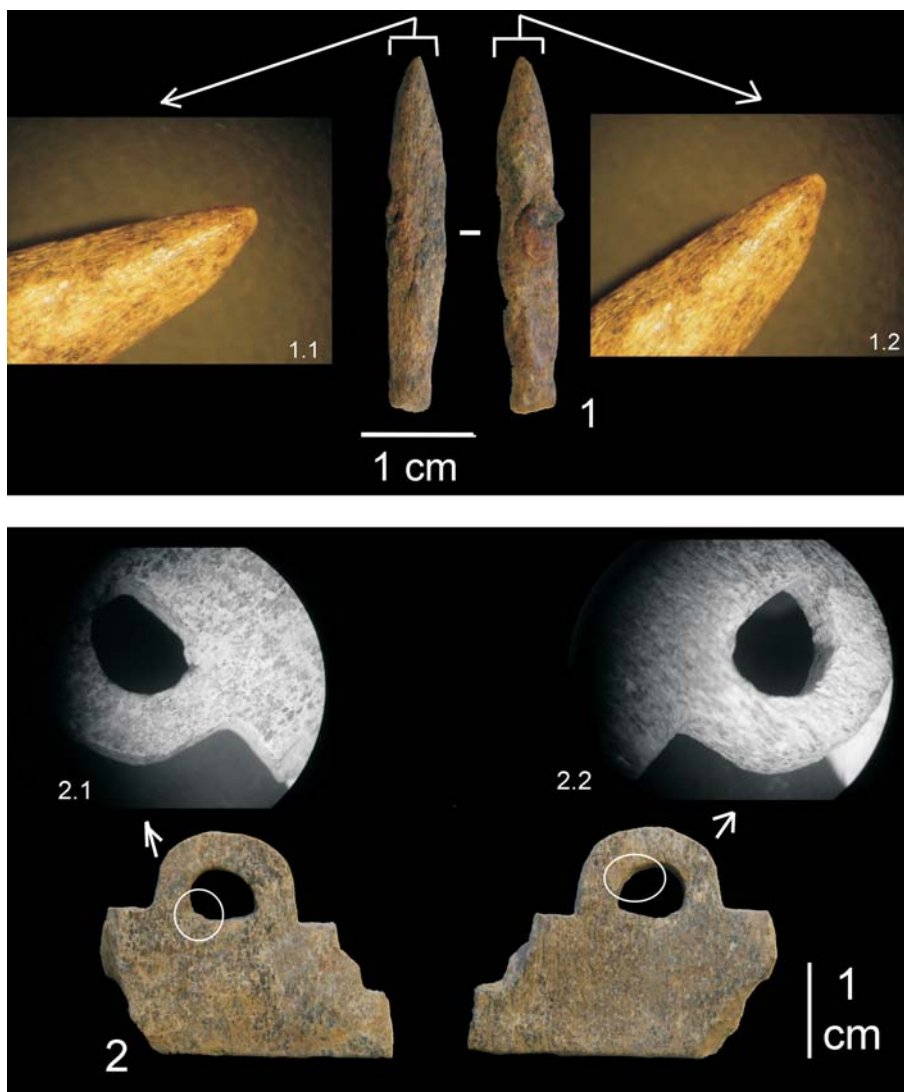

Obr. 51. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1. Tra-seologická analýza parohových destiček z korby dvoukolového vozu. Detaily primárního vrtání při tvorbě prolamování: **1** – prolamovaná destička s antropomorfním motivem (846), 1.1 zvětšeno 10x, 1.2 zvětšeno 25x; **2** – prolamovaná destička s centrálním čtvercovým otvorem (977), 2.1–2.2 zvětšeno 10x (foto M. Rašková Zelinková). — **Fig. 51.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1. Use-wear analysis of antler plates from the chariot body. Details of primary boring during the creation of open-work: **1** – open-work plate with anthropomorphic motif (846), 1.1 enlarged 10x, 1.2 enlarged 25x; **2** – open-work plate with central square perforation (977), 2.1–2.2 enlarged 10x (photos M. Rašková Zelinková).

Horní strana artefaktů byla modifikována jemným broušením/hlazením. V kontextu tohoto ohlazení je zajímavá přítomnost výrazného lesku, způsobeného příměsí slídy. Na některých artefaktech byly dokonce pozorovány drobné částičky – lupínky slídy s typickým perleťovým leskem. Slída se mohla na artefakty dostat během broušení, a to jako příměs brusiva, pravděpodobně pískovce. Výzdoba soustředných kroužků (obr. 51: 2) byla provedena velmi precizním vrtáním kruhovitou kontinuální rotací, patrně pomocí nástroje pohybujícím se pomocí taháku. Středový otvor a okolní kruh byly vytvořeny současně pomocí speciálního vrtáku. Větší hloubka středového otvoru svědčí o větší délce středového „trnu“ vrtáku. Na artefaktech je patrné postupné otupování vrtáku, a to ve formě neostrých hran vývrtu (obr. 25: 5, 22, 30, 34; 37a: 3; 38a: 1, 10–11; 38b: 19; 40: 2; 41a: 1, 4; 42: 7; 51: 2).

Traseologická analýza souboru artefaktů z parohu přinesla zajímavá zjištění týkající se především technologie výroby. Zatímco škála použitých výrobních technik není v daném období žádným překvapením, za zmínku jistě stojí preciznost provedení. Významným zjištěním je postup při vytváření prolamování: nejprve se vyvrtal otvor (obr. 51: 1, 2), který byl následně dalšími technikami rozšířen (doložena je např. technika pilování při výrobě půlkruhového prolamování, obr. 52: 2). Dalším výrazným prvkem studovaného souboru je vrtaná výzdoba parohových destiček. Z výrobních stop je patrné, že středový otvor a okolní kruh byly vytvořeny současně pomocí speciálního vrtáku, přičemž hloubka středového otvoru svědčí o větší délce středového „trnu“ vrtáku. Podmětem k dalšímu studiu je přítomnost perleťového lesku na povrchu některých artefaktů. Původcem tohoto lesku jsou slídy, jejich částičky byly na artefaktech přímo nalezeny. Otázkou ovšem zůstává, zda se slída

Obr. 52. Rovná, okr. Strakonice. Mohyla 1. Tra-seologická analýza parohových a kostěných artefaktů: **1** – kolíkovitý hrot se zašpičatělou distální částí (951), 1.1–1.2 detail apexu (zvětšení 10x); **2** – fragment parohové prolamované destičky z korby dvoukolového vozu (1113), detail pilování, 2.1 zvětšeno 6,5x, 2.2 zvětšeno 10x (foto M. Rašková Zelinková). — **Fig. 52.** Rovná, Strakonice district. Barrow no. 1. Use-wear analysis of antler and bone artefacts: **1** – peg-shaped point with pointed distal part (951), 1.1–1.2 apex detail (enlarged 10x); **2** – fragment of antler open-work plates from chariot body (1113), detail of filing, 2.1 enlarged 6.5x, 2.2 enlarged 10x (photos by M. Rašková Zelinková).

dostala na artefakty z půdy nebo zda byla slída přímo obsažena v abrazivu, například pískovci. Vzhledem k prokázanému výrobnímu plošnému broušení/hlazení artefaktů se autorka přiklání spíše k druhé zmíněné variantě (Rašková-Zelinková 2014).

6.9. Analýzy artefaktů z dalších organických materiálů

6.9.1. Určení inkrustací bronzových spon a toaletní soupravy (J. Hladil)¹

Po prozkoumání a porovnání značně zvětřených úlomků materiálu z inkrustací spon a toaletní soupravy (obr. 19: 8–10), lze prakticky se 100% jistotou tvrdit, že všechny nasnímané a porovnané znaky ukazují na červený korál, *Corallium rubrum* (Linnaeus, 1758) vyskytující se v historii i dnes na skalních dnech (hardgroundech, zpevněných svazích či v kavernách) při všech pobřežích

Středozemního moře. Vyskytuje se od jižního cípu Peloponésu a libyjsko/tuniských hranic na východě až po Gibraltar na západě a s přesahem do Atlantiku, na sever až po Viana do Castelo na severu Portugalska, a na jihu až k Tarfaji v jihozápadním Maroku a Kanárským ostrovům.

Použité větévky (podle vyňatých zvětřených úlomků i těch, co zůstaly v artefaktech) měly malý průměr od necelých 2 do 5 mm maximálně, a lze proto usuzovat, že v původním stavu měly nejspíše sytě červené, nikoliv růžové zbarvení. Vložené objekty (podle velikosti a pravděpodobného štípání/přibroušení) asi musely být v některých případech tmeleny; ne všechny musely být přímo připraveny jako kompaktní, jednolitě.

Podrobnější geografické určení původu suroviny podle mikrostrukturních znaků, které by bylo bližší než „Středomoří“ zde není a nebude, s největší pravděpodobností, objektivně možné. Tak podrobně totiž všechny niky s *Corallium rubrum* nejsou prozkoumány, ani recentně ani historicky. Navíc je nutné uvážit, že tato cenná surovina už od starověku cirkulovala všemi obchodními cestami a též přímo s migrujícími populacemi (Hladil 2014).

¹ Analýza byla financována z RVO: 67985831 Geologického ústavu AV ČR, v. v. i.

6.9.2. Analýza jantaru (M. Chytráček)

V případě kroužku z jantaru (obr. 19: 4; 27: 33) prokázala metoda infračervené spektroskopie jantar baltického původu (Chytráček – Golec et al. 2017, 177–178, obr. 18: 19).

6.10. Radiouhlíkové datování lidských a zvířecích kostí (R. Kyselý, I. Světlík)

Pro datování bylo připraveno celkem 21 vzorků. Informace k vzorkům, vč. pozice nálezu, zoologického a anatomického určení je k dispozici v tab. 4. Vzorky byly zpracovány v laboratoři CRL (Praha) a finální grafitizované vzorky odeslány k AMS měření na pracoviště DeA, HEKAL ATOMKI HAS (Debrecen). Postup zpracování je podrobně popsán ve zprávách (protokol kolagen AMS: laboratorní označení vzorků viz tab. 4; protokoly uloženy v CRL a ARU Praha). Výsledky měření a jejich nejistoty byly vyjádřeny v letech BP konvenčního radiouhlíkového stáří dle Stuiver-Polachovy konvence (1977). Pro určení kalibrovaného (reálného) stáří vzorků se použil kalibrační program OxCal (Bronk Ramsey – Lee 2013) s radiouhlíkovou kalibrační křivkou IntCal13 pro suchozemské vzorky severní polokoule (Reimer et al. 2013). Po přiřazení nejistot daných radiouhlíkovou kalibrační křivkou bylo konvenční radiouhlíkové stáří a jeho kombinovaná nejistota přepočteno na interval (intervaly) kalibrovaného stáří, viz tab. 4 (pro interval nejistoty 2σ stanovení aktivity ^{14}C , který odpovídá pravděpodobnosti přibližně 95 %). Celková míra absolutní pravděpodobnosti P uvedeného intervalu kalibrovaného

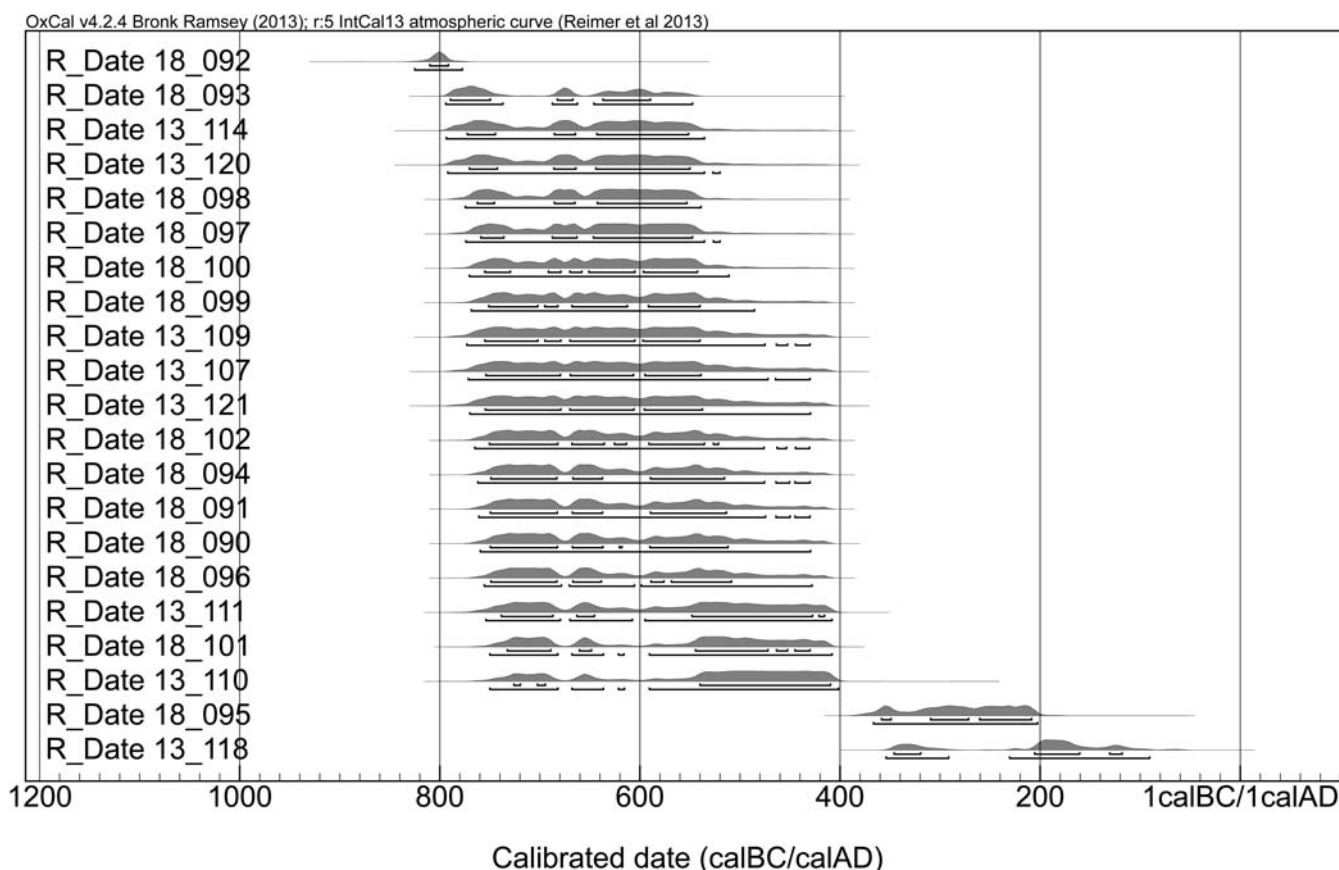
stáří vycházela z rozšířené kombinované nejistoty stanovení ^{14}C (2σ) a byla vypočtena kalibračním programem. Graf 3 porovnává křivky hustoty pravděpodobnosti doby původu jednotlivých datovaných vzorků.

Při vyhodnocování výsledků zkoumaného časového období je potřeba zohlednit existenci platů na radiouhlíkové kalibrační křivce přibližně v rozmezí let 800–500 BC, které ztěžuje datovací interpretaci, neboť podstatně zhoršuje časové rozlišení v daném období. Ze všech zkoumaných vzorků tomuto plató předchází pouze vzorek č. 18_092 pocházející z metatarsu člověka. Z něj plyne úzce stanovené kalibrované stáří 826–778 BC ($P=95$) a potvrzuje přítomnost staršího pohřbu Ha C1 rozpoznaného i prostřednictvím artefaktů datovaných do stupně Ha C (kap. 5). Kromě výše uvedeného je v mohyle 1 doložen mladší knížecí pohřeb, na základě nalezených artefaktů jej lze datovat do doby kolem roku 500 př. Kr. (kap. 5). Poměrně velká šířka výsledných intervalů radiouhlíkového datování a jejich překryv (tab. 4; graf 3) neumožňuje počet halštatských pohřbů spolehlivě stanovit. Testování výsledků spadajících do halštatského období a pokusně rozdělených do dvou nebo tří skupin prostřednictvím programu OxCal 4.3 neodporuje představě existence dvou různě starých halštatských pohřbů (testuje nejstarší vzorek vs 18 následujících; $A_{\text{model}}=99.5$) ani tří různě starých halštatských pohřbů (testuje nejstarší vzorek vs 6 následujících vs 11 následujících; $A_{\text{model}}=161.4$). Poněkud vyšší pravděpodobnost existence tří pohřbů nemusí být směrodatná, neboť jiný pokusný test neodporuje možnosti zcela nepředpokládané existence jednoho pohřbu ($A_{\text{model}}=106.6$).²

² Za pomoc při testování děkujeme P. Demjánovi.

Lab. č. vz.	Ro:	Vrstva	Druh	Anatomie	Poznámka	Konvenční radiouhlíkové stáří (léta BP)	Interval kalibrovaného stáří (léta BC)	P (%)
18_092	627	4	<i>Homo</i>	metatarsus	robustní	2618 ± 26	826–778 BC	95
18_093	579	4?	<i>Homo</i>	fibula	robustní	2529 ± 25	795–548 BC	97*
13_114	324	4	<i>Ovis/Capra</i>	radius	několik fragmentů těžé kosti	2511 ± 35	794–536 BC	95
13_120	514	3	<i>Homo</i>	dlouhá kost		2507 ± 35	793–536 BC	95**
18_098	772	5 (obj. 11)	<i>Homo</i>	metatarsus	robustnější	2498 ± 25	775–540 BC	95
18_097	638	4	<i>Homo</i>	čl. prstu nohy	robustnější	2491 ± 26	775–536 BC	95**
18_100	382	4 (nad obj. 11)	<i>Ovis/Capra</i>	vertebra cervicalis		2482 ± 25	771–512 BC	95
18_099	993	5	<i>Ovis/Capra</i>	costa		2474 ± 25	769–486 BC	95
13_109	757	3	<i>Ovis/Capra</i>	metatarsus	několik fragmentů těžé kosti	2478 ± 35	774–476 BC	93**
13_107	214b	5	<i>Bos (milodar)</i>	tibia	několik fragmentů těžé kosti	2476 ± 36	772–473 BC	92**
13_121	309	4	<i>Homo</i>	lebka		2474 ± 36	771–430 BC	95
18_102	2024	4	<i>Sus</i>	vertebra cervicalis		2467 ± 26	766–477 BC	93**
18_094	685	5	<i>Homo</i>	článek prstu?	gracilnější	2464 ± 24	763–431 BC	96*
18_091	489	4	<i>Homo</i>	dlouhá kost	robustní	2463 ± 25	762–431 BC	96*
18_090	320	4	<i>Homo</i>	maxila (juvenis – adultus I), zub M1		2462 ± 26	760–430 BC	95
18_096	128	2	<i>Homo</i>	tibia	gracilní – nedospělý?	2459 ± 24	756–429 BC	96*
13_111	768	5	<i>Ovis/Capra</i>	humerus	několik fragmentů těžé kosti	2445 ± 35	755–409 BC	96*
18_101	759	5 (obj. 11)	<i>Ovis/Capra</i>	metatarsus		2442 ± 25	751–409 BC	97*
13_110	539	3	<i>Bos</i>	occipitale		2424 ± 35	751–402 BC	97*
18_095	93	2	<i>Homo</i>	metacarpus	gracilnější	2217 ± 25	367–203 BC	95
13_118	89	2	<i>Homo</i>	dlouhá kost	několik fragmentů těžé kosti	2146 ± 26	355–91 BC	96*

Tab. 4. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Výsledky radiouhlíkového datování vzorků kostí z doby železné. Zahrnuje intervaly kalibrovaného stáří spolu s jejich absolutní pravděpodobností P: * spojený interval, ** hlavní interval (I. Světlík, R. Kyselý). — **Tab. 4.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Results of the radio-carbon dating of bone samples from the Iron Age. Includes intervals of calibrated age along with their absolute probability P* connected interval, ** main interval (I. Světlík, R. Kyselý).

Graf 3. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Lidské a zvířecí kosti. Grafické zobrazení distribuce pravděpodobnosti kalibrovaného stáří dle radiouhlíkového datování v tab. 4 (I. Světlík, R. Kyselý). — **Graph 3.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Human and animal bones. Graphic representation of distribution of the probability of calibrated age according to radio-carbon dating in Tab. 4 (I. Světlík, R. Kyselý).

Radiouhlíkové datování kostí zároveň potvrdilo minimálně tři pozdější zásahy nebo intruze. Ty jsou zachyceny v analýzách tří lidských kostí, dvou datovaných do období laténského (13_118: 355–91 BC, P=96; 18_095: 367–203 BC, P=95) a třetí datované do raného středověku (13_115: 882–989 AD, P=95). Do přelomu raného a vrcholného středověku byla datována kost ze skeletu selete (13_108: 1155–1256 AD, P=95). Všechny tyto kosti byly nalezeny v horních úrovních kamenné konstrukce mohyly (dok. úroveň 1–2). Problematice pozdějších zásahů z doby laténské a středověku bude věnována pozornost v jiné publikaci.

6.11. Chemické analýzy artefaktů z bronzu a skla

6.11.1. Rentgen-fluorescenční měření vybraných bronzových artefaktů (J. John, M. Chytráček)

Celkem 23 bronzových artefaktů z pohřební komory bylo podrobeno orientačnímu měření prvkového složení pomocí metody rentgenové fluorescence (XRF). Spektrum vybraných artefaktů zahrnuje kovové nádoby, součásti oděvu i koňského postroje a vozu. Použit byl ruční spektrometr typu Niton XL2 GOLDD, osazený velkoplošným Silikon Drift Detektorem (SDD) a nízko-výkonovou rentgenovou lampou (45 kV/2W) se stříbrnou

anodou. Měření proběhla zcela nedestruktivním způsobem na povrchu předmětů, pokrytém jak korozními produkty, tak konzervátorským lakem. Výsledky je tedy nutno považovat za zcela orientační a vypovídající pouze o přítomnosti a velmi přibližném množství některých prvků ve slitině.

Jak vysvítá z výsledků shrnutých v tab. 5, všechny zkoumané artefakty jsou vyrobeny z cínového bronzu, přičemž množství cínu je silně nadhodnoceno měřením korodovaného povrchu. Nejnižší hodnoty cínu pozorujeme u mísy typu Hundesingen (*obr. 14: 3; 28: 1*). Jelikož koroze probíhala u všech předmětů v podobném prostředí, je pravděpodobné, že tato mísa je oproti ostatním nádobám vyrobena z bronzového plechu se sníženým obsahem cínu. Kromě mědi a cínu je výrazněji zastoupeno již jen olovo a arsen, naopak množství stříbra a antimonu je pod detekčním limitem přístroje. Takové složení odpovídá předpokládané etruské provenienci nádoby, podobně jako u mísy stejného typu nalezené snad u Nebovid (*Trefný – Korenů – Frána 2012, 324–325*). Obě cisty z Rovné (*obr. 13; 28: 6–7*) vykazují vzájemně podobný výsledek (nižší obsah arsenu oproti ostatním nádobám), což odpovídá i jejich typologické podobnosti.

Z hlediska obsahu olova se vymykají tři artefakty, a to obě spony (*obr. 19: 8–9; 27: 30–31*) a toaletní sou-

RO	artefakt	Cu	Sn	Pb	Sb	Ag	Bi	As	Ni	Fe
	<i>nádoby</i>									
x	mísa typu Hundersingen	77,41	20,18	0,2	-	-	-	0,76	-	0,85
x	situla (dno)	52,44	44,86	0,56	-	-	-	0,68	-	0,5
x	kotel (okraj)	57,18	39,23	0,57	-	-	0,35	1,01	-	0,97
x	cista 1 (plášť)	53,85	44,4	0,23	0,11	0,15	-	-	-	0,24
x	cista 2 (plášť)	44,92	51,94	0,3	-	0,45	-	-	0,11	0,97
	<i>drobné artefakty (součásti oděvu)</i>									
237	toaletní souprava (očko)	31,46	43,4	18,76	1,76	1,08	0,72	1,41	0,3	0,46
585	spona (lučičk)	30,81	53,36	13,63	-	0,1	0,19	-	-	0,81
1144	spona (lučičk)	45,08	41,48	10,85	0,53	0,35	0,37	0,19	0,21	0,39
762	tyčinka z boty	46,43	49,29	1,45	0,16	0,25	0,28	0,23	0,11	0,8

Tab. 5. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Výsledky povrchového XRF měření vybraných bronzových artefaktů (hmotnostní procenta), (J. John). — **Tab. 5.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Results of surface XRF measurements of selected bronze artefacts (weight percentage), (J. John).

prava (obr. 19: 10; 27: 29). Výrazné zastoupení olova ve slitině mělo zřejmě usnadnit odlévání těchto komplikovaných tvarů. Olovnatý bronz je doložen i v případě několika dalších spon s ozdobnou patkou z našeho území (Bursák – Daněček – Smíšek 2016, 123). Vysoký obsah olova (Frána 1997, 23) měla rovněž bronzová litá figurka ve tvaru stylizované mužské postavy s přilbou typu Negau (Chytráček – Metlička 2004, 43, Abb. 162: 10; Bild 2) nalezená na akropoli mocenského centra Vladař v západních Čechách, J. Frána (1997, 23) proto hledal místo její výroby v oblasti jihovýchodních Alp. Shodně tvarované mužské figurky často i s přilbou typu Negau známe z jižních Tyrol – měly funkci nožek upevněných ve spodní části bronzových cist z 5. stol. př. Kr. (Hauser – Schönfelder 2014, 437–440, Abb. 3). Drobná plastika z Vladaře je nožkou bronzové cisty importované do západních Čech z jižních Tyrol. Využívání východoalpských ložisek olova v 6. a 5. stol. př. Kr. prozrazují zřejmě olovená jádra zpevňující často okraj mnohých žebrovaných cist nalézáných v hrobech starší doby železné ve Slovinsku (skupiny Sv. Lucija, Dolenjska: Jereb 2016, 92). Pozdní doba halštatská a především doba laténská se vyznačuje výskytem prvních výrobků s vysokým zastoupením olova na našem území. Nástup používání slitiny bronzů s olovem je zřetelný již od stupně LT B1, zřejmě se jednalo o postupné proniknutí této technologie z jižních oblastí Evropy, jak naznačují některé starší nálezy cizího původu (Frána – Jiráň – Moucha et al. 1997, 83, 181).

V případě toaletní soupravy z Rovné (obr. 19: 10; 27: 29) je pozoruhodná přítomnost kombinace prvků Ag-As-Sb-Bi (tab. 5), dobře známá ze starší doby bronzové, kdy se s kombinací těchto prvků setkáváme především v kruhových hřivnách a spirálovitých nápažnicích (tzv. Ösenring metal neboli hřivnový kov, srov. Junk – Krause – Pernicka 2001; Frána – Chvojka – Fikrle 2009, 108). I když původ tohoto typu mědi není dosud přesně objasněn, na základě distribuce kruhových hřiven je hledán v oblasti severního Tyrolska. Z hlediska typologie pochází tato toaletní souprava z oblasti severní Itálie (kap. 4.1.), využití lokální tyrolské mědi tedy připadá v úvahu.

O něco nižší obsah olova je pak patrný u drobných oválných objímek řemínek koňského postroje (obr. 29a: 14–15, RO 438 a 482) a jedné knoflíkovité návlečky (obr. 21: 2; 29a: 2). Ukazuje se tedy, že dva zastoupené typy knoflíkovitých návleček (obr. 21: 1–2; 29a: 1–2) mají nejen odlišnou výzdobu, ale jsou také vyrobeny z poně-

kud odlišné slitiny. Rozdíly v obsahu olova a antimonu ukazují také ozdoby korby čtyřkolového vozu (obr. 22: 10–11, 21–22; 31a: 1–2; 31b: 26–27) vůči bronzovým objímkám paprsků kol u dvoukolového vozu (obr. 34a: 13; 34b: 17).

6.11.2. Analýza skleněné hlavičky miniaturní železné jehlice (J. John)

Díky intenzivnímu plavení sedimentů odebíraných ze dna hrobové komory (obr. 47) byly ve vzorku z jejího severozápadního nároží (hloubka 55–65 cm) objeveny fragmenty miniaturní železné jehličky, zakončené hlavičkou z průsvitného skla modré barvy (obr. 19: 1–2; 27: 23). Zmíněná hlavička je přitom jediným zástupcem skla v rámci celého souboru nálezů z mohyly 1. Dátování a interpretace tohoto artefaktu o velikosti špendlíku není jednoduchou záležitostí, neboť se jedná o unikát bez známých analogií, což je pravděpodobně způsobeno extrémně nízkou pravděpodobností zachycení takto malých artefaktů při použití běžných exkavačních metod. Po konzervaci a slepení měří jehlička 25 mm na délku a její hmotnost činí pouhých 0,058 g. Maximální průměr železné jehly je 0,6 mm a skleněné hlavičky 2,5 mm.

Skleněné hlavička byla ve třech místech analyzována metodou SEM/EDS s využitím skenovacího elektronového mikroskopu VEGA 3XMU SEM firmy TESCAN a energiově disperzním spektrometrem Quantax 200 X-Flash 5010 firmy Bruker v laboratořích Geologického ústavu AV ČR (měření provedla RNDr. Zuzana Korbelová). K měření došlo v režimu nízkého vakua (tlak v komoře mikroskopu – 25 Pa) na nijak neupraveném povrchu, výsledek je tedy nutno považovat za pouze orientační (kvalitativní) a nelze očekávat spolehlivé zachycení prvků, zastoupených v malém množství (obvykle méně než 0,5 %). Z tohoto důvodu nejsme schopni říci nic bližšího o kolorantech, způsobujících modré zabarvení skla, uvažovat lze např. o mědi a kobaltu. Rovněž je třeba vzít v úvahu korozi skla, která nepochybně změnila chemické složení jeho povrchu.

Během pozorování elektronovým mikroskopem došlo k identifikaci mikroskopických kovových inkluzí na povrchu skla (obr. 19: 2), první dva měřené body byly tedy situovány do oblastí čistého skla, třetí zkoumaný bod do středu kovové inkluze (obr. 19: 3).

Výsledky měření shrnuje *tab. 6*. Na typ skla můžeme usuzovat z prvních dvou měření. Alkalická složka obsahuje K_2O i Na_2O , přičemž oxid draselný v obou případech mírně převyšuje sodík. Sklo tedy může patřit do skupiny materiálů, označované termínem *mixed alkali glass* (Henderson 1988), nebo též LMHK (low magnesium – high potassium). Neobvyklé je ovšem vysoké zastoupení vápníku, který bývá ve LMHK sklech obvykle zastoupen do 2–3 %. V případě nálezu z Rovné však nemůžeme vyloučit druhotnou kontaminaci tímto prvem. Připomeňme, že vápencové kameny byly přítomny v konstrukci mohyly v nemalém množství (kap. 6.2.) a zřejmě jsou i důvodem dobrého dochování kostí v zásaditém prostředí hrobové komory.

Sklovité materiály typu LMHK jsou typické zejména pro dobu bronzovou v západní Evropě, a vyskytují se na rozsáhlém území od Irska po Itálii (Henderson 2013, 186), včetně oblasti Čech, kde je v mladší době bronzové patrná vazba na produkci skla v severoitalské Frattesině (Venclová et al. 2011, 563, 567, 578, fig. 1–3). Chemické analýzy skleněných korálků z depotu ve Stadtalendorfu v Hessensku ze sklonku pozdní doby bronzové ukazují, že sklo typu LMHK se ve střední Evropě užívalo ještě na přelomu stupňů Ha B3/HaC1 (Lorenz 2006, 41, 87, Taf. 16–22; Diag. 6), v 8. stol. př. Kr. však mizí a je nahrazeno materiálem, obsahujícím minerální sodík – natron (Henderson 2013, 90–91). Tento přechod je doložen např. analýzou skleněných korálků z pohřebiště vilanovské kultury na území dnešní Boloně, kde je v rámci 8. stol. př. Kr. stále ještě doložen výskyt skla LMHK, převažují však již natronová skla, typická pro dobu železnou (Arletti et al. 2011). Výskyt skla typu LMHK v celku z Rovné je tedy principiálně možný, obzvláště s ohledem na první fázi pohřbívání v Ha C1, není to ovšem materiál typický pro dobu železnou.

Měření kovové inkluze (č. 3 na *obr. 19: 3*) ukázalo značné množství stříbra, doplněného zlatem a mědí. Čtyři kontrolní měření železné jehly žádný z těchto kovů nezachytila, stejně jako měření železné části artefaktu pomocí ručního XRF spektrometru. Přítomnost barevných kovů, především stříbra, je tedy omezena pouze na skleněnou hlavičku. Na železné jehle však mohly být odstraněny během koroze, případně konzervace. Nabízejí se různé možnosti, jak vysvětlit přítomnost těchto kovů na povrchu modrého skla:

1. Hlavička byla původně pokryta kovovou fólií, z níž se dochovaly jen nepatrné zbytky. Kombinace skla a drahého kovu nebyla v době bronzové a železné neznámou záležitostí, jedná se však o velmi vzdálené analogie, kdy na sklo byla aplikována zlatá fólie (Henderson 2013, 91; Triantafyllidis – Karatasios 2012, 27). Vzhledem k distribuci zbytků kovů na skle tuto variantu považujeme za málo pravděpodobnou.

2. Železná část byla postříbřena a při tomto procesu se kov dostal i na sklo. Postříbřování špendlíků je dobře doloženo ještě z barokního období (Omelka – Řebounová – Šlancarová 2011, 534), na jehle však jeho stopy zjištěny nebyly a nevysvětluje to přítomnost dalších kovů, zejména zlata.

3. Skleněná hlavička byla formována nástrojem, který zároveň sloužil při zpracování barevných kovů.

4. Částičky kovu se na sklo dostaly až v rámci používání artefaktu. Jelikož jsou neparné částičky kovu

Měření	SiO ₂	K ₂ O	Na ₂ O	CaO	Al ₂ O ₃	Cl	Ag	Au	PbO	Fe ₂ O ₃	SO ₃	CuO
1	73,15	7,04	6,43	8,82	1,49	0,37	0,56	–	0,49	1,64	–	–
2	74,66	6,77	5,21	9,08	1,25	0,3	0,62	–	0,28	1,82	–	–
3	37,26	3,71	3,76	4,63	0,25	1,96	35,87	2,49	–	2,55	1,92	5,59

Tab. 6. Rovná, okr. Strakonice, mohyla 1. Výsledek povrchového SEM-EDS měření skleněné hlavičky z miniaturní železné jehlice (hmotnostní procenta), (J. John). — **Tab. 6.** Rovná, Strakonice district, barrow 1. Result of surface SEM-EDS measurement of glass head from miniature iron needle (weight percentage), (J. John).

dochovány zejména v místě největšího průměru skleněné hlavičky, kde lze zároveň pozorovat její největší opotřebení, za nejpravděpodobnější vysvětlení můžeme považovat možnost, že jehlička byla nošena takovým způsobem, při němž okraje skleněné části přicházely do kontaktu s kovovým artefaktem/artefakty. Zcela hypoteticky si lze představit např. situaci, kde je jehlička součástí ozdoby účesu a přichází do kontaktu s měděnou či bronzovou náušnicí, plátovanou slitinou zlata a stříbra.

7. Rekonstrukce pohřebního monumentu a interpretace nálezů v hrobové komoře

7.1. Otázka původní podoby sepulkrální stavby (M. Chytráček)

Nejstarší záznam dokumentující tvar mohyly 1 v Rovné pochází z druhé pol. 19. stol. Kresba A. Č. Ludikara (*obr. 2: B*) nám ukazuje rozlehlou, mírně vyvýšenou plošinu s vystupujícími kameny po obvodu. Nemůžeme spolehlivě rozhodnout, do jaké míry kresba mohly s nápadně velkými kameny při jejím kraji odráží skutečnou tehdejší podobu sepulkrální stavby, nevíme také, zda není trochu ovlivněna původní představou pokládající mohyly za megalitickou stavbu (kap. 2). Revizní výzkum však opravdu ukázal, že okrajové strany mohyly ve tvaru čtverce uzavírala většinou řada větších kamenů (*obr. 8; 10: B*), některé měly podélný tvar, ležely však na plocho. Nelze vyloučit, že nápadně vyčnívající kameny mohly být později vyvráceny a některé i odvezeny a použity jako vhodný stavební materiál. Před zahájením plošného výzkumu jsme realizovali nivelační měření původního povrchu mohyly (*obr. 2: A*), která byla postavená z kamene. Některé z větších kamenů skutečně ještě trochu vyčnívaly nad povrch terénu. V každém případě je velká plošina tvořící rozlehlé temeno sepulkrální stavby nápadná, zachytila ji výše zmíněná kresba z 2. pol. 19. stol. i geodetické měření provedené před plošným odkryvem. Archeologický výzkum prokázal, že vyvýšenou plošinu utvářelo pravidelné seskupení větších i menších kamenů. Stavba měla půdorys čtverce 25 x 25 m s velkými bloky kamenů po stranách, dochovaná výška celého útvaru byla v roce 2012 jen 60 až 70 cm. Povrchový průzkum a geofyzikální měření odhalily ve vzdálenosti 1 m západně od zkoumané mohyly 1 podobný a shodně orientovaný destruovaný útvar z kamenů, který měl pravidelný čtyřúhelníkový půdorys o délce jedné strany 25 m (*obr. 3: B*). Archeologický výzkum zmíněného druhého objektu (mohyly 2) zatím neproběhl. Dochovaná výška obou staveb čtvercového

půdorysu dnes dosahuje pouhých 50–70 cm, druhý čtyřúhelníkový útvar může být tedy ohrožen stejným způsobem jako mohyla 1 (viz Úvod). Je velmi pravděpodobné, že čtyřúhelníková stavba č. 2 představuje podobný kamenný kryt zakrývající hrobovou komoru, jak to prokázal výzkum u mohyly 1. Pohřební monument tak zřejmě tvořily dvě rozlehlé kamenné stavby čtvercového půdorysu vzdálené od sebe pouhý 1 m a orientované podle světových stran. Obě kamenné stavby umístěné v těsném sousedství představovaly kryty hrobů, respektive hrobových komor příslušníků sociální elity, sepulkrální monument tak měl obdélný půdorys o rozměrech 50 x 25 m. Se zcela analogickou situací se v jižních Čechách setkáváme i v případě mohyl č. 1 a 2 se společným kamenným krytem v Hradišti u Písku (kap. 8), který před zničením v roce 1858 zaujímal obdélník o stranách 41,7 x 19,9 m a výšce asi 1,89 m, orientovaný shodně jako v Rovné ve směru západ – východ (Míchalík 2017, 118–121, obr. 68). V Rovné geofyzikální průzkum neprokázal existenci žádného příkopu, který by oba hroby obklopoval. Otázkou zůstává původní výška zmíněného útvaru. Zarovnaný povrch obou čtyřúhelníkových staveb tvořily kameny, stopy někdejšího hlinitého násypu nebyly zjištěny a není tak jisté, zda původní tvar monumentu měl obvyklou podobu vysoké mohyly z nasypané zeminy. Došlo nepochybně k destrukci obou čtvercových staveb, ovšem jejich poměrně rovný povrch je stále nápadný (obr. 2). Ve velkých mohylách bývají stopy po různých zásazích, např. po těžbě stavebního materiálu, starých sondách či výkopech, které mají podobu hlubších proláklín a nápadných nerovností, což v případě Rovné nelze výrazněji pozorovat. Nabízí se vysvětlení, že pohřební monument tvořeny dvěma čtvercovými kamennými stavbami žádný nápadně vysoký hlinitý násyp neměl. Předpokládáme ovšem původní výšku čtvercových staveb výrazně vyšší, než je současný dochovaný stav. Pohřební monument pozdně halštatské elity se tak zřejmě dost odlišoval od běžných mohyl budovaných v době bronzové a halštatské. Může to být i jeden z důvodů, proč je v Čechách podobných nákladně vybavených knížecích hrobů ze závěru doby halštatské znám tak malý počet. Obdobně destruované kamenné útvary mohou být totiž v lesních celcích snadno přehlédnutelné.

Pozoruhodný je také čtvercový půdorys kamenných staveb v Rovné. Takové nové architektonické atributy se vzácněji objevují v pozdní době halštatské i na jiných pohřebních areálech střední a západní Evropy. Na mohylovém pohřebišti Burrenhof v Bádensku-Württembersku byly v závěru doby halštatské zakládány čtyřúhelníkové mohyly budované z kamene připomínající pyramidy (Stegmaier 2012, 49–51). Obložením z vápencových desek získávala čtvercová stavba podobu bílé zářícího monumentu, dobře viditelného z dálky.

V Dürrnbergu z nekropole Kammelhöhe-Sonneben využívané především ve stupních Ha D2/3 – LT A jsou rovněž známé čtvercové, případně i obdélné kamenné stavby nad hroby, v některých případech zvažují autoři také tvar pyramidy (Moser – Tiefengraber – Wiltshke-Schrotta 2012, 241). V pozdní době halštatské a časně laténské je v hrobové architektuře často preferován obzrac z čtyřúhelníku využívaný obvykle formou čtvercového či obdélného příkopu nebo žlabu, který vymezoval

nejbližší prostor kolem hrobu. Čtyřúhelníkové vymezení žlabem/příkopem se objevuje u hrobů význačných osob ve střední a západní Evropě v období stupňů Ha D2/3 (např. bohatý hrob ženy z Ilmendorf v Bavorsku: *Claßen – Wiedmann – Herzig 2010*, 64) i LT A (např. pohřební monumenty typu Bouranton v Champagni: *Verbrugghe – Villes 1995*, 41; *Rolin – Villes 1995*, 56), známe je také z území západních (Manětín-Hrádek, hrob 196: *Soudská 1994*, 198, Abb. G4) a středních Čech (Černouček: *Brnic – Sankot 2005*, 54, obr. 5). Pozdně halštatský knížecí hrob v Rovné nevymezoval žlab, ale řada nápadně větších kamenů lemujících obvod čtvercové stavby. Knížecí hrob byl součástí velkého pohřebního monumentu, který tvořily dvě rozlehlé čtvercové stavby z kamenů umístěné v nápadném odstupu od mohylového pohřebiště, jak bývá obvyklé u pohřbů společenské elity.

7.2. Pohřební ritus (M. Chytráček, T. Šálková)

Dislokované fragmenty kostí několika zemřelých (obr. 18 a 48) dokumentované v mohyle 1 svědčí o kostrovém pohřebním ritu. Na dně hrobové komory jsme žádné koncentrace spálených kostí nenalezli, žárové pohřby prozrazující birituální pohřební ritus v hrobové komoře doložit nemůžeme. Většina nespálených lidských kostí ležela na podlaze komory, jejich nálezy jsme zaznamenali hlavně při odebrání 4.–5. mechanické vrstvy (4.–5. dokumentační úroveň, obr. 11, 18). Dřevěná hrobová komora nebyla zapuštěna v žádné prohlubni, stopy po roubených stěnách jsme zaznamenali již jen jako negativní stopy v kumulaci kamenů (kap. 3). Podle výsledků fosfátové analýzy se jako místo uložení zemřelého jeví jihozápadní roh hrobové komory (obr. 16: X) a tělo bylo orientováno ve směru sever – jih (kap. 6.5.). Mrtvý zřejmě ležel podél západní stěny komory s hlavou směřující k jihu. Ze tak pravděpodobně soudit podle kumulace kostí z dolních končetin (obr. 18: 1; 48: 2) objevené ještě v částečné anatomické poloze při západní stěně hrobové komory, přibližně v jejím středním úseku. Podle antropologické analýzy (kap. 6.6.) se jednalo o dospělého jedince robustnější tělesné stavby, pravděpodobně muže ve věku nad 30 let. U jižního okraje hrobové komory ležely další zlomky izolovaných kostí, které patřily minimálně dvěma lidem. Kromě jedince robustnější stavby zde byl doložen i druhý dospělý nebo nedospělý jedinec gracilnější tělesné konstrukce. Poněkud severněji od této skupiny byly odkryty zbytky obou čelistí (obr. 18: 2; 48: 3), které patřily mladému jedinci ve věku 14–25 let. Na základě výsledků antropologické analýzy (kap. 6.6.) i radiokarbonového datování kostí (kap. 6.10.) můžeme počítat minimálně se dvěma kostrovými pohřby z pozdní doby halštatské. Vzhledem k narušení hrobové komory v mladší a pozdní době laténské je obtížné rozhodnout, zda se jednalo o současný pohřeb dvou osob (muže a ženy?), nebo byl druhý jedinec do komory uložen dodatečně, jak je to často doloženo i na jiných pohřebištích (kap. 5). Medvědí drápy (obr. 50) nalezené v blízkosti lidských kostí v jihozápadní části dna pohřební komory pravděpodobně prozrazují medvědí kožešinu (obr. 46: 1), na které pohřbený spočíval (kap. 6.7.2.). Nápadná je absence kovových zbraní v hrobové komoře z pozdní doby halštatské. Obtížné

bude rozhodnout, zda lze jejich nepřítomnost vysvětlit vyloupením komory ještě v průběhu starší doby železné, nebo se ve výbavě skutečně nevyskytovaly. Některé bohatě vybavené komorové hroby velmožů bylanské kultury zbraně ojediněle skutečně neměly, zmínit lze hrob 28 z Hradenína s kostrovým pohřbem muže na čtyřkolovém voze (Dvořák 1938, 33–39, obr. 34). Absence zbraní je typická zvláště pro pohřby žen a nelze vyloučit, že v mohyle 1 z Rovné mladší jedinec juvenis – adultus I představoval právě ženu (obr. 18: 2; 48: 3). Skvostně vybavené hroby vysoce postavených žen jsou známé z 6. i 5. stol. př. Kr. Pohřbené ženy (např. Bettelbühl, Vix, Sainte-Colombe-sur Seine, Reinheim: *Echt* 1999, 216, 266) zastávaly zřejmě důležité náboženské i politické funkce ve společnosti a zaujímaly zvláštní místo na špičce tehdejší sociální hierarchie. Mohly to být vysoce postavené vládkyně a kněžky pořádací slavnostní hostiny s rituálními obřady (Huth 2012, 71, Abb. 54; Chytráček 2015, 287, Abb. 9). Předpokládaná matrilineární struktura tehdejší společnosti dávala matkám a sestřím legitimních vládců enormní moc (Krausse – Ebinger-Rist 2018, 169–172).

S pozdně halštatským knížecím pohřbem v mohyle 1 z Rovné souvisela většina milodarů, které jsme odkryli v rozlehlé hrobové komoře (kap. 3). V její východní části se nacházelo velké množství potravin (kap. 6.5.). Masitou jídelní obětinu představovaly části telete ležící v blízkosti bronzových nádob (obr. 11: e; 15; 17), kosti ovce/kozy a snad i prasete prozrazovaly další masité milodary (kap. 6.7.1.) patřící k výbavě pozdně halštatského knížecího pohřbu. Přiložený velký železný nůž sloužil k porcování masitých obětí. Na základě výsledků fosfátové analýzy (obr. 16) předpokládáme v tomto prostoru přítomnost i jiných potravin, jejichž zbytky se nedochovaly (kap. 6.5.). Bronzové nádoby umístěné při východní stěně jihovýchodního nároží komory (obr. 11: d; 17) se dostaly snad během pohřebního rituálu do kontaktu s ohněm, což prozrazují stopy mikrouhlíků. Zvláště na vnějších stěnách kotle a situly jsme zjistili velké množství shluků amorfní zuhelnatělé hmoty (kap. 6.3.2.). Analýza organických látek z povrchu bronzových nádob prokázala přítomnost některých proteinů svědčících o zbytcích potravin (kap. 6.3.1.). Bronzové nádoby z Rovné představují velmi impozantní soupravu – celý soubor reprezentuje nejbohatší pohřební výbavu bronzových nádob v Čechách (obr. 13–14; 17; 28). Mnoho kovových nádob se objevovalo na slavnostech, kde byly používány v rámci velkých hostin. Konání sportovních a hudebních soutěží, jaké známe na kultovních, případně pohřebních slavnostech v Itálii a Řecku, prozrazuje náboženské pozadí oslav (Egg – Kramer 2005, 21). Ve východoalpské oblasti nám je přibližují některé výjevy situlového umění (Eibner 2015, 63–70, Taf. 4–6). Odpovídající aktivity se pravděpodobně odehrávaly i ve středoevropském prostředí, snad právě u příležitosti pohřbů (Kimmig 1988, 258–259). Jak naznačují milodary skvostných kovových nádob v hrobech, patřilo vystrojování takových nábožensky motivovaných oslav k předním povinnostem halštatské aristokracie, která zastávala také vedoucí roli v náboženské oblasti. Pohřební ceremonie a slavnosti doprovázené hostinami, někdy i zápasů nebo závodů představovaly důležité médium, které upevňovalo tehdejší

společenské struktury. Hrob je tak především výsledkem pohřebního rituálu jako komunikačního jednání, které sloužilo k reprezentaci sociální identity nebo statusu (Augstein 2013, 108; Diepeveen-Jansen 2001, 121–122). Nákladný pohřeb zemřelého jedince měl stvrzovat stávající sociální vztahy mezi žijícími (Parker Pearson 1982, 99; Bagley 2014, 33). Rituální vyvýšení předních jedinců a jejich oddělení od ostatní společnosti (Kossack 1974, 17, 31) se v pohřebním areálu odráží také v izolované poloze mohyl 1 a 2 (obr. 1: A).

V souvislosti s pohřebními obřady docházelo v Rovné zřejmě i ke spalování různých organických materiálů. Větší fragmenty zuhelnatělého dřeva jsme nacházeli spíše na ploše západní poloviny dna pohřební komory, ale registrovali jsme je ojediněle i v linii jižní, východní a severní stěny komory (kap. 6.4.2.). Mírně vyšší koncentrace zuhelnatělých rostlinných makrozbytků byla zaznamenána při východní stěně hrobové komory v její střední části (kap. 6.4.1.). Nelze vyloučit, že zjištěná přítomnost zuhelnatělých částí dřeva a zuhelnatělých rostlinných makrozbytků v prostoru pohřební komory snad může odrážet nějakou formu zápalných obětí souvisejících s pohřebními rituály. Připomeneme v této souvislosti i výše zmíněné mikrouhlíky doložené na vnějších stěnách dvou bronzových nádob (kap. 6.3.2.), které zřejmě sloužily k přípravě pokrmů (kap. 6.3.1.). V bylanském komorovém hrobě III z Lovosic malý oheň hořel, jak prozradila černě očázená stěna zahloubené komory i hromádka uhlíků na hliněném měsíčovitém symbolu (Pleiner 1959, 656). V Rovné se však pravděpodobně jednalo o sekundární uložení zuhelnatělého rostlinného materiálu, který se spaloval mimo hrobovou komoru. Palivem bylo dřevo jehličnatých i listnatých stromů. Od ostatních kontextů (plášť mohyly a latěnský obj. 11) se vzorky z komory liší větším množstvím uhlíků z listnatých stromů. To může odpovídat buď struktuře lesa v okolí mohylníku v době pohřbu, nebo nějaké specifické selekci (popřípadě spálení dřevěných nádob, nástrojů a náradí používaných během pohřebního ritu). V ohních, jejichž zbytky byly uloženy v hrobové komoře, se páliły např. kulturní plodiny, jak do svědčují nálezy zuhelnatělého hrachu/vikve i obilky ječmene a pšenice dvouzrnky nalezené ve východní části komory a v jejím severozápadním nároží (kap. 6.4.). Do ohňů se dostaly i části rostlin pocházející z prostředí lesa a lesního lemu: především části jehličnatých stromů (jehličí a zlomky šišek) a zbytky potenciálně sbírných plodů (např. bez černý, ostružiník maliník, líska obecná, hloh). Pálení šišek a jehličí mohlo mít v rámci pohřebního ritu nějaký důvod. V sídlištním materiálu jsou tyto nálezy vzácné a analogie pro pálení šišek jsou známé (Matterne – Derreumaux et al. 2008). Bez černý bývá spojován s kultem smrti. Keltové věřili, že bůh Pushkaitis pobývá v zemi právě pod bezem, vládne nad lidskými osudy a provází zemřelé do říše mrtvých. Podle řecké tradice byl bezový keř nezbytný pro pohřeb. V severním Německu se tradice využívání bezu při pohřbech dochovala dlouho – tesaři zde bezovou větví měřili nebožtíka a na základě měření vyráběli rakve (Šoštarić et al. 2006). V hrobové komoře jsou také pozoruhodné zuhelnatělé zbytky vodních a vlhkomilných rostlin, které se vyznačují nápadnými květy i plody a jejich využití při pohřebních obřadech se tak nabízí.

K výbavě pozdně halštatského knížecího pohřbu patřil také nápadně malý dvoukolový vozík s bohatě zdobenou korbou a paprsky kol (*obr. 11: a; 45; 46: 1*). Jednalo se zřejmě o skvostný kus luxusního nábytku, který zastával funkci mobilního stolku na dvou kolech (kap. 7.2.3). Kostí ovce/kozy nalezené uprostřed korby vozu (*obr. 24*) i vedle ní prozrazují zřejmě masitou jídelní obětinu, která byla na korbě mobilního stolku umístěna. Vozík hrál asi důležitou roli při obětních rituálech a slavnostech, naznačuje tak zřejmě postavení pohřbeného jedince a snad i jeho úlohu v diferencované společenské struktuře. V prostoru severozápadního nároží komory s uloženým dvoukolovým vozíkem se mohly pravděpodobně vyskytovat i nedochované jemné textilie pokryté množstvím drobných parohových korálek (*obr. 27: 1–20*), které jsme v těchto místech našli společně s miniaturními železnými jehličkami s bronzovou nebo skleněnou hlavičkou (*obr. 19: 1; 27: 21–23*). Vzhledem k nápadně malé velikosti společně nalezených jehliček i korálek je spojení s jemnou tkaninou velmi pravděpodobné. Mohly být součástí ozdoby účesu a nepatrné částičky stříbra i zlata zachycené v místě největšího průměru skleněné hlavičky (*obr. 19: 3*) snad prozrazují, že se artefakty mohly dostávat do kontaktu se šperky z drahých kovů (kap. 6.11.2.). Ke šperkům pohřbeného patřil též velký jantarový kroužek (*obr. 19: 4; 27: 33*) nalezený ale již v sekundární poloze. Jantarové kroužky zastávaly především apotropaickou funkci amuletů. Jejich ochranné působení mělo být účinné jak ve světě živých, tak mrtvých a v kostrových hrobech starší doby železné obvykle ležely na krku, hlavě, nebo hrudi zemřelých (*Chytráček – Golec et al. 2017*). Na stěnách pohřební komory mohly být zavěšeny tkané látky, jak tomu pravděpodobně nasvědčuje poloha bronzových spon (*obr. 19: 8–9; 20: 1A; 27: 30, 31*) v obou rozích dřevěné komory (kap. 7.3. a kap. 8.). Po uzavření roubené hrobové stavby následovalo vybudování rozlehlého kamenného krytu čtvercového půdorysu (kap. 7.1.). Množství různých lokálních koncentrací určitého druhu horniny v kamenitém náspu patrně odpovídá četným jednotlivým dodávkám kamene z různých míst (kap. 6.2.), které transportovaly samostatné skupiny osob. Pohřebních slavností i následné stavby hrobového monumentu se tak pravděpodobně musel účastnit větší počet lidí. Pohřeb vysoce postavené osobnosti byl pravděpodobně spojen s okázalou hostinou. Na slavnosti mohly probíhat také rituální sportovní zápasy, soutěže nebo závody, jak je známe z výjevů situlového umění. Pravděpodobně bylo obvyklé, že mezi úmrtím příslušníka elity a uzavřením hrobové komory s následnou stavbou pohřebního monumentu uplynula vždy asi řada dní. Entomologická analýza hmyzu ze zbytků pohřbu v narušené pozdně halštatské mohyle v Zahrádce (okr. Český Krumlov) ukázala, že tělo bylo vystaveno vzduchu s největší pravděpodobností šest až čtrnáct dnů před pohřbem (*Šálková et al. 2015*). Známá je také zpráva historika *Hérodota* (IV, 71–72) informující nás o pohřbech skythských králů. Mrtvolky skytské elity zbažené vnitřností a nabalzamované voskem se vozily čtyřicet dní po území, nad nímž za svého života tito králové vládli, a při každém zastavení probíhaly hostiny.

Radiouhlíkové datování kostí (kap. 6.10.) dokládá starší kostrový hrob z období fáze Ha C1 (*obr. 46: 2*),

kteřý byl v Rovné uložen ještě před vybudováním pozdně halštatské knížecí komory (*obr. 46: 1*). Mělo se jednat o dospělého jedince pohřbeného s čtyřkolovým vozem a koňským postrojem. Hrobová komora postavená na úrovni terénu byla pravděpodobně také ze dřeva, její pozůstatky se ale nedochovaly a rozměry neznáme.

Pohřební praktiky mladší a pozdní doby laténské prozrazuje objekt 11 (*obr. 5, 11*) zahluobený i do dna pozdně halštatské komory, této problematice však bude věnována pozornost v jiné publikaci.

7.3. Rekonstrukce hrobové komory a její výbavy (M. Chytráček)

V mohyle 1 z Rovné předpokládáme dva chronologicky nesoučasné bohaté hroby (*obr. 46*) sociální elity (kap. 5). Pro oba pohřby musely být pravděpodobně zřízeny vlastní hrobové komory postavené na původní úrovni terénu.

Starší hrob z počátku stupně Ha C byl vybavený čtyřkolovým vozem a koňským postrojem (*obr. 46: 2*), přičemž hrobová komora nedosahovala zřejmě takových rozměrů jako u pozdějšího pohřbu z období stupně Ha D3. Mohylový kryt nad hrobem Ha C neměl asi ještě čtvercový půdorys, původní podoba starší fáze mohyly 1 zůstává neznámá. V hrobě z počátku doby halštatské ležel dospělý jedinec, mohlo se snad jednat o muže, který pravděpodobně spočíval na korbě čtyřkolového vozu s dekorem bronzových kování na vnější straně. Úzké bronzové pásky (*obr. 22: 18–20; 31a: 17–18; 31b: 22–23*) mohly být hřebíčky připevněny na korbě vozu i vnější straně loukotí; vyloučit nelze ani jejich umístění na dřevěném jhu.

Zákolníky českého typu držely na ose náboje kol zpevněné železnými obručemi, dřevěné loukotě kol však železné obruče asi neměly, žádné fragmenty se z nich nenašly.

Pro knížecí pohřeb vysoce postavené osoby byla koncem 6. nebo počátkem 5. stol. př. Kr. postavena na úrovni terénu v místě již částečně zaniklé starší hrobové komory nová dřevěná roubená stavba o velikosti cca 6 x 6 m (*obr. 46: 1*) a v této nové komoře zůstaly v blízkosti pozdně halštatského kostrového pohřbu i dislokované starší ostatky včetně zbytků hrobové výbavy z počátku doby halštatské (kap. 5). Ostatky pohřbených jedinců se nacházely v jihozápadní části nové komory, která byla později v mladší až pozdní době laténské silně porušena uloženíím dodatečného sekundárního hrobu (*Chytráček – Chvojka et al. 2017b*). Vyloučit ovšem nelze ani její dřívější vykrádání a výrazné narušení ještě v průběhu starší doby železné. Stopy po těchto zásazích mohou v kamenné konstrukci mohyly představovat místa s úlomky kostí, keramiky i železných předmětů (*obr. 4: 2; 47*) označená jako objekty 2–11 (kap. 3). V této souvislosti je zvláště nápadná jak absence předmětů z drahých kovů, tak i skutečnost, že z obou pohřbených jedinců se zachovaly pouze kosti dolních končetin. Podle výsledků radiokarbonového datování lidských kostí se ukazuje, že v pozdní době halštatské zde byly uloženy minimálně dva kostrové pohřby (kap. 6.6.). Jeden patřil spíše muži (adultus II+), druhý dospívající-

címu nebo mladému dospělému jedinci (juvenis – adultus I), z jehož kostry se dochovaly pouze části lebky. Určité soustředění fragmentů lidských kostí, šperků a součástí kroje jsme pozorovali v jihozápadní a západní části hrobové komory (obr. 11: b; 46: 1), odkud pochází také tři drápy z tlapy medvěda (kap. 6.7., obr. 50). Anomálie fosfátové analýzy (obr. 16) rovněž napovídá, že těla zemřelých ležela v tomto prostoru pohřební komory (kap. 6.5.). Hliněná podlaha zde mohla být pokryta zvířecími kůžemi (obr. 46: 1), čemuž nasvědčují drápy z tlapy medvěda. Negativní otisky dřevěných stěn komory umožnily rekonstruovat roubenou konstrukci z trámů, vyloučit však nelze ani kulatiny. Bronzové spony se našly při stěnách komory, jedna ležela v jejím severozápadním a druhá v jihozápadním rohu (obr. 20: 1A). Mohly snad spínat nedochované textilie umístěné původně při západní stěně komory. Bronzové nádoby seskupené v jihovýchodním nároží a při východní stěně komory (obr. 11: d; 17; 46) měly dna zabořená v jemné jílovito-hlinité vrstvě pokrývající plochu dna (obr. 7: D). V dutině hrobové komory docházelo zřejmě k akumulaci jemného sedimentu při dešťových srážkách. Rekonstruovat lze dobře i polohu masitého milodaru částí telete (kap. 6.7.), kosti ležely na dně komory neporušené (obr. 11: e; 15; 17; 46: 1). Výrazná fosfátová anomálie (obr. 16) ve východní části hrobové komory (kap. 6.5.) zde zřejmě prozrazuje velké soustředění potravin a dalšího organického materiálu.

Malý dvoukolový vozík odkrytý v severozápadním nároží komory (obr. 11: a) měl na dřevěných paprscích kol bronzové plechové pásky (obr. 24: 953; 34a: 12–13, 15; 34b: 17, 23; 45). Stěny korby vozu nesly dobře zachovanou výzdobu složenou z obdélných i čtvercových destiček vyřezaných z parohu jelena. Celkem se jich našlo 98 (obr. 25, 35–42) a svým rozmístěním zřetelně ukazovaly malý obdélný půdorys korby vozu (100/120 x 70/75 cm). Dřevěnou konstrukci boků korby zpevňovaly železné 14 cm dlouhé tyčinky s roztepanými zesílenými konci (obr. 24: 26: 1–12), jejichž střední část vždy kryly z jeleních parohů zhotovené duté trubcovité objímky s vývalkovitě profilovaným povrchem (obr. 26, 32–33) a vytvářely tak v bočnicích korby ozdobné sloupky na způsob balustrády (obr. 44). Sloupky umístěné ve střední části delších bočních stran korby se zřejmě skládaly z několika parohových segmentů (obr. 24: 949; 33: 7–8, 10; 44: 1; 45). Detailní dokumentace náleзовé situace (obr. 24) umožnila rekonstrukci pravděpodobně původní podoby malého vozíku s bohatě zdobenými bočnicemi korby (obr. 44–45; 46: 1). Rekonstrukce výzdoby důsledně vychází z dokumentované polohy všech nalezených kompaktních i prolamovaných destiček s geometrickými a figurálními motivy. Poměrně dobře jsou dochované sice jen tři prolamované artefakty znázorňující lidské postavy (obr. 39b: 12; 40: 8; 42: 11; 43: 1, 3–4), ale poloha zlomků dalších podobných destiček (obr. 24; 37b: 18; 39a: 1; 40: 5–6; 43: 2) nasvědčuje tomu, že antropomorfní motivy se tu vyskytovaly ve větším počtu a byly rovnoměrně rozmístěny v ploše všech čtyř stran korby vozu. Důraz se zřejmě kladl na pravidelné a symetrické rozmístění artefaktů s geometrickými i figurálními motivy.

7.4. Symbolika uměleckého projevu elit starší doby železné, její inspirace a funkce (M. Chytráček)

V hrobové komoře pohřebního monumentu prozkoumaného v Rovné u Strakonic byly zjištěny pozůstatky kostrových pohřbů několika dospělých osob (obr. 18, 48). Skvostná výbava bohatého knížecího hrobu (obr. 46: 1) z pozdní doby halštatské ukazuje, že nejméně jedna osoba patřila k horní společenské vrstvě, prestižní a cenné předměty zastupovaly v hrobech elity symboly moci (Chytráček – Chvojka – John et al. 2015, 221). Složení hrobové výbavy některých skvostných pohřbů naznačuje, že určití příslušníci aristokratické horní vrstvy společnosti zastávali pravděpodobně kněžské funkce, vykonávali zřejmě rozmanité rituální úkony, disponovali ale i politickou a ekonomickou mocí (Egg 1995, 201; Echt 1999, 285; Chytráček 2015, 294; Sankot et al. 2017, 99; Glunz-Hüsken 2017, 326). Nejvyšší moc ve středoevropském prostoru starší doby železné spočívala v rukou příslušníků velmožské vrstvy „knězokráľů“ (Krausse 1999, 355) pohřbených v nákladně vybavených hrobkách. Tato nobilita spojující ekonomické, vojensko-politické a náboženské funkce měla garantovat náboženský řád, ochranu a prosperitu společnosti a zajišťovala také nejvýznamnější, periodicky opakované prestižní rituály, které např. členily průběh roku (Krausse 1999, 344, 355; Veit 2000, 557). Aristokratická horní vrstva společnosti disponovala značným bohatstvím, charismatická moc předních jedinců byla zřejmě uznávána jako u vládců etruských (Bouzek 2003, 184; Amann 2000, 78–79; Kossack 1974, 16–17).

Ve výbavě knížecího hrobu z pozdní doby halštatské v Rovné vynikala skvostná souprava bronzových nádob. Komora byla vybavena i malým dvoukolovým vozem. Části čtyřkolového vozu patřily k výbavě staršího primárního hrobu z počátku stupně Ha C (kap. 5). Výzdoba bronzových nádob a vozů vypovídá o symbolickém uměleckém projevu elity. Projevují se zde dva aspekty: inspirace v oblasti Středomoří (především severní Itálie) a také staré místní symbolické motivy solárního kultu. Symbolické obrazy starší doby železné představovaly významné médium, které sloužilo především domácí elitě (srov. Egg 2013a, 472 s další lit.).

7.4.1. Výzdoba žebrovaných cist

Obě bronzové cisty z Rovné mají falcovaná dna s centrálním důlkem, který obklopují tři soustředná tepaná žebra i širší vtačený pás (obr. 28: 6–7). Soustředná žebra běžná u většiny cist umožňovala větší zpevnění bronzové nádoby (Jereb 2016, 77, Taf. 95–98, 101–103). Výzdobu dna cisty 1 doplňuje ještě vytepávaný, zřejmě radýlkem provedený dekor složený z 16 linií paprskovitě se rozbíhajících z centrálního důlku (obr. 13: 2–2a). Dno cisty 2 zdobí zase paprskovitě se rozbíhající pásy složené z jemných rytých linií (obr. 28: 7). Nelze pochybovat o tom, že radiálně uspořádaná výzdoba den obou cist znázorňovala solární symboliku. Ve znamení sluneční symboliky byla zřejmě vyrobená většina halštatské to-reutiky (Podborský 2006, 327, tab. 88). Koncentrická

žebra obklopující centrální důlek jsou charakteristická pro všechny žebrované cisty (srov. *Siegfried-Weiss 1991*, 117, Taf. 22: 87; *Parzinger – Nekvasil – Barth 1995*, 74, Taf. 33–34). Radiální paprskovitě uspořádané jemné linie vyzařující z centrálního důlku nejsou již tak časté, v jižních Čechách registrujeme velmi podobný dekor z jemných rýh na spodní straně dna cisty z mohyly 1/1872 ve Střelských Hořticích (*Michálek 2017*, 407, tab. 324: 4). Paprskovitě orientované rýhy vidíme také na spodní straně dna u cist nalezených na Moravě (Náklo: *Nekvasil – Podborský 1991*, 19, Taf. 9: 37), v Polsku (Bobrowice, Przedmieście: *Gedl 2001*, 43–44, Taf. 24, 28), Horním Bavorsku (Uffing: *Jacob 1995*, 119, Taf. E: 389; 73), Burgundsku (Gurgy: *Villes 1995b*, 13, fig. 5: 2) a severovýchodní Itálii (Pieve d'Alpago: *Gangemi et al. 2015*, 54, 181, fig. 2–3). Motivy paprskovitě uspořádaných linií či pásů se objevují výhradně na dně bronzových žebrovaných cist, podobně výzdobné prvky však v době halštatské vystupují běžně na keramice, zvláště na vnitřní straně mis. Na pohřebišti v Este však zdobily identické motivy spodní strany den u řady keramických nádob (*Capuis Calzavara – Chieco Bianchi 1985*, tav. 95: C2; 100: 6; 103: 3; 107: C4; 137: 2; 181: a). Symboly slunečního kotouče se často kombinovaly s výjevy vodních ptáků na bronzových číších, talířích, situlách, amforách nebo cistách (*Siegfried-Weiss 1991*, 108, Taf. 14: 72; *Nekvasil – Podborský 1991*, 15, Taf. 5–7; *Prüssing 1991*, 78, Taf. 37: 169A; 74: 275; 84–86; 92; 95; 101–102; 140; *Jereb 2016*, 57, Taf. 71: 119; 83–84; 109). Podobnou kombinaci motivů spatřujeme také na obou cistách z Rovné. Dna jsou opatřena zmíněnými plastickými, vytepávanými i rytými symboly slunečních kotoučů, konce obloukových uch nesou hlavičky vodních ptáků (obr. 13: 1, 3; 28: 6–7). Jedná se o starou symboliku mající své kořeny již v době popelnicových polí, vodní pták je spojován se solárním a chthonickým kultem (*Potrebica 2012*, 10–11). Ve výtvarném projevu získává na intenzitě právě v mladší době bronzové symbióza ptáka a kola jako symbolu vozu a slunce. Motiv ptáka ještě bez vztahu k vozu se ve střední Evropě objevuje nejpozději na přechodu od starší ke střední době bronzové (*Novotná 2001*, 368–369). Uctívání slunečního božstva apollonského typu (*Podborský 1994*, 87) bylo charakteristické zvláště pro dobu popelnicových polí a přetrvávalo i ve starší době železné, většina náboženských představ pokračovala ve vývoji v téměř rámci. Symbolika slunce, sluneční bárky se v době halštatské jen posouvá od obecného významu společného kultu do osobní roviny mocných předáků rodů (*Bouzek 2002b*, 37).

7.4.2. Prolamované terčíky z korby čtyřkolového vozu

K bronzovým kováním korby čtyřkolového vozu z Rovné patří bronzové prolamované terčíky s motivem kříže a čtyřmi trojúhelníky, které byly ke dřevu korby připevněny centrálním železným nýtem s polokulovitou hlavicí (obr. 22: 10–14; 31a: 1–9). Nalezlo se zde 7 kusů těchto terčíků a jejich fragmentů. Týž prolamovaný motiv znázorňující kříž se čtyřmi vloženými trojúhelníky je doložen na bronzových kruhových závěscích (obr. 53: 1–2) již na střední době bronzové (Br B – C, např. Brunn, Hatzenhof, Gönningen, Ebingen, Onstmettingen: *Wels-*

Weyrauch 1991, 60–61, Abb. 4; Taf. 17: 475, 477; 69; 1978, 72, 76, Taf. 17: 359–364; 18: 393–392, 394) a časné doby popelnicových polí (Br D, např. Riegsee: *Wels-Weyrauch 1991*, 60, Abb. 4; Taf. 17: 480–482; 69). Známe je především z jihozápadního Německa a Bavorska (obr. 53: 3–4). Nejstarší prolamované kruhové závěsky s komplikovaným vzorem paprsků mají svůj původ v jižním Německu a jsou datovány do časového úseku 1400–1200 př. Kr. (*Reich 1997*, 67, Abb. 1). Sledované typy kruhových závěsků se potom našly ve stupni Ha A2 jak ve Švýcarsku tak i v horní a střední Itálii. Kruhové závěsky tvořily součást ženského kroje (*Kossack 1954*, 81, Taf. 16: 14), nošeny byly na prsou či v prostoru pánve obvykle v kombinaci s korálky, početnými kroužky a spirálovitými ruličkami (*Lochner 1998–1999*, 182, Abb. 1–2). Předpokládá se, že kruhové závěsky časné doby popelnicových polí jsou projevem myšlenkového bohatství, které mělo své kořeny v kulturách doby bronzové jihovýchodního Maďarska a západního Rumunska (*Kossack 1954*, 20, Taf. 16: 1–20). Sledované kovové závěsky plnily velmi pravděpodobně více funkcí. Svým majitelům měly zřejmě zajistit ochranu i štěstí a lze připustit, že funkce amuletu či talismanu měla silné propojení s tehdejší náboženským chápáním světa (*Primas 2008*, 188). Kruhové závěsky doby bronzové s prolamovaným křížem jsou interpretovány jako sluneční symboly (*Podborský 2006*, 278; *Primas 2008*, 177, 184, Abb. 7, 1; *Novotná 2001*, 366–369, Abb. 1: 1). Zobrazení kola znamená solární symbol, vodní pták i kolo s centrálním křížem reprezentuje slunce, tento výklad je všeobecně akceptován (*Kossack 1954*, 40, 79; *Tomedi 2002*, 270; *Egg 2013a*, 450). Podobné kruhové závěsky s centrálním křížem a prolamovanými trojúhelníky byly ve střední Evropě nalezeny také v depotech doby popelnicových polí (obr. 53: 4). Zmínit lze např. hromadný nálezy ze Spindlersfeld v Brandenburku datovaný do 11. stol. př. Kr. (*Helmbrecht 1997*, 204–206). Depot z Thunau am Kamp v Dolním Rakousku (obr. 53: 5), zařazený zprvu na přelom pozdní doby popelnicových polí a časné doby halštatské (*Lauerermann – Rammer 2013*, 77, Abb. 19), je nyní kladen do stupně Ha D1 (*Golec – Fojtík – Šmíd v přípravě*). Zcela shodné závěsky s dvojitým centrálním křížem a čtyřmi vloženými dělenými trojúhelníky se totiž objevují ve středním stupni horákovské kultury (Ha C2/Ha D1) na Moravě (obr. 53: 10). Nálezová situace hrobu 818 z Modřic – Sádek nám prozrazuje, že se závěsky nosily jako součást skvostného ženského opasku a připevněny k němu byly pomocí šňůrky s navlečenými skleněnými korálky. *P. Kos (2004, 283, 289, obr. 5: 8–9; 7; 12)* usuzuje, že tyto bronzové kruhové závěsky odrážejí starou tradici slunečního kultu středodunajské oblasti. Na území platnické kultury jsou známy zcela shodné prolamované závěsky s dvojitým křížem i čtyřmi trojúhelníky z dosud nepublikovaného halštatského depotu nalezeného u obce Roštín, okr. Kroměříž (*Golec – Fojtík – Šmíd v přípravě*). Nejstarší tyto bronzové kruhové závěsky s centrálním křížem a čtyřmi trojúhelníky se objevují ve střední době bronzové (obr. 53: 1–2). Tento významný symbol měl dlouhou životnost a užíval se pak až do doby halštatské (*Lochner 1998–1999*, 184, Abb. 2–3). Kruhový závěsek s centrálním křížem a čtyřmi vloženými trojúhelníky (obr. 53: 11) známe z hrobu stupně Ha C v Rakousku (Salzburg-Maxglan: *Hell 1933*, 190,

Obr. 53. Motiv kříže a vložených trojúhelníků na prolamovaných bronzových kruhových závěsčích a terčích. Střední doba bronzová (1–2); mladší doba bronzová (3–4); 8. – 6. stol. př. Kr. (5–6, 9–12). Bronzová kování z korby vozu ve tvaru kruhu s vloženým křížem ze stupně Ha C (14–17). Tepaný dekor dna bronzové sítuly ze stupně Ha C (13). 1 – Brunn, mohyla 23 (Wels-Weyrauch 1991, Taf. 17); 2 – Ebingen, hrob 4 (Wels-Weyrauch 1978, Taf. 17); 3 – Riegsee, mohyla 34 (Wels-Weyrauch 1978, Taf. 17); 4 – Spindlersfeld, depot (Helmbrecht 1997); 5 – Thunau am Kamp, depot (Lauerermann – Rammer 2013, Taf. 11); 6 – Smolenice, hradiště (Dušek – Dušek 1995, Taf. 130); 7 – Csákberény, ojedinělý nález (Patek 1968, Taf. LXVIII); 8 – Sághegy, výšinné sídliště (Patek 1968, Taf. XXVIII); 9 – Tarquinia, hrob válečníka (Babbi – Peltz 2013, Tav. 49); 10 – Modřice-Sádky, hrob K818 (Kos 2004, obr. 5); 11 – Salzburg-Maxglan, hrob (Hell 1933, Abb. 2–3); 12 – Kisravazd, depot (Fekete 1973, Abb. 3); 13 – Hallstatt, hrob 253 (Prüssing 1991, Taf. 28); 14–16 – Beratzhausen, hrob 3 (Pare 1992, fig. 74); 17 – Moritzbrunn, hrob (Pare 1992, fig. 74). — **Fig. 53.** Motif of cross and inserted triangles on open-work bronze round pendants and discs. Middle Bronze Age (1–2); Late Bronze Age (3–4); 8th–6th century BC (5–6, 9–12). Bronze hardware from cart body in the shape of a disc with inserted cross from Ha C (14–17). Hammered decoration on the bottom of a bronze situla from Ha C (13). 1 – Brunn, barrow 23 (Wels-Weyrauch 1991, Taf. 17); 2 – Ebingen, grave 4 (Wels-Weyrauch 1978, Taf. 17); 3 – Riegsee, barrow 34 (Wels-Weyrauch 1978, Taf. 17); 4 – Spindlersfeld, hoard (Helmbrecht 1997); 5 – Thunau am Kamp, hoard (Lauerermann – Rammer 2013, Taf. 11); 6 – Smolenice, hillfort (Dušek – Dušek 1995, Taf. 130); 7 – Csákberény, isolated find (Patek 1968, Taf. LXVIII); 8 – Sághegy, hilltop settlement (Patek 1968, Taf. XXVIII); 9 – Tarquinia, warrior grave (Babbi – Peltz 2013, Tav. 49); 10 – Modřice-Sádky, grave K818 (Kos 2004, fig. 5); 11 – Salzburg-Maxglan, grave (Hell 1933, Abb. 2–3); 12 – Kisravazd, hoard (Fekete 1973, Abb. 3); 13 – Hallstatt, grave 253 (Prüssing 1991, Taf. 28); 14–16 – Beratzhausen, grave 3 (Pare 1992, fig. 74); 17 – Moritzbrunn, grave (Pare 1992, fig. 74).

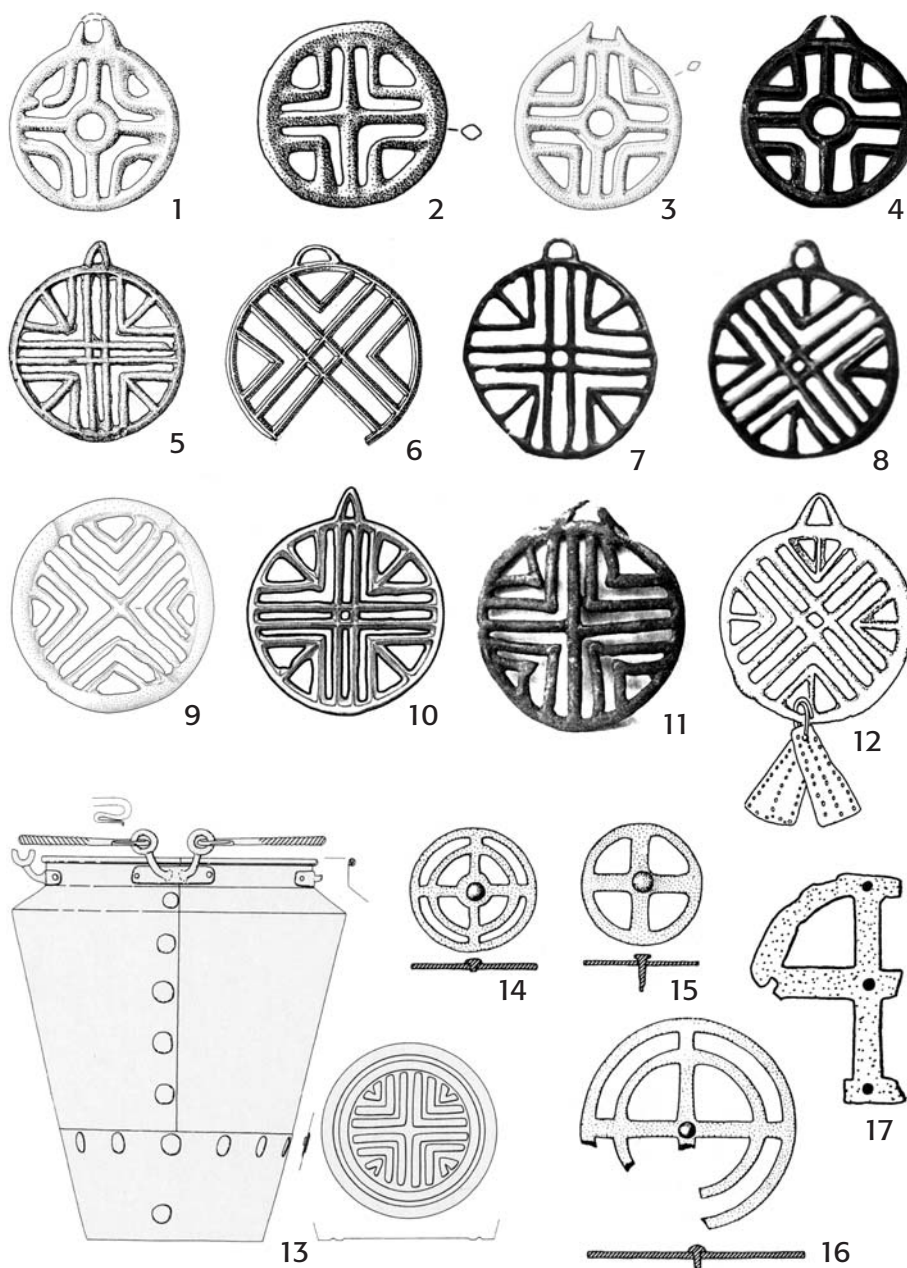

Abb. 2–3) nebo z depotů Ha C/HaD1 (obr. 53: 12) a Ha D v Maďarsku (Kisravazd: Fekete 1973, 355–356, Abb. 3, 8; Magyarkeresztes: Mozsolics 1942, 155, Taf. 26). Z Csákberény severně od Balatonu je doložen ojedinělý nález dalšího kruhového závěsku s motivem dvojitého kříže a čtyřmi vloženými dělenými trojúhelníky (Patek 1968, 123, Taf. LXVIII: 3). V severní Transdanubii zcela shodný bronzový kruhový závěsek pochází z výšinného sídliště v Sághegy (obr. 53: 8), osídleném v době popelnicových polí a v době halštatské (Patek 1968, 36, Taf. XXVIII: 33). Na zmíněné lokalitě se našel také kadlub k odlévání těchto závěsků (Fekete 1973, 350). Rovněž v opevněném knížecím sídle Ha C – D1 Molpír u Smolenic (obr. 53: 6) na západním Slovensku se podařilo objevit kruhový závěsek s dvojitým centrálním křížem a vloženými trojúhelníky, přičemž autoři výzkumu jej kladli do doby popelnicových polí (Dušek – Dušek 1995, 70–71; Taf. 130: 10; Lochner 1998–1999, 184, Abb. 3:

1). Vzhledem k přesným paralelám z doby halštatské na území Moravy, Maďarska a Rakouska je však pravděpodobnější jeho datování do období stupňů Ha C – Ha D1. Totéž staré symbolické schéma kruhu s vloženým centrálním křížem a trojúhelníky se také objevuje na prolamovaném bronzovém kotouči odkrytém v hrobu válečníka z Tarquinie (obr. 53: 9), který je řazen do pozdního 8. stol. př. Kr. (Babbi – Peltz 2013, 321, Tav. 49: 3). Shodný rytý motiv zdobí i terčíkovité hlavice keramických špulek z hrobů villanovské kultury v Bologni (Müller-Karpe 1959, 255, Taf. 69: J2). Velmi podobný vytepávaný motiv vidíme rovněž na spodní straně dna sítuly z hrobu 253 v Hallstattu (obr. 53: 13) z období stupně Ha C (Prüssing 1991, 58, 69, Taf. C: 141; 28: 141). V prostředí horákovské kultury zdobí též černě malovaný motiv dno keramického kolínkovitého picího rohu, který patřil k výbavě velmožského hrobu Ha C2 z Brna-Holásek (Mírová – Golec 2018, 79–80, Tab. 27).

V Horním Bavorsku a Horní Falci určitou variantu téhož motivu představují ve starší době železné prolamované bronzové kruhy s vloženým centrálním křížem (obr. 53: 14–17), které byly nýtem připevněny na dřevěné korbě čtyřkolových vozů stupně Ha C (např. Beratzhausen hrob 3; Moritzbrunn: *Pare* 1992, 96, 100, fig. 74: 16–20, 28). Starý solární znak kola byl evidentně i ve starší době železné pokládán za posvátný symbol poskytující sílu a život (*Tomedi* 2002, 271). Tato symbolika hrála zřejmě důležitou roli i ve výbavě primární pohřební komory Ha C v mohyle 1 z Rovné. Řada bronzových kotoučů se starým slunečním symbolem se leskla na bocích korby čtyřkolového vozu (obr. 46: 2), v němž spočíval mrtvý příslušník lokální elity z období počátků starší doby železné.

7.4.3. Výzdoba dvoukolového vozu a jeho interpretace

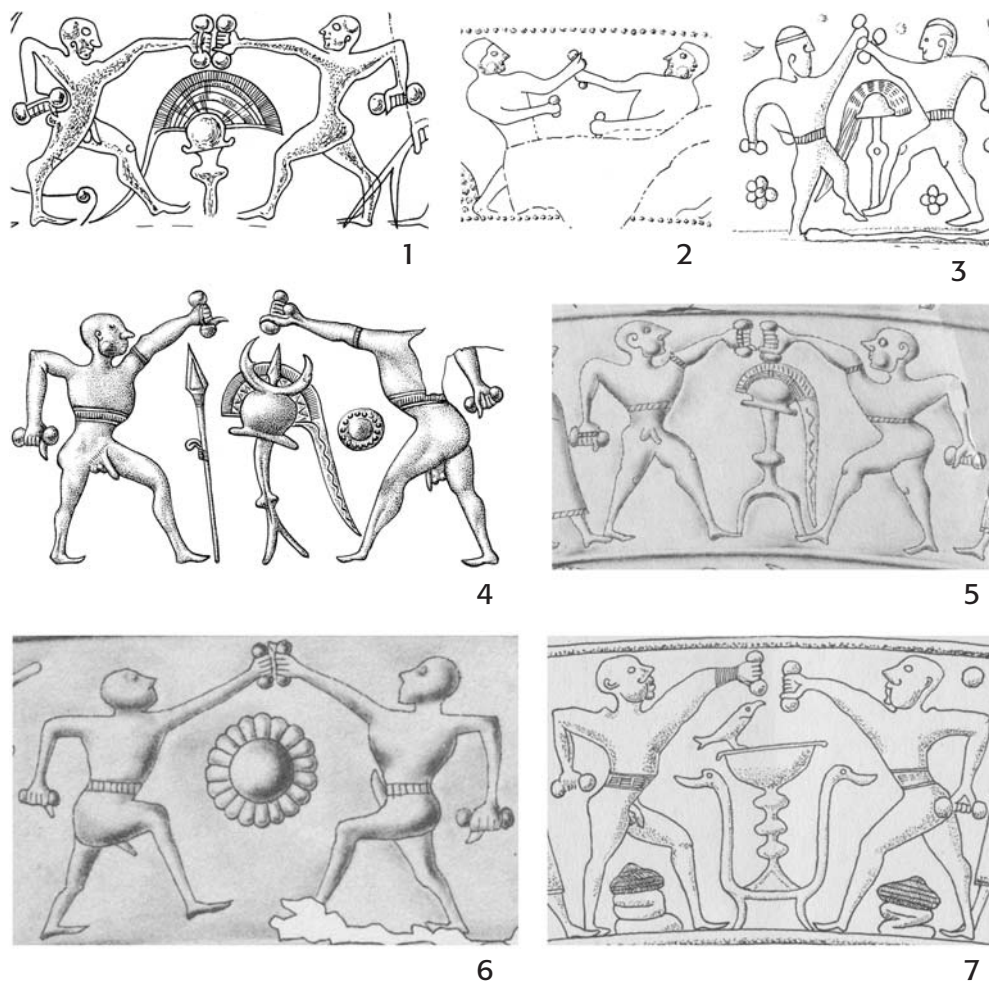
Dvoukolový vůz měl bronzové ozdobné prvky na paprscích kol (obr. 24, 45), ostatní výzdoba sestávala především z organického materiálu a soustřeďovala se na korbu vozu. Bočnice korby nesly dekor složený z velkého množství plochých obdélných destiček různé velikosti (obr. 25, 35–42) a byly vyrobeny z paroží jelena (kap. 6.7.4.). Paroží jelenů představovalo vhodnou surovinu pro jejich výrobu, ale je nutné zdůraznit i skutečnost, že jeleni hráli důležitou roli v náboženských představách společnosti doby železné. Svědčí o tom např. hojný výskyt vyobrazení jelenů ve východohalštatském okruhu, v umění kultury Este i v situlovém umění (*Egg – Kramer* 2013, 453, Abb. 198: 1; 199: 2; 2016, 233). Ve střední Evropě jsou některé uzdy s velmi krátkými jednodílnými železnými udidly (6–6,6 cm) a skvostně zdobenými bronzovými postranicemi prisuzovány právě jelenům (např. Sedlec-Hůrka, Donauwörth: *Franc* 1890, 208, Taf. XXXIX: 8–9; XLI: 8–9; *Pauli* 1983, 468–585, Abb. 1). Z časně laténského pohřebiště Villeneuve-Renneville v Champagni známe pohřeb jelena s udidlem a částmi koňského postroje (*Pauli* 1983, 468–471, Abb. 4).

V této souvislosti je pozoruhodná zvláště symbolika výzdobných motivů parohových destiček z Rovné. Počtem převažovaly hlavně menší plné obdélné artefakty zdobené pěticí malých rytých kroužků s centrálním bodem (obr. 25: 1–29, 36–39; 35a, b; 37a: 2–3, 8, 11–12, 14–15; 37b: 17, 19; 38a: 1–11; 39a: 2, 5–8; 40: 1–4; 41a: 1–8; 41b: 10–15, 17; 42: 7–8, 10, 15). Poměrně četně se vyskytovaly také čtvercové destičky s prolamovaným čtvercovým centrálním otvorem a čtveřicí shodných kroužků s bodem, kroužky zde byly vyryty v každém rohu předmětu (obr. 25: 30–35; 38b: 12–14, 16–19; 42: 6). Stejně kroužky s bodem měl také malý parohový roubík patřící ke koňskému postroji (obr. 21: 13). Kroužky se středovým bodem tvořící motiv malých soustředných kruhů představují sluneční symboliku, která se do podoby menších soustředných kroužků postupně transformovala ze starších solárních motivů doby bronzové již na začátku pozdní doby popelnicových polí v Ha B1 (*Smejtek – Švédová* 2016, 17, obr. 7). Na bronzových nádobách se střídají vytepávané pukličky obklopené soustřednými kružnicemi, zářící sluníčka, zdvojené kroužky – sluneční kola s motivy vodních ptáčků a není pochyb, že tato kombinace symbolizuje slunce

(*Siegfried-Weiss* 1991, 108, Taf. 14: 72; *Nekvasil – Podborský* 1991, 15, Taf 5–7; *Prüssing* 1991, 78, Taf. 37: 169A; 74: 275; 84–86; 92; 95; 101–102; 140; *Jereb* 2016, 57, Taf. 71: 119; 83–84; 109). K solární symbolice nacházíme jisté paralely i na bronzové opěrátku lehátka z Hochdorfu. Vyobrazení jsou zde páry tanečniců, které od sebe oddělují sluneční symboly a je pozoruhodné, že prohnuté linie zad sousedních tanečniců vždy přesně kopírují kruhovou šablonu sluneční puklice (*Eibner* 2012, 198, Abb. 2; *Biel* 1985, 94, Abb. 54). Souvislost se solární symbolikou může prozrazovat i stylizace hlav tanečniců, které dostaly podobu malých soustředných kroužků s jedním centrálním bodem. V pozdní době halštatské a časně době laténské se motiv čtveřice nebo pěticí soustředných kroužků se středovým bodem objevuje často na kultovních předmětech, čísla 4 a 5 měla nepochybně hlubší symbolický smysl (*Chytráček et al.* 2018). Výzdoba antropomorfní spony z Manětína-Hrádku pouhá pozornost čtveřicí větších kruhových prohlubní s vložkami jantaru uprostřed prsou figury. Jantar měl velký náboženský význam, spojován byl se solárním/apollonským kultem (*Bouzek* 2007a, 360; *Bammer – Muss* 2014, 23). Intarzie jantaru ve čtveřici důlků zdůrazňovala pravděpodobně význam čísla 4 (*Chytráček – Golec et al.* 2017, 174, obr. 18: 16a). Nápadné je také uskupení pěticí soustředných kroužků s centrálním bodem umístěné podobně i na hrudi bronzové sošky adoranta z Parzinalm bei Imst v severním Tyrolsku (*Chytráček* 2015, 285, Abb. 9: 5). Plastika datovaná do poloviny 5. stol. př. Kr. má představovat kněze modlíciho se snad k božstvu hor (*Höck* 1997, 21). Opakující se počet 4 a 5-ti soustředných kroužků s bodem na čtvercových a obdélných destičkách z Rovné skrývá velmi pravděpodobně významnou symboliku, jejíž hlubší smysl nám však zůstává zatím neobjasněn. Můžeme se tak jen pokusit opatrně naznačit určité indicie, které však nelze prokázat. Čtvercové a obdélné destičky představují dvě skupiny označené sudými a lichými čísly. Pythagorejci v 6. stol. př. Kr. uznávali, že svět je jakoby utkán z číselných vztahů, které samy jsou založeny protikladem sudého a lichého (*Bouzek – Kratochvíl* 1995, 157–158). Také učení o čtyřech „kořenech všech věcí“, tj. o prvcích země, vody, vzduchu a ohně vychází z velice staré tradice v dějinách antického myšlení (*Asmus* 1986, 65). Čtyři prvky byly známy už nejstarším kosmologům a toto učení znali např. již v 6. stol. př. Kr. orfíkové, jejichž přívrženci se šířili v řeckých městech jižní Itálie.

Velké obdélné destičky ukazovaly většinou prolamované geometrické, vzácněji i figurální motivy. Poměrně dobře jsou dochované tři větší obdélné prolamované artefakty znázorňující lidské postavy (obr. 39b: 12; 40: 8; 42: 11; 43: 1, 3–4), kde v obdélném rámu destičky je umístěna vždy jen jedna lidská figura. Artefaktů znázorňujících antropomorfní motivy zde bylo původně asi více, jak o tom svědčí další nalezené fragmenty (kap. 7.3.). Lidské postavy na parohových destičkách z Rovné svým držením těla připomínají pěstní zápasníky (obr. 54) vyobrazené na situlovém umění (*Lucke – Frey* 1962, 9, Taf. 7, 13, 42, 49, 57–58, 63, 65, 69, 73, 75). Chybí zde také doklady jakéhokoli oblečení, což by bylo ve shodě se zmíněnými nahými figurami boxerů (obr. 40: 8; 43:

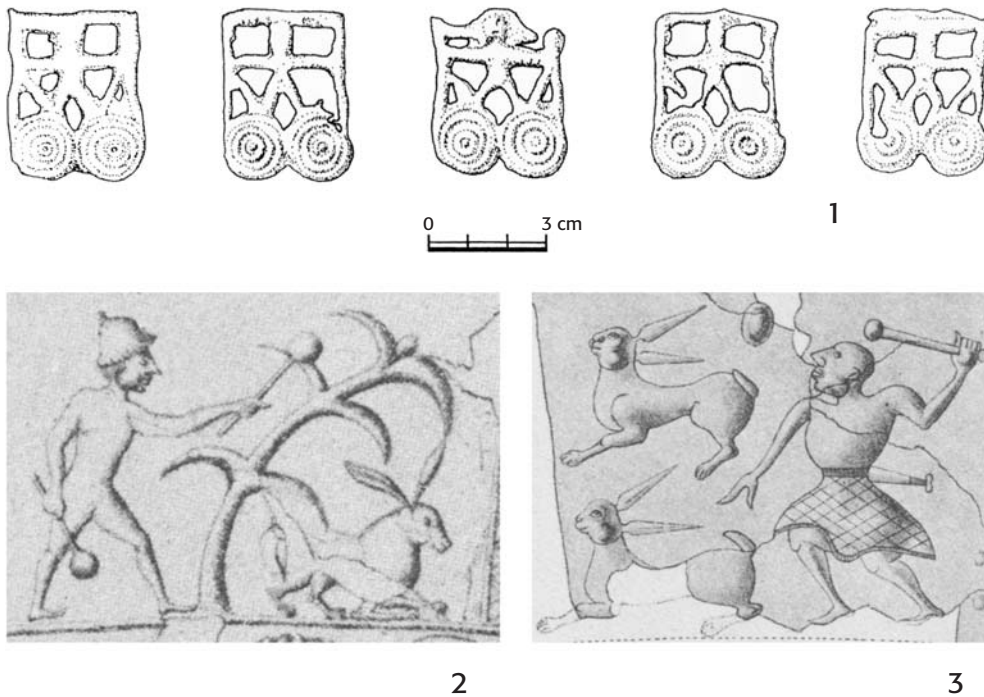
Obr. 54. Vyobrazení pěstních zápasníků v situlovém umění: **1** – situla z Kuffarn (Lucke – Frey 1962, Taf. 75); **2** – situla Benvenuti, Este (Lucke – Frey 1962, Taf. 65); **3** – situla Arnoaldi, Bologna (Lucke – Frey 1962, Taf. 63); **4** – fragment bronzové nádoby z Matrei (Egg 1980); **5** – situla z Vače (Lucke – Frey 1962, Taf. 73); **6** – situla z Magdalenenberg (Lucke – Frey 1962, Taf. 69); **7** – situla v Providence (Lucke – Frey 1962, Beil. 1). — **Fig. 54.** Depiction of hand-to-hand fighters on situla art: **1** – situla from Kuffarn (Lucke – Frey 1962, Taf. 75); **2** – Benvenuti situla, Este (Lucke – Frey 1962, Taf. 65); **3** – Arnoaldi situla, Bologna (Lucke – Frey 1962, Taf. 63); **4** – fragment of bronze vessel from Matrei (Egg 1980); **5** – situla from Vače (Lucke – Frey 1962, Taf. 73); **6** – situla from Magdalenenberg (Lucke – Frey 1962, Taf. 69); **7** – situla from Providence (Lucke – Frey 1962, Beil. 1).

3; 54).³ Páry pěstních zápasníků bývají na situlách zobrazovány i s cenou pro vítěze – zpravidla přílbou, motiv pěstního souboje je pak dáván do souvislosti s iniciačním ritem, spojován je např. s rituálem přijetí do privilegiované vrstvy válečníků (Eibner 2008, 183, Taf. 4–6). Pěstní zápas hrál zřejmě určitou roli i v sakrální sféře, čemuž nasvědčuje opakovaně zdůrazňovaná heroická/kultovní nahota zápasníků objevujících se na výjevech situlového umění. Vrcholky hlav lidských postav z Rovné jsou formovány do špičky (obr. 39b: 12; 40: 8; 43: 3–4) a to může naznačovat kuželovitou pokrývku hlavy, což ovšem s postavami boxerů již mnoho neladí. Podobné kuželovité přílby nebo čapky nosili válečníci a lovci, kteří jsou rovněž vyobrazeni na stěnách situl (Eibner 2001, 232, Abb. 1: 1a–b, 2b; 3: 7; 2003, 279, Abb. 6; Lucke – Frey 1962, Taf. 5, 76; Beil. 1). Lovce zajíců zachycený na situle z Certosy (Bologna) je také nahý a drží v každé ruce kyj zakončený koulí (obr. 55: 2).

³ Podobnost je zjevná především u nejlépe zachované figury (obr. 40: 8; 43: 3). Vidíme obdobnou modelaci těla, rozkročení nohou i pozici zalomených paží s pozdvíženými lokty. Boxeři na situlovém umění zápasí s činkami a jejich zvláštní postoj (obr. 54) má realisticky zachycovat specifický způsob zápasu vedený podle pevných pravidel (Zimmermann 2003, 238, Abb. 1–9): zápasník měl při maximálním využití rotace horní části těla vést úder proti ruce s činkou protivníka a odzbrojit jej. Lidská postava z Rovné však nadržuje činku, ale jiný předmět.

Výbava hrobu datuje situlu do desetiletí krátce před rok 500 př. Kr. (Lucke – Frey 1962, 45, Taf. 16, 20, 64). Téměř úplně zachovaná figurka z Rovné má také kyj zakončený koulí (obr. 40: 8; 43: 3). Původně byl zřejmě znázorněn v každé ruce jeden. Lov zajíců se prováděl za pomoci sítě a jako zbraň byl používán právě kyj (obr. 55: 2–3). Vyobrazení lovu zajíců z konce 6. stol., případně z doby okolo roku 500 př. Kr., nacházíme opět na situlách (situla z Certosy, situla z Welzelach: Lucke – Frey 1962, 45–46, Taf. 64, 76). Lovecké scény situlového umění měly zřejmě vyjadřovat určité stvrzení panské svrchovanosti. Lov byl také úzce svázaný s rituálním chováním a náboženstvím (Eibner 2001, 246, Abb. 4; Green 1992, 60–65). Na pohřebišti Frög v Korutanech se v mohyle 168 z 6. stol. př. Kr. našlo 16 obdélných prolamovaných destiček zhotovených z olova (Tomeš 2002, 263, Abb. 257: 18; Taf. 81: 21), které ukazovaly podobný antropomorfní motiv (obr. 55: 1) jako artefakty z Rovné (kap. 4.6.). V obdélném rámu zde stojí lidská figura, která se – podobně jako na prolamovaných destičkách z Rovné – dotýká hlavou horního okraje rámu a vzpírá se v něm i svými končetinami. Z rukou postavy vychází dvě tyčinky, které skoro uhlopříčně protínají obě spodní čtvrtiny prolamovaného rámu a pravděpodobně znázorňují také kyje jako na výjevu z Rovné. Vyobrazení s antropomorfními motivy zachycené na artefaktech z Rovné a Frög zobrazují nejspíše podobný, snad dokonce jeden a týž „zašifrovaný“ obraz nezná-

Obr. 55. Vyobrazení lidských postav vyzbrojených kyjem z 6. – 5. stol. př. Kr.: **1** – Frög, mohyla 168, olovené destičky (Tomedi 2002, Taf. 81); **2** – Situla Certosa; **3** – fragment situly z Welzelach (Lucke – Frey 1962, Taf. 76). 1 olovo; 2–3 bronz. 2–3 bez měřítka. — **Fig. 55.** Depiction of human figures armed with clubs from the 6th–5th century BC: **1** – Frög, barrow 168, leaded plates (Tomedi 2002, Taf. 81); **2** – Certosa situla; **3** – fragment situla from Welzelach (Lucke – Frey 1962, Taf. 76). 1 lead; 2–3 bronze. 2–3 without scale.

mého mýtu o dávném héroovi (Chytráček et al. 2018). V této souvislosti lze i připomenout, že také samotný heros *Héraklés* měl později mezi jinými atributy rovněž i kyj (Kossack 1999, 76). Porovnáváme-li dále figurální antropomorfní výjevy z Rovné a Frög, tak na olovených prolamovaných destičkách stojí lidská postava na dvou kolech a figurální motiv z Frög snad měl znázorňovat postavu jedoucí na čtyřkolovém voze v bočním pohledu (Vosteen 1999, 266–267, Taf. CXXVIII; Tomedi 2002, 263, Abb. 257: 18).

Prohlížíme-li si znovu zkoumané, více či méně dobře dochované, figury z Rovné, tak vidíme určitý náznak pozdvížených paží (obr. 39b: 12; 42: 11; 43: 1, 4), což neodpovídá výjevům pěstních zápasů ani zobrazení lovu. Možná byl v tomto případě znázorněn bojový tanec, podobně jako je zachycen na bronzovém lehátku z Hochdorfu, kde jsou vyobrazeny tři páry tančících mužů vždy s pozdvíženým mečem v jedné a malým štítem v druhé ruce (Biel 1985, 96, Abb. 54; Taf. 26–28; Eibner 2012, 164, 176, Taf. 5: 17). Jedna téměř úplně dochovaná lidská postava z Rovné (obr. 40: 8; 43: 3) ukazuje snad také podobný tanec válečníka vyzbrojeného zde ovšem dvěma kyji. Na bronzové pokličce z Kleinklein spatřujeme pravděpodobně obdobný slavnostní nebo bojový tanec se zbraněmi (Egg 2013a, 461, Abb. 89, 92). Ve starší době železné byl tanec důležitou součástí slavností, což prozrazují četná vyobrazení tance na keramických nádobách a bronzových situlách (nádobka ze Soproně, situla z Magdalenske gory, situla Providence: Eibner 2015, 66, Taf. 5: f–g; 2012, 160). Také na skalních rytinách z Valcamonicy se vyskytují tanečníci se zbraněmi (Eibner 2012, 177, Taf. 6: 20–23).

Prolamované parohové destičky s antropomorfními vzory z Rovné jen potvrzují, že figurální motivy pozdní doby halštatské reprezentují ve středoevropském prostoru nové médium převzaté často z kulturního pro-

středí severního Středomoří. Sloužilo výhradně lokální společenské elitě a figurální symbolika se také objevuje především v jejich hrobech (Egg 2013a, 472; Chytráček et al. 2018).

Vyobrazení člověka v alpské oblasti vystupuje od 8. stol. př. Kr., plastická antropomorfní zobrazení představují inovaci doby železné a jsou všeobecně připisována elitě, objevují se většinou v sepulkrálním kontextu a souvisí zpravidla s náboženskými a mytickými zakotvenými tématy (Glunz-Hüsken 2017, 317, 250). Figurální umění znázorňovalo určité představy a mohlo zdůvodňovat, případně upevňovat, sociální a náboženské postavení zvláštní vyzdvížené skupiny společnosti (Bagley 2014, 31). Antropomorfní figurální motivy výzdoby korby dvoukolového vozu z Rovné nám tak zřejmě naznačují postavení pohřbeného jedince, snad i jeho úlohu v diferencované společenské struktuře. Způsob znázornění lidských postav z Rovné dokládá spojení s širší alpskou oblastí a se severní Itálií, kde se od konce 7. stol. až do počátku 4. stol. př. Kr. rozvíjelo situlové umění. Jedno z jeho center leželo v severoitalské oblasti Venetů, rozprostíralo se až k etruské Felsině a zasahovalo do Tyrol i na území dnešního Slovinska. Figurálně zdobené bronzové výrobky se dostaly také daleko na sever od Alp (Guggisberg 2000, 140, 142, Abb. 164), jak dokazují nálezy z Dolního Rakouska (situla z Kuffarn: obr. 56: 16) a dokonce i z jižního Durynska (fragment figurálně zdobené situly z Borsch: obr. 56: 31). Široký akční rádius situlového umění se v 6. a 5. století př. Kr. projevoval severně od Alp též ovlivňováním uměleckého projevu místních elit, které lze sledovat např. na území Čech, Bavorska, Slovenska i Hessenska (Chytráček – Golec et al. 2019).

Zvláštním způsobem zdobený velmi malý dvoukolový vůz z Rovné vybízí k hlubšímu zamyšlení nad funkcí tohoto pohřebního milodarů. Nalezli jsme části z nábojů,

obručí i ozdoby paprsků z obou kol (obr. 24, 34a, b) a také další důležité konstrukční prvky. Není pochyb, že se jedná o artefakt opatřený dvěma koly připomínající dvoukolový vůz. Železné obruče kol jsou velmi slabé a úzké (obr. 34a: 1–11), mají také malé hřeby ve srovnání s ostatními cestovními a válečnými dvoukolovými vozy. Vzhledem k malé velikosti a neobvyklé výzdobě vozu tak předpokládáme, že se nejednalo o povoz určený k dopravě, ale spíše o skvostný kus luxusního nábytku – mobilní stůl na dvou kolech „*Tischwagen*“ (obr. 44–45; 46: 1). Přibližně uprostřed korby vozu i mimo ní, v blízkosti jejího západního i severního okraje, se našly zvířecí kosti, žebra z ovce/kozy (obr. 24: 993, 1050, 1148, 1154) prozrazující masitý milodar. V této souvislosti můžeme připomenout tzv. deskové vozy z bronzu (type *Veio-Caere, porta vivande: Vrenčur* 2013, 86–87, Fig. 2), které měly kultovní/sakrální význam a používány byly v etruské střední Itálii během 2. pol. 8. stol. a v 1. pol. 7. stol. př. Kr. (Egg 1995, 195, 201, Abb. 6, 9–10). Tyto rituální nástroje využívali nejvyšší členové etruské společnosti při obětování nápojů a jídla bohům (Vrenčur 2013, 88). Rozličné druhy zmíněných rituálních vozíků měly pravouhle formovanou korbu upevněnou na čtyřech pevných nebo pohyblivých kolech, chyběla jim však oj (Woytowitsch 1978, 54–66, Taf. 21–30). Nejedná se nepochybně o přímou paralelu k pozdně halštatskému nálezu z Rovné, kultovní využití malého a skvostně zdobeného dvoukolového vozíku by však mohlo být podobné. Můžeme také předpokládat, že dvoukolový vozík – stůl na dvou kolech – mohl mít v Rovné i nějakou sounáležitost se soupravou bronzových nádob (obr. 13–14; 17; 28), která byla umístěna přímo v protilehlém rohu hrobové komory (obr. 46: 1). Souvislost s bronzovými nádobami je zřejmá již u bronzových kotlíků na čtyřech kolech známých v době popelnicových polí a také v hrobech starší doby železné v oblasti jižních Alp a Itálie existuje nápadná spojitost mezi soupravami bronzových nádob a kotlíky na kolech (Egg 1995, 201, Abb. 3–9). Mobilní stůl – „*Tischwagen*“ z Rovné se zřejmě využíval při sakrálních úkonech v rámci různých obětních slavností, které v jižních Čechách pozdní doby halštatské pořádala tehdejší aristokracie. Tato válečnická elita tak byla vybavena ne jen politickou, vojenskou a hospodářskou mocí, ale především významnou sakrální silou, která této vyčleněné vrstvě poskytovala oprávnění zaujímat vedoucí postavení ve společnosti (srov. Egg 1995, 201; Huth 2012, 71; Chytráček 2015, 294).

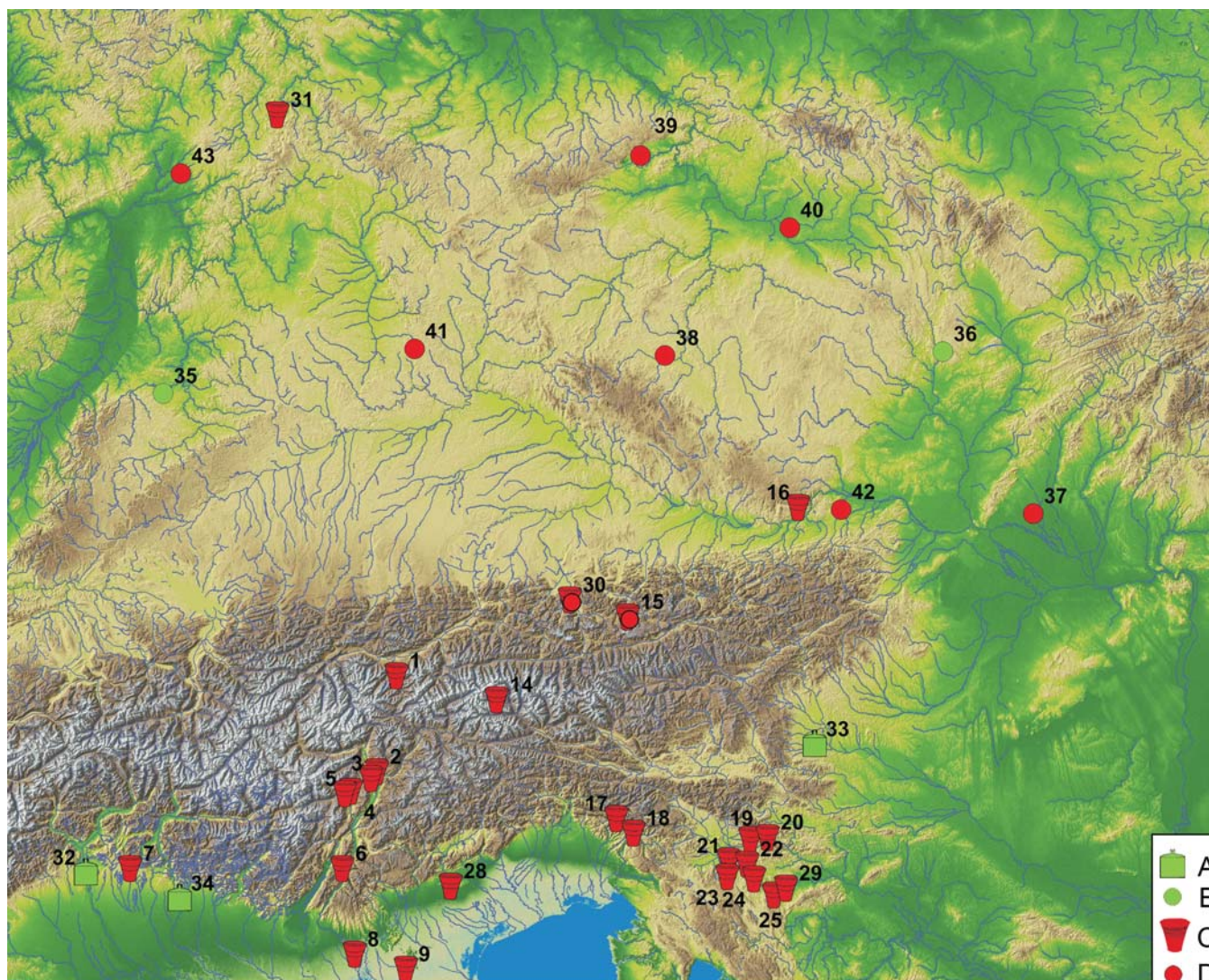
7.4.4. Pozdně halštatský hrob v Rovné, situlové umění a zrod časně laténského stylu, proměny horní společenské vrstvy v 6. – 5. stol. př. Kr.

Lidské postavy v dekoru korby dvoukolového vozu z Rovné ukazují silný vliv situlového umění na střevoevropskou umělecko-řemeslnou výrobní sféru pracující pro příslušníky lokální společenské elity. Řada obdobných artefaktů prozrazuje, že tento vliv působil po celá dvě století. Některé figurální motivy v 5. stol. př. Kr. přejímá a dále transformuje nový umělecký styl časně doby laténské (Guggisberg 2000, 258). Přechod od pozdní doby halštatské k časně době laténské probíhal již

kolem roku 500 př. Kr. a v této době byl také uložen knížecí pohřeb v Rovné, v jeho výbavě ovšem náznak nastupujícího časného stylu doložit nemůžeme. Změny ve střevoevropském prostoru však již nastaly. Nástupu nového uměleckého stylu i adaptací prvků ikonografie situlového umění je v této souvislosti nutné věnovat patřičnou pozornost, protože vypovídá o jistých proměnách vedoucí vrstvy společnosti.

V 6. a 5. stol. př. Kr. lze v prostoru na sever od Alp sledovat doklady ovlivnění přicházející z prostředí dvou odlišných forem figurálního umění (obr. 56: A, C). Tato skutečnost nebývá často zřetelně rozlišena (Stegmann-Rajtár 2017, 64). Centrální postavení zaujímají především severoitalské toreutické výrobky z okruhu kultury Este s figurálními plošně vytepanými motivy (obr. 56: C), které se poprvé objevují již v pozdním 7. stol. př. Kr. Bezprostřední podněty ke vzniku časných figurálních obrazů v Este jsou hledány v Etrurii, řecké oblasti i na Předním východě, projevy nového uměleckého výrazu venetské atestinské oblasti ovlivňují záhy i sousední regiony (Parzinger 1991, 17). Na periferii prostoru rozšíření časně toreutiky kultury Este, v severozápadní horní Itálii a ve Štýrsku, se rovněž v pozdním 7. století formuje vlastní figurální umění (obr. 56: A) provedené ovšem starobylou technikou vybíjených hrbolků, běžnou zvláště v době popelnicových polí (Egg 2013a, 447; 2016, 229, 231). Doklady tohoto alpského stylu využívaného vybíjenou technikou malých hrbolků nacházíme ve starší době železné i v prostoru severně od Alp. Zmínit lze např. fragment bronzové nádoby z Habrůvky – Býčí skály (obr. 56: 36) se scénickým vyobrazením čtyřnohého zvířete a s pochodujícím hráčem na aulos (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 122, Taf. 41: 350). Stejným způsobem znázorněné píštěce na aulos vidíme též na cistě XIII (obr. 56: 33) z Kleinklein (Kröllkogel: Egg 2013a, 463, Abb. 204: 1). Figurální výzdoba bronzového lehátka z Hochdorfu (obr. 56: 35) byla rovněž provedena technikou vybíjení z vnitřní strany bronzového plechu. Po obou stranách scénického výjevu je vyobrazen čtyřkolový vůz tažený dvěma hřebci. Způsob i technika znázornění koní na opěradle lehátka se tak ve všech detailech shoduje s vybíjenými figurkami jelenů a psů na bronzové situle z Trezzo d'Adda (obr. 56: 34) v horní Itálii, jako by snad byly provedeny jedním a týmž kovotepcem (Biel 1985, 100, Abb. 5, 60). Lehátko z Hochdorfu (obr. 56: 35) nebylo zřejmě vyrobeno v západohalštatském okruhu, spíše v oblasti kultury Golasecca nebo v širším prostoru horní Itálie (De Marinis 2000, 385–386; Trachsel 2004, 132, Abb. 70).

S ohledem k podobě lidských figur na prolamovaných destičkách z Rovné – jejichž držení těla napodobuje postoj boxerů vytepaných na stěnách situl – sledujme dále vliv figurálního umění kultury Este v prostoru severně od Alp. Ve starší fázi se projevuje spíše ve východní části střední Evropy: do 1. pol. 6. stol. př. Kr. patří pozoruhodná votivní kostěná destička s poloreliéfním zobrazením lani vyzdvížená z obětní jámy Ha D1 v Pustých Úlanech (obr. 56: 37) na jihozápadním Slovensku. Figurální motiv odpovídá uměleckému stylu venetské atestinské oblasti (König 2003, 113, obr. 11; 2005, 91, obr. 4: 1) a objevuje se na výrobcích starší fáze situlového umění (Stegmann-Rajtár 2017, 72, Abb. 3). Do přelomu 6. a 5. stol. př. Kr. spadají lidské postavy z Rovné (obr. 56: 38)

Obr. 56. Rozšíření situlového umění (konec 7. – pozdní 5. stol. a začátek 4. stol. př. Kr.), jeho importů a imitací, případně reflexe severně od Alp v 6.–5. stol. př. Kr.: **A** – alpský styl vybitých bodů v severozápadní části horní Itálie a ve Štýrsku; **B** – alpský styl vybitých bodů v oblasti severně od Alp; **C** – rozšíření figurálního uměleckého projevu kultury Este; **D** – napodobování, případně reflexe figurálního uměleckého projevu kultury Este v 6.–5. stol. př. Kr. **1** – Matrei; **2** – Moritzing; **3** – Eppan; **4** – Sanzeno; **5** – Val di Non (Mechel); **6** – Rovereto; **7** – Grandate; **8** – Oppeano; **9** – Este; **10** – Castelvetro di Modena; **11** – Bologna; **12** – Spina (Comacchio); **13** – Forlì (Carpena); **14** – Welzelach; **15** – Hallstatt; **16** – Kuffarn; **17** – Kobarid; **18** – Most na Soči; **19** – Vače; **20** – Zagorje ob Savi; **21** – Magdalenska gora; **22** – Stična; **23** – Brezje; **24** – Valična vas; **25** – Dolenjske Toplice; **26** – Nesactium; **27** – Ancona; **28** – Montebeluna; **29** – Novo mesto; **30** – Dürrenberg; **31** – Borsch; **32** – Sesto Calende; **33** – Kleinklein; **34** – Trezzo sull'Adda; **35** – Hochdorf; **36** – Habrůvka (Býčí skála); **37** – Pusté Úľany; **38** – Rovná; **39** – Libkovice; **40** – Kanín; **41** – Matzhausen; **42** – Herzogenburg-Ossarn; **43** – Glauberg (Guggisberg 2000, doplněno). Lokality č. 10–13, 26–27 leží více na jih mimo území mapy (mapa T. Dřinovský, podklady M. Chytráček). — **Fig. 56.** Expansion of situla art (end of 7th – late 5th century and beginning of 4th century BC), imports, imitations and possible responses from north of the Alps in the 6th–5th century BC: **A** – Alpine style of hammered points in the northwest part of upper Italy and Styria; **B** – Alpine style of hammered points in the area north of the Alps; **C** – expansion of the Este culture artistic figural expression; **D** – imitation or reflection of Este culture artistic figural expression in the 6th–5th century BC. **1** – Matrei; **2** – Moritzing; **3** – Eppan; **4** – Sanzeno; **5** – Val di Non (Mechel); **6** – Rovereto; **7** – Grandate; **8** – Oppeano; **9** – Este; **10** – Castelvetro di Modena; **11** – Bologna; **12** – Spina (Comacchio); **13** – Forlì (Carpena); **14** – Welzelach; **15** – Hallstatt; **16** – Kuffarn; **17** – Kobarid; **18** – Most na Soči; **19** – Vače; **20** – Zagorje ob Savi; **21** – Magdalenska gora; **22** – Stična; **23** – Brezje; **24** – Valična vas; **25** – Dolenjske Toplice; **26** – Nesactium; **27** – Ancona; **28** – Montebeluna; **29** – Novo mesto; **30** – Dürrenberg; **31** – Borsch; **32** – Sesto Calende; **33** – Kleinklein; **34** – Trezzo sull'Adda; **35** – Hochdorf; **36** – Habrůvka (Býčí skála-cave); **37** – Pusté Úľany; **38** – Rovná; **39** – Libkovice; **40** – Kanín; **41** – Matzhausen; **42** – Herzogenburg-Ossarn; **43** – Glauberg (Guggisberg 2000, supplemented). Sites 10–13 and 26–27 are located to the south of the map territory (map by T. Dřinovský, materials from M. Chytráček).

provedené v atestinském figurálním stylu. Impulzy z okruhu kultury Este absorbují nyní oblasti ležící více na západ, což souvisí s tehdejšími posuny ve společensko-ekonomické a mocensko-politické sféře regionu střední Evropy (Chytráček – Golec et al. 2017). Vlivy situlového umění kultury Este pronikají do středoevropského prostoru dále v průběhu 5. stol. př. Kr. a působí na formování nového časné laténského stylu, jak např.

prozrazují některé vzácnější zoomorfí motivy na časné laténských keramických nádobách i prestižních kovových předmětech (Guggisberg 2000, 140). Upozornit lze na fragment kolkované braubašské mísy s kolkou zajíců nalezený v Libkovicích (obr. 56: 39) v severozápadních Čechách. Keramická mísa není importem a pochází zřejmě z lokální dílny, pro kolkovaný vlys zajíců však musíme hledat předlohy v prostředí kultury Este

(Schwappach 1974, 123–127, Abb. 13; Taf. 16: 1). Výrobce kolku musel být dobře obeznámen se zoomorfními vzory vyobrazenými zde na kovových artefaktech (Chytráček 2012a, 202, Abb. 12; Golářová 2012, 240, Abb. 2: 1) a dobrou znalost ikonografie situlového umění musel mít i řezbář parohových destiček z Rovné. Ukazuje se nejnoveji, že v prostoru na sever od Alp byla inspirace figurálními motivy situlového umění rozšířena více, než se předpokládalo (obr. 56). Vlys zvířat na časně latéské čočkovité lahvi z Mathausenu (obr. 56: 41) v Horní Falci (Bagley 2014, 136, Abb. 80; Taf. 77: 2; Megaw – Megaw 2010, 317, fig. 2) má své vzory opět ve venetské oblasti (Frey 2002, 195, Abb. 172). Nejen kolky zajíců z Mathausenu a Libkovic, ale také kolek psa či vlka vyražený na čočkovité lahvi z Kanína (obr. 56: 40) ve středních Čechách ukazuje na vazby s okruhem kultury Este (Bagley 2014, 137, Taf. 77: 1; Megaw – Megaw 2010, 317, fig. 1–2; Venclová 2018, 103, fig. 3: 1–2). Časně latéskou bronzovou záponu z Herzogenburg-Ossarn (obr. 56: 42) v Dolním Rakousku zdobí ve středním poli dva kozlové, kteří jsou k nerozeznání od stejných zvířat vyobrazených na dílech Venetů (Frey 2002, 195, Abb. 173). Na zadní straně pochvy meče z hrobu 1 v Glaubergu (obr. 56: 43) jsou v rychlém běhu zobrazena dvě zvířata s nazpět otočenou hlavou a držení jejich těla se zcela shoduje s vyobrazenými zvířaty na kovových výrobcích z Este (Frey 2002, 196, Abb. 176). Zvláště výrazně je přítomen import i vliv situlového umění na uměleckých dílech z Dürrenbergu (obr. 56: 30), který získává klíčové postavení v kulturní výměně mezi regiony severních a jižních Alp. Importované artefakty zastupuje fragment stěny bronzového vědra se dvěma figurálními vlysy nalezený v hrobě 346B nekropole Kranzbichl a také bronzová číše s loveckým výjevem provedeným ve stylu situlového umění odkrytá v hrobě 112 (Eibner 2003, 279, Abb. 6; Guggisberg 2000, 141, Abb. 193). Vliv umění situl lze dobře rozpoznat na latéské bronzové zobákovité konvici z hrobu 112. Při okraji ústí nádoby sedí bájná zvířata a zobrazení šelem i zvířat požírajících rostliny je nepochybně inspirováno situlovým uměním (Frey 2002, 196, Abb. 174). Nejspíše z horní Itálie importované bronzové poklice s vytepávanými vlysy zvířat známe z hrobů Ha C – D1 v Hallstattu (hroby 696, 697: Kromer 1959, Taf. 126: 1; 128: 1; Stöcklner 2002, 144), u některých dalších kovových milodarů z této nekropole (obr. 56: 15) můžeme zase rozpoznat přejímání figurálních motivů z venetské atestinské oblasti. Upozornit lze např. na jemně rytý figurální vlys zobrazující zvířata a lidské postavy na vnitřní straně bronzové mísy nalezené v hrobě 682 z 6. stol. př. Kr. (Kromer 1959, Taf. 129; 1969, 106, tab. 46). Výjevy pochvy meče z časně latéského hrobu 994 v Hallstattu také prozrazují zřejmě propojení s uměním kultury Este (Egg – Hauschild – Schönfelder 2006, 190, Abb. 12; Guggisberg 2000, 144).

Rychlý rozvoj řemesel na panských nebo knížecích sídlech předpokládá zapojení cizích specialistů i místních řemeslníků, v jejichž dílnách postupně vzniká nový časně latéský styl vyjadřující jiný filozofický výklad světa nastupující elity 5. stol. př. Kr. Experimentování řemeslníků s motivy jižního původu a osvojení nových technologií je patrné především na kovových špercích, toreutických výrobcích a luxusních picích

soupravách z keramiky (Chytráček 2008, 60, Abb. 4; 2012a, 202, Abb. 12). K uměleckému zpracování se samozřejmě využívaly ve velké míře také organické materiály, které se nám ovšem dochovaly jen velmi vzácně. Nálezy z Rovné jsou zcela unikátní (obr. 24–26, 32–33, 35–43), nápadné je poměrně realistické pojetí lidských postav vycházející z prostředí kultury Este. Pozdější postupné přeměnění realistických znázornění do abstraktních znaků časně latéského stylu souviselo s jiným světovým názorem a náboženskými nařízeními nově se etabloující jiné společenské elity v 5. stol. př. Kr. (Bouzek 2017, 144; Echt 1999, 292; Bagley 2014, 271). V dějinách umění středověku se vznik nových uměleckých stylů chápe a objasňuje jako projev nástupu odlišných duchovních hnutí, zřetelné je to např. v muslimské adaptaci byzantských vzorů a obdobné příklady lze nalézt i ve starověku (Bouzek et al. 2017, 45).

Při studiu geneze časně latéského stylu se ukazuje, že jeho základy už byly položeny začátkem pozdní doby halštatské, kdy středomořský svět posunul své hranice blíže k barbarské střední Evropě (Kimmig 1988, 277–281, 285–287). Následkem toho se v prostoru severně od Alp objevuje mnoho nového, od středu 6. stol. př. Kr. se začíná experimentovat např. s cizími tvary nádob a ozdobnými motivy, abstraktní geometrické halštatské vzory jsou více a více zjemňovány, v dekoru nastupují obloukové lineární a přírodní prvky. V průběhu této experimentální fáze 2. poloviny 6. stol. a začínajícího 5. stol. př. Kr., kam spadá i pozdně halštatský knížecí hrob z Rovné, byla přísně geometrická halštatská symbolika měněna přijímáním nových jižních i východních motivů. Orientalizující, etruské, řecké i thrácko-skytské umění přitom sehrálo důležitou roli (Bouzek 2002a, 102; Pare 2012, 170, fig. 7–11). V kulturním prostředí severně od Alp prošly figurální i rostlinné motivy převzaté ze středomořského a předoasijsko-skytského prostoru pozoruhodnou transformací (Guggisberg 2000, 258) a byly přetaveny do sofistikovaného časně latéského stylu. Přebíraly se především magicky působící symboly s kořeny v Orientu (Jacobsthal 1944, 156, 162; Bouzek et al. 2017, 46; Bagley 2014, 37; Echt 1999, 44) a symbolika doby halštatské byla během jedné generace nahrazena novým uměleckým projevem, který realistická zobrazení ukazoval pouze v zašifrovaných náznacích. Lidská či zvířecí figura se v časně latéském umění neztrácí, je ale stylizována do ornamentálních útvarů stojících na půl cesty mezi realistickým zobrazením a symbolickým dekorem. Zobrazovány jsou často bájné „smíšené bytosti“ složené z lidských, zvířecích i rostlinných prvků (Bouzek 2009, 30, 36; Echt 1999, 44; Huth 2012, 71). Časně latéské umění již odráželo jiné vnímání světa, jehož obraz je nestálý, živoucí a v mnohém nám připadá dnes až iracionální. Nový umělecký styl měl utvrzovat harmonický vztah mezi člověkem a božským světem přírodních sil. Časně latéský umělecký projev nám tak prozrazuje nové náboženství, snad odlišné bohy i jiný kult. Změnily se pravděpodobně také představy o záhrobním světě mrtvých (Pauli 1980, 30; Echt 1999, 292; Bagley 2014, 271). Význačný jedinec pohřbený v knížecím hrobě z Rovné ovšem k této nové elitě ještě nepatřil a reprezentoval předchozí nazírání světa doby halštatské. V prostředí horní společenské vrstvy došlo na přelomu 6. a 5. stol. př. Kr. zřejmě k výraznějším změnám, než se dříve

soudilo. Někde mohly asi probíhat i poměrně plynule (viz tzv. „smíšené hroby“ v severním Württembersku, Salcbursku nebo hroby s koňskými postroji HaD3/LTA v jihozápadních Čechách: *Kimmig 1988*, 279; *Pauli 1978*, 422; *Chytráček 1990*, 114; 2012, 195–197), naopak v jiných centrech byl pozdně halštatský vývoj spíše náhle ukončen. V určitých regionech střední a západní Evropy se koncem 6. a počátkem 5. stol. př. Kr. rozpadají staré nábožensko-mocenské pozice pozdně halštatské elity a některá mocenská centra pozdní doby halštatské v jihozápadním Německu, na horním Rýnu a v Burgundsku zcela zanikají (např. Heuneburg, Britzgyberg, Mont Lassois: *Krausse 2008*, 437–444, Abb. 3–5; *Krausse – Ebinger-Rist 2018*, 136–142; *Adam 2010*, 367, Abb. 1; *Guggisberg 2000*, 260). V 5. stol. př. Kr. se těžiště vývoje přesouvá více k severu, především na území Champagne a středního Porýní, zčásti i Hessenska, severního Bavorska a Durynska. Ve východním prostoru střední Evropy zaujímá významné postavení nepochybně česká kotlina i region Salcburska (*Chytráček 2012a*, 202–215, Abb. 1; *Chytráček – Golec et al. 2017*, 188–197, obr. 16–17). V Čechách nálezy z opevněných výšinných center pozdně halštatské elity často prozrazují dlouhodobé osídlení, ovšem výsledky větších archeologických výzkumů zpravidla potvrzují existenci i několika zánikových horizontů svědčících o násilné destrukci sídel a následném obnovování (Závist, Vladař: *Motyková – Drda – Rybová 1984*, 382, 409–413, obr. 36; 37: 1–4; 46; *Drda – Rybová 2008*, 17, 60, obr. 10, 62; *Chytráček – Danielisová – Pokorný et al. 2012*, 278, obr. 3–4; *Chytráček – Pokorný et al. 2012*, 31–60, Abb. 2–18; *Chytráček – Danielisová et al. 2010*, 158–161).

8. Mohyla z Rovné a hroby společenské elity starší doby železné v Čechách

(M. Chytráček)

Nový objev pozůstatků dvou bohatých pohřbů v mohyle 1 z Rovné (obr. 47) vybízí ke srovnání s dosud známými podobnými nálezy v české kotlině. Starší pohřeb z Ha C1 byl vybaven čtyřkolovým vozem a koňským postrojem, k bohaté výbavě mladšího knížecího hrobu z Ha D3 patřil neobvykle velký soubor pěti bronzových nádob, dvoukolový vůz i šperky z bronzu a jantaru. Ve středoevropském prostoru podléhal v průběhu 8.–5. stol. př. Kr. nákladný pohřební ritus společenské elity starší doby železné jistým změnám. Deponování prestižních a drahocenných předmětů v hrobech, které představovaly symboly moci tehdejší vůdčí vrstvy společnosti, je charakteristickým jevem zvláště pro dlouhý časový úsek doby halštatské a časně laténské (*Metzner-Nebelsick 2009*, 21–22, Abb. 5; *Chytráček 1999*; 2000; 2012a). Pohřební výbava bohatých hrobů se měnila, mezi milodary mohly být i předměty dovezené ze vzdálených oblastí nebo artefakty z drahocenných materiálů. Zmíněná skupina nálezů pak vypovídá o nadregionálních dálkových kontaktech udržovaných lokální elitou. Sledováním např. výskytu importů, rozpoznáním proměn v distribuci cizokrajných materiálů či dovezených artefaktů v průběhu staletí, můžeme do jisté míry postihnout i vývoj v tehdejší společensko-ekonomické

a mocensko-politické sféře (*Chytráček – Golec et al. 2017*, 188–199, obr. 12, 16).

Začátkem doby železné od 8. stol. př. Kr. byli v jižní části střední Evropy pohřbíváni nákladným způsobem pod mohylou válečníci se zbraněmi, koňským postrojem a vozem. Bohatě milodary pro život na onom světě zrcadlily jejich sociální stav a hodnost. Na počátku doby halštatské v 8. stol. př. Kr. zde přebírají moc silné osobnosti bojovnické aristokracie a starší systém z mladší a pozdní doby bronzové založený na společenství vesnických komunit v čele s knězem-náčelníkem je nahrazen družinným nebo klientským vztahem mezi vůdčím bojovníkem a ostatními členy komunity. Společnost doby halštatské v čele s vojenskou knížecí nobilitou se od systému doby popelnicových polí podstatně lišila (*Bouzek 2002b*, 37; 2007b, 259). Ve středních a severozápadních Čechách se v 8. a 7. stol. př. Kr. rozvíjela bylanská kultura s nejstaršími komorovými hroby stupně Ha C, v jihozápadních Čechách se vyvíjela halštatská mohylová kultura (*Chytráček 2000*, 359–363, Fig. 1). Charakteristickou součástí výbavy halštatských komorových hrobů byl v obou kulturních oblastech čtyřkolový vůz, vyskytující se zejména v období stupňů Ha C1 – C2. Zbraně, používání ceremoniálního čtyřkolového vozu taženého koňmi a jízda na koni se staly znakem společenského statusu. Také ozdoby z jantaru baltského původu pomáhaly identifikovat společensky významnější členy komunit, jak ukazují zvláště milodary z bohatě vybavených komorových hrobů nobility (*Chytráček – Golec et al. 2017*, 123–135, obr. 1–2, 12–13, tab. 6). Mnoho indicií naznačuje, že nejstarší knížecí hroby s čtyřkolovými vozy se objevily v Čechách, Bavorsku a Horním Rakousku, odtud se tento nákladný pohřební ceremoniál šířil pozvolna dále na západ (*Kossack 1970*, 159; *Pare 1987*, 197–200, Abb. 1). Většina podobných pohřbů ve Württembersku, Švýcarsku, Horním Porýní a Burgundsku je mladší, spadají převážně až do 6. stol. př. Kr. Primární kostrový pohřeb v mohyle 1 z Rovné (obr. 46: 2) s čtyřkolovým vozem typu 2 patří k výše zmíněné nejstarší skupině hrobů s čtyřkolovými vozy, která se ve střední Evropě objevuje na počátku starší doby železné ve stupni Ha C1. V Čechách můžeme z prostředí bylanské kultury k těmto nejstarším pohřbům s čtyřkolovými vozy z počátku stupně Ha C řadit komorové a pod úrovní terénu zahloubené hroby 24 a 46 z Hradenína, hrob z Tuchoměřic, Lhotky a mohylu 1911 ze Straškova (*Pare 1992*, 152).⁴ Velké bylanské hroby s vozy a postroji byly původně kryty jedněmi z největších mohyl na našem území (*Koutecký 1968*, 435). Hrobové komory v mohylách na území halštatské mohylové

⁴ Na území bylanské kultury patří do stupně Ha C další hroby s čtyřkolovými vozy (Straškov, mohyla 1913), případně pohřby s ojedinelými částmi vozů (Hradenín, hrob 58; Ohrada u Kolína; Vikletice, hrob 17; Plaňany: *Pare 1992*, 152, 333–334, 338). Čtyřkolové vozy nebo jen jejich části se našly také v hrobech z pozdní fáze stupně Ha C (Miškovice; Nehvizdky, hroby 1 a 2; Poláky, hrob 21; Rvenice, hrob 1; Vikletice, hrob 138: *Pare 1992*, 152) nebo Ha D1 (Hradenín, hrob 28 a hrob 18; Nymburk; Praha-Bubeneč: *Pare 1992*, 164). Stupňům Ha C – D1 náleží také oba nově odkryté hroby s čtyřkolovými vozy z Prahy-Letňan (*Chytráček – Golec et al. 2017*, 202; *Kozáková – Kyselý et al. 2017*), případně i tři hroby s částmi čtyřkolových vozů z Lovosic (*Půlpán 2014*, 80, obr. 4–5).

kultury nebyly zahloubené, stavěly se na původní úrovni terénu. V západních Čechách patří k časným hrobům ze starší fáze stupně Ha C pohřeb z mohyly 2 v Dýšíně (Pare 1992, 152, 321, pl. 108A), kde se kromě keramiky našly v jižní části hrobu fragmenty dvou bronzových nádob, zlomky ze situly a mísy. V západní části hrobu ležel bohatý soubor koňských postrojů (Šaldová 1968, 362, obr. 23–24), uprostřed hrobu spočíval železný meč a našly se tu i fragmenty jha a bronzové kování náboje z čtyřkolového vozu. Do stupně Ha C se v západních Čechách řadí také hrob v mohyle u Dolan. Výzkumy přinesly nálezy fragmentů železných obručí (typ II: Pare 1992, pl. 107A) kol čtyřkolového vozu, železný meč s bronzovým nákončím, železné kopí a keramickou nádobu (Franc 1906, 229, tab. 35). Na území halštatské mohylové kultury se v jižních Čechách k hrobům s čtyřkolovými vozy časné fáze stupně Ha C nově připojuje značně narušený primární hrob z mohyly 1 v Rovné, přičemž v oblasti Pootaví se jedná o první doklad takto starého hrobu s vozem. Starší výzkumy bohatých mohylových hrobů většinou postrádají detailní dokumentaci nálezové situace, všechny části vozů i ostatní výbavy také nebyly často zcela odkryty a vyzvednuty v úplnosti. Sledujeme-li nákladně vybavené pohřby se čtyřkolovými vozy v jihočeských mohylách halštatské mohylové kultury, registrujeme v jednotlivých bohatých hrobech také většinou jen několik nalezenných částí z vozu. Stupni Ha C patřil hrob s čtyřkolovým vozem a železným mečem prokopaný v mohyle 2 u Pašovic, našly se tu dva celé železné zákolníky českého typu se zavěšenými kroužky, obruč kola se čtyřmi paprsky a středovým nábojem (Michálek 2017, 295–296, tab. 230: 1–7). Části vozu nalezené v mohyle ve Zbislavi u Zhoře (Michálek 2017, 496–503, tab. 394–395) se podle charakteristických železných obručí s hřeby typu A řadí rovněž ke čtyřkolovým vozům stupně Ha C (Pare 1992, 43, 152, pl. 117: 1–2). V mohyle 1/1895 v Radčicích u Bechyně porušil výkop hrob s vozem na úrovni podloží (Michálek 2017, 336, tab. 265: 2). Vyzdvížena byla pouze železná obruč kola a zlomky bronzových plechů z náboje kola, podle oběžných žebírek zřejmě typu Cannstatt z Ha D (Pare 1992, 81, fig. 64). Jen částečně odkrytý hrob z počátku stupně Ha D v mohyle u Hanova měl zřejmě neobyčejně bohatou výbavu, ale v úzkém průkopu mohyly se objevila pouze bronzová žebrovaná cista, železný zákolník s půlměsícovitou hlavicí a železné čelní destičky náboje kola čtyřkolového vozu (Michálek 2017, 102–103, tab. 43–44, obr. 52). Za jeden z nejmladších dokladů čtyřkolového vozu v jižních Čechách můžeme považovat také nálezy z druhého pohřbu ve střední části násypu mohyly 1 u Skalice nad Lužnicí, který lze řadit do stupně Ha D1. Hrob obsahoval dvě bronzové nádoby, žebrovanou cistu a mísu typu Hatten (Chytráček 1983b, 427, obr. 1: 1; Siegfried-Weiss 1991, 113, Taf. 18: 79; Michálek 2017, 380–390, obr. 265, tab. 297–298). K soupravě koňských postrojů patřila dvě železná udidla i rozsáhlá garnitura bronzových falér blízkých typu Hunderingen (Sankot 2002a, 200, Taf. 1: 1; 2012, 700). Ze čtyřkolového vozu se našel železný zákolník s půlměsícovitou hlavicí, čelní destička z hlavice kola i fragmenty obručí kol (Michálek 2017, 380–390, tab. 295–303).

Ve stupni Ha C se na čtyřkolových vozech pohřbívali většinou jen muži, vůz měl sloužit k jízdě mrtvého do

záhroby a předpokládá se také, že zesnulý byl na voze vystaven během smutečních obřadů a pohřebního průvodu. Velmoži pohřbení s čtyřkolovým vozem a koňským postrojem patřili k tehdejší společenské elitě, vojensko-agrární aristokracii a reprezentovali zvláštní skupinu jedinců, kterou stmelovalo zvláště společné náboženské přesvědčení i účast na důležitých slavnostech a rituálních úkonech (Kossak 1970, 166, 168). Velmožská mužská společenství postavená na shodném kultovním základě tvořili předáci panských dvorců, jednalo se o navzájem neodvislé skupiny patriarchálního charakteru, které však podléhaly jednotnému společensko-náboženskému řádu (Pauli 1985, 29; Chytráček 2000, 363; 2007a, 285). Nákladná výbava hrobů tak měla ukazovat sociální identitu nebo status zemřelých, pohřební rituály stvrzovaly stávající společenské vztahy mezi žijícími.

V Čechách ve 2. pol. 6. století př. Kr. již zmizely v bylanské oblasti bohaté komorové hroby se čtyřkolovými vozy, ve středních a severozápadních Čechách tedy došlo zřejmě k zániku vedoucí společenské vrstvy a její ideologie (Chytráček 2000, 363, Fig. 1, 5). V tomto období registrujeme absenci čtyřkolových vozů též v hrobech na území někdejší halštatské mohylové kultury. Podobný krizový vývoj tak lze předpokládat i v jižních a západních Čechách a probíhal zřejmě také v dalších oblastech východní části střední Evropy (Chytráček – Golec et al. 2017, 193–194). Od staršího úseku stupně Ha D2 dochází v některých oblastech střední Evropy k jistému stírání regionálních kulturních rozdílů, na Moravě např. mezi horákovskou a platěnickou kulturou; pozdně halštatská keramika začala kulturní rozdíly výrazně sjednocovat (Golec – Čermáková – Fojtík 2017). Obdobnou tendenci ke kulturnímu sjednocení pozorujeme ostatně i v Čechách (Chytráček 2015, 285; Chytráček – Golec et al. 2017, 194), pro časový úsek Ha D2–3 se názvy bylanská a halštatská mohylová kultura již neuvádějí.

V Čechách ke krystalizaci nových mocenských center pozdní doby halštatské dochází v jižní a západní hraniční oblasti s někdejší bylanskou kulturou a v jejím jihozápadním sousedství. Vznikající nová střediska a hospodářsky významné regiony disponovaly zřejmě i bohatými zdroji nerostných surovin (Chytráček – Metlička 2004, 100, Karte 16–22; Chytráček – Šmejda 2005, 5, obr. 1, 3), některé oblasti Čech tak získávají koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. prioritní postavení v politickém a kulturním vývoji tehdejší střední Evropy. Zintenzivnění nadregionálních kontaktů souviselo s posunutím jantarové stezky, která pak vedla českou kotlinou od severu a severovýchodu k jihu a jihozápadu. Místní předáci zde pravděpodobně zajišťovali bezpečný průchod svým územím, čímž museli být zapojeni do organizace a plánování dodávek jižním a jihozápadním směrem (Chytráček – Golec et al. 2017, 196–197). Nejstarší hroby pozdně halštatské elity vybavené dvoukolovými vozy a koňskými postroji se v jihozápadních Čechách objevují již v Ha D3 (Chytráček et al. 2015) a Ha D3 – LT A (Chytráček 1988, 60, Abb. 4; 2000; 2012a). V závěru doby halštatské se uskutečnila vlastní geneze laténského stylu, označovaná často jako protolátenská experimentální fáze, která předcházela vyzrálému časné latenskému stylu stupně LT A (ve smyslu *Early style* P. Jacobsthal). V Čechách ji můžeme dobře rozpoznat

právě v některých hrobech Ha D/LT A s dvoukolovými vozy (Chytráček 1990, 128; 2000, 364; 2012a, 195, Abb. 4–10), jejichž výbavu doprovázely charakteristické soupravy koňských postrojů s falérami a obloukovými postranicemi uzd. Většina těchto hrobů se váže ještě k tradici konce doby halštatské, ale částečně se již hlásí i k počínající časné době laténské (Chytráček 1988, 44; 1990, 125; 2012, 196, Abb. 3–8). Skupina sledovaných bohatých hrobů z pomezí středních/západních a z oblasti jihozápadních Čech ukazuje plynulý vývoj výtvarného projevu elity na přelomu pozdně halštatského a časné laténské období. Do stupně Ha D3 lze datovat rovněž mladší knížecí hrob v mohyle 1 z Rovné, jehož výjimečně bohatá výbava poskytuje další příklady neobvyklých artefaktů zhotovených v období zmíněné experimentální fáze v závěru doby halštatské (Chytráček et al. 2015, 79, Abb. 9–10; Chytráček et al. 2018). Inventář skvostně vybavených hrobů s koňskými postroji a dvoukolovými vozy z doby vzniku laténské kultury v období stupňů Ha D3/L TA nejlépe představuje tehdejší úroveň uměleckého řemesla v Čechách (Chytráček 1988; 1990; 1995; 2000; 2008; Sankot 2002a; 2002b). Na základě nových výsledků výzkumu mohl přechod od pozdní doby halštatské k časné době laténské probíhat již kolem roku 500 př. Kr., tento vývoj lze sledovat především na kovových výrobcích z prostředí horní vrstvy společnosti, která rozvíjela kontakty se vzdálenými regiony. Výbava knížecího charakteru v Rovné prozrazuje především nadregionální dálkové kontakty místní elity, ale nenalezneme zde – kromě dvoukolového vozu – žádné další artefakty, které by ukazovaly náznak nastupující doby laténské. Osoba pohřbená v mohyle u Rovné kolem roku 500 př. Kr. působila za svého života ve společensko-náboženském prostředí, které se ještě vztahovalo k religiozním symbolům a myšlenkovému světu doby halštatské. Umístění hrobové komory s pozdně halštatským knížecím pohřbem v místě staršího zaniklého hrobu význačného jedince z počátku doby halštatské naznačuje určitou demonstraci kontinuity či návaznosti na předcházející generace. Zjištěná skutečnost snad mohla souviset i s odvozováním původu od dávných předků – héroů, což mělo utvrzovat legitimitu privilegovaného postavení tehdejší elity.

Dvoukolový vůz, který se ve střední Evropě objevuje již v průběhu 6. stol. př. Kr., patřil k novinkám spojovaným s územím Itálie a doprovázejícím proces formování laténské civilizace. Čtyřkolový vůz byl v hrobech aristokracie nahrazen vozem dvoukolovým, tato náhlá změna se udála snad kolem roku 500 př. Kr. na rozsáhlém území sahajícím od Champagne po jihozápadní Čechy a Bavorsko. Významnou roli v tomto procesu hrála nejen střední a severní Itálie, ale také alpské země, např. východoalpský region, kde se rozvíjelo tzv. situlové umění. Zvláště koncem 6. stol. a začátkem 5. stol. př. Kr. proudily do střední Evropy z Itálie a východoalpské oblasti početné kulturní impulzy, které zde ovlivnily např. podobu jezdeckví, koňských postrojů i stavbu vozů a jejich reflexi v pohřebních rituálech (Chytráček 1988, 44, fig. 16). Jedná se o časový úsek, kdy se v aristokratickém ještě pozdně halštatském prostředí jen postupně prosazují prvky nastupujícího časné laténské stylu. Dvoukolové bojové nebo honosně zdobené závodní či cestovní vozy (*carpentum*) jsou v hrobech interpretovány jako

symbol moci privilegovaných příslušníků aristokracie a je jim též přiznávána důležitá role v kultovní oblasti.

Pohřby s dvoukolovými vozy a koňskými postroji byly uloženy v rozlehlých mohylách, které stály zpravidla osamocené na okrajích mohylových nekropolí s nejstaršími pohřby již ze střední doby bronzové (Chytráček 1999, 29–31, Abb. 7). V jižních Čechách musíme upozornit na obě neodborně prokopané pozdně halštatské mohyly z Opařan, okr. Tábor. V mohyle 2/1899 se z bohatého pohřbu pozdní fáze Ha D dochovala bronzová záponka (Michálek 2017, tab. 207: 1) z hlavové části koňského postroje, která spadá do Ha D2 nebo na počátek Ha D3, shodný železný kus se našel i v mohyle Ha D3 z Kladrub (Sankot 2012, 704, Abb. 3: 7). S koňským postrojem souvisí množství železných kroužků i bronzové falérky hlásící se svým tvarem k staršímu typu Hundersingen (Sankot 2002a, 199; 2012, 700). Přítomnost vozu prozrazují železné hřeby i bronzové hřebíčky a také fragmenty železných obručí z náboje kola vozu (Pare 1992, 333; Michálek 2017, 286, tab. 210: 1–5). Nemůžeme vyloučit, že se jednalo o vůz dvoukolový. V mohyle 1/1899 byl na úrovni terénu v kameném kuželu při severozápadní části mohyly nalezen a jen částečně vyzvednut bohatý pohřeb ženy se skvostnými zlatými a bronzovými šperky (Michálek 2017, 283, tab. 204–206). Zlatý plechový diadém s bohatou tepanou výzdobou v podélných polích je spojován s podobnými zlatými šperky z Habrůvky – Býčí skály, pravděpodobně byly všechny vyrobeny v jedné dílně ve východoalpské oblasti, kde se shodně zlaté ozdoby nalézají v bohatých hrobech žen (Stična, Hallstatt: Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 66–48, Taf. 19: 210–212). Ve výbavě vysoce postavené ženy z Opařan tvořil diadém jednu soupravu se zlatými tepanými páskovými náušnicemi jihovýchodoalpského typu, které dokládají kontakty se Slovinskem, objevují se na pohřebištích v Dolním Kraňsku v časovém rozpětí 600–480/470 př. Kr. (Pauli 1974, 135–136; 1978, 130; Parzinger 1989, 28, 34, 37).

V západních Čechách je známo celkem 5 hrobů s dvoukolovými vozy. Nejstarší hrob s dvoukolovým vozem objevený v mohyle u Kladrub (okr. Rokycany) je datován do stupně Ha D3 (Chytráček 1988, 47; 1990, 117; 2000, 365; 2012a, 194). Významnou oporou pro datování do pozdní doby halštatské je např. válcovitý tvar náboje typu Cannstatt z kola vozu a rovněž železnou záponu trapezoidního tvaru z koňského postroje lze dobře zařadit do fáze Ha D2/3. Železná udidla mají již prstencovitě zesílené dřívky a svým tvarem se blíží udidlům používaným běžně ve stupni LT A, částečně i v LT B (Sankot 2012, 704, 706, Abb. 3: 7; 4; 8c). Sledovaná skupina hrobů s dvoukolovými vozy stojí ještě zcela na začátku časné laténské vývoje. Svědčí o tom také absence mečů v hrobové výbavě, zbraně v pohřbech mužů tu zastupuje pouze kopí a sekáč (Chytráček 1988, 45–58; 1990, 128, obr. 12–16; 2012a, 196). Jedná se o charakteristický rys starších hrobů. R. Echt (1991, 260) rozdělil mužské knížecí pohřby z časné doby laténské do tří časových stupňů, přičemž nejstarší stupeň se vyznačuje právě absencí mečů v hrobové výbavě.

Hrob s vozem z mohyly 44 v Sedlec-Hůrce (okr. Plzeň-jih) náleží obdobně jako mohyla IX v Mírkovicích samému závěru pozdní doby halštatské, kdy se v knížecím

prostředí již prosazují, nejprve na luxusních kovových předmětech, nové prvky časně laténského stylu. V hrobě s dvoukolovým vozem z mohyly 44 v Sedlec-Hůrce se jednostranně litá bronzová zápona osmičkovitého prolamovaného tvaru i sekáč hlásí k počínající časně době laténské. Postroj pro dva koně nebo jeleny se skládal ze sedmi bronzových falér a dvou uzd s bronzovými obloukovými postranicemi typu B (Chytráček 2000, 367, fig. 6; 7: 1, 2; 2012a, 195, Abb. 4), železná jednoduchá udidla měla délku pouhých 6 cm. Postranice typu B s protaženými rameny do tvaru písmen V nebo U mají vždy uprostřed oblouku ramen pouze jedno poutko k připevnění řemenů opratě a hlavového postroje (Chytráček 1988, 37, fig. 3–4; 15). Exemláře ze Sedlec-Hůrky nesou pozoruhodnou výzdobu, ramena obloukových postranic jsou zakončena prolamovanými trojlístými palmetkami s malým poupětem lotosového květu, motiv reprezentuje rostlinný ornament přisuzovaný západnímu časně laténskému okruhu (Schwappach 1973, 67, 70, Bild 18: 1; Chytráček 2012a, 196; 2012b, 307, Abb. 6; 10: 3). Vedle uzd se našly 3 různě velké bronzové faléry, jejichž dutými kónickými středy procházel středový nýt s hlavicí (Chytráček 2000, 367, fig. 7: 1–2). Analogické tvary lze nalézt v halštatském prostředí (Merhart 1956, 81; Dehn 1966, 142), také výzdoba falér v podobě kruhů složených z malých hrbolků připomíná dekor z malých tepaných pukliček či vybíjených bodů běžný v době halštatské. Keramické nádoby z tohoto hrobu s dvoukolovým vozem můžeme datovat na přelom Ha D2/3 (Soudská 1976, 642, obr. 5).

Dvě podobné uzdy s bronzovými, čískovitě zakončenými obloukovými postranicemi typu B a železnými udidly byly nalezeny v narušeném hrobě s dvoukolovým vozem u Želkovic, okr. Beroun (Chytráček 1988, 57; 2000, 368, fig. 8; 2012a, 197, Abb. 5; 2012b, 308, Abb. 10: 1). Hrobová výbava obsahovala postroj pro dva koně: 8 bronzových miskovitě prohnutých falér s centrálním nýtem opatřeným profilovanou hlavicí a dvě uzdy s jednoduchými železnými udidly. Bronzové postranice typu B s jedním poutkem pro upevnění řemenů se vyskytují poměrně vzácně a především v jihozápadočeské oblasti (Chytráček 1983a, 106, Tab. III; 1990, 115, obr. 12: 1; 13: 4; 2000, 367, fig. 5: b).⁵ Podněty ke vzniku těchto skvostných uzd typu B přišly pravděpodobně opět z italské oblasti (Dehn 1980, 327, 332, Abb. 2). Při jejich vývoji sehrálo svou roli také východoalpské území, které udržovalo spojení jak s Itálií, tak s Řeckem a zprostředkovalo mnohé impulzy zemím na sever od Alp. Blízké jsou některé varianty řeckých uzd, zvláště typ X perského původu, který je velmi rozšířen v oblasti Malé Asie a do Řecka se dostal v době perských válek jako cizí zboží (Donder 1980, 62, Taf. 12: 102; 42).

Bohaté soupravy skvostných koňských postrojů s tepanými miskovitě prohnutými falérami a skvostně vyvedenými celokovovými obloukovými postranicemi typu A i B jsou charakteristické zvláště pro hroby s dvouko-

lovými vozy v Čechách (Chytráček 2000, 365, fig. 5). V hrobě s dvoukolovým vozem z Mírkovic (okr. Domažlice) se koňský postroj skládal ze šesti bronzových miskovitě prohnutých falér a dvou železných uzd s obloukovými postranicemi typu B (Chytráček 1988, fig. 3–4; 1990, 113, obr. 12–13; 2012b, 309, Abb. 8; 10: 5). Konce ramen železných mírkovických postranic jsou tvarovány do charakteristických článků s vývalky, které se často objevují na časně laténských i starších pozdně halštatských postranicích typu A. Obloukové postranice byly rovněž ukládány do bohatých hrobů v Champagni a velmi podobná železná uzda s vývalkovitě zakončenými postranicemi typu B pochází z pohřebiště v Mairy-Sogny, hrob 236 se hlásí do závěrečné fáze pozdní doby halštatské (Hallstatt Final IIb: Joffroy – Bretz-Mahler 1959, 17, fig. 12: 3). Bronzové faléry z Mírkovic s ozdobně profilovaným centrálním nýtem patří k samostatné české skupině tepaných, miskovitě prohnutých falér s vodorovně formovaným okrajem, které se zřetelně odlišují od západoevropských litých a prolamovaným dekorem zdobených časně laténských terčovitých ozdob koňského postroje. Horizontální okraj a středy mírkovických falér zdobí rytý lineární obloukový motiv zhotovený pomocí kružidla (Chytráček 1990, 114, obr. 12–13; 2000, 368, fig. 7: 3; 9; 12; 2012a, 198, Abb. 6). Obloukový styl přisuzovaný východnímu časně laténskému okruhu (Schwappach 1974, 345) se objevuje již na kovových artefaktech ze závěru pozdní doby halštatské (Pauli 1978, 96, 422, Abb. 3: 13; Moosleitner et al. 1974, 21, Taf. 122: 1–2; 211: 1–2), oblíbený byl pak zvláště na výrobcích časně doby laténské. Hrob 196 s dvoukolovým vozem z Manětína-Hrádku (okr. Plzeň-sever) datovaný do fáze Ha D3/LT A obsahoval rovněž faléry podobného miskovitě prohnutého tvaru s malým kónickým centrálním nýtem, které však byly vyrobeny ze železa (Soudská 1976, obr. 3: 4–5, 7–9). Zničený hrob s dvoukolovým vozem z Lučice (okr. Klatovy) obsahoval šest miskovitě prohnutých bronzových falér s kónickým centrálním nýtem, také vyšší kuželovité duté středy ze dvou bronzových falér jiného typu a našla se zde i jedna železná uzda s dvojdílným železným udidlem a obloukovými postranicemi typu B. Konce železných postranic jsou opatřeny profilovanými bronzovými články (Chytráček 2000, 369, fig. 10–11; 2012a, 198, Abb. 7–8; 2012b, 309, Abb. 9; 10: 6). Ojedinelý nález dvou bronzových čepiček osy dvoukolového vozu ze Švihova, okr. Klatovy (Chytráček 2000, 369; Filip 1956, tab. VII: 9, 10) naznačuje zřejmě další, ovšem zcela zničený hrob s dvoukolovým vozem z Klatovska.

Soubor dochovaných artefaktů ze zničeného hrobu s dvoukolovým vozem z Nevězic (okr. Písek) obsahoval vedle časně laténských prolamovaných bronzových ozdob z dvoukolového vozu (Fröhlich – Jiřík 2005, 36, obr. 2: 1–3; Michálek 2017, 250–252) také skvostný koňský postroj. Zachovalo se 9 bronzových falér s dutými kuželovitými středy, jimiž procházel centrální nýt zakončený ozdobnou hlavicí (Chytráček 2000, 368, fig. 13–14). Okraje terčů falér zdobil rytý a pomocí kružidla zhotovený dekor složený z různých variant lineárního obloukového motivu. Profilace bronzových terčů i kuželovitých středů se v jednotlivostech sice lišila, ovšem způsob provedení naznačuje, že skvostná souprava byla s největší pravděpodobností výrobkem jednoho řemesl-

⁵ V Bavorsku typ B reprezentuje zatím ojedinelý nález časně laténské skvostné uzdy ze starého řečiště Dunaje v Donauwört. Železná jednoduchá a velmi krátká udidla určená snad pro jelena (kap. 7.2.3.) má dvě bronzové obloukové postranice bohatě zdobené prolamovaným geometrickým ornamentem (Pauli 1983, 459, Abb. 1).

níka nebo řemeslné dílny (Sankot 2002b, 159, Abb. 1–3; Taf. 1–3). K soupravě patřila také železná uzda s obloukovými postranicemi, která se ovšem nedochovala. Podle publikovaného popisu měly obě železné postranice lyrovitý tvar a jejich čtyři konce zdobily bronzové knoflíky (Woldřich 1886, 92–93). Pravděpodobně se jednalo o uzdu s postranicemi typu B, které se zřejmě velmi podobaly železným postranicím z Lučice s obdobnými bronzovými články na koncích ramen.

Ze skupiny hrobů s dvoukolovými vozy v Čechách je časně laténský pohřeb z Hořoviček (okr. Rakovník) evidentně nejmladší, spadá pravděpodobně do středu, případně na začátek 2. pol. 5. stol. př. Kr., do období krátce po vyznění zmíněné experimentální fáze (Chytráček 1988, 51; 1990, 130). Hrob obsahoval honosně postavený reprezentační cestovní nebo závodní dvoukolový vůz, skvostný koňský postroj pro dva koně, dále se našly např. dvě nezdobené bronzové mísy s plochým dnem a kolmým okrajem, které jsou etruského původu (Chytráček 2015, 278, Abb. 6), také železný kozlík se zvířecími hlavičkami, železný sekáč s bronzovým obložím rukojeti a zlaté šperky (Jičínský 1862–63, 47). Znamenány byly železné obruče kol, vůz zdobila bronzová kování, známe podobu ozdobných bronzových čepiček nápravy vozu a železný zákolník nesl bronzovou hlavičci ve tvaru trojlísté palmetky. Pro stupeň LT A je také charakteristická zlatem plátovaná terčovitá spona. Soupravu doplňoval drobný zlatý terčík i malá aplika ve tvaru stylizovaného květu s očkem (Píř 1904/05, 164, tab. 4; Sklenář 2010, 715, obr. 1). Skvostný koňský postroj tvořilo původně 12 bronzových falér různé velikosti a dvě bronzové uzdy s obloukovými postranicemi typu A, jejichž ramena mají vždy dvě úchytky pro řemení ohlávky. Terče zdobených bronzových falér zachovávají tradiční prohnutý miskovitý tvar i v soustředných kruzích uspořádanou výzdobu kolem centrálního nýtu s profilovanou hlavičkou. Provedení těchto artefaktů je ovšem mnohem komplikovanější a preciznější než u poněkud starších podobně formovaných miskovitých falér s vodorovným okrajem, které reprezentují samostatnou českou skupinu. Základem dvou dochovaných falér z Hořoviček je miskovitý terč ze silnějšího bronzového plechu se širokým rovným okrajem. Na celé lícni straně přiléhá k terči železnou obvodovou obrubou připevněný tenký, plasticky členěný bronzový plech s vytlačeným dekorem časně laténských lidských masek s listovitou korunou (Chytráček 2012a, 200, Abb. 10–11). Výzdoba je uspořádaná ve dvou soustředných kruzích ohraničených kružnicemi z plastických žebírek a malých hrbolek. Lidské masky s listovitou korunou vždy oddělují dvojice malých tepaných pukliček s obvodovým plastickým žebírkem, motiv soustředných kroužků znázorňuje pravděpodobně sluneční symboliku (srov. Chytráček – Golec et al. 2017, 174, obr. 2: 30; 5: 1–3; 18: 12–13, 16). Ve vnitřním kruhu obíhá kolem centrální kružnice s nýtem 7 lidských masek s listovitou korunou, vnější kruh nese 15 stejných masek (Chytráček 2012a, 200, Abb. 10–11). Motiv hlavy s listovitou korunou se často objevuje v časně laténském umění na kovových předmětech i kamenných sochách. Nové objevy v Glaubergu umožnily přehodnocení dřívějšího výkladu listovité koruny jako božského symbolu (Baitinger – Hansen – Pare 2012, 157, Abb. 184–186). Pokrývka hlavy formovaná do tvaru listovité koruny byla rozpoznána v pohřbu význačného jedince uctívaného jako hērós, listo-

vitá koruna identifikovaná nově i v hrobech je nyní pokládána za doklad kněžské funkce, která splývala se světskou mocí (Chytráček 2015, 275, Abb. 9: 16). Listovitá koruna znázorňuje pravděpodobně lístky jmelí (Frey 2002a, 202) a možné předlohy z doby 540–510 př. Kr. jsou nalézány v Etrurii: vlasová ozdoba mužských hlav obou sarkofágů z nekropole Banditaccia u Cerveteri se velmi podobá listovité koruně na masce z hrobu 44/2 v Dürrnbergu (Trachsel 2004, 99, Abb. 53: 1–3). Skvostná souprava koňského postroje z Hořoviček tvořená dvěma uzdami s bronzovými, číškovitě zakončenými postranicemi typu A (Chytráček 2012b, 310, Abb. 4–5; 10: 2; 11: 3), mísovitě formovanými honosnými falérami se středovým profilovaným nýtem a kruhovitě uspořádanou výzdobou se váže zřetelně na starší garnituru postrojů v Čechách a dokládá tak nesporně kontinuitu s domácím prostředím (Chytráček 1990, 130; 2012a, 202, Abb. 10–11). Dřívější představa pokládající faléry z Hořoviček za import z Porýní (Megaw 1970, 74) je tak již zpochybněna. Polokruhovitě obloukové postranice typu A byly v Čechách 5. stol. př. Kr. obvyklou součástí koňských postrojů, železné exempláře patřily k výbavě jezdeckého hrobu Ha D/LT A v mohyle 10 u Štáhlavic-Beztehova, okr. Plzeň-jih (Chytráček 2012b, 310, Abb. 2). Ojedinelý nálezu dvou bronzových postranic typu A je známý z Krince, okr. Nymburk (Chytráček 2012a, 199, Abb. 9; 2012b, 310, Abb. 3; 10: 4; 11: 1), fragment bronzové obloukové postranice typu A se našel také na akropoli hradiště Závist (Motyková 2003, obr. 2). Obloukové postranice tohoto typu patřily i k výbavě zřejmě nerozpoznaného staršího pohřbu v knížecí mohyle v Hradišti u Písku (Chytráček 2012a, Abb. 13: 5–6). Z obloukových postranic se dochovaly jen dvě bronzové tulejky členěné vývalky, které byly pomocí nýtů původně upevněny na koncích dřevěných ramen postranice blízké časně laténským nálezům z Champagne (Sankot 2002a, 200, Abb. 2: 7–8; Chytráček 1990, 115–116). Koňský postroj tvořily uzdou a soupravou bronzových falér s dekorem vybíjených trojúhelníků musel pravděpodobně souviset s pohřbem spadajícím na přelom pozdní doby halštatské a časně laténské (Sankot 2002a, 201, Abb. 1–2), charakter artefaktů odpovídá české variantě tzv. protolaténské experimentální fáze spadající ještě do 1. pol. 5. stol. př. Kr. Nápadná je skutečnost, že nálezy kovových obloukových postranic z bohatých hrobů Ha D/LT A v Čechách odpovídají dobře uzdám vyobrazeným na stílovém umění (Chytráček 1983a, 104, tab. IV; 1988, 21, fig. 8; Frey 1969, Beil. 1; Lucke – Frey 1962, Taf. 55, 64, 65, 66, 73, 75) a také starším exemplářům z hrobů starší doby železné v severoitalské a slovinské oblasti. Vývoj obloukových postranic typu A můžeme sledovat v průběhu stupňů Ha D1 – LT A od celokovových exemplářů v severoitalském i jihovýchodoalpském prostoru přes postranice složené ze dřeva a kovu v jižním a jihozápadním Německu, Horním Rakousku a jižní a východní Francii (Chytráček 2012a, 195).

Určitou pozornost musíme věnovat také pohřebnímu ritu a podobě sepulkrálních staveb, které ukrývaly tyto bohaté pohřby s dvoukolovými vozy.⁶ Knížecí mohyla

⁶ Objevy učiněné v 19. a 1. pol. 20. stol. však v naprosté převaze postrádají podrobnější dokumentaci nálezových okolností.

v Mírkovicích stála opět na samém okraji mohylové nekropole užívané již od střední doby bronzové, opakuje se tedy stejná situace jako u mohyly 44 ze Sedlec-Hůrky a obou mohyl z Opařan a Rovné (Chytráček 1990, 74–102, obr. 2; 11: 1; Chytráček 2015 et al. 71, Abb. 1). V izolované poloze knížecích mohyl se projevuje výjimečné postavení pohřbených osob i jejich oddělení od ostatní komunity. Mohyla IX z Mírkovic o průměru 15 m a výšce téměř 2 m se vyznačovala nápadně propadlým středem. Hrobová komora se žárovým pohřbem muže, dvoukolovým vozem, skvostným koňským postrojem, kopím a sekáčem byla postavena pravděpodobně na úrovni terénu a zavalena kameny, které dosahovaly až k povrchu mohyly. Hrob 196 z Manětína-Hrádku (Soudská 1976, 625, obr. 2; 1994, 198, Abb. B30, G4) měl zahloubenou obdélníkovou komoru umístěnou v obdélném prostoru ohraničeném žlábkem s kameny a jamkami po kulech ve dně, žlábek je interpretován jako stopa po věnci z překřížených a do země zapuštěných kmenů. Věnc byl na východní straně pravděpodobně otevřen a tvořil jakýsi vchod lemovaný kůly. Nelze vyloučit, že vrstvy kamenného krytu zříceného na dno hrobové komory představují zbytky orbou sneseného mohylového pláště. Žárový pohřeb uložený v nádobě patřil dítěti, dívce z vyšší společenské vrstvy. Dvoukolové vozy z hrobů žen doložené též ve východní Francii i středním Porýní podporují výklad, že vůz byl v hrobech určen k posmrtné jízdě zemřelého do záhrobí (Chytráček 1988, 44–50; 1990, 112–113) a tento okázalý transfer na onen svět si nyní nárokovala již mnohem větší skupina privilegovaných příslušníků vedoucích rodin. Některé hroby s dvoukolovými vozy obsahovaly také bronzové nádoby. Fragment atáše rozpoznávaný mezi nálezy z hrobu Ha D3 v mohyle u Kladrub dovoluje předpokládat přítomnost cisty nebo situly (Sankot 2012, 715–716, Abb. 6: 2). Oba druhy nádob patřily i k výbavě knížecího pohřbu Ha D3 v mohyle 1 z Rovné (obr. 13; 14: 1; 28: 6–8). V osamocené mohyle 44 ze Sedlec-Hůrky byl rozeznán starší, pravděpodobně ženský, kostrový pohřeb datovaný do fáze Ha D1. Pro mladší knížecí hrob byla v mohyle upravena nová úroveň s obdélnou hrobovou komorou 4 x 6,5 m zakrytou kamením, která obsahovala zřejmě žárový pohřeb muže, dvoukolový vůz, skvostný koňský postroj i zbraně zastoupené hrotem kopí a sekáčem (Chytráček 1999, 29, Abb. 7: 4). Dochovaný náčrtek s rozmístěním milodarů v hrobě z Hořovic (Jičínský 1862–63, 368) umožňuje pokus o rekonstrukci nálezové situace (Drda – Rybová 1995, 46; Sklenář 2010, 715–717, obr. 1). Velká mohyla o průměru 23–25 m měla obvodový věnc z kamenů se středovou obdélnou pohřební komorou o rozměru ca 5 x 2,5 m dřevokamenitě konstrukce. Další dvě plochy složené z kamenů se interpretují jako vedlejší komorové hroby. Uprostřed centrální komory stál železný rošt – kozlík obklopený keramickými nádobami, severně a jižně od něj se ve vzdálenosti 1,5 – 1,8 m nacházela dvě seskupení postrojů pro dva koně. Necelý metr od kozlíku ležely dvě nezdobené bronzové mísy etruského původu s plochým dnem a strmým okrajem. Nezdobené exempláře těchto mís jsou v severní Etrurii charakteristické pro 1. pol. 5. stol. př. Kr. (Chytráček 2015, 276–278, Abb. 3–6). V severozápadní části komory stál dvoukolový vůz, zakreslena byla poloha rozlámaných

železných obručí kol i bronzových čepiček nápravy. Při západní straně komory ležel železný sekáč, výzkum ale nezjistil žádné lidské kosti – pravděpodobný žárový pohřeb nebyl mezi rozdrčenými keramickými nádobami zřejmě rozpoznán.

V severozápadních Čechách bylo zřejmě více takových bohatých hrobů z období Ha D/LT A nebo LT A. Nově prozkoumaný pohřební areál v Černoučce na Litoměřicku datovaný do protolaténské fáze 1. pol. 5. stol. př. Kr. byl vymezen čtvercovým příkopem a ohraničený prostor sloužil k uložení centrálního kostrového pohřbu s orientací V – Z. Hrob příslušníka společenské elity překrytý dřevěnou konstrukcí s kamenným krytem symbolizoval pravděpodobně záhrobní obydlí zesnulého. Objekt je považován za obdobu heroonu, kde byly přinášeny i obětiny; v krátkém časovém úseku po vybudování však došlo k vykradení hrobky (Brnič – Sankot 2005, 51, 60, obr. 11). Vymezení čtvercovým nebo obdélným příkopem prozrazuje příslušnost pohřbené osoby ke společenské elitě, setkáváme se s ním např. u hrobu 196 z Ha D/LT A v Manětíně-Hrádku (Soudská 1976, 625, obr. 1–2). Obdélný příkop vymezoval také plochý hrob Ha D2/3 s kostrovým pohřbem ženy z Ilmendorfu v Horním Bavorsku vybavený skvostnými šperky ze zlata i jantaru (Claßen – Wiedmann – Herzig 2010, Abb. 87–88). Symbolický význam měly též kruhové příkopy kolem hrobů: časně laténská maskovitá spona z Panenského Týnce na Lounsku patřila zřejmě k výbavě neznámého kostrového pohřbu uloženého ve zničené mohyle buď na úrovni původního terénu, nebo spíše v náspu rozsáhlé mohyly, kterou vymezoval 2,5 m široký kruhový příkop o průměru 30 m (Smrz – Křivánek 2002, 504–506, obr. 1).

Absence podrobné dokumentace starších výzkumů mohyl představuje velkou obtíž, alespoň někdy však byly informace o nálezové situaci a pohřebním ritu částečně zaznamenány. Mohyla 1/1872 u Střelských Hoštic (okr. Strakonice) vysoká 1,5 m měla vnitřní kamennou konstrukci s hlinitou výplní, v dřevěné nebo kamenné hrobové komoře byl uložen pozdně halštatský kostrový pohřeb místní elity vybavený bronzovou žebrovanou cistou, bronzovými turbany, náramky, třemi železnými udidly a keramickými nádobami fáze Ha D2–3. Na stěnách komory měly být odkryty zbytky vlněné textilie, které se ale do dnešních dnů nedochovaly (Michálek 2017, 405–410, tab. 322–329). V nákladně vybavených hrobových komorách se látky zřejmě běžně ukládaly, jejich nálezy jsou však velmi vzácné, podobně jako doklady kožešin – jak bylo již zmíněno, na dně komory v mohyle 1 z Rovné se našly tři medvědí drápy (obr. 50) a pravděpodobně zde tedy ležela kožešina z této šelmy (kap. 6.7.2.). Větší množství fragmentů textilií bylo nalezeno především v komorových hrobech Ha D1 – D2 v Bádensku-Württembersku (Hohmichele, hroby I, VI; Riek – Hundt 1962, 52, Abb. 12; Beil. 3; Bettelbühl, mohyla 4; Krausse – Ebinger-Rist 2018, 45), některé z nich pravděpodobně pokrývaly i stěny komory, doloženo je to především v Hochdorfu, kde zavěšené látky spojovaly bronzové spony nalezené pak podél stěn komory (Hansen 2010, 19, 60, Abb. 2). V mohyle z Rovné ležely bronzové spony rovněž při stěně komory (obr. 19: 8–9; 20: 1A) – našly se v jejím severozápadním a jihozápadním nároží a mohly zde snad obdobným

způsobem spojovat zavěšené látky. Podobně i spony nalezené v hrobových komorách nekropole Kammelhöhe-Sonnenen u Dürrnbergu nepatřily často ke kroji pohřbeného, ale sloužily jako uzavírací spínadla pohřebních textilií (*Moser – Tiefengraber – Wiltshcke-Schrotta 2012*, 184).

Významnou skupinu knížecích hrobů v české kotlině představují pohřby s etruskými bronzovými nádobami (*Chytráček 1983b; 2002*). V západních Čechách se jedná o dva knížecí hroby. Mohyla XIII v Mírkovicích byla vysoká 0,8 m, měla propadlý střed a tvořila dvojče s mohylou XII (*Chytráček 1990*, 97–100, obr. 20: 2; 21–22). Mohyla měla kamennou vnitřní konstrukci a v úzkém průkopu pod kameny středové části v hloubce 0,6 m byl nalezen železný sekáč a etruská bronzová nádoba. Stamnos-situla s motivem lotosového květu na jedné zachované ataši obsahovala pravděpodobně žárový pohřeb a lze ji datovat do 1. třetiny, nebo 1. pol. 5. stol. př. Kr. Pohyblivá ucha bronzové nádoby mohla být pravděpodobně z rituálních důvodů odstraněna, podobně jako u stamnos-situl v hrobech kultury Golasecca v severní Itálii, kde též sloužily jako popelnice (*Chytráček 1983b*, 430–432, obr. 5: 5; *1990*, 109–110, obr. 22: 1). Bohaté hroby s etruskými zobákovitými konvicemi v Čechách již neobsahovaly žádné soupravy koňských postrojů, ani dvoukolové vozy, a mnoho indicií svědčí o tom, že rozdíly ve složení hrobové výbavy prozrazují jistý vývoj pohřebních zvyklostí horní společenské vrstvy. Odlišnosti souvisí i se sociální diferenciací uvnitř této komunity. Zjevný bude také určitý chronologický rozdíl mezi několika skupinami bohatých hrobů s odlišnou skladbou inventáře (*Chytráček 1988; 1990; 2012a*). V Čechách známe 7 etruských bronzových zobákovitých konvic nebo jejich fragmentů, které pocházejí většinou z časně laténských knížecích hrobů v oblasti západní poloviny Čech. Některé starší nálezy fragmentů zobákovitých konvic mají ovšem nejasné nálezové okolnosti. Ucho zobákovité konvice s kotvovitou ataší bylo objeveno v roce 1910 při kopání jam pro sloupy chmelnice na vyvýšené terase Ohře 1000 m severozápadně od návsi obce Čínova (*Waldhauser 1989*, 57, obr. 1). Obě bronzová ucha konvic z Muzea hl. města Prahy pocházející údajně z Prahy-Modřan tu byla spojována s neznámými bohatými hroby situovanými v blízkosti hradiště Závist (*Motylková – Drda – Rybová 1977*, 298–302, fig. 27–29, 31), nálezové okolnosti jsou však neznámé a jejich nalezení v Modřanech je zpochybňováno (*Kysela – Hlava 2014*, 334, 345, obr. 1; 11: 1–2). Zcela bez věrohodné lokalizace zůstává bronzové ucho zobákovité konvice s figurálním ztvárněním mladíka prodané do starožitnictví anonymní osobou v roce 1996 (*Waldhauser 2001*, 441, obr. 2; *Michálek 2017*, 118, tab. 56: 1–3). Starší konvice s kotvovitou a hadovitou ataší se v Etrurii začaly vyrábět již ve 2. pol. 6. stol. př. Kr., ostatní typy produkovaly dílny ve Vulci v 5. stol. př. Kr. (*Chytráček 2002*, 124, Abb. 3–4; *2008*, 86; *2012a*, 204–206, Abb. 13–14). Skvostná konvice s figurální ataší z Hradiště u Písku se řadí k zobákovitým konvicím s asymetrickou stavbou těla, které se v oblasti kultury Golasecca datují do druhé a třetí čtvrtiny 5. stol. př. Kr. (*Vorlauf 1997*, 167, Abb. 24). Druhá zobákovitá konvice z hrobu v Hradišti u Písku (*Michálek 2017*, 121–123, fototab. 46–47, tab. 57–59) je doložena pouze

uchem s hadovitou ataší, patří tedy staršímu typu (*Chytráček 1983b*, 434, obr. 4: 1; *2002*, 124, Abb. 4: 1). Konvice objevená v časně laténském hrobu bojovníka s mečem v Chlumu u Zbiroha neměla zachované ucho, uvažovalo se o držadlu s pravděpodobnou volutovou ataší (*Motylková – Drda – Rybová 1977*, 303). Etruská zobákovitá konvice s volutovou ataší byla nalezena v nově objeveném časně laténském hrobě z Ostrova u Stříbra v západních Čechách, řazena je mezi konec druhé čtvrtiny a závěr 5. stol. př. Kr. (*Kozáková et al. 2016*, 80, fig. 3–4).

V Hradišti u Písku měla mohyla 1/1858, zbudovaná z kamenů a hlíny, kameny z konstrukce navrženy do podoby obdélníku o rozměrech 41,7 x 19,9 m, výška dosahovala 1,89 m. Uvnitř byla zjištěna okrouhlá dutina s nálezy (*Miltner 1862–63*, 43; *Michálek 1977*, 635), podrobnější popis nálezové situace není k dispozici. Etruská konvice s figurální ataší se řadí k luxusním výrobkům (*série de prestige*), které reprezentovaly vysoce postavené osoby a mohly být součástí čestných darů stvrzujících např. mírové dohody nebo politické svatby (*Bouloumié 1973*, 12; *Fischer 1973*, 12). K picímu servisu patřila také etruská mísa s plochým dnem a stěnami zdobenými rytým dekorem oběžných linií a propojených volut, tzv. motivem „běžících psů“. V Itálii jsou mísy s plochým dnem a strmými stěnami zdobenými charakteristickým rytým dekorem datovány od konce 6. do začátku 4. stol. př. Kr. a těžiště jejich výskytu spadá hlavně do 5. stol. př. Kr. (*Chytráček 2015*, 278, Abb. 6). Nápojovou soupravu v Hradišti u Písku doplňoval ještě malý stříbrný cedník se sklopným držadlem (*Michálek 2017*, 122, tab. 62: 11–12) a nedochovaná bronzová mísa polokulovitého tvaru. S přejímáním etruských pohřebních zvyklostí mohl souviset železný rošt – kozlík s nožkami a ukončením v podobě ptačích hlaviček (*Chytráček 2008*, 87), který se podobal železnému roštu z hrobu v Hořovičkách. Knížecí mohyla 1/1858 vynikala rovněž kvalitou ženského šperku. Dva páry zlatých loďkovitých náušnic jsou blízké etruským, garnituru zlatých šperků doplňovaly dva uzavřené zlaté kruhy a spirálovitě stočený kruh, drobná spirálka a kruhový zlatý plíšek. Ztracená jehlice s hlavicí ve tvaru ženské busty nemá v prostoru na sever od Alp paralelu, nedochoval se ani vázičkovitý závěsek z jantaru vyrobený snad v dílně antického šperkaře (*Drda – Rybová 1995*, 42; *Chytráček – Golec et al. 2017*, 188). Soubor výjimečných nálezů z Hradiště u Písku nepředstavuje chronologicky jednotný celek, můžeme rozlišit starší i mladší skupinu milodarů (*Chytráček 2012a*, 208, Abb. 13–14). Nelze vyloučit, že artefakty pochází ze dvou různě starých nerozpoznaných hrobů. Starší pohřeb se soupravou koňského postroje bychom mohli datovat na přechod od pozdní doby halštatské k časně laténské (*Sankot 2002a*, 201, Abb. 1–2), mladší pohřeb z konce 5. stol. př. Kr. mohl obsahovat např. zobákovitou konvici s figurální ataší i zdobenou mísu s plochým dnem a strmou stěnou (*Chytráček 2008*, 86–87; *2012a*, 208, Abb. 13–14).

Dvě etruské bronzové mísy zdobené rytými horizontálními liniemi a oběžným motivem voluty obsahoval hrob LT A se žárovým pohřbem význačného jedince objevený koncem 19. stol. u Hořina nedaleko soutoku Labe s Vltavou. Kryt hrobu XIII v podobě nakupený obložeků různé velikosti byl zachycen v hloubce 80 cm. Pod

nimi spočíval na nízké obrubě z kamenů velký, asi 200 kg těžký plochý kámen. Po jeho odstranění se objevil menší plochý kámen, který překrýval obě bronzové mísy. Na spodní větší míse vyplněné ztvrdlou popelovitou hmotou ležela druhá menší mísa. Spodní bronzová mísa zastávala funkci popelnice a obsahovala vedle spálených kostí dva železné kroužky a zlomky dalších železných předmětů. Na povrchu mis i pod nimi se daly rozpoznat stopy dřevěných prkének, které prozrazují přítomnost dřevěné hrobové komory nebo pohřební schránky. Hrob obsahoval ještě keramický koflík s převýšeným uchem a další keramickou nádobu zaplněnou popelem (Chytráček 2013, 289, obr. 2–4; 2015, 275, Abb. 1: 1; 2–4).

Zcela nový a zatím nepublikovaný nález dvou nezdobených etruských bronzových mís s plochým dnem a strmou stěnou pochází z narušené mohyly u Tálína (okr. Písek), která byla v roce 2016 porušena detektorem. Revizní archeologický výzkum nebyl dosud proveden a hrobová výbava je neznámá (Chytráček – Golec et al. 2017, 195; Michálek 2017, 414–415).

Osamocená knížecí mohyla v Chlumu (okr. Rokycany) měla průměr 13,5 m, kamenný věnec a kamenné jádro, které sahalo ještě 1,5 m pod úroveň okolní země. Časně laténský knížecí hrob v mohyle obsahoval již laténský meč, nápadná je absence koňského postroje i dvoukolového vozu. Vedle garnitury zbraní zaujímal v hrobové výbavě významné místo picí souprava bronzových nádob složená z etruské zobákovité konvice a dvou mis s plochým dnem a strmou stěnou (Sankot 2007, 159, fig. 2). Zbraně zde zastupovaly meč v pochvě s kruhovým diskem nákončí, sekera, dva hroty oštěpů, dvě šípky a dva bodce. Sekera spolu se železnými bodci se pravděpodobně užívala během rituálů obětování zvířat a výbava pohřbu snad patřila osobnosti, která vedle vedoucí vojenské funkce zastávala i významnou roli v duchovní oblasti (Sankot et al. 2017, 99). Bronzové cylindrické kování s rytou časně laténskou výzdobou lze interpretovat jako součást toulce (Drda – Rybová 1995, 44). Meč z Chlumu u Rokycan se řadí mezi nálezy nejstarší série laténských mečů v Čechách z počátku 2. pol. 5. stol. př. Kr. (Sankot et al. 2017, 97, 100, obr. 3–4). Pozoruhodný je zlatý šperk typu Weiskirchen s rostlinnými lyrovitými motivy provedenými již v plně vyzrálém časně laténskému stylu (Jacobsthal 1944, 92; Chytráček 2000, 374, fig. 16; 17: 2; 2012b, 318–319, Abb. 16), artefakt prozrazuje pokročilou fázi stupně LT A z 2. pol. 5. stol. př. Kr. (Hafner 1979, 293–295, Abb. 12). Šperky tohoto typu se objevují v hrobech válečníků s milodary mečů, ale nepatřily k běžné výbavě vznešených mužů, snad byly vyhrazeny jen určitému okruhu privilegovaných osob a mohly mít význam jakéhosi řádu nebo vyznamenání (Künmig 1988, 217–218, Taf. 39; Abb. 19: 3–4; Chytráček 1990, 129; 2012a, 373, fig. 16–17). Zlatý tepaný plášť pokrýval jádro z bronzového plechu a spodní stranu šperku tvořila vrstva stříbřitě bílého kovu, na níž byla po konzervaci objevena dosud neznámá starší rytá geometrická výzdoba (Břeň 1981, 179–180, obr. 1). Kolem středového nýtu se tu střídají zdrsňované a hladké soustředné kruhy vyplněné vířivým ornamentem, oběžnými trojúhelníky nebo mřížkováním. Jedná se o charakteristické pozdně halštatské výzdobné prvky. Geometrickému soustřednému uspořádání centrální části se již ale vymyká motiv

stylizovaných květů na elipsovitém postranním výběžku šperku. Geometrický abstraktní ráz prozrazující halštatské dědictví a nové rostlinné elementy starší ryté výzdoby terčíku z Chlumu zapadají zcela přesně do *Künmigy* (1988) protolaténské experimentální fáze, která vyplňuje především 1. pol. 5. stol. př. Kr. Během zmíněného časového úseku došlo pravděpodobně i k vyřetí ornamentu na ploché stříbřité straně šperku (Chytráček 1990, 130; 2012a, 207, Abb. 15). Bronzové mísy se dvěma vodorovnými uchy reprezentují v picím servisu pravděpodobně lokální napodobeniny etruských nádob (Chytráček 1983b, 428). Nápojová souprava zřejmě hrála důležitou roli v obětních rituálech za zemřelého. Podle J. Bouzka (1992, 363; 1987, 21; 2003, 187) se mísy s konvicí v Etrurii používaly jako picí servis, ale také k libacím při kultovních obřadech a podobným způsobem je využívali i Kelové: při pohřbech významných jedinců byla jedna mísa určena k obětování nápojů mrtvému a druhá pro ty, kteří přispěli na jeho počest. Etruská zobákovitá konvice z Chlumu řazená do 2. a 3. čtvrtiny 5. století př. Kr. byla záměrně, patrně z rituálních důvodů, poškozena, část stěny konvice s uchem chyběla a způsob provedení deformace odpovídá deformačním zásahům na bronzových nádobách v oblasti kultury Golasecca v severní Itálii (Sankot 2007, 159, fig. 1–2; Sankot et al. 2017, 98–99). Záměrné poškození je patrné i na nedávno objevené etruské zobákovité konvici s volutovou ataší z časně laténskému plochého žárového hrobu z Ostrova u Stříbra (Kozáková et al. 2016, 80, fig. 3–4). Pylové analýzy vzorků z povrchu bronzové nádoby prokázaly stopy medu indikující zřejmě medovinu. Hrob měl podobu kruhové jámy, která obsahovala deformovaný železný meč, hrot kopí, dva nože, železný kruh a keramickou nádobu.

Rozmístění nálezů časně laténské hrobů s bojovníckou výbavou se železnými meči v Čechách ukazuje, že evidentně sledují tehdejší hlavní komunikační tepny procházející od západu i jihu povodím Berounky a Vltavy do středních Čech, na sever pak pokračuje jedna z dálkových tras na Portu Bohemiku a dále do Saska, druhá se stáčí východním směrem do Slezska (Sankot 2003, 55, fig. 1). Hroby s meči stupně LT A reprezentují v Čechách profesní skupinu kontrolující klíčové komunikace (Sankot 2003, 49, fig. 1), ta se po jisté transformaci pak stala zárodkem nové společenské elity projevující se na plochých kostrových pohřebištích od stupně LT B1 (Sankot et al. 2017, 99, obr. 1).

9. Závěr (M. Chytráček)

Mohyly 1 utvářela kamenná konstrukce čtvercového půdorysu, která překrývala roubenou hrobovou komoru orientovanou podle světových stran. Plošný odkryv pohřebního monumentu umožnil podrobně dokumentovat rozmístění jednotlivých nálezů v prostoru pohřební komory i čtvercového kamenného krytu a díky intenzivnímu plavení sedimentů odebíraných zvláště z celé plochy dna hrobové komory byly zjištěny ne jen např. zuhelnatělé rostlinné makrozbytky, ale také drobné unikátní artefakty, které při použití běžných exkavačních metod nelze zachytit. Specifická metodika výzkumu také dovolila rozpoznat mladší zásah z doby laténské, který značně narušil pozdně halštatské kostrové pohřby

i starší hrobové pozůstatky umístěné při jihozápadní stěně komory. Mezioborový výzkum lokality využíval co nejširší spektrum přístupů a metod. Klíčovou roli v něm hrály paleoenvironmentální metody a další přírodovědné analýzy. Radiouhlíkové datování lidských a zvířecích kostí poskytlo významnou oporu při výkladu nálezové situace, potvrdilo např. primární kostrový pohřeb z počátku doby halštatské, s nímž lze spojit kovové součásti čtyřkolového vozu i části koňského postroje, které byly nalezeny většinou již v sekundární poloze.

Mladší knížecí hrob uložený v rozlehlé hrobové komoře obsahoval výjimečnou kolekci milodarů. Umístěno zde bylo např. pět bronzových nádob a soubor tak představuje nejbohatší pohřební výbavu bronzového nádobí v Čechách. Toreutické výrobky patří k chronologicky citlivým artefaktům, z pěti bronzových nádob zjištěných v hrobové komoře je pro datování významná zvláště situla, kotel a mísa. Situla rýnsko-tessinského typu spadá do časového úseku Ha D3 – LT A. Kotel varianty Herbertingen se vyskytoval především v bohatých hrobech z časového úseku stupňů Ha D2–3, užíván byl však ještě i v časně době laténské.

Mísa varianty Hundersingen pochází ze střední Itálie a patří do 2. pol. 6. stol. a 1. pol. 5. stol. př. Kr., tomuto zařazení odpovídají i některé keramické nádoby odkryté na dně komory. Chronologickou pozici hrobu z Rovné prozrazuje dobře i šperk a součásti kroje. Spony s ozdobnou patkou opatřenou čtvercovou či obdélnou destičkou spadají do doby okolo roku 500 př. Kr., charakteristické jsou pro stupeň Ha D3. Bohatě zdobená toaletní souprava s kloubovou závěsnou konstrukcí pochází ze severní Itálie, závěsná konstrukce tohoto typu se zde na toaletních soupravách objevuje v 5. stol. př. Kr. Oblý prstencovitý kroužek vyhotovený z jantaru reprezentuje tvar, který byl v Čechách oblíben ve stupních Ha D2 – LT A. Uložení knížecího pohřbu lze tak klást do období kolem roku 500 př. Kr. K bohaté výbavě hrobu patří i nález malého dvoukolového vozu v severozápadním rohu komory, jehož konstrukční řešení spadá sice již do časně doby laténské, ovšem výzdoba korby se hlásí ještě do 6. stol. př. Kr.

V hrobové komoře byla pohřbena vysoce postavená osoba obklopená zvláštními milodary, které snad mohou naznačovat určité aktivity z jejího života. Probíhaly ve 2. pol. 6. stol., případně na přelomu 6. a 5. stol. př. Kr. v prostředí aristokratické horní vrstvy společnosti, která se ještě rigorózně vztahovala k náboženským symbolům a myšlenkovému světu doby halštatské s rozpoznatelnými kořeny v předchozí době popelnicových polí. V inventáři knížecího pohřbu z Rovné nenalezneme – kromě zmíněné konstrukce dvoukolového vozu – žádné artefakty, které by nám svým tvarem nebo výzdobou prozrazovaly náznak nastupujícího časně laténského stylu.

Interdisciplinární výzkum mohyly v Rovné přináší nové poznatky o užívání exotických materiálů i zavádění nových technologií. Výsledky provedených přírodovědných analýz také blíže osvětlují nákladný pohřební ritus elity starší doby železné, který lze chápat jako komunikační jednání stvrzující stávající sociální vztahy mezi živými. Geofyzikální prospekce zřetelně odhalila čtvercový tvar obou sousedících pohřebních monumentů

postavených z kamenů. Petrografické určení hornin ukázalo, že materiál na stavbu mohyly byl získáván povrchovým sběrem volných kamenů, četné lokální koncentrace určitého druhu horniny v náspu patrně odpovídají jednotlivým dodávkám kamene z různých míst. Analýzy organických látek z povrchu bronzových nádob byly založeny např. na testování některých proteinů. Ve vzorcích z vnitřního i vnějšího povrchu bronzových nádob analýzy prokázaly přítomnost obilné složky, ptáčích vajec a koziho mléka nebo krve. Množství mikrouhlíků zjištěných ve vzorcích z povrchu vnějších stěn bronzových nádob prozrazuje kontakt nádob s ohněm během pohřebního rituálu. V hrobové komoře nalezené malé zuhelnatělé části dřeva i rostlinné makrozbytky odráží místní prostředí a snad i vykonávané rituální obřady. Vyloučit nelze ohně, které na místě pohřebních rituálů hořely. Fosfátový průzkum potvrdil místo uložení zemřelého v jihozápadním rohu hrobové komory a soustředění milodarů potravin ve východní části roubené stavby. Na základě výsledků antropologické analýzy i radiokarbonového datování kostí lze počítat minimálně se dvěma kostrovými pohřby z pozdní doby halštatské.

Tři medvědí drápy nalezené v blízkosti lidských kostí v jihozápadní části dna pohřební komory asi prozrazují medvědí kožešinu, na které pohřbený spočíval. Osteologické analýzy dále prokázaly masitou jídelní obětinu v podobě částí těla telete, pravděpodobně symbolicky rozložených na dně komory v blízkosti bronzových nádob. Zachování *in situ*, neporušené druhotnými zásahy, ukazuje jasně na náležitost k pozdně halštatskému pohřbu. Poměrně hojné kosti ovce/kozy a snad i ojedinelá kost prasete prozrazují další masité milodary patřící k výbavě halštatského knížecího pohřbu. Předpokládá se, že přiložený velký železný nůž sloužil k porcování zvířat. Určení inkrustací bronzových spon a toaletní soupravy dokládá červený mořský korál (*Corallium rubrum*, L.), baltský původ jantaru potvrzuje infračervená spektroskopie prstencového kroužku z tohoto organického materiálu. Rentgen-fluorescenční měření vybraných bronzových artefaktů ukazuje např. výrazné zastoupení olova ve slitině obou bronzových spon a toaletní soupravy. Nástup používání slitiny bronzu s olovem svědčí o postupném pronikání nové technologie z jižních oblastí Evropy. Chemická analýza malé skleněné hlavice miniaturní železné jehlice zjistila sklo označované termínem *mixed alkali glass*, které bylo typické zejména pro dobu bronzovou v západní i střední Evropě, užívalo se však ještě na přelomu stupňů Ha B3/Ha C1. Neparné částičky stříbra i zlata zachycené v místě největšího průměru skleněné hlavičky snad prozrazují, že se artefakty mohly dostávat do kontaktu se šperky z drahých kovů.

Velkou pozornost jsme věnovali rekonstrukci pohřebního monumentu včetně hrobové komory s milodary, důležité místo zaujímá také interpretace odkrytých nálezů. Pohřební monument pozdně halštatské elity se zřejmě dost odlišoval od běžných mohyl budovaných v době bronzové a mladší době halštatské. Čtvercový půdorys kamenných staveb v architektuře sepulkrálních monumentů se v pozdní době halštatské vzácně objevuje i v jiných pohřebních areálech střední a západní Evropy. V mohyle 1 z Rovné je doložen pouze kostrový pohřební ritus. Vzhledem k narušení hrobové ko-

mory pravděpodobně již ve starší, hlavně ale v mladší době železné, je obtížné rozhodnout, zda se jednalo o současný pohřeb dvou osob (muže a ženy?) nebo byl druhý jedinec do komory uložen dodatečně. Nápadná je absence kovových zbraní v hrobové komoře, která je typická zvláště pro pohřby žen, a nelze proto vyloučit, že v mohyle 1 z Rovné představoval mladší jedinec právě ženu. Skvostně vybavené hroby vysoce postavených žen jsou z 6. i 5. stol. př. Kr. známé, ženy tehdy zastávaly zřejmě důležité náboženské i politické funkce ve společnosti.

Malý dvoukolový vozík s bohatě zdobenou korbou a paprsky kol představoval zřejmě skvostný kus luxusního nábytku, který zastával funkci mobilního stolku na dvou kolech. Kostí ovce/kozy nalezené uprostřed korby vozu i vedle ní prozrazují masitou jídelní obětinu, která byla na korbě mobilního stolku umístěna. Vozík hrál asi důležitou roli při obětních rituálech a nelze vyloučit, že byl vyroben krátce před pohřbem za účelem využití při pohřebních obřadech. V prostoru severozápadního nároží komory s uloženým dvoukolovým vozíkem se mohly pravděpodobně vyskytovat i nedochované jemné textilie pokryté množstvím drobných parohových korálků, které se v těchto místech našly společně s miniaturními železnými jehličkami s bronzovou nebo skleněnou hlavicí. Jehličky i drobné parohové korálky mohly být součástí ozdoby účesu. Na stěnách pohřební komory snad visely tkané látky, poloha odkrytých bronzových spon v rozích komory tomu pravděpodobně nasvědčuje. Lokalizace vyřezávaných parohových destiček z bočnic vozu dovolila stanovit velikost jeho korby na pouhých 100/120 x 70/75 cm a detailní dokumentace náležové situace umožnila rekonstrukci pravděpodobné původní podoby malého vozíku s bohatě zdobenými bočnicemi korby.

Pozoruhodná výzdoba dvoukolového a čtyřkolového vozu i některých bronzových nádob vybízí k zamyšlení nad symbolikou uměleckého projevu elity starší doby železné, nad její inspirací a funkcí. Obě bronzové cisty z Rovné mají falcovaná dna se zvláštním dekorem, vytepávaná a rytá, radiálně uspořádaná výzdoba znázorňovala sluneční symboliku. Ve znamení solární symboliky byla zřejmě vyrobena většina halštatské toreutiky. Motivy slunečního kotouče se často kombinovaly s výjevem vodních ptáků a také konce obloukových uch obou cist z Rovné zakončují jejich stylizované hlavičky. Jedná se o starou symboliku, která má své kořeny už v době popelnicových polí. Uctívání slunečního božstva apollonského typu bylo charakteristické zvláště pro dobu popelnicových polí a přetrvávalo i ve starší době železné; většina náboženských představ pokračovala ve vývoji v témže rámci.

K bronzovým kováním korby čtyřkolového vozu z Rovné patří bronzové prolamované terčíky s rovnoramenným křížem a čtyřmi vloženými trojúhelníky. Týž prolamovaný motiv je doložen na bronzových kruhových závěscích již od střední doby bronzové a časně doby popelnicových polí. Kruhové závěsky doby bronzové jsou interpretovány jako sluneční symboly a měly funkci amuletu či talismanu. Zobrazení kola vyjadřuje solární symbol, vodní pták i kolo s centrálním křížem reprezentuje slunce – tento výklad je všeobecně akceptován. Podobné prolamované závěsky s identickým motivem kříže

a vložených trojúhelníků jsou známe z depotů doby popelnicových polí. Shodné prolamované závěsky se nosily na Moravě jako součást skvostného ženského opasku v období Ha C2/Ha D1, jak prozrazují hroby horákovské a depoty platěnické kultury. Prolamované závěsky zde odrážejí starou tradici slunečního kultu středodunajské oblasti. Známe je také z hrobů Ha C v Rakousku i z depotů Ha C/Ha D1 v Maďarsku, shodný motiv kříže a vložených trojúhelníků se objevuje vytepaný na dně bronzové situly z hrobu Ha C v Hallstattu. V časovém úseku stupně Ha C jsou prolamované kruhy s vloženým centrálním křížem doloženy jako bronzová kování připravená hřebičky na dřevěné korbě ceremoniálních čtyřkolových vozů a tato symbolika hrála zřejmě důležitou roli i ve výbavě primární pohřební komory Ha C v mohyle z Rovné. Starý solární znak kola s vloženým křížem byl evidentně i ve starší době železné pokládán za posvátný symbol poskytující snad sílu a život.

Výzdoba dvoukolového vozu se soustřeďovala především na korbou vozu. Bočnice korby nesly dekor složený z velkého množství plochých obdélných destiček různé velikosti, vyrobeny byly z paroží jelena a zvláštní pozornost si zaslouží hlavně symbolika výzdobných motivů těchto artefaktů. Počtem převažovaly hlavně menší plně obdélné destičky zdobené pětici malých rytých soustředných kroužků s centrálním bodem. Poměrně častě se vyskytovaly také čtvercové destičky s prolamovaným čtvercovým centrálním otvorem a čtveřicí shodných soustředných kroužků s bodem. Soustředné kroužky se středovým bodem představují sluneční symboliku, která se do podoby menších soustředných kroužků postupně transformovala ze starších solárních motivů doby bronzové již na začátku pozdní doby popelnicových polí v Ha B1. Opakující se počet 4 a 5-ti soustředných kroužků s bodem na čtvercových a obdélných destičkách z Rovné skrývá velmi pravděpodobně významnou symboliku, její hlubší smysl nám však zůstane neobjasněn. Naznačit lze jen jisté souvislosti: čtvercové a obdélné destičky představují dvě skupiny označené sudými a lichými čísly. Pythagorejci v 6. stol. př. Kr. uznávali, že svět je jakoby utkán z číselných vztahů, které samy jsou založeny protikladem sudého a lichého. Také učení o čtyřech „kořenech všech věcí“, tj. o prvcích země, vody, vzduchu a ohně vychází z velice staré tradice v dějinách antického myšlení. Čtyři prvky byly známy už nejstarším kosmologům a toto učení znali např. již v 6. stol. př. Kr. orfické, jejichž přívrženci se šířili v řeckých městech jižní Itálie. Velké obdélné destičky z Rovné ukazovaly většinou prolamované geometrické, vzácněji i figurální motivy. Pro geometrické ornamenty lze nalézt předlohy např. na bronzových artefaktech uložených v hrobech stupně Ha D1. Lidské postavy na parohových destičkách z Rovné svým držením těla připomínají pěstní zápasníky vyobrazené na situlovém umění, řezbář destiček tedy musel mít dobrou znalost ikonografie situlového umění. Jedna poměrně dobře zachovaná figurka z Rovné měla původně v každé ruce jeden kyj zakončený koulí. Prolamované olověné destičky z nekropole Frög ve Štýrsku ukazují podobný antropomorfní motiv, stylizovaná lidská figura zde pravděpodobně drží též dva kyje a výjev se podobá vyobrazení na destičce z Rovné. Antropomorfní motivy z obou vzdálených lokalit zobrazují nejspíše podobný, snad dokonce jeden a týž „zašifovaný“ obraz neznámého

mýtu o dávném héroovi. Určitý náznak pozdvižených paží na dalších figurálních destičkách z Rovné snad prozrazuje znázornění tance. Nejlépe zachovaná destička pravděpodobně zobrazuje tanec válečníka vyzbrojeného dvěma kyji. Figurální výzdoba dvoukolového vozu z Rovné nám tak opět dokládá spojení s širší alpskou oblastí a se severní Itálií, kde se od konce 7. stol. až do počátku 4. stol. př. Kr. rozvíjelo situlové umění. Široký akční rádius situlového umění se v 6. a 5. stol. př. Kr. projevoval severně od Alp též ovlivňováním uměleckého projevu místních elit, které lze sledovat např. na území Čech, Bavorska, Slovenska i Hessenska. Ukazuje se nejnověji, že v prostoru na sever od Alp byla inspirace figurálními motivy situlového umění rozšířena více, než se předpokládalo (*obr.* 56). Působení situlového umění na středoevropskou umělecko-řemeslnou výrobní sféru, která pracovala pro příslušníky lokální společenské elity, bylo poměrně silné, trvalo dvě století a stálo u zrodu časné laténského stylu. Přechod od pozdní doby halštatské k časné době laténské probíhal již kolem roku 500 př. Kr. a v této době byl také uložen i knížecí pohřeb v Rovné, v jeho výbavě ovšem náznak nastupujícího časného stylu doložit nemůžeme. Experimentování řemeslníků s motivy jižního původu a osvojení nových technologií je patrné především na kovových špercích, toreutických výrobcích a luxusních picích soupravách z keramiky. K uměleckému zpracování se samozřejmě využívaly ve velké míře také organické materiály, které se nám ovšem dochovaly jen velmi vzácně. Nálezy z Rovné jsou zcela unikátní (*obr.* 24–26, 32–33, 35–43), nápadné je poměrně realistické pojetí lidských postav vycházející z prostředí kultury Este. Pozdější postupné přeměnění realistických znázornění do abstraktních znaků časného stylu souviselo s jiným světovým názorem a náboženskými nařízeními nově se etabloující společenské elity v 5. stol. př. Kr. Význačný jedinec pohřbený v knížecím hrobě z Rovné ovšem k této nové elitě ještě nepatřil a reprezentoval předchozí nazírání světa doby halštatské. Časné laténský umělecký projev nám prozrazuje nové náboženství, snad odlišné bohy i jiný kult, změnilo se pravděpodobně také představy o záhrobním světě mrtvých. V prostředí horní společenské vrstvy došlo na přelomu 6. a 5. stol. př. Kr. zřejmě k výraznějším změnám, než se dříve soudilo. Někde mohly asi probíhat i poměrně plynule, v jiných centrech byl pozdně halštatský vývoj spíše náhle ukončen. V určitých regionech střední a západní Evropy se koncem 6. a počátkem 5. stol. př. Kr. rozpadají staré nábožensko-mocenské pozice pozdně halštatské elity a některá mocenská centra pozdní doby halštatské v jihozápadním Německu, na horním Rýnu a v Burgundsku zanikají. V 5. století př. Kr. se těžiště vývoje přesouvá více k severu především na území Champagne a středního Porýní, zčásti i Hessenska, severního Bavorska a Durynska. Ve východním prostoru střední Evropy zaujímá významné postavení nepochybně česká kotlina i region Salcburska.

Prolamované parohové destičky z přelomu 6. a 5. stol. př. Kr. z Rovné jen potvrzují, že figurální motivy pozdní doby halštatské reprezentují ve středoevropském prostoru nové médium převzaté často z oblasti Středomoří. Sloužilo výhradně lokální společenské elitě a figurální symbolika se také objevuje především v jejich hrobech. Figurální umění znázorňovalo určité představy

a mohlo zdůvodňovat, případně upevňovat, sociální a náboženské postavení zvláštní vyzdvižené skupiny společnosti. Antropomorfní figurální motivy výzdoby korby dvoukolového vozu z Rovné nám tak zřejmě naznačují postavení pohřbeného jedince, snad i jeho úlohu v diferencované společenské struktuře. Mobilní stolek z Rovné se zřejmě využíval při sakrálních úkonech v rámci různých obětních slavností, které v jižních Čechách pozdní doby halštatské pořádala tehdejší aristokracie. Byla vybavena ne jen politickou, vojenskou a hospodářskou mocí, ale především významnou sakrální silou, která této vyčleněné vrstvě poskytovala oprávnění zaujímat vedoucí postavení ve společnosti.

Nový objev bohatých pohřbů starší doby železné v Rovné vybízí ke srovnání s dosud známými podobnými nálezy v české kotlině. V mohyle 1 nově rozpoznatelný primární kostrový pohřeb s čtyřkolovým vozem patří k nejstarší skupině hrobů s čtyřkolovými vozy, objevují se ve střední Evropě – především v Bavorsku, Čechách a Horním Rakousku – na počátku starší doby železné ve stupni Ha C1. V období stupně Ha C se na čtyřkolových vozech pohřbívali především muži, vůz měl sloužit k jízdě mrtvého do záhrobí a předpokládá se také, že zesnulý byl na voze vystaven během smutečních obřadů a pohřebního průvodu. V 8. a 7. stol. př. Kr. velmožská mužská společenství postavená na shodném kultovním základě tvořili předáci panských dvorců. Jednalo se o navzájem neodvislé skupiny patriarchálního charakteru, které však podléhaly jednotnému společensko-náboženskému řádu.

V Čechách ve 2. pol. 6. stol. př. Kr. v bylanské oblasti bohaté komorové hroby se čtyřkolovými vozy mizí, ve středních a severozápadních Čechách tedy zřejmě dochází k zániku vedoucí společenské vrstvy a její ideologie. Podobný krizový vývoj lze předpokládat i na území halštatské mohylové kultury v jižních a západních Čechách a probíhal zřejmě také v dalších oblastech východní části střední Evropy. Ke krystalizaci nových mocenských center pozdní doby halštatské dochází v jižní a západní hraniční oblasti s někdejší bylanskou kulturou a v jejím jihozápadním sousedství. Nejstarší hroby pozdně halštatské elity vybavené dvoukolovými vozy a koňskými postroji se v jihozápadních Čechách objevují již ve stupni Ha D3. Dvoukolové vozy z hrobů žen podporují výklad, že okázalý transfer na onen svět si v 6. a 5. stol. př. Kr. nárokovala už mnohem větší skupina privilegovaných příslušníků vedoucích rodin. Do stupně Ha D3 spadá také knížecí hrob v mohyle 1 z Rovné, jehož výjimečně bohatá výbava poskytuje další příklady neobvyklých artefaktů zhotovených v období tzv. experimentální fáze ze závěru doby halštatské a nástupu časné doby laténské. Přechod od pozdní doby halštatské k časné době laténské lze sledovat především na kovových výrobcích z prostředí horní vrstvy společnosti, která rozvíjela kontakty se vzdálenými regiony. Výbava knížecího charakteru z mohyly v Rovné prozrazuje především nadregionální dálkové kontakty místní elity, ale nenalezneme zde – kromě dvoukolového vozu – žádné další artefakty, které by ukazovaly náznak nastupující doby laténské. Osoba pohřbená v mohyle u Rovné kolem roku 500 př. Kr. působila za svého života ve společensko-náboženském prostředí, které se ještě vztahovalo k religiózním symbolům a myšlenkovému

světu doby halštatské. Umístění hrobové komory s pozděně halštatským knížecím pohřbem v místě staršího zaniklého hrobu význačného jedince z počátku doby halštatské nám také naznačuje určitou demonstraci návaznosti na předcházející generace. Zjištěná skutečnost snad mohla souviset i s odvozováním původu od dávných předků – héroů, což mělo utvrdit legitimitu privilegiovaného postavení tehdejší elity.

Mohyly 1 a 2 ležící v nápadném odstupu 300 m od nejbližších pohřbů mohylového pohřebiště patřily příslušníkům sociální elity starší doby železné, jejich nákladný pohřeb měl stvrzovat stávající sociální vztahy mezi žijícími. Záchranný výzkum mohyly 1 přinesl velké množství nových zjištění, které vypovídají např. o nákladném pohřebním ritu, dálkových kontaktech, výrobních technologiích i symbolice uměleckého projevu horní vrstvy tehdejší společnosti. K dalšímu intenzivnímu poznání sídelního areálu na střední Otavě i významnému doplnění nepsané historie starší doby železné ve střední Evropě může v budoucnu značně přispět výzkum ohrožené sepulkrální stavby 2 i detailní dokumentace vybraných objektů rozsáhlého nedalekého sídliště situovaného ve vyvýšené poloze, kde dochází k masivní erozi způsobované hlubokou orbou. V rámci budoucích výzkumných projektů bude také nutné věnovat se intenzivně strategii ochrany sepulkrálních památek, které jsou v současné době silně narušovány.

Poděkování

Práce byla vytvořena v rámci Programu interní podpory projektů mezinárodní spolupráce AV ČR, reg. č. projektu M300021201 a také s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 67985912.

Summary

Introduction

A rescue archaeological excavation of disrupted barrow no. 1 in the cadastre of Rovná near Strakonice was conducted in 2012–13. The excavation was necessitated by an illegal dig at the site in 2009, during which five bronze vessels were looted. Today these vessels are held at the Museum of South Bohemia in České Budějovice.

1. Location of the cemetery and the natural environment

The site is located in the central Otava River region, with barrow nos. 1 and 2 situated in a shallow saddle 300 m east of the closest burials at the barrow cemetery.

2. Excavation history

Barrow no. 1 with protruding stones around its perimeter was captured in a period drawing from 1874. B. Dubský dug a small trench in the barrow in 1927–28.

3. Excavation of barrow no. 1 and the arrangement of grave goods in the grave chamber

A geophysical survey of barrow nos. 1 and 2 demonstrated that both structures from piled stones have a nearly square ground plan. The excavation of barrow no. 1 showed that the massive construction from a continuous layer of stones covered a square wooden chamber 6.2 x 6.1 m in size. The wood has not been preserved and the course of the walls was revealed only by negative imprints. At the looting location in the southeast corner of the

chamber bottom, prints of the bottoms of bronze vessels were identified and documented. The toreutic set was supplemented by seven pottery vessels. Lying nearby was an iron knife and a meat offering documented by the bones of a calf. Numerous sheep/goat bones scattered in various places reveal additional remnant of meat offerings. The find of bear claws in the southwest part of the grave chamber bottom is remarkable. A later intrusion from the Late La Tène period (feature 11) heavily damaged inhumation burials from the Early Iron Age in the southwest section of the chamber, where components of a costume and jewellery were also found: a large amber ring, a fragment of a small bronze fibula, two small bronze bars with eyelets at their ends and small bronze rings. A bronze toiletry set was found at the south wall, while a bronze fibula with a decorative foot, an assemblage of antler beads, fragments of miniature iron needles with bronze and glass heads, as well as several bone arrowheads were found in the northwest corner. In the southwest part of the chamber, we recorded horse harness decoration and the metal parts of a four-wheeled wagon. Lying in the northwest corner were the nearly intact remnants of a very small chariot; the rectangular outline of the chariot body was easily discernible, as was the position of both wheels.

4. The cultural and chronological classification of grave goods from the grave chamber

4.1. Ornament and costume components

A bronze Hochdorf-type toiletry set with red coral inlay is an import from northern Italy, from the area of the Golasecca or Este culture, where similar artefacts were manufactured in the 5th century BC. Both fibulae have red coral inlay preserved in grooves on their bows; similar examples occur especially in areas demarcated by the Inn – Salzach rivers. Fibulae with a decorative foot with a square or rectangular plate can be dated to Ha D3, in the period around 500 BC. Bronze bars with a round loop at the end are interpreted as a decorative component of leather shoes and are documented as early as the Late Hallstatt period and especially LT A. Small antler beads have parallels in Etruscan graves of central Italy and are also known from Hallstatt graves in Slovenia. A parallel to the larger antler bead with turned grooves running around it is known from an Ha D2 princely grave in Hochdorf. One of the small iron needles is furnished with a head made of bronze, the other from glass. Small iron needles with a bronze head can be documented at the end of Ha D in Baden-Württemberg, whereas larger bronze needles with a glass head appear in graves in the early Villanova II phase in Emilia-Romagna. The round amber ring of Baltic origin has the closest parallels especially in south and west Bohemia in the period between Ha D2–3 and LT A.

4.2. Bronze vessels

Ribbed cistae with movable handles belong to series II cistae that were spread from northern Italy and the eastern Alps all the way to Poland and even Sweden; their heavy occurrence in Czech territory is also conspicuous. Although production sites have not yet been localised, the centre of their distribution lies in the eastern Alps. They were probably manufactured in workshops situated in a broad band along the southern edge of the Alps. Although they appear sporadically as early as Ha C, their production occurred mainly throughout the entire course of Ha D. A Herbertingen-type cauldron has not yet been documented in Bohemia. These vessel forms are concentrated primarily in the area of Baden-Württemberg and Switzerland, where they belonged to the inventory of rich elite Ha D2–3 graves. A Rhine-Ticino situla falls into the Ha D3 – LT A time segment; the vessel came to the Bohemian Basin from northern Italy and, again, represents the only known specimen in Bohemia. The expansion of this situla was concentrated in the western part of northern Italy, where the majority of these vessels were also produced. Another concentration appears in Slovenia, where the vessels were probably also manufactured. The Hundersingen-type bowl with a beaded rim from the second half of the 6th century and the first half of the 5th century made its way to Bohemia from central Italy, probably through the western Alps and southwest Germany.

4.3. Pottery vessels

A total of seven pottery vessels are documented, and a bowl with a carinated body and a situla-like vessel can be dated with a high degree of certainty to Ha D2–3.

4.4. Horse harness

Bronze decorations of leather straps and antler and iron pegs document the presence of a horse harness. Pegs of this shape appear in Central Europe between the Baden region and Slovakia and date to the period between Ha C1 and Ha D1. Hammered button-like bosses are known from Ha C – Ha D1 graves in Baden-Württemberg, Lower and Middle Franconia, the Upper Palatinate and Bohemia. They are commonly referred to as the Thalmässing type, which is characteristic especially for Ha C. Bronze cast button-like slips with hollow conical heads with a terminal bead are documented in south Bohemia in Ha D2–3 graves. The lone specimen decorated with concentric rings is similar to the La Butte type from Ha D2 in Baden-Württemberg and Burgundy. Small bronze sleeves and cuff-like slips from bronze and iron sheet metal have parallels mainly in Ha C graves from northeast Bavaria. A fragment of a bit and a hooked clip from a bridle can also be classified among horse harness fittings; similar clips with a T-shaped crosspiece again date to Ha C.

4.5. Four-wheeled wagon

Iron lynch pins with a figure-eight head come from a four-wheeled wagon; only one specimen was preserved intact. These Bohemian (Kolin type) lynch pins are known primarily from Ha C graves with wagons in Bohemia; they also occurred sporadically in Bavaria, and were used on four-wheeled wagons from early Ha C until Ha D1. Fragments of iron face plates and wheel hub tyres also come from the four-wheeled wagon. Ornamental bronze hardware belonged to wagon body decoration, and similar bronze four-wheeled wagon body decoration is documented to the north and northwest of the Alps in Ha C1; therefore, the finds from Rovná can be linked to a type 2 wagon.

4.6. Chariot

An iron bar-shaped pin with loop terminals belonged to the structure of a chariot. A pair of identical bar pins with loop terminals were primarily characteristic of La Tène chariots. Metal pins with eyelets rank here among technical peculiarities that reveal the close ties among the Early La Tène elite between Champagne, the Rhine Valley and southwest Bohemia; with the use of leather straps, the pins created an elastic connection between the body and the axle or chassis of the chariot. The iron wheel tyres with nails belonging to the small chariot from Rovná are thin, with a width of only 1.1–1.3 cm. Front wheel hubs with nails and a 90° rim are already documented on four-wheeled wagons from Ha D in central and south Bohemia and Bavaria. Numerous bronze bands wound around the wheel spokes served a decorative purpose. Formally, they are highly similar to the bronze sheet metal that decorated the wheel hubs of a Ha D3 four-wheeled wagon from Vix. The sides of the body bore well-preserved decoration composed of rows of rectangular and square plates carved from deer antler. A total of 97 variously shaped pieces of these plates were found at the site. Smaller artefacts had engraved decoration in the form of concentric circles, whereas larger specimens featured open-work and depicted geometric and, less often, figural anthropomorphic motifs. Similar decoration on the sides of wagons divided into rectangular metopes is depicted in certain situla art scenes from the 6th–5th century BC. Open-work figures of warriors and animals decorated rectangular friezes on the bronze sheet metal of the body of an Etruscan chariot from the first half of the 7th century BC in the barrow from San Cerbone near Populonia. Parallels to rectangular frames with open-work figural decoration made from metal materials come from Hallstatt cemeteries in Carinthia and Styria, where they adorned funeral pottery. The body of a four-wheeled wagon from a Ha D2 grave in Upper Franconia was covered with bronze sheet metal with a rectangular frieze with hammered human figures. Four or five engraved rings with a central point often on plates from Rovná appear in the rectangular fields of belt sheet

metal from Ha D1 graves, and parallels are also found here in several open-work geometric motifs of antler plates. An antler artefact with highly similar decoration is documented at the Horákov culture settlement in Těšetice. Fragments of scorched rectangular and triangular antler plates decorated with concentric rings are known, e.g., from the Ha D1 princely grave in the Kröllkogel barrow in Kleinklein. Parallels to the decorative columns from Rovná are primarily seen on similar metal columns from wagon body sides from Como – Ca' Morta and Vix.

4.7. Tools and weapons

Parallels to the large iron knife can be found in central and north-west Bohemia as early as Ha C, and similar knives also appear in south Bohemia in Ha C – Ha D. Three peg-shaped arrowheads have parallels in Hallstatt graves from Lower Austria and Middle Franconia; in the 6th century BC, they are formally similar to arrowheads that are also documented in Scythian graves.

5. The chronology of Iron Age burials in barrow no. 1

First and foremost, the chronology of the princely grave is documented by ornament and costume components, whereas the fibulae date to the period around the year 500 BC. The toiletry set, amber ring, bronze and pottery vessels and chariot represent a later assemblage of grave goods corresponding to Ha D3. However, we can also distinguish a second group of grave goods with a decidedly archaic character: a four-wheeled wagon with iron lynch pins and certain parts of a horse harness. Based on radiocarbon dating, the earliest human bone is a metatarsal with an absolute dating in the period of 826–778 BC, hence indicating a primary inhumation burial in Ha C1. As such, the four-wheeled wagon can be linked to this oldest burial.

A larger part of the remaining human bones can probably be attributed to the Late Hallstatt princely grave from Ha D3. However, the radiocarbon dates do not rule out the possibility of a third inhumation burial, perhaps from the first half or middle of the 6th century BC. Cases involving subsequent burials are relatively common in south and west Bohemia. A later intervention was clearly identified from the Late/Final La Tène period in the form of a shaft or pit (feature 11) and can be interpreted as a secondary grave from LTC2/D.

6. Natural science analyses

6.1. Geophysical survey

A magnetometric and geoelectrical survey was conducted in the area of barrow nos. 1 and 2, and a ditch around their perimeter cannot be assumed. The results of the geoelectrical resistivity survey suggest a distinctly rocky shell over both barrows as well as the highly similar, nearly square shape of both destroyed features. Barrow no. 1 was undoubtedly heavily disturbed, whereas the results of the survey in the space of barrow no. 2 indicate the better sub-surface condition of the preserved feature.

6.2. Petrographic analysis of the rock from the stone construction of the barrow

The rock types were identified directly at the site by macroscopic evaluation during the archaeological excavation. The material for the construction of the barrow was obtained in a surface collection of loose stones. The determined vertical and surface changes in the rock composition of the barrow are the result of a partial change in the main source locations of supplied rock during the construction of the barrow and a local concentration of a certain type of rock in the mound apparently corresponding to individual supplies of stone from various sites.

6.3. Analyses of organic substances from the surface of bronze vessels

6.3.1. Protein analysis

The detection of food remnants was based on testing for the presence of proteins in samples from the inner and outer surface of bronze vessels. The presence of cereal components is indicated by

gluten, which was recorded in varying intensity on samples from the outer walls of the bowl and cauldron and from the inner side of the cauldron and both cistae. Casein was also found inside the cauldron and cista 2, signalling the presence of milk, while the immunoglobulin isotype G indicated that the milk was from a goat. The actual milk components were relatively low in number, suggesting that the milk was just an additive to dishes. Cow milk can be ruled out. Ovomucoid, which points to the presence of bird eggs, was also found in samples from the bowl, situla and cauldron. In addition to the bowl, poultry meat proteins were also identified in all of the other bronze vessels. Pork protein was identified in the majority of samples from the remaining bronze vessels, with the exception of the situla.

6.3.2. Pollen analyses

Due to contamination, the pollen spectra have limited interpretational potential. However, the larger amount of microcharcoals from the surface of the outer wall of the cauldron and situla is unrelated to contamination. These vessels came into contact with fire, perhaps during funeral rituals; they may also have been used for cooking.

6.4. Charred plant macro-remains and wood from the grave chamber

6.4.1. Plant macro-remains

We recorded only charred plant macro-remains. Remnants of ruderal plants and weeds apparently reflect the environment of a location where some of the rituals related to burial were performed. Only small concentrations of cultivated plants were recorded. Emmer wheat, barley and pea or vetch occurred in the barrow chamber, while La Tène feature 11 contained barley. Hygrophilous or water plants with striking blossoms, suggesting their use for decorative purposes, occurred in samples.

6.4.2. Charcoals

A total of 10 tree species were documented. The representation of coniferous trees is high, while wood from deciduous trees occurred in greater amounts in the barrow chamber.

6.5. Phosphate analysis of the barrow

The eastern part of the grave chamber has a high phosphate anomaly that also runs out of the chamber. The amount of food capable of creating such an enormous anomaly is estimated at hundreds of kilograms. Another discovered anomaly reveals the deposition location of the deceased in the southwest corner of the grave chamber, where fragments of human bones were also found.

6.6. Anthropological analyses

The assemblage contained a large amount of mostly isolated fragments of bones of various skeleton parts. The largest cluster of bones (precinct I) was situated at the western edge of the grave chamber. Lower leg bones belonged to an adult individual with a more robust body structure, probably a male, *adultus* II+ (over 30 years of age). The majority of samples fell into a broader span of the Hallstatt period from the mid-8th century to the 5th century BC and, with the greatest degree of probability, we can count on a Late Hallstatt age, though one metatarsal dating to 826–775 BC can be placed already at the beginning of the Hallstatt period. The bones from precinct I can be attributed to two adult individuals. In the case of the older burial, all that can be said is that the individual was of an adult age, and a more precise anthropological determination is not possible. Precinct II at the southern edge of the grave chamber was composed of fragments of bones belonging to at least two individuals. Radiocarbon dating of the bone samples from precinct II confirmed a later intervention in the La Tène period. Precinct III to the north was composed of remnants of both jawbones that can be attributed to a young individual, *juvenis* – *adultus* I (14–25 years old) Radiocarbon dating places this individual in the Late Hallstatt period.

6.7. Animal bone analyses

All radiocarbon dating of animal bones falls into the “Hallstatt plateau” on the radio carbon calibration curve, including the calf in the role of a Late Hallstatt offering. Relatively abundant remnants of sheep/goat found at the bottom of the chamber can also be regarded as part of the Late Hallstatt burial.

6.7.1. Meat offerings

The remains of a calf lying in the eastern part of the chamber represented selected fleshy parts, specifically the proximal parts of all four limbs and a series of left and right ribs placed in the tomb in such a way as to resemble the shape of a complete animal lying on its back. The age of the calf was determined to be 10–15 months.

Remains of sheep/goat and pig: no more than one individual can be identified in the assemblage of sheep/goat bones scattered over the eastern and western half of the chamber. One rib lay directly in the area of the body of a two-wheeled wagon, creating the impression that the rib was placed on the vehicle. Based on the size and appearance of bones, the age of the sheep was estimated at 1–2 years. According to the results of radiocarbon dating, a fragment of a pig's cervical vertebra found on the bottom of the chamber can be tied to the Late Hallstatt burial.

6.7.2. Bear claws

The presence of bear is documented by three distal phalanges, i.e. bones holding claws, obtained from the wet sieving of soil from the southwestern part of the grave chamber bottom. These probably come from the front and rear legs of the animal, and the finds can be interpreted with a high degree of probability as remains of a bear fur deposited in the grave.

6.7.3. Other animal bone finds

This category is made up of bones found at higher documentation levels or outside the grave chamber and which are apparently unrelated to the actual Hallstatt burial. An adult and juvenile pig, dog, horse, red deer, hare, rodents, insectivores, a frog and birds, including a hazel grouse (*Bonasa bonasia*) are documented.

6.7.4. Antler and bone artefacts

Decorated plates, collars, beads and arrowheads were found in the grave chamber. Occurring in the largest numbers were antler plates that served as inlays on the body of the chariot. The thickness of the compact bone indicates that it was mostly antler from a full-grown red deer. The overall area of the discovered plates suggests that more than one antler was used. The collars from the iron posts of the wagon body were also made from the stem of a red deer antler, as was the large bead.

6.8. Use-wear analyses of antler artefacts

An analysis of artefacts confirmed the application of the fluting technique on lengthwise debitage serving primarily for the extraction of blanks from the material. The lengthwise reduction of artefacts was performed using the technique of transverse cutting – transverse debitage. Debitage traces were unified in the following production phase by means of polishing. To create open-work, a perforation was made to serve as the initial point. Cutting and, less frequently, polishing were performed in the next phase. The semi-circular open-work was created by gradual polishing or filing. Traces of lengthwise grating were identified on the lower, spongy part of artefacts. The antler collars were grooved by means of lengthwise polishing or filing. The upper side of the artefacts was modified by gentle polishing/smoothing. The rings with a central depression were decorated by very precise boring with continuous circular rotation, apparently by means of a special borer driven by a pull. The gradual dulling of the borer is evident on artefacts in the rough edges of the perforations.

6.9. Analyses of artefacts from other organic materials

6.9.1. Identification of inlay on the bronze fibulae and toiletry set

An analysis of weathered fragments of material from the inlays on fibulae and the toiletry set confirmed red coral found on all coasts

of the Mediterranean Sea. As the coral tentacles that were used had a small diameter, it is assumed that their original colour was bright red, not pinkish.

6.9.2. Amber analysis

Infrared spectroscopy demonstrated that the amber from the amber rings was of Baltic origin.

6.10. Radiocarbon dating of human and animal bones

A total of 21 samples were prepared for dating. A plateau on the radiocarbon calibration curve roughly in the 800–500 BC range complicates an interpretation. Of all the analysed samples, only sample no. 18_092 from a human metatarsal precedes this plateau. This bone produced a narrowly established calibrated age of 826–778 BC (P=95) and confirms the presence of an earlier Ha C1 grave. The relatively broad dispersion of the probabilities of individual calibrated dates and their overlap make it impossible to reliably establish the overall number of Hallstatt burials. The radiocarbon dating of the bones likewise confirmed at least three later interventions or intrusions. These are captured in the analyses of three human bones, two dated to the La Tène period, the third to the Early Middle Ages (end of 9th–10th century).

6.11. Chemical analyses of bronze and glass artefacts

6.11.1. XRF measurements of selected bronze artefacts

A total of 23 bronze artefacts from the grave chamber were subjected to an orientational measurement of their element composition by means of X-ray fluorescence. The spectrum of selected artefacts includes metal vessels, clothing accessories and components of a horse harness and wagons. All of the analysed artefacts are made of tin bronze. The lowest tin values are found in the Hundersingen-type bowl, and in addition to copper and tin, lead and arsenic are also prominent; as such, this composition is consistent with the assumed Etruscan provenance of the vessel. Both cistae produced similar results – a low share of arsenic compared to other vessels. The fibulae and toiletry set differ from the other artefacts with their heavy share of lead in the alloy. Noteworthy in the case of the toiletry set is the presence of the combination of elements Ag-As-Sb-Bi, typical for tetraedrite copper (Ösenring metal) probably originating in North Tyrol. Two distinct types of button-like sleeves also differ in the alloy that was used. Decoration on the body of the four-wheeled wagon likewise shows differences in the content of lead and antimony compared to the bronze sleeves of the wheel spokes on the chariot.

6.11.2. Analysis of the glass head of the miniature iron needle

The miniature iron needle has a head from translucent blue glass that was analysed by means of SEM/EDS in three places. The measurement results confirm that the glass belonged to a group of materials designated as *mixed alkali glass*, or also LMHK. LMHK-type vitreous materials are typical especially for the Bronze Age in western Europe, and they also occur in Bohemia. In central Europe, LMHK-type glass was still in use at the transition from Ha B3 to Ha C1. A measurement of microscopic metal inclusions on the surface of the glass revealed a significant amount of silver along with gold and copper. The metal particles could perhaps have become attached to glass during the use of the artefact.

7. Reconstruction of the burial monument and an interpretation of finds in the grave chamber

7.1. The original appearance of the sepulchre structure

A drawing of barrow no. 1 from the second half of the 19th century captures the large raised platform with stones protruding around its perimeter. The surface forming the top of the sepulchre structure was also captured by a geodetic survey conducted prior to the excavation; several of the larger stones still slightly protruded from the surface of the terrain. The excavation demonstrated that the elevated plateau was composed of a regular group of larger and smaller stones; the mound 60–70 cm high has a ground plan of 25 x 25 m with large blocks of stones on the sides. One metre to the west was a similar destroyed formation with a rectangular ground plan with 25-metre sides. As such, the entire burial mon-

ument was composed of two adjacent square structures oriented towards the cardinal directions. They apparently differed considerably from standard barrows built in the Bronze Age and the Hallstatt period.

7.2. Burial rite

An individual, probably male with an age over 30 years, lay along the western wall of the chamber with his head facing south. We can assume at least two inhumation burials from the Late Hallstatt period. Due to the disturbance of the grave chamber, it is difficult to decide whether this involved a simultaneous burial of two individuals (man and woman?) or if the second individual was deposited in the chamber at a later time.

7.3. Reconstruction of the grave chamber and its inventory

Around the year 500 BC, a roughly 6 x 6 m timber structure was built for a princely burial on ground level on the site of a defunct Ha C grave. Detailed documentation of the find situation enables a reconstruction of the probable original appearance of a small wagon with richly decorated sides.

7.4. The symbolism of the artistic expression of the Early Iron Age elite, its inspiration and function

The decoration of bronze vessels and wagons corresponds to the symbolic artistic expression of the elite. We can especially trace two aspects: the local religious motifs of the solar cult still persisted, while, at the same time, inspiration originating in the Mediterranean area was gaining prominence. The symbolic images of the Early Iron Age were a significant medium used primarily by the local elite.

7.4.1. Decoration of ribbed cistae

The bottoms of both cistae are decorated with a pattern of radial lines or bands, while the ends of the arched handles are in the shape of water birds. Sun disc motifs are often combined with scenes of water birds – old symbolism with its roots in the Urnfield period. The majority of Hallstatt toreutics were apparently made with sun symbolism.

7.4.2. Open-work discs from the body of the four-wheeled wagon

Bronze open-work discs with a cross motif and four triangles appear in southwest Germany and Bavaria in the Middle Bronze Age and Early Urnfield period. Pendants were amulets interpreted as sun symbols. In a Horákov culture grave in Moravia from Ha C2/Ha D1, they reflect the old tradition of the Middle-Danube sun cult.

7.4.3. Decoration of the chariot and its interpretation

The decorative motifs of the antler plates are remarkable. The rings represent sun symbolism, which was gradually transformed from earlier Bronze Age sun motifs at the beginning of the Late Urnfield period into smaller concentric circles. Larger rectangular open-work artefacts depict human figures whose posture recalls fist fighters shown in situla art. The suggestion of raised arms might indicate the depiction of a dance, and the best preserved plate probably showed a warrior armed with two clubs dancing. Figural art portrayed certain ideas and could justify or affirm the social and religious status of a special group in society. When considering the function of this funerary gift, there can be no doubt that it is an artefact equipped with two wheels reminiscent of a chariot. The bones of sheep/goat found in the centre of the body of the chariot as well as next to it reveal a probable meat offering placed on the mobile table top. Given the small size and unusual decoration, it was not a vehicle intended for transport but rather a beautiful piece of luxurious furniture – a mobile table on two wheels, i.e. a *“Tischwagen”*. The chariot probably played an important role in the offering rituals, and it also refers to the status of the buried individual as well as his role in the differentiated social structure.

7.4.4. The Late Hallstatt grave in Rovná, situla art and the birth of the Early La Tène style, transformations in the upper social classes in the 6th–5th century

Recently, it has been shown that the inspiration for figural motifs on situla art was significantly widespread in transalpine Europe.

Human figures in the decoration of the body of the chariot from Rovná indicate the strong influence that situla art had on central European craft and artisan production for the members of the local social elites. A number of similar artefacts from other locations show its presence for two whole centuries and some of the figural motives from the 5th century BC were further adopted and transformed by the new artistic style of the Early La Tène period. The transition from the Late Hallstatt to the Early La Tène period was already taking place around 500 BC, which was also the time of the princely burial in Rovná; however, the indications of the emerging style cannot be demonstrated here. The anthropomorphic motifs from Rovná are quite realistic portrayals of human figures. The subsequent gradual transition of realistic representation into the abstract characters of the Early La Tène style was probably associated with another world view and religious rules of the newly established, different social elites in the 5th century BC. In the cultural environment north of the Alps, figural and plant motifs taken from the Mediterranean and west Asian-Scythian area underwent a remarkable transformation into the Early La Tène style. In the course of a single generation, the symbolism of the Hallstatt period was replaced by new artistic expression that displayed realistic representations only in encrypted indications. The prominent individual buried in the princely grave from Rovná did not belong to this new elite and still represented the previous perception of the world from the Hallstatt period.

8. The barrow from Rovná and the Early Iron Age social elite in Bohemia

The earlier burial from Ha C1 belongs to the earliest group of graves with four-wheeled wagons in Bohemia, Bavaria and Upper Austria. This is the first evidence of a grave of this age with a wagon in the south Bohemian Otava River region. Later, at the end of the 6th century and in the 5th century, certain areas in Bohemia gained priority standing in the political and cultural environment of central Europe at the time. It is very likely that the higher intensity of interregional contacts was associated with the relocation of the Amber Road, which was newly routed through the Bohemian Basin from the north and northeast to the south and southwest. The earliest graves of the Late Hallstatt elite appear in southwest Bohemia especially in Ha D3/LT A. A total of five graves with chariots are known in west Bohemia, whereas two or three of these burials can now be considered in south Bohemia. Burials with Etruscan bronze vessels also make up a significant group of Ha D3 – LT A princely graves in the Bohemian Basin. While the inventory of the tomb chamber from Rovná reveals the prominent status of the buried individual, some of the grave gifts also indicate a connection with ritual practices. The composition of the grave goods of some rich burials suggests that certain members of the aristocratic elites probably held sacred functions and had political as well as economic power. The tomb is the result of a burial ritual in the form of a communication meeting that served to represent social identity or status; the luxurious burial of the deceased individual was intended to affirm the existing social relations between the living.

English by David Gaul

Literatura

Abels, B. U. 1985:

Ein hallstattzeitliches Wagengrab bei Demmelsdorf, Ldkr. Bamberg. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 15, 71–84.

Adam, A. M. 2010:

Genese und Entwicklung der befestigten Höhensiedlung auf dem Britzgyberg in Illfurth (Haut-Rhin, Frankreich). In: Krausse, D. – Beilharz D. /eds./: „Fürstensitz“ und Zentralorte der frühen Kelten. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 120. Stuttgart, 65–375.

Albrecht, J. a kol. 2003:

Českobudějovicko. Chráněná území ČR VIII. Praha.

Amann, P. 2000:

Die Etruskerin. *Geschlechterverhältnis und Stellung der Frau im frühen Etrurien* (9. – 5. Jh. v. Chr.). *Archäologische Forschungen* 5. Wien.

Appler, H. 2018:

Die bronze- und eisenzeitlichen Fibeln des Altiroler Raumes (Nord-, Süd-, Osttirol, Trentino) mit Ausblicken auf die benachbarten Gebiete. *Neue archäologische Forschungen zur Vorgeschichte und Römerzeit in Tirol* 2. Wattens/Wien.

Arletti, R. – Bertoni, E. – Vezzadini, G. – Mengoli, D. 2011:

Glass beads from Villanovian excavations in Bologna (Italy): an archaeometrical investigation. *European Journal of Mineralogy* 23/6, 959–968.

Asmus, V. F. 1986:

Antická filozofie. Praha.

Augstein, M. 2013:

Gräber – Orte der Lebenden und der Toten, Medien der Kommunikation. In: Raimund, K. – Leskovar J. /eds./: *Interpretierte Eisenzeiten: Fallstudien, Methoden, Theorie. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich* 37. Linz, 207–122.

Babbi, A. – Peltz, U. 2013:

La tomba del guerriero di Tarquinia. Identità elitaria, concentrazione del potere e networks dinamici nell'avanzato VIII sec. a. C. / *Das Kriegergrab von Tarquinia: Eliteidentität, Machtkonzentration und dynamische Netzwerke im späten 8. Jh. v. Chr. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 109. Mainz.

Bagley, J. M. 2014:

Zwischen Kommunikation und Distinktion. Ansätze zur Rekonstruktion frühlatènezeitlicher Bildpraxis. *Vorgeschichtliche Forschungen* 25. Rahden/Westf.

Baitinger, H. – Hansen, L. – Pare, Ch. 2012:

Ein Zentrum an der Peripherie? Der Fürstensitz auf dem Glauberg. In: Beilharz, D. /ed./: *Die Welt der Kelten: Zentren der Macht – Kostbarkeiten der Kunst. Begleitband zur Großen Landesausstellung. Ostfildern*, 157–164.

Balatka, B. – Sládek, J. 1958:

Vývoj výzkumu říčních teras v českých zemích. Praha.

Bammer, A. – Muss, U. 2014:

Bernstein für die Göttin. Die Funde der Jahre 1987–1994 aus dem Artemision von Ephesos. *Anodos – Supplementum* 6. Trnava.

Barth, F. E. 1987:

Die Wagen aus der Býčí skála-Höhle, Gem. Habrůvka, Bez. Blansko, ČSSR. In: *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 12. Mainz, 103–119.

Beneš, A. 1966:

Muzeum keramiky v Bechyni. Katalog pravěké sbírky. Zprávy Československé společnosti archeologické, Supplément 1. Praha.

Beneš, A. – Sankot, P. 1995:

Eine frühlatènezeitliche Schwertscheide aus der Lužnice. In: Schmotz, K. – Zápotocká, M. /eds./: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 4. Treffen* 15.–18. Juni 1994 in Mariánská Týnice. *Espelkamp*, 145–147.

Biel, J. 1987:

Der Wagen aus dem Fürstengrabhügel von Hochdorf. In: *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 12. Mainz, 121–133.

Biel, J. 1998:

Der Keltenfürst von Hochdorf. Stuttgart.

- Bosinski, M. 2008:*
Schuhbesatz aus Bronze und Eisen – zu den Schuhen aus den Fürstengräbern. In: Der Glaube in keltischer Zeit. Zum neuesten Stand der Forschung. Öffentliches Symposium, 14. – 16. September 2006 Darmstadt. Fundberichte aus Hessen, Beihefte 6. Wiesbaden, 132–138.
- Bouloumié, B. 1973:*
Les oenochoés en bronze du type Schnabelkanne en France et en Belgique. *Galia* 31, 1–35.
- Bouzek, J. 1987:*
Gli Etruschi e la Bohemia, *Studi Etruschi* 53 (1985), 17–25.
- Bouzek, J. 1992:*
Die Etrusker und Böhmen. In: Aigner-Foresti, L. /ed./: Etrusker nördlich von Etrurien. Etruskische Präsenz in Norditalien und nördlich der Alpen sowie ihre Einflüsse auf die einheimischen Kulturen. Akten des Symposiums von Wien, Schloss Neuwaldegg, 2. – 5. Oktober 1989. Wien, 361–369.
- Bouzek, J. 2002a:*
Die keltische Kunst und der Osten. In: Lang, A. – Salač, V. /eds./: Fernkontakte in der Eisenzeit. Praha, 102–109.
- Bouzek, J. 2002b:*
Přechod od doby popelnicových polí do halštatu: od štítarského stupně knovízské kultury do kultury bylanské v Čechách, a od kultury podolské do kultury horákovské na Moravě — Übergang von der Urnenfelder- zur Hallstattzeit: von Štítary zur Bylaner Kultur in Böhmen und von Podolí zur Horákov-Kultur in Mähren. In: Čech, P. – Smrž, Z. /eds./: Sborník Drahomíru Kouteckému / Festschrift für Drahomír Koutecký. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9. Most, 37–45.
- Bouzek, J. 2003:*
Etruskové jiní než všechny ostatní národy. Praha.
- Bouzek, J. 2007a:*
The Amber Route, Apollo and the Hyperboreans. In: Galanaki, I. – Tomas, H. – Galanakis, Y. – Laffineur, R. /eds./: Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory across Borders. Proceedings of the International Conference Bronze and Early Iron Age Interconnections and Contemporary Developments between the Aegean and the Regions of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe. *Aegaeum* 27: Annales d'archéologie égéenne de l'Université de Liège et UT-PASP. Liège, 357–362.
- Bouzek, J. 2007b:*
Von Bronzezeit zur Eisenzeit: Veränderungen in der prähistorischen Gesellschaft in Mitteleuropa unter den Einflüssen aus Süd, Ost und Nord. In: Kazdová, E. – Podborský V. /eds./: Studium sociálních a duchovních struktur pravěku / Studium der sozialen und geistlichen Strukturen der Urzeit. Brno.
- Bouzek, J. 2009:*
Keltové českých zemí v evropském kontextu. Praha.
- Bouzek, J. 2017:*
Celtic art and glass. In: Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. /eds./: Stories that made the Iron Age: studies in Iron Age archaeology dedicated to Natalie Venclová. Praha, 139–151.
- Bouzek, J. – Kratochvíl, Z. 1995:*
Řeč umění a archaické filosofie. Praha.
- Bouzek, J. et al. 2017:*
Bouzek, J. – Pecinová, M. – Řídký, J. – Sankot, P. 2017:
Bemerkungen zur keltischen Kunst und zur mediterranen Importen in Frühlatènezeit in Böhmen. *Studia hercynia* 21/1, 45–75.
- Brnič, Ž. – Sankot, P. 2005:*
Časně laténský pohřební areál s „enclos quadrangulaire“ v Černoučku, okr. Litoměřice — La nécropole avec l'enclos quadrangulaire du début de La Tène de Černouček, district de Litoměřice, Bohême nord-ouest. *Památky archeologické* 96, 31–70.
- Bronk Ramsey, Ch. – Lee, S. 2013:*
Recent and Planned Developments of the Program OxCal. *Radiocarbon* 55(2–3), 720–730.
- Břeň, J. 1981:*
Výzdoba šperku z Chlumu u Zvíkovce — Verzierung des Schmucks aus Chlum bei Zvíkovec, Bez. Rokycany. *Varia archaeologica* 2. Praha, 179–182.
- Bujna, J. – Romsauer, P. 1983:*
Späthallstatt- und frühlatènezeitliches Gräberfeld in Bučany. *Slovenská archeológia* 31/2, 277–324.
- Bursák, D. – Daněček, D. – Smíšek, K. 2016:*
Nové kovové nálezy z doby halštatské z hradiště u Minic, okr. Mělník — Some new finds from Hallstatt period hillfort Minice, district Mělník. In: Popelka, M. – Šmidtová, R. – Burgert, P. – Jílek, J. /eds./: ...tenkrát na východě... Sborník k 80. narozeninám Víta Vokolka. *Praehistorica* 33/1–2. Praha, 117–119.
- Cappers, R. T. J. – Bekker, R. M. – Jans, J. E. A. 2006:*
Digitale Zadenatlas van Nederland / Digital Seed Atlas of The Netherlands. Groningen.
- Capuis Calzavara, L. – Chieco Bianchi, A. M. 1985:*
Este I. Le necropoli Casa di Ricovero, Casa Muletti Prosdocimi e Casa Alfonsi. *Monumenti antichi* LI, serie monografica II. Roma.
- Capuis Calzavara, L. – Chieco Bianchi, A. M. 2006:*
Este II. La necropoli di Villa Benvenuti. *Monumenti antichi* LXIV, serie monografica VII. Roma.
- Cícha, J. 2014:*
Petrografické složení kamenného náspu halštatské mohyly v Rovné, Písek. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). *Nálezová zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. Tx-2014-184.*
- Claßen, E. – Wiedmann, S. – Herzig, F. 2010:*
Mit reichem Schmuck ins Jenseits – Ein hallstattzeitliches Grab in Ilmdorf. Stadt Geisenfeld, Landkreis Pfaffenhofen a.d. Ilm, Oberbayern. *Das Archäologische Jahr in Bayern* 2009, 62–64.
- Čistaková, V. – Chytráček, M. 2018:*
Stará kulturní tradice – starší doba železná. In: Militký, J. – Kysela, J. – Tisucká, M. /eds./: Keltové. Čechy v 8. až 1. století před Kristem. Praha, 27–63.
- Dehn, W. 1966:*
Eine böhmische Zierscheibe der Frühlatènezeit in Berlin. *Sborník Národního muzea v Praze* XX, 1966, 137–148.
- Dehn, W. 1980:*
Einige Bemerkungen zu hallstattzeitlichen Treisen Sloweniens. *Zbornik posvečen Stanetu Gabrovcu ob šestdesetletnici. Situla* 20/21. Ljubljana, 325–332.
- Dehn, R. – Egg, M. – Lehnert, R. 2005:*
Das späthallstattzeitliche Fürstengrab im Hügel 3 von Kappel a. Rhein in Baden. *Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 63. Mainz.
- De Marinis, R. C. 2000:*
I principi celti. In: Dore, A. – Narchesi, M. – Minarini L. /eds./: *Principi etruschi: tra Mediterraneo ed Europa.* Venezia, 377–389.
- Diepeveen-Jansen, M. 2001:*
People, Ideas and Goods. New perspectives on “Celtic barbarians” in western and central Europe (500–250 BC). *Amsterdam Archaeological Studies* 7, Amsterdam.

- Donder, H. 1980:
Zaumzeug in Griechenland und Cypern. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XVI, Band 3. München.
- Drda, P. – Rybová, A. 1995:
Les Celtes de Bohême. Paris.
- Drda, P. – Rybová, A. 2008:
Akropole na hradišti Závist v 6. – 4. stol. př. Kr. Památky archeologické – Supplementum 19. Praha.
- von den Driesch, A. 1993:
Haustierhaltung und Jagd bei den Kelten in Süddeutschland. In: Dannheimer, H. – Gebhard, R. /eds./: Das keltische Jahrtausend. Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung München. Museum für Vor- und Frühgeschichte. Mainz, 126–133.
- Dubský, B. 1928–1930:
Hallstattské mohyly na Sedlině u Rovné — Tumuli de Hallstatt à Sedlina près de Rovná, région de Strakonice. Památky archeologické 36, 290–291.
- Dubský, B. 1949:
Pravěk jižních Čech. Blatná.
- Dušek, M. – Dušek, S. 1995:
Smolenice – Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II, Materialia Archaeologica Slovaca XIII, Nitra.
- Dvořák, F. 1938:
Knížecí hroby na vozech ze starší doby železné — Wagenbestattungen der älteren Eisenzeit in Böhmen. Praehistorica I. Praha.
- Egg, M. 1980:
Ein Caestuskämpfer im Römisch-Germanischen Zentralmuseum. Archäologisches Korrespondenzblatt 10, 55–59.
- Egg, M. 1995:
Ein neuer Kesselwagen aus Etrurien. Mit einem Beitrag von Lászlo Lehóczky. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 38, 1991. Bonn, 191–222.
- Egg, M. 2011:
Situle di tipo reneno-ticinise nell'area alpina sud-orientale. In: Casini, S. /ed./: „Il filo del tempo“. Studi di preistoria e protostoria in onore di R. C. de Marinis. Notizie Archeologiche Bergomensi 19, 345–356.
- Egg, M. 2013a:
Zur figuralen Kunst von Kleinklein. In: Egg, M. – Kramer D.: Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: der Kröllkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 110. Mainz, 447–472.
- Egg, M. 2013b:
Gewei- und Knochenschnitzereien. In: Egg, M. – Kramer D.: Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: der Kröllkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 110. Mainz, 283–299.
- Egg, M. 2016:
Noch einmal zur figuralen Kunst von Kleinklein. In: Egg, M. – Kramer D.: Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: Die beiden Hartnermichelkogel und der Pommerkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 125. Mainz, 229–238.
- Egg, M. – France-Lanord, A. 1987:
Der Wagen aus dem Fürstengrab von Vix, dép. Côte- D'Or, Frankreich. In: Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 12. Mainz, 145–179.
- Egg, M. – France-Lanord, A. 2003:
Nouvelle reconstitution. In: Rolley C. /ed./: La tombe princière de Vix, vol. I. Paris, 58–75.
- Egg, M. – Hauschild, M. – Schönfelder, M. 2006:
Zum frühlatènezeitlichen Grab 994 mit figural verzierter Schwertscheide von Hallstatt (Oberösterreich). Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 53, 175–216.
- Egg, M. – Kramer, D. 2005:
Krieger – Feste – Totenopfer. Der letzte Hallstattfürst von Kleinklein in der Steiermark. Mosaiksteine: Forschungen am Römisch-Germanischen Zentralmuseum, Band 1. Mainz.
- Egg, M. – Kramer, D. 2013:
Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: der Kröllkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 110. Mainz.
- Egg, M. – Kramer, D. 2016:
Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: Die beiden Hartnermichelkogel und der Pommerkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 125. Mainz.
- Egg, M. – Lehnert, R. 2000:
Der hallstattzeitliche Wagen aus Hügel 7, Grab 1 von Diarville. In: Cecchi, F. /ed./: Zeremonialwagen: Statussymbol Eisenzeitlicher Eliten. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 46, 1999. Mainz, 26–44.
- Echt, R. 1999:
Das Fürstinnengrab von Reinheim. Studien zur Kulturgeschichte der Früh-La-Tène-Zeit. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 69. Bonn.
- Eibner, A. 2001:
Die Eberjagd als Ausdruck eines Heroentums? Zum Wandel des Bildinhalts in der Situlenkunst am Beginn der Latènezeit. In: Gediga, B. – Mierziński, A. – Piotrowski, W. /eds./: Die Kunst der Bronzezeit und der frühen Eisenzeit in Mitteleuropa. Biskupiner Archäologische Arbeiten 2. Wrocław – Biskupin, 231–279.
- Eibner, A. 2003:
Luxus in der Situlenkunst. In: Leskovar, J. – Schwanzar, Ch. – Winkler, G. /eds./: Worauf wir stehen. Archäologie in Oberösterreich. Wien, 295–310.
- Eibner, A. 2008:
Der Faustkampf – ein Aufnahmeeritus in den Kriegerstand? Gedanken zu einem integrierenden Bestandteil des „Situlenfestes“. In: Gediga, B. – Piotrowski, W. /eds./: Urgeschichtliche und Frühmittelalterliche Kunst als historische Quelle. Biskupiner Archäologische Arbeiten 6. Wrocław – Biskupin, 151–195.
- Eibner, A. 2012:
Männer in Waffen: Kämpfer oder Tänzer? In: Anreiter, P. – Bánffy, E. – Bartosiewicz, L. – Meid, W. – Metzner-Nebelsick, C. /eds./: Archaeological, Cultural and Linguistic Heritage. Festschrift for Erzsébet Jerem in Honour of her 70th Birthday. Archaeolingua 25. Budapest, 159–194.
- Eibner, A. 2015:
Feste und Rituale in der Situlenkunst. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 145, 55–84.
- Eibner, A. – Forstenpointner, G. 2009:
Zu Fragen der eisenzeitlichen Pferdebeschirung und Deichselbefestigung nach den Bildbelegen. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 139, 217–230.
- Eibner, C. 2012:
Hallstattische Sagen und Mythen. In: Anreiter, P. – Bánffy, E. – Bartosiewicz, L. – Meid, W. – Metzner-Nebelsick, C. /eds./: Archaeological, Cultural and Linguistic Heritage. Festschrift for Erzsébet Jerem in Honour of her 70th Birthday. Archaeolingua 25. Budapest, 195–205.

- Emiliozzi, E. – Romualdi, A. – Cecchi, F. 2000:*
Der Currus aus dem „Tumulo dei Carri“ von Populonia. In: Cecchi, F. /ed./: *Zeremonialwagen: Statussymbol Eisenzeitlicher Eliten*. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 46, 1999. Mainz, 5–16.
- Fekete, M. 1973:*
Der Hortfund von Kisravazd. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 25, 341–358.
- Filip, J. 1956:*
Keltové ve střední Evropě — Die Kelten in Mitteleuropa. Praha.
- Fischer, F. 1973:*
Keimelia: Bemerkungen zur kulturgeschichtlichen Interpretation des sogenannten Südimports in der späten Hallstatt- und frühen Latène-Kultur des westlichen Mitteleuropa, *Germania* 51, 436–459.
- Franc, X. F. 1890:*
Štáhlauer Ausgrabungen. (Edit. V. Šaldová). Praha 1988.
- Franc, X. F. 1906:*
Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy (Edit. V. Šaldová). Praha 1988.
- Frána, J. 1997:*
Původ figurky z Vladaře z hlediska použitého materiálu — Die Herkunft des Figürchens vom Vladař mit Berücksichtigung des hierzu verwendeten Materials. *Historický sborník Karlovarská* 5, 22–31.
- Frána, J. – Chvojka, O. – Fikrle, M. 2009:*
Analýzy obsahu chemických prvků nových depotů surové mědi z jižních Čech. Příspěvek k metalurgii starší doby bronzové. *Památky archeologické* 100, 91–118.
- Frána, J. – Jiráň, L. – Moucha, V. et al. 1997:*
Frána, J. – Jiráň, L. – Moucha, V. – Sankot, P. 1997:
Artifacts of copper and copper alloys in prehistoric Bohemia from the viewpoint of analyses of element composition II. *Památky archeologické – Supplementum* 8, Praha.
- Frey, O. H. 1969:*
Die Entstehung der Situlenkunst. Studien zur figürlich verzierten Toreutik von Este. *Römisch-germanische Forschungen* 31. Berlin.
- Frey, O. H. 2002:*
Die Fürstengräber vom Glauberg. Jenseitsvorstellungen und Bestattungsbrauch. In: Baitinger, H. – Pinsker B. /eds./: *Das Rätsel der Kelten vom Glauberg. Glaube – Mythos – Wirklichkeit*. Ausstellungskatalog. Stuttgart, 172–185.
- Frey, O. H. 2002a:*
Menschen oder Heroen? Die Statuen vom Glauberg und die frühe keltische Grossplastik. In: Baitinger, H. – Pinsker B. /eds./: *Das Rätsel der Kelten vom Glauberg. Glaube – Mythos – Wirklichkeit*. Ausstellungskatalog. Stuttgart, 208–218.
- Fridrichová, M. – Koutecký, D. – Slabina, M. 1996:*
Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha — Pohřebiště bylanské kultury v Praze. *Památky archeologické* 87, 104–178.
- Fröhlich, J. – Jířák, J. 2005:*
Časně laténský „knížecí“ hrob s vozem z Nevězic, okr. Písek — Frühlatènezeitliches „Fürstengrab“ mit einem Wagen aus Nevězice, Kr. Písek. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 18, 35–43.
- Frynta, R. – Patočka, J. 2008:*
Drchnička rolní – jedovatá i léčivá. *Vesmír [online]* 87, 2008/9, 577.
- Gangemi, G. et al. 2015:*
Gangemi, G. – Bassetti, M. – Voltolini, D. /eds./ 2015:
Le signore dell'Alpago. La necropoli preromana di „Pian de la Gnela“ – Pieve d'Alpago (Belluno). Treviso.
- Gedl, M. 2001:*
Die Bronzegefäße in Polen. *Prähistorische Bronzefunde* II/15. Stuttgart.
- Giesecke, T. et al. 2017:*
Giesecke, T. – Brewer, S. – Finsinger, W. – Leydet, M. – Bradshaw, R. H. W. 2017:
Patterns and dynamics of European vegetation change over the last 15000 years. *Journal of Biogeography* 44, 1441–1456.
- Glöckner, P. 1986:*
Eine Fußzierfibel vom Grattenbergl bei Wörgl, Tirol. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 51, 312–323.
- Glunz-Hüsken, B. 2017:*
Religiöse Symbolik in reichen Gräbern der Nekropole von Hallstatt, Oberösterreich. *Freiburger Archäologische Studien* 8, Rahden/Westf.
- Goláňová, P. 2012:*
Kunst für alle? Einige Bemerkungen zur Stempelverzierten Keramik im östlichen Frühlatènebereich. In: Pare, Ch. /ed./: *Kunst und Kommunikation. Zentralisierungsprozesse in Gesellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr.* Mainz, 233–246.
- Golec, M. – Čermáková, E. – Fojtík, P. 2017:*
Vekerzugský kmenový svaz na Moravě? *Pravěk Nová řada* 24, 175–200.
- Golec, M. – Fojtík, P. – Šmíd, M. v přípravě:*
Depoty z Čechůvek a Kralic na Hané z centra prostějovské plátenické křížovatky.
- Green, M. 1992:*
Animals in Celtic life and myth. London – New York.
- Guggisberg, M. 2000:*
Der Goldschatz von Erstfeld. Ein keltischer Bilderzyklus zwischen Mitteleuropa und der Mittelmeerwelt. *Antiqua* 32, Basel.
- Günther, A. 1934:*
Gallische Wagengräber im Gebiet des Neuwieder Beckens. *Germania* 18, 8–14.
- Hafner, A. 1979:*
Die frühlatènezeitlichen Goldscheiben vom Typ Weiskirchen. In: *Festschrift 100 Jahre Rheinisches Landesmuseum Trier. Beiträge zur Archäologie und Kunst des Trierer Landes*. Trierer Grabungen und Forschungen 14. Mainz am Rhein, 281–296.
- Hančar, A. 1972:*
Die Bogenwaffe der Skythen. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 102, 3–25.
- Hansen, L. 2010:*
Hochdorf VIII. Die Goldfunde und Trachtbeigaben des späthallstattzeitlichen Fürstengrabes von Eberdingen-Hochdorf (Kr. Ludwigsburg). *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 118. Stuttgart.
- Hauser, F. 2012:*
Anmerkungen zur Rekonstruktion des Verkehrsnetzes der Hallstattzeit. In: Tappert, C. – Later, Ch. – Fries-Knoblach, J. – Ramsel, P. C. – Trebsche, P. – Wefers, St. – Wiethold, J. /eds./: *Wege und Transport. Beiträge zur Sitzung der AG Eisenzeit während der 80. Verbandstagung des West- und Süddeutschen Verbandes für Altertumsforschung e. V. in Nürnberg 2010*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 69. Langenweissbach, 83–94.
- Hauser, F. – Schönfelder, M. 2014:*
Über die Alpen nach Nordosten – etruskische und alpine Funde in Böhmen und Polen aus dem 6. und 5. Jahrhundert v. Chr. In: Alberti, G. – Féliu, C. – Pierrelvein, G. /eds./: *Transalpinare: Mélanges offerts à Anne-Marie Adam*. Bordeaux, 435–445.

- Hell, M. 1933:
Zweierlei Gußtechnik in einem Hallstattgrab aus Salzburg. *Germania* 17, 186–190.
- Helmbrecht, M. 1997:
Spindersfeld, Kr. Teltow, Prov. Brandenburg (Spindersfeld, Bez. Köpenick, Berlin, Deutschland). In: Hänsel, A. – Hänsel B. /eds./: Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas. Bestandskataloge 4. Berlin, 204–206.
- Henderson, J. 1988:
Electron probe microanalysis of mixed-alkali glasses. *Archaeometry* 30, 77–91.
- Henderson, J. 2013:
Ancient Glass: An Interdisciplinary Exploration. New York.
- Hérodotos:
Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Músy (přeložil J. Šonka). Živá díla minulosti 65. Praha 1972.
- Herrmann, R. 2005:
Glauberg – Olympia des Nordens oder unvollendete Stadtgründung? In: Biel J. – Krause D. /eds./: Frühkeltische Fürstentümer. Älteste Städte und Herrschaftszentren nördlich der Alpen? Archäologische Informationen aus Baden-Württemberg 51, 18–27.
- Hladil, J. 2014:
Určení materiálu inkrustací z bronzových spon a toaletní soupravy. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.
- Hoppe, M. 1986:
Die Grabfunde der Hallstattzeit in Mittelfranken. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte A/55, Kallmünz/Opf.
- Höck, A. 1997:
Katalog zur Ausstellung. Kult der Vorzeit in den Alpen. Opfergaben – Opferplätze – Opferbrauchtum, Innsbruck, 21–145.
- Huth, Ch. 2012:
Unterschiedlich gesehen. Menschenbilder der Keltenzeit. In: Beilharz, D. /ed./: Die Welt der Kelten: Zentren der Macht – Kostbarkeiten der Kunst. Begleitband zur Großen Landesausstellung. Ostfildern, 67–75.
- Chrtková, A. 1988:
Aquila L. In: Hejný, S. – Slavík, B. /eds./: Květena České republiky, díl 1. Praha, 385–388.
- Chvojka, O. et al. 2011:
Chvojka, O. – Beneš, J. – Fröhlich, J. – John, J. – Michálek, J. – Šálková, T. 2011:
Výšinné sídliště starší doby bronzové a pozdní doby halštatské u Opařan (okr. Tábor), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 24, 19–40.
- Chvojka, O. – Michálek, J. 2011:
Výzkumy Josefa Ladislava Piče na mohylových pohřebištích doby bronzové a halštatské v jižních Čechách — Ausgrabungen von Josef Ladislav Pič auf den Hügelgräberfeldern aus der Bronze- und Hallstattzeit in Südböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 35. Praha.
- Chytráček, M. 1983a:
Die Trense mit bogenförmigen Seitenknebeln. Der Beitrag zur Erkenntnis des frühlatänen prunkvollen Pferdegeschirrs in Böhmen. In: Tamási, J. – Vékony G. /eds./: III. Internationale archäologische Studentenkonferenz in Pécz, 9. – 12. November 1982. Budapest, 98–110.
- Chytráček, M. 1983b:
Nové poznatky o halštatsko-laténských bronzových nádobách z Čech — New evidence on Bohemian bronze utensils of the Hallstatt-La Tène period. *Archeologické rozhledy* 35, 427–451.
- Chytráček, M. 1988:
Le char laténien à deux roues en Bohême. *Études celtiques* 25, 15–58.
- Chytráček, M. 1990:
Mohylové pohřebiště u Mirkovic, okres Domažlice — Das Hügelgräberfeld bei Mirkovice, Bez. Domažlice. *Památky archeologické* 81, 74–139.
- Chytráček, M. 1995:
Bemerkungen zur Problematik der Anfänge der Latènezeit in der südwestböhmisches Region. In: Schmotz, K. – Zápotocká, M. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 4. Treffen 15. – 18. Juni 1994 in Mariánská Týnice. *Espelkamp*, 43–53.
- Chytráček, M. 1999:
Grabbau und Bestattungssitten der Hallstatt- und Frühlatènezeit in Westböhmen. In: Chytráček, M. – Michálek, J. – Schmotz, K. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 8. Treffen 17. – 20. Juni 1998 in Běšiny bei Klatovy. *Rahden/Westf.*, 18–35.
- Chytráček, M. 2000:
Élite burials in Bohemia from the 6th–5th century B. C. and the beginnings of a new art-style. In: Villes, A. – Bataille-Melkon, A. /eds./: *Fastes des Celtes entre Champagne et Bourgogne aux VIIème – IIIème siècles avant notre ère. Actes du colloque de l'A.F.E.A.F. tenu à Troyes en 1995. Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n° 15, supplément au bulletin n° 4. Joué-les-Tours, 359–377.*
- Chytráček, M. 2002:
Südwestböhmen im überregionalen Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit In: Chytráček, M. – Michálek, J. – Schmotz, K. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 11. Treffen 20.–23. Juni 2001 in Oberzell. *Rahden/ Westf.*, 121–142.
- Chytráček, M. 2007:
Časně laténské sídliště v Chržíně (okr. Kladno) s napodobeninou červenofigurové keramiky a s doklady kovolitectví a zpracování jantarů — The early La Tène settlement site in Chržín (Central Bohemia) with the imitation red-figure pottery and documentation of metal smelting and amber working. *Archeologické rozhledy* 59, 461–516.
- Chytráček, M. 2007a:
Die Entwicklung der keltischen Gesellschaft und Fragen zur Kontinuität bzw. Diskontinuität in der hallstatt- und latènezeitlichen Besiedlung Westböhmens. In: Prammer, J. – Sander, R. – Tappert, C. /eds./: Siedlungsdynamik und Gesellschaft. Beiträge des internationalen Kolloquiums zur keltischen Besiedlungsgeschichte im bayerischen Donaauraum, Österreich und der Tschechischen Republik. 2. – 4. 3. 2006 in Straubing. *Straubing*, 283–312.
- Chytráček, M. 2008:
Die Nachahmung einer rotfigurigen Trinkschale aus der frühlatènezeitlichen Flachlandsiedlung von Chržín (Mittelböhmen) und das überregionale Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit in Böhmen. *Germania* 86, 1–55.
- Chytráček, M. 2012a:
Böhmen im überregionalen Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit. Die Entstehung einer neuen Kunstform und die Herausbildung zentraler Befestigungen während HaD3 und LTA. In: Pare, Ch. /ed./: Kunst und Kommunikation. Zentralisierungsprozesse in Gesellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr. Mainz, 191–220.
- Chytráček, M. 2012b:
Die Rolle der Mittelmeerzivilisationen Einflüsse in den Kulturumwandlungen der Hallstatt- und Frühlatènezeit. Die Entste-

hung der neuen Kunstform und die Herausbildung von zentralen Befestigung in Böhmen während Ha D3 und LT A. In: Gediga, B. – Grossman, A. – Piotrowski, W. /eds./: Rytm przemian kulturowych w pradziejach i sredniowieczu. Rytmus der Kulturumwandlungen in der Ur- und Frühgeschichte. Tagungsband zur gleichnamigen Tagung in Biskupin 07. – 09. 07. 2010. Wrocław – Biskupin, 301–338.

Chytráček, M. 2013:

Doklady přítomnosti elity 6. – 5. století př. Kr. v regionu na soutoku Labe a Vltavy ve středních Čechách. Archeologické rozhledy 65, 285–320.

Chytráček, M. 2015:

Belege für die Anwesenheit von Eliten des 6./5. Jahrhunderts v. Chr. am Zusammenfluss von Elbe und Moldau in Mittelböhmen. Praehistorische Zeitschrift 90 (1–2), 271–300.

Chytráček, M. et al. 2012:

Chytráček, M. – Danielisová, A. – Pokorný, P. – Kočár, P. – Kyselý, R. – Kyncl, T. – Sádlo, J. – Šmejda, L. – Závřel, J. 2012: Vzestupy a pády regionálního mocenského centra. Přehled současného stavu poznání pravěkého opevněného areálu na Vladaři v západních Čechách — Rises and Falls of a Regional Power Center. An Overview of the Current State of Knowledge of the Prehistoric Fortified Area at Vladař in Western Bohemia. Památky archeologické 103, 273–338.

Chytráček, M. et al. 2015:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – Egg, M. – John, J. – Kyselý, R. – Michálek, J. – Ritter, S. – Stránská, P. 2015: Zu einem Fürstengrab aus der Späthallstattzeit mit zweirädrigem Wagen und Bronzegefäßen bei Rovná in Südböhmen – ein Vorbericht. Archäologisches Korrespondenzblatt 45, 71–89.

Chytráček, M. et al. 2018:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – Egg, M. – John, J. – Kyselý, R. – Michálek, J. – Stránská, P. 2018: Späthallstattzeitliches Fürstengrab von Rovná in Südböhmen. Symbolische Kunstform der Elite 6./5. Jahr. v. Ch., ihre Inspiration und Funktion. In: Gediga, B. – Grossman, A. – Piotrowski, W. /Hrsg./: Inspirationen und Funktion der Ur- und Frühgeschichtlichen Kunst. Biskupiner Archäologische Arbeiten 13. Biskupin – Wrocław, 283–321.

Chytráček, M. – Bernat, J. 2000:

Pozdně halštatské a časně laténské sídliště v Praze-Zbraslav — Late Hallstatt and Early La Tène settlement at Prague-Zbraslav. Památky archeologické 91, 255–313.

Chytráček, M. – Danielisová, A. et al. 2010:

Chytráček, M. – Danielisová, A. – Trefný, M. – Slabina, M. 2010: Zentralisierungsprozesse und Siedlungsdynamik in Böhmen (8. – 4. Jh. V. Chr.). In: Krause, D. – Beilharz, D. /eds./: „Fürstentum“ und Zentralorte der frühen Kelten. Abschlusskolloquium des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Stuttgart, 12. – 15. Oktober 2009. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 120, Stuttgart, 155–173.

Chytráček, M. – Golec, M. et al. 2017:

Chytráček, M. – Golec, M. – Chvojka, O. – Metlička, M. – Michálek, J. – Novotná, M. – Frolíková, D. 2017: Jantar starší doby železné a průběh jantarové stezky ve střední Evropě — Bernstein der älteren Eisenzeit und der Verlauf der Bernsteinstraße in Mitteleuropa. Památky archeologické 108, 121–256.

Chytráček, M. – Golec, M. et al. 2019:

Chytráček, M. – Golec, M. – Klontza-Jaklová, V. – Popelka, M. – Fojtík, P. – Petřík, J. – Langová, J. 2019: Zur Frage der Wirkung der Situlenkunst in der Kunstform der Fürstenschicht des 7. – 5. Jahrhunderts v. Chr. in Mittel-

europa. In: Bockisch-Bräuer, Ch. – Mühldorfer, B. – Schönfelder, M. /Hrsg./: Die frühe Eisenzeit in Mitteleuropa: early Iron Age in Central Europe. Internationale Tagung vom 20. – 22. Juli 2017 in Nürnberg. Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns 9, 203–225.

Chytráček, M. – Chvojka, O. et al. 2014:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – Egg, M. – John, J. – Křivánek, R. – Michálek, J. – Kyselý, R. – Stránská, P. – Kozáková, R. – Fikrle, M. 2014:

Die Untersuchung eines späthallstattzeitlichen Fürstengrabhügels bei Rovná (Kr. Strakonice) im Lichte naturwissenschaftlicher Analysen. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – Gruber, H. – Husty, L. – Michálek, J. – Sandner, R. – Schmotz, K. – Traxler, S. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 23. Treffen, 19. bis 22. Juni 2013 in Kostenz. Fines Transire 23. Rahden/Westf., 39–52.

Chytráček, M. – Chvojka, O. et al. 2016:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Metlička, M. – Michálek, J. 2016:

Rekonstruierte Grabkammern vorgeschichtlicher Grabhügel in Süd- und Westböhmen. In: Chvojka, O. – Chytráček, M. – Gruber, H. – Husty, L. – Michálek, J. – Sandner, R. – Schmotz, K. – Traxler, S. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 25. Treffen, 17. bis 20. Juni 2015 in Bärnau. Fines Transire 25, 139–145.

Chytráček, M. – Chvojka, O. et al. 2017a:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – Egg, M. – John, J. – Kozáková, R. – Křivánek, R. – Kyselý, R. – Michálek, J. – Stránská, P. 2017: A Disturbed Late Hallstatt Period Princely Grave with a Two-wheeled Chariot and Bronze Vessels in Sedlina Forest near Rovná in South Bohemia: a Preliminary Report. In: Irlinger, W. – Suhr, G. /eds./: Archaeological Sites in Forests – Strategies for their Protection. 19th Annual Meeting European Association of Archaeologists. 4. – 8. September 2013 in Pilsen. Inhalte – Projekte – Dokumentationen. Schriftenreihe des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege 14. München, 83–90.

Chytráček, M. – Chvojka, O. et al. 2017b:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – Egg, M. – John, J. – Kyselý, R. – Michálek, J. – Stránská, P. 2017: Fürstengrabhügel aus der Späthallstattzeit bei Rovná in Südböhmen mit den jüngeren Eingriffen aus der Jung- und Spätlatènezeit. In: Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. /eds./: Stories that made the Iron Age. Studies in Iron Age Archaeology dedicated to Natalie Venclová. Praha, 339–351.

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. et al. 2014:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J. 2014: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. et al. 2015:

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J. – Stránská, P. 2015:

Eine rituelle Deponierung der Hallstattzeit unter der Höhengsiedlung von Vraný vrch bei Spolí, Kr. Český Krumlov. In: Chvojka, O. – Chytráček, M. – Gruber, H. – Husty, L. – Michálek, J. – Sandner, R. – Schmotz, K. – Traxler, S. /eds./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/ Oberösterreich. 24. Treffen 18. bis 21. Juni 2014 in Bechyně. Fines Transire 24, 209–223.

Chytráček, M. – Metlička, M. 2004:

Die Höhengsiedlungen der Hallstatt- und Latènezeit in Westböhmen. Mit Beiträgen von Petr Pokorný und René Kyselý. Památky archeologické – Supplementum 16, Praha.

Chytráček, M. – Pokorný, P. et al. 2012:

Chytráček, M. – Pokorný, P. – Danielisová, A. – Kyncl, T. 2012: Die Quellbecken des eisenzeitlichen Befestigungsareals auf dem Berg Vladař in Westböhmen. *Germania* 90, 27–66.

Chytráček, M. – Šmejda, L. 2005:

Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách — The fortified area at Vladař and its hinterland. Towards an understanding of the settlement structures of the Bronze and Iron Ages in West Bohemia. *Archeologické rozhledy* 57, 3–56.

Jacob, Ch. 1995:

Metallgefäße der Bronze- und Hallstattzeit in Nordwest-, West- und Süddeutschland. *Prähistorische Bronzefunde II/9*. Stuttgart.

Jacobsthal, P. 1944:

Early celtic art. Oxford.

Jereb, M. 2016:

Die Bronzegefäße in Slowenien. *Prähistorische Bronzefunde II/19*. Stuttgart.

Jičínský, K. 1862–63:

Zpráva o archeologickém nálezu v Hořovicích u Petersburka v okrese Jesenickém v Čechách. *Památky archeologické* 5, 368–371.

Joachim, H.-E. 1987:

Der Wagen von Bell, Rhein-Hunsrück-Kreis. In: *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 12. Mainz, 135–143.

Joffroy, M. R. – Bretz-Mahler, D. 1959:

Les tombes à char de La Tène dans l'Est de la France. *Gallia* XVII, 5–36.

John, J. 2016:

Analýza prvkového složení halštatské situly z Veselí nad Lužnicí — Elemental Analysis of Hallstatt period bronze situla from Veselí nad Lužnicí (South Bohemia). *Archeologické výzkumy* 29, 29–32.

Jones, M. K., 1991:

Sampling in Palaeoethnobotany. In: Behre, E. – Wasylikova, K. – van Zeist, W. /eds./: *Progress in Old World Palaeoethnobotany*. Rotterdam, 53–63.

Junk, M. – Krause, R. – Pernicka, E. 2001:

Ösenringbarren and the classical Ösenring Copper. In: Butler, J. J. – Metz, H. W. – van Beek, B. L. – Steegstra, H. /eds./: *Patina – Essays presented to Jay Jordan Butler on the occasion of his 80th birthday*. Groningen/Amsterdam, 353–366.

Kilian-Dirlmeier, I. 1972:

Die hallstattzeitliche Gürtelbleche und Blechgürtel Mitteleuropas. *Prähistorische Bronzefunde XII/1*, München.

Kimmig, W. 1962–1963:

Bronzesitulen aus dem Rheinischen Gebirge, Hunsrück-Eifel-Westerwald. *Bericht der Römisch Germanischen Kommission* 43/44, 31–106.

Kimmig, W. 1988:

Das Kleinaspergle. Studien zu einem Fürstengrabhügel der frühen Latènezeit bei Stuttgart. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 30, Stuttgart.

Kmeťová, P. 2013:

The spectacle of the horse: on early Iron Age burial customs in the Eastern-Alpine Hallstatt region. *Archaeological Review from Cambridge* 28/2, 67–81.

Kmeťová, P. 2014:

Deponovanie koní na pohrebiskách z doby halštatskej v priestore Panónskej panvy. *Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses* 2. Bratislava.

Kmeťová, P. 2017a:

Guláš či stehienko? Zvieracie kostrové zvyšky z halštatských mohýl v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách ako doklad mäsitej stravy? *Studia Historica Nitriensia* 21, Supplementum – Sedem decénií Petra Romsauera, 137–154.

Kmeťová, P. 2017b:

Animals to honour the ancestors: on animal depositions in barrows of northeast Alpine Hallstatt region. In: Schumann, R. – van der Vaart-Verschoof, S. /eds./: *Connecting Elites and Regions. Perspectives on contacts, relations and differentiation during the Early Iron Age Hallstatt C period in Northwest and Central Europe*. Leiden, 67–84.

Kočár, P. – Dreslerová, D. 2010:

Archeobotanické nálezy pěstovaných rostlin v pravěku České republiky — Archeobotanical finds of cultivated plants in the prehistory of the Czech Republic. *Památky archeologické* 101, 203–242.

Kočárek, E. – Trdlička, Z. 1964:

Geologický průvodce po širším okolí Strakonice. České Budějovice.

Kodym, O. – Suk, M. 1958:

Přehled geologických a petrografických poměrů Blatenska a Strakonicka. Bratislava.

Kodym, O. et al. 1961:

Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1:200 000, list Strakonice. Praha.

Koch, J. K. 2006:

Hochdorf VI. Der Wagen und das Pferdegeschirr aus dem spät-hallstattzeitlichen Fürstengrab von Eberdingen-Hochdorf (Kr. Ludwigsburg). *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 89. Stuttgart.

Koch, L. C. 2011:

Früheisenzeitliches Glas und Glasfunde Mittelitaliens. Eine Übersicht von der Villanovazeit bis zum Orientalizzante und eine Analyse der Glasperlen als Grabbeigabe des Gräberfeldes Quattro Fontanili in Veji. *Bochumer Forschungen zur Ur- und frühgeschichtlichen Archäologie* 4, Rahden/Westf.

Korený et al. v tisku:

Korený, R. – Šálková, T. – Průchová, E. – John, J. v tisku:

Hroby z pozdní doby halštatské z Podmok, okr. Příbram. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*.

Kos, P. 2004:

Pohřby žen z doby halštatské v Modřicích u Brna — Frauengräber der Hallstattzeit aus Modřice bei Brno. In: Chvojka, O. /ed./: *Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.–24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 1*. České Budějovice, 271–292.

Kossack, G. 1954:

Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. *Römisch-Germanische Forschungen* 20. Berlin.

Kossack, G. 1959:

Südbayern während der Hallstattzeit. *Römisch-Germanische Forschungen* 24. Berlin

Kossack, G. 1970:

Gräberfelder der Hallstattzeit an Main und Fränkischer Saale. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 24. Kallmünz/Opf.

Kossack, G. 1974:

Prunkgräber. Bemerkungen zu Eigenschaften und Aussagewert. *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 1/1, 3–33.

Kossack, G. 1999:

Religiöses Denken in dinglicher und bildlicher Überlieferung Alteuropas aus der Spätbronze- und frühen Eisenzeit (9. – 6. Jahrhundert v. Chr. Geb.). *Abhandlungen Neue Folge* 116. München.

Koutecký, D. 1968:

Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylanské kultury. Památky archeologické 59, 400–487.

Koutecký, D. 1993:

Das Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, II. Teil — Bylanské pohřebiště v Polákách, okr. Chomutov, II. Díl. Památky archeologické 84, 5–60.

Koutecký, D. 2003:

Bylany u Českého Brodu. Eponymní lokalita bylanské kultury — Bylany bei Český Brod. Eponyme Fundstelle der Bylany-Kultur. Fontes archaeologici Pragenses 29. Prague.

Koutecký, D. – Smrž, Z. 1991:

Pohřebiště bylanské kultury v Polákách, okr. Chomutov, I. díl — Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, I. Teil. Památky archeologické 82, 166–230.

Kozáková, R. 2014:

Pylové analýzy vzorků z povrchů a vnitřků bronzových nádob. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.

Kozáková, R. et al. 2016:

Kozáková, R. – Trefný, M. – Postránecká, K. 2016: Using pollen analysis to detect microscopical traces of the original contents of an Etruscan beaked flagon from Ostrov u Stříbra (okr. Tachov/CZ) near Pilsen. Archäologisches Korrespondenzblatt 46, 75–87.

Kozáková, R. – Kyselý, R. et al. 2017:

Kozáková, R. – Kyselý, R. – Trefný, M. – Drábková, K. – Kočár, P. – Frolíková, D. – Kočárová, R. – Moravcová, K. 2017: Food offerings, flowers, a bronze bucket and a waggon: a multidisciplinary approach regarding the Hallstatt princely grave from Prague-Letňany, Czech Republic. Archaeological and Anthropological Sciences 11, 209–221. DOI 10.1007/s12520-017-0538-x.

König, T. 2003:

Halštatský objekt v Pustých Úlanoch — Ein hallstattzeitliches Objekt in Pusté Úlany. Zborník Slovenského národného múzea XCVII, Archeológia 13, 93–118.

König, T. 2005:

Nálezy z kultového objektu v Pustých Úlanoch jako doklad kulturních kontaktů v době halštatské — Funde aus einem Kultobjekt in Pusté Úlany als ein Beleg der Kulturkontakte während der Hallstattzeit. In: Studeníková, E. /ed./: Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Bratislava, 89–98.

Krausse, D. 1996:

Hochdorf III. Das Trink- und Speiseservice aus dem späthallstattzeitlichen Fürstengrab von Eberdigen-Hochdorf (Kr. Ludwigsburg). Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 64. Stuttgart.

Krausse, D. 1999:

Der „Keltenfürst“ von Hochdorf: Dorfältester oder Sakralkönig? Anspruch und Wirklichkeit der sog. Kulturanthropologischen Hallstatt-Archäologie. Archäologisches Korrespondenzblatt 29, 339–358.

Krausse, D. 2008:

Ettappen der Zentralisierung nördlich der Alpen. Hypothesen, Modelle, Folgerungen. In: Krausse, D. – Steffen, CH. /eds./: Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstensitze und ihres territorialen Umlandes. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 101. Stuttgart, 435–450.

Krausse, D. – Ebinger-Rist, N. 2018:

Das Geheimnis der Keltenfürstin. Der Sensationsfund von der Heuneburg. Stuttgart.

Kromer, K. 1959:

Die Gräberfunde von Hallstatt im Naturhistorischen Staatsmuseum in Wien. Firenze.

Křivánek, R. 2013a:

Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2013. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2012. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 89. Praha, 14–17.

Křivánek, R. 2013b:

Geophysical measurements of various types of the Bronze and Iron Age sites and activities in the Czech Republic: questions and possibilities of integration of data (Session A20: Geophysics in the studies of late Prehistory). In: Turek, J. /ed./: Abstracts. 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists 2013, Pilsen, Czech Republic. Plzeň, 113.

Křivánek, R. 2014a:

Geofyzikální průzkum mohyl 1 a 2. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.

Křivánek, R. 2014b:

Archeogeofyzikální průzkumy Archeologického ústavu AV ČR Praha v jižních Čechách v letech 2012–2013. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 27, 371–382.

Kudrnáč, J. 1971:

Zlato v Pootaví. Písek.

Kyselá, J. – Hlava, M. 2014:

Soubor antických předmětů ze sbírky řídícího učitele Františka Hrdiny z Modřan a Muzeum ředitele Šplíchal ve Vršovicích — The assemblage of Mediterranean artefacts from the collection of the head teacher František Hrdina from Modřany and the Headmaster Šplíchal museum in Vršovice. Archaeologica Pragensia 22, 314–355.

Kyselý, R. 2005:

Archeologické doklady divokých savců na území ČR v období od neolitu po novověk. Lynx 36, 55–101.

Kyselý, R. 2012:

Souhrnná analýza osteozoologických nálezů z období kultury zvoncovitých pohárů v Čechách a na Moravě. In: Matějčková, A. – Dvořák P. /eds./: Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov – Mořice. Pravěk – Supplementum 24/I. Brno, 431–452.

Kyselý, R. 2018:

Meat offerings in graves of the Hallstatt Period in Bohemia (Czech Republic): An archaeozoological comparison. Annalen Des Naturhistorischen Museums in Wien, Serie A 120, 245–280.

Lambot, B. – Verger, S. – Méniel, P. 1995:

Une tombe à char de La Tène ancienne à Semide (Ardenes). Mémoire no. 10, Supplément au Bulletin de la Société Archéologique Champenoise 1995 no 1. Reims.

Lauermann, E. – Rammer, E. 2013:

Die urnenfelderzeitlichen Metallhortfunde Niederösterreichs. Mit besonderer Berücksichtigung der zwei Depotfunde aus Enzersdorf im Thale. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 226. Bonn.

Lehrberger, K. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. /eds./ 1997:

Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde. Band I–II, Památky archeologické – Supplementum 7.

Lochner, M. 1998–1999:

Ein Schmuckdepot der Urnenfelderzeit aus Thunau am Kamp, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 82–83, 181–186.

Lorenz, A. 2006:

Der spätbronzezeitliche Hortfund von Stadtallendorf unter besonderer Berücksichtigung seiner Gläser. *Archäologische Berichte* 20. Bonn.

Ludíkar, A. Č. 1874:

Dopisy ze dne 16. 3. a 5. 8. 1874 F. X. Benešovi. *Archiv Národního muzea v Praze*, 1874, fondy F. X. Beneš a Archeologický sbor.

Lucke, W. – Frey, O. H. 1962:

Die Situla in Providence (Rhode Island). Ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises. *Römisch-Germanische Forschungen* 26. Berlin.

Machart, J. 1976:

Petrografie moldanubika na území severně od Strakonice (geologická mapa okolí Radomyšle). Rukopis diplomové práce, Přírodovědecká fakulta UK. Praha.

Majer, A. 2014:

Zpráva o měření geodetickém, geofyzikálním a chemickém. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha*, č. př. TX-2014-184.

Majer, A. 2017:

Vysvitlo roku 2014 nad Rovnou světlo přírodovědné analýzy? *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 30, 411–418.

Mansfeld, G. 1973:

Die Fibeln der Heuneburg 1950–1970. Ein Beitrag zur Geschichte der Späthallstattfibeln. *Römisch-Germanische Forschungen* 33, Heuneburgstudien II. Berlin.

Marston, J. et al. 2014:

Marston, J. M. – d'Alpoim Guedes, J. – Warinner, Ch. /eds./ 2014:

Method and Theory in Paleoethnobotany. Boulder.

Matterne, V. – Derreumaux, M. 2008:

A Franco-Italian investigation of funerary rituals in the Roman world, „les rites et la mort à Pompéi“, the plant part: a preliminary report. *Vegetation History and Archaeobotany* 17, 105–112.

Mayer, V. 1941:

Závěrečná zpráva o kutacích pracích provedených v letech 1940–1941 na náplavech řeky Otavy v okolí Strakonice. Rukopis, Státní geologický ústav. Praha.

Megaw, J. 1970:

Art of the European Iron Age. London.

Megaw, J. – Megaw, S. 2010:

The stamped sherd from Kanín (Central Bohemia): a further essay on early La Tène art style. *Archeologické rozhledy* 62, 311–325.

Méniel, P. 2006:

Lamadelaire. In: Koch, J. T. /ed./: *Celtic Culture. A Historical Encyclopedia*, vol. III, 1085–1086. Santa Barbara – Denver – Oxford.

Merhart, G. 1956:

Über blecherne Zierbuckel (Faleren). *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 3, 28–118.

Metzler, J. 1986:

Ein frühlatènezeitliches Gräberfeld mit Wagenbestattung bei Grosbous-Vichten. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 16, 161–177.

Metzner-Nebelsick, C. 2009:

Symbole der Macht in der Bronze- und Eisenzeit Europas. In: Mühlendorfer, B. – Bockisch-Bräuer, Ch. /eds./: *Beiträge zur Hallstatt- und Latènezeit in Nordostbayern und Thüringen. Tagung vom 26.–28. Oktober 2007 in Nürnberg.* *Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns* 7, 13–26.

Michálek, J. 1977:

Knížecí mohyly z časné doby laténské u Hradiště, okr. Písek. Příspěvek k historii nálezu z r. 1858 — Frühlatènezeitliche Fürstengräber bei Hradiště, Bez. Písek, Südböhmen. Ein Beitrag zum Fund aus dem Jahre 1858. *Archeologické rozhledy* 29, 634–643.

Michálek, J. 2002:

Město Strakonice a nejbližší okolí v pravěku až raném středověku. In: *Strakonice. Vlastivědný sborník* 1. Strakonice, 3–39, 235–241, přílohy 1–7.

Michálek, J. 2011:

K nálezům halštatských spon se zdobenou patkou (Fusszierfibeln) v jižních Čechách — Zu den Funden von Fusszierfibeln der Hallstattzeit in Südböhmen. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 313–321.

Michálek, J. 2017:

Mohylová pohřebiště doby halštatské (Ha C – D) a časné laténské (LT A) v jižních Čechách — Die Hügelgräberfelder der Hallstatt- (Ha C – D) und frühen Latènezeit (LT A) in Südböhmen. Praha.

Michálek, J. – Fröhlich, J. 1979:

Archeologické nemovitě památky v okrese Strakonice. *České Budějovice – Strakonice.*

Michálek, J. – Lutovský, M. 2000:

Hradec u Němčic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru — Hradec bei Němčice. Ein Herrensitz der Hallstattzeit und des frühen Mittelalters im böhmisch-bayerischen Kontaktraum. *Strakonice – Praha.*

Mikyška, R. a kol. 1968:

Vegetace ČSSR A2. Geobotanická mapa ČSSR, 1. České země. Praha.

Miltner, J. B. 1862–1863:

Zpráva o některých, v letech 1858–1860 v okolí Píseckém nalezených starožitnostech. *Památky archeologické* 5, 1862–1863, 43–44.

Miron, A. 1989:

Toilettebestecke mit Scharnierkonstruktion. *Archaeologia Messana* 1, 41–65.

Mírová, Z. – Golec, M. 2018:

Hallstatt Princely Graves from Brno-Holásky 1 and 2 in the Central European Context. *Archaeologiae Regionalis Fontes* 13. Olomouc.

Moosleitner et al. 1974:

Moosleitner, F. – Pauli, L. – Penninger, E. 1974: Der Dürrnberg bei Hallein II. Katalog der Grabfunde aus der Hallstatt- und Latènezeit. *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 17/2. München.

Morávek, P. et al. 1985:

Zhodnocení prognóz zlata v Českém masívu. Rukopis. Geofond. Praha.

Morávek, P. et al. 1992:

Zlato v Českém masívu. Praha.

Morpurgo, G. 2018:

I sepolcreti etruschi di Bologna nei terreni De Luca e Battistini (fine VI – inizi IV secolo a. C.). *Studi sulla Bologna etrusca Serie Monografica* 1. Bologna.

- Moser, S. – Tiefengraber, G. – Wiltshcke-Schrotta, K. 2012: Der Dürrnberg bei Hallein. Die Gräbergruppen Kammelhöhe und Sonneben. Dürrnberg – Forschungen 5. Rahden/Westf.
- Motyková, K. 1986: A settlement site from the Early La Tène Period at Dolní Břežany by Prague. In: Pleiner, R. – Hrala, J. /eds./: Archaeology in Bohemia 1981–1985. Praha, 135–142.
- Motyková, K. 2003: Keltské hradiště Závist 14 let po ukončení systematického archeologického výzkumu. Archeologické rozhledy 55, 610–617.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1977: The position of Závist in the early La Tène period in Bohemia — Postavení Závisti v časně laténské v Čechách. Památky archeologické 68, 255–315.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1984: Opevnění pozdně halštatského a časně laténského hradiště Závist — Fortification of the Late Hallstatt and Early La Tène Stronghold of Závist. Památky archeologické 75, 331–444.
- Mozsolics, A. 1942: A magyarkeresztési (Vas megye) Bronzezeit — Der Bronzefund von Magyarkeresztés. Archaeologiai Értesítő 3/3, 155–168.
- Müller-Karpe, H. 1959: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Römisch-Germanische Forschungen 22. Berlin.
- Müller-Scheessel, N. – Trebsche, P. 2007: Das Schwein und andere Haustiere in Siedlungen und Gräbern der Hallstattzeit Mitteleuropas. Germania 85, 61–94.
- Nebelsick, L. et al. 1997: Nebelsick, L. D. – Eibner, A. – Lauerer, E. – Neugebauer, J.-W. 1997: Hallstattkultur im Osten Österreichs. St. Pölten.
- Nekvasil, J. – Podborský, V. 1991: Die Bronzegefäße in Mähren. Prähistorische Bronzefunde II/13, Stuttgart.
- Neugebauer, J.-W. et al. 1994: Rettungsgrabungen im Unteren Traisental in den Jahren 1992 und 1993. Fundberichte aus Österreich 32, 1993, 443–512.
- Neuhäselová, Z. 2001: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Nortmann, H. 1998: Zur frühen Toreutik im Rheinland. In: Müller-Karpe, A. – Brandt, H. – Jöns, H. – Krause, D. – Abegg-Wigg, A. /eds./: Studien zur Archäologie der Kelten, Römer und Germanen in Mittel- und Westeuropa. Alfred Haffner zum 60. Geburtstag gewidmet. Rahden/Westf., 449–464.
- Nortmann, H. 1999: Zwei neue Bronzesitulen aus der Eifel. Trierer Zeitschrift 62, 99–139.
- Novotná, M. 2001: Symbole vom Rad und Sonne in der Kunst der Bronzezeit. In: Gediga, B. – Mierzwiński, A. – Piotrowski, W. /eds./: Die Kunst der Bronzezeit und der frühen Eisenzeit in Mitteleuropa, Biskupiner Archäologische Arbeiten 2. Wrocław – Biskupin, 365–375.
- Omelka, M. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2011: Špendlík – před hradbou a za hradbou. Archaeologia historica 36/2, 523–540.
- Oswald, J. 1959: Jihočeské nerosty a jejich naleziště. České Budějovice.
- Pare, Ch. F. E. 1987: Der Zeremonielwagen der Hallstattzeit: Untersuchungen zu Konstruktion, Typologie und Kulturbeziehungen. In: Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 12. Mainz, 189–249.
- Pare, Ch. F. E. 1989: Ein zweites Fürstengrab von Apremont »La Motte aux Féés« (Arr. Vesoul, Dép. Haute Saône). Untersuchungen zur Spät-hallstattkultur im ostfranzösischen Raum. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 36, 1989 (1992), 411–472.
- Pare, Ch. F. E. 1992: Wagons and Wagon-Graves of the Early Iron Age in Central Europe. Oxford University Committee for Archaeology. Monograph 35. Oxford.
- Pare, Ch. 2012: Eastern relations of Early Celtic Art. In: Pare, Ch. /ed./: Kunst und Kommunikation. Zentralisierungsprozesse in Gesellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr. Mainz, 153–178.
- Parker Pearson, M. 1982: Mortuary Practices, Society and Ideology: An Ethnoarchaeological Study. In: Hodder, I. /ed./: Symbolic and Structural Archaeology. Cambridge, 99–113.
- Parzinger, H. 1989: Chronologie der Späthallstatt- und Frühlatène-Zeit. Studien zu Fundgruppen zwischen Mosel und Save. Quellen und Forschungen zur Prähistorischen und Provinzialrömischen Archäologie, Band 4. Acta humaniora. Weinheim.
- Parzinger, H. 1991: Inandiktepe – Este – Pozo Moro. Bemerkungen zur frühen Bild-erzählung. Vortrag zur Jahressitzung 1991 der Römisch-Germanischen Kommission. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 72, 5–44.
- Parzinger, H. – Nekvasil, J. – Barth, F. E. 1995: Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. Römisch-germanische Forschungen, Band 54. Mainz am Rhein.
- Patek, E. 1968: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Archaeologia Hungarica Series Nova XLIV. Budapest.
- Patera, T. 1985: Přírodní poměry Blatenska. In: Michálek, J. et al.: Sborník k 750. výročí Blatné: sborník vlastivědných prací vydaných k 750. výročí první písemné zprávy o Blatné. Blatná, 197–219.
- Pauli, L. 1974: Der goldene Steig. Wirtschaftsgeographisch-archäologische Untersuchungen im östlichen Mitteleuropa. In: Kossack, G. – Ulbert, G. /eds./: Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag. München, 115–139.
- Pauli, L. 1978: Der Dürrnberg bei Hallein III. Auswertung der Grabfunde. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 18. München.
- Pauli, L. 1980: Das keltische Mitteleuropa vom 6. bis zum 2. Jahrhundert v. Chr. In: Pauli L. /ed./: Die Kelten in Mitteleuropa. Kultur, Kunst, Wirtschaft. Salzburger Landesausstellung im Keltenmuseum Hallein. Salzburg, 25–36.
- Pauli, L. 1983: Eine frühkeltische Prunktrense aus der Donau. Germania 61, 459–486.

Pauli, L. 1985:

Early Celtic society: two centuries of wealth and turmoil in central Europe. In: Champion, T. C. – Megaw J. V. S. /ed./: Settlement and Society: Aspects of West European Prehistory in the First Millennium B. C. Leicester, 23–43.

Pavelka, J. 2014:

Zpráva o určení zbytků potravin nalezených na vnitřním povrchu nádob z archeologických nálezů z lokality Rovná. In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálevková zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.

Pearsall, D. M. 1989:

Palaeoethnobotany: A Handbook of Procedures. San Diego.

Peitler, K. – Mele, M. – Porod, B. – Modl, D. 2011:

Lebensspuren: die bedeutendsten Objekte der Archäologischen Sammlungen und des Münzkabinetts. Schild von Steier 24. Graz.

Peške, L. 1978:

Zpráva o rozboru osteologického materiálu: Poláky. Nepublikovaný posudek, č. j. 1915/1978. Archiv Archeologický ústav AV ČR, Praha.

Peters, T. 1996:

All About Albumin: Biochemistry, Genetics, and Medical Applications. San Diego.

Pittioni, R. 1954:

Urgeschichte des Österreichischen Raumes. Wien.

Piř, J. L. 1900:

Starožitnosti země České, sv. I, díl 2. Pokolení kamenných mohyl. Praha.

Piř, J. L. 1904/1905:

Nález v Hořovicích u Peteršburka. Památky archeologické 21, 162–165.

Pleiner, R. 1959:

Bylanské knížecí hroby v Lovosicích. Archeologické rozhledy 11, 653–660, 669–673.

Podborský, V. 1965:

Die Hallstattiedlung in Těšetice. Fontes Archaeologici Pragenses 9. Praha.

Podborský, V. 1994:

Náboženství našich prapředků. Věda do kapsy 7. Brno.

Podborský, V. 2006:

Náboženství pravěkých Evropanů — Die Religion der Ureuropäer. Brno.

Polišenský, T. – Třeřný, M. 2011:

Pozdně halštatské až časně laténské sídliště v Praze-Křeslicích — Die späthallstattzeitliche und frühlaténezeitliche Siedlung in Prag-Křeslice. Archeologie ve středních Čechách 15, 819–858.

Potrebica, H. 2012:

Religious Phenomena of the Hallstatt Communities of Southern Pannonia. In: Berecki S. /ed./: Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin: Proceedings of the international colloquium from Târgu Mureș, 7–9 October 2011. Mega, 9–29.

Primas, M. 2008:

Bronzezeit zwischen Elbe und Po. Strukturwandel in Zentraleuropa 2200–800 v. Chr. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 150, Bonn.

Prüssing, G. 1991:

Die Bronzegefäße in Österreich. Prähistorische Bronzefunde II/5. Stuttgart.

Pülpan, M. 2014:

Pohřebiště bylanské kultury na poloze Aoyama v Lovosicích, okr. Litoměřice (základní charakteristika). In: Juchelka J. /ed./: Doba popelnicových polí a doba halštatská ve střední Evropě. Opava, 78–99.

Quitt, E. 1971:

Klimatické oblasti Československa. Studia geographica 16. Brno.

Rašková Zelinková, M. 2014:

Traseologická analýza parohových destiček, (I. – II.). In: Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálevková zpráva. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. př. TX-2014-184.

Reich, Ch. 1997:

Von nah und fern – Der Hortfund von Spindersfeld. In: Hänsel, A. – Hänsel, B. /eds./: Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas. Bestandskataloge 4. Berlin, 67–69.

Reimer, P. J. et al. 2013:

IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0–50,000 Years cal BP. Radiocarbon 55(4), 1869–1887.

Riek, G. – Hundt, H. J. 1962:

Der Hohmichele. Ein Fürstengrabhügel der späten Hallstattzeit bei der Heuneburg. Heuneburgstudien I. Römisch-germanische Forschungen 25. Berlin.

Rolin, D. – Villes, A. 1995:

Barbère, Saint-Sulpice (Aube) : tombe aristocratique à monument de type Bouranton. In: Fastes des Celtes anciens. Catalogue d'exposition. Troyes – Nogent-sur-Seine, 55–56.

Slavík, B. /ed./ 1997:

Květena České republiky 1. Praha (2. vydání).

Sankot, P. 2002a:

Beitrag zum Fundstoff der Grabhügel aus Hradiště bei Písek. In: Čech, P. – Smrž, Z. /eds./: Festschrift für Drahomír Kouřtecký. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 9. Most, 197–208.

Sankot, P. 2002b:

Zu den Ergebnissen der neuen Konservierung des Phalerenensembles aus Nevězice. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie XVI, 152–163.

Sankot, P. 2003:

Les épées du début de La Tène en Bohême. Fontes archaeologicae Pragenses 28. Praha.

Sankot, P. 2007:

Les déformations rituelles dans les tombes à incinération au début de La Tène en Bohême. In: Kruta, V. – Leman-Delery, G. /eds./: Feux des morts, foyers des vivants. Les rites et symboles du feu dans les tombes de l'Age du Fer et de l'époque romaine. Revue du Nord, Hors Série no. 11, 157–167.

Sankot, P. 2012:

Bemerkungen zur Wiederauffindung des späthallstattzeitlichen Wagenrads von Kladruby, Bezirk Rokycany, Westböhmen — Poznámky k znovuobjevenému hrobu na voze z Kladrub, okr. Rokycany. Archeologické rozhledy 64, 695–722.

Sankot, P. et al. 2017:

Sankot, P. – Fořt, M. – Vopálenský, M. – Kumpová, I. – Vavřík, D. 2017:

Výsledky nového průzkumu časně laténských mečů z Chlumu u Rokycan a z Vlčí, okr. Plzeň-jih. Archeologie v západních Čechách 12, 93–102.

Sava, E. 1998:

Die Rolle der „östlichen“ und „westlichen“ Elemente bei der Genese des Kulturkomplexes Noua-Sabatinovka. In: Hänsel, B. –

- Machnik, J. /eds./: Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe: Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v. Chr.). Südosteuropa-Schriften 20. Rahden/Westf. – Leidorf, 276–312.
- Shepard, A. O. 1957: Ceramics for the Archaeologist. Washington.
- Schmidt, M. 2013a: Nadeln als Kopfschmuck in der Späthallstattzeit. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 242. Bonn.
- Schmidt, M. 2013b: Unter die Haube gekommen? Überlegung zur Verwendung von Nadeln und der Funktion einer Kopftracht in der Späthallstattzeit. In: Raimund, K. – Leskovar, J. /eds./: Interpretierte Eisenzeit: Fallstudien, Methoden, Theorie. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 37. Linz, 137–152.
- Schönfelder, M. 1999: Knöpfe an Schuhen der Frühlatènezeit. Archäologisches Korrespondenzblatt 29, 537–552.
- Schönfelder, M. 2002: Das spätkeltische Wagengrab von Boé (dép. Lot-et-Garonne). Studien zu Wagen und Wagengräbern der jüngeren Latènezeit. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 54. Mainz.
- Schönfelder, M. 2017: Die Reste des zweirädrigen Wagens. Zu Blattkrone und Drachenpaar auf einem frühlatènezeitlichen Prunkwagen. In: Bardelli, G. /ed./: Das Prunkgrab von Bad Dürkheim 150 Jahre nach der Entdeckung. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 137. Mainz, 53–66.
- Schwappach, F. 1973: Frühkeltisches Ornament zwischen Marne, Rhein und Moldau. Bonner Jahrbücher 173, 53–111.
- Schwappach, F. 1974: Zu einigen Tierdarstellungen der Frühlatenekunst. Hamburger Beiträge zur Archäologie IV, 103–140.
- Schweingruber, F. H. 1978: Mikroskopische Holzanatomie. Zug.
- Siegfried-Weiss, A. 1991: Hallstattzeitliche Bronzegefäße in Böhmen. In: Kytlicová, O.: Die Bronzegefäße in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde II/12. Stuttgart, 106–118.
- Sklenář, K. 2010: Nález plánku „knížecího hrobu“ u Hořoviček z roku 1863 — Der Fund eines Plans des „Fürstengrabes“ von Hořovičky aus dem Jahre 1863. Archeologie ve středních Čechách 14, 715–722.
- Smejtek, L. – Švédová, J. 2016: Bronzový koník z Mladé Boleslavi — A small bronze horse from Mladá Boleslav. Archeologie ve středních Čechách 20, 9–30.
- Smrž, Z. – Křivánek, R. 2002: Panenský Týnec, okr. Louny: znovuobjevená časně laténská mohyla — Panenský Týnec (Louny district): a rediscovered Early La Tene tumulus. Archeologické rozhledy 54, 504–509.
- Soudská, E. 1976: Hrob 196 z Manětína-Hrádku a další hroby s dvoukolovými vozy v Čechách — Das Wagengrab 196 von Manětín-Hrádek und weitere Gräber mit zweirädriger Wagen in Böhmen. Archeologické rozhledy 28, 625–654.
- Soudská, E. 1994: Die Anfänge der keltischen Zivilisation in Böhmen: Das Gräberfeld Manětín-Hrádek. Mit einem Beitrag von Natalie Venclová: Glasperlen aus dem Gräberfeld Manětín-Hrádek. Praha.
- Stadler, J. 2010: Nahrung für die Toten? Speisebeigaben in hallstattzeitlichen Gräbern und ihre kulturhistorische Deutung. Bonn.
- Stahl, Ch. 2006: Mitteleuropäische Bernsteinfunde von der Frühbronze- bis zur Frühlatènezeit: Ihre Verbreitung, Formgebung, Zeitstellung und Herkunft. Dettelbach.
- Stegmaier, G. 2012: Das Gräberfeld beim Burrenhof und die früheisenzeitliche Besiedlung. In: Ade, D. – Fernández-Götz, M. – Rademacher, L. – Stegmaier, G. – Willmy, A. /eds./: Der Heidengraben – Ein keltisches Oppidum auf der Schwäbischen Alb. Führer zu archäologischen Denkmälern in Baden-Württemberg 27. Stuttgart, 37–58.
- Stegmann-Rajtár, S. 2014: Obrovská mohyla doby halštatskej v Regöli (Zadunajsko). Posvätné miesto rituálnych praktík a uctievania predkov? — Ein Riesengrabhügel der Hallstattzeit von Regöly (Westungarn). Ein Grabmonument als heiliger Platz für rituelle Handlungen und Ahnenverehrung? In: Čížmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. /eds./: Moravské křížovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 99–116.
- Stegmann-Rajtár, S. 2017: Am Vorabend der Situlenkunst – Ein Beitrag zur Bilderzahlung in der ostlichen Hallstattkultur als Ausdruck religiösen Denkens am Beginn der Eisenzeit. Studia Archaeologica Brunensia 22/2, 63–84.
- Stöllner, T. 2002: Die Hallstattzeit und der Beginn der Latènezeit im Inn-Salzach-Raum. Archäologie in Salzburg 3/1. Salzburg.
- Stjernquist, B. 1967: Ciste a cordoni (Rippenzisten). Produktion – Funktion – Diffusion. Acta Archaeologica Lundensia, Series 4, vol. 6. Bonn, Lund.
- Szabó, G. – Fekete, M. 2011: Janus-szobor Pannoniából, a kora vaskori Regöly-csoport lelőhelyéről. A Wosinsky Mór muzeum Évkönyve XXXIII. Szekszárd, 15–105.
- Šaldová, V. 1968: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách – Pohřebiště Nynice — Die hallstattzeitliche Hügelgräberkultur in Westböhmen – Das Gräberfeld von Nynice. Památky archeologické 59, 297–399.
- Šaldová, V. 1971: Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám. Pohřebiště Nynice a Žákava-Svářeč — Die westböhmschen späthallstattzeitlichen Flachgräber und ihre Beziehung zu den zeitgleichen westböhmschen Hügelgräbern. Das Gräberfeld von Nynice und Žákava-Svářeč. Památky archeologické 62, 1–134.
- Šálková, T. 2017a: Archeobotanická zpráva: Podmoky (okr. Příbram). Nepublikovaná nálezořová zpráva uložená v muzeu v Příbrami.
- Šálková, T. 2017b: Oldřichov, Na Markovci (2012). Analýza rostlinných makrozbytků z hrobových kontextů. Nepublikovaná nálezořová zpráva uložená v Prácheňském muzeu v Písku.
- Šálková, T. a kol. 2015: Šálková, T. – Bezděk, A. – Březinová, H. – Farkašová, K. – Houfková, P. – Chvojka, O. – John, J. – Krmošek, J. – Koník, P. – Kovačková, L. – Michálek, J. – Msallamová, Š. – Novák, J. – Pavelka, J. – Šuláková, H. – Bešta, T. – Myšková, E. – Weiter, L. – Zronek, P.: Bioarchaeological reconstruction of the funeral rite – case study based on organic material from the Hallstatt Period tu-

- mulus at the site Zahrádka (South Bohemia, Czech Republic). *Památky archeologické* 106, 95–135.
- Šálková, T. et al. 2017:
Šálková T. – Hilttscher T. – Novák J. – Houfková P. – Kovačiková L. 2017:
Bioarcheologická analýza polykulturní lokality Písek – AISIN II (okr. Písek) z roku 2014. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 30, 185–211.
- Šoštarić, R. et al. 2006:
Šoštarić, R. – Dizdar, M. – Kušan, D. – Hršak, V. – Mareković, S. 2006:
Comparative Analysis of Plant Finds from Early Roman Graves in Ilok (Cuccium) and Šćitarjevo (Andautonia), Croatia. *Collegium Antropologicum* 30/2, 429–436.
- Švec, R. – Nekovář, F. – Vojtěch, S. 1967:
Zeměpisný obraz Jihočeského kraje. Přírodní poměry I. České Budějovice.
- Tiefengraber, G. – Wilttsche-Schrotta, K. 2014:
Der Dürrnberg bei Hallein. Die Gräbergruppe Hexenwandfeld. *Dürrnberg – Forschungen* 7, Rahden/Westf.
- Tomedi, G. 2002:
Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög. *Die Altgrabungen von 1883 bis 1892*. Budapest.
- Tonika, J. et al. 1980:
Vysvětlivky k Základní geologické mapě ČSSR 1:25 000, list 22–144 Blatná. Praha.
- Tonika, J. – Vejnar, Z. et al. 1985:
Vysvětlivky k základní geologické mapě ČSSR 1:25 000, list 22–322 Radomyšl. Praha.
- Torbrügge, W. 1965:
Die Hallstattzeit in der Oberpfalz. II. Die Funde und Fundplätze in der Gemeinde Beilngries. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 20, Kallmünz/Opf.
- Torbrügge, W. 1979:
Die Hallstattzeit in der Oberpfalz. I. Auswertung und Gesamtkatalog. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 39, Kallmünz/Opf.
- Trachsel, M. 2004:
Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 104. Bonn.
- Trefný, M. 2016:
Několik úvah k některým typům bronzových nádob v Čechách — Some thoughts on certain types of the bronze vessels in Bohemia. *Praehistorica* 33/1–2, 425–433.
- Trefný, M. – Korenů, R. – Frána, J. 2012:
K problematice halštatských mís s perlovitě vybíjeným okrajem v Čechách — Contribution to the problem of Hallstatt bowls with pearl-like studded rim in Bohemia. *Archeologické rozhledy* 64, 320–332.
- Trefný, M. – Slabina, M. 2015:
K nejdůležitějším aspektům architektury, hmotné kultury a k významu halštatského hradiště v Minicích (Kralupy nad Vltavou, okr. Mělník) — The key aspects of the architecture, material culture and significance of the Hallstatt period hillfort in Minice (Kralupy nad Vltavou, central Bohemia). *Archeologické rozhledy* 67, 45–78.
- Triantafyllidis, P. – Karatasios, I. 2012:
Late Bronze Age Glass Production on Rhodes, Greece. *Journal of glass studies* 54, 25–32.
- Veit, U. 2000:
König oder Hohepriester? Zur These einer sakralen Gründung der Herrschaft in der Hallstattzeit. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 30, 549–568.
- Venclová, N. 2018:
Zoomorphic motifs on La Tène pottery: regular decoration or graffiti? *Archeologické rozhledy* 70, 91–109.
- Venclová, N. et al. 2011:
Venclová, N. – Hulínský, V. – Henderson, J. – Chenery, S. – Šulová, L. – Hložek, J. 2011:
Late bronze age mixed-alkali glasses from Bohemia. *Archeologické rozhledy* 63, 559–585.
- Verbrugghe, G. – Villes, A. 1995:
Bouranton (Aube), lieu-dit „Michaulot“ : Sépulture à char du début de La Tène I. In: *Fastes des Celtes anciens. Catalogue d'exposition*. Troyes – Nogent-sur-Seine, 41–54.
- Vesecký, A. – Syrový, S. – Zítek, J. a kol. 1958:
Atlas podnebí Československé republiky. Ústřední správa geodézie a kartografie. Praha.
- Villes, A. 1995a:
Reconstitution du char de Bouranton. In: *Fastes des Celtes anciens. Catalogue d'exposition*. Troyes – Nogent-sur-Seine, 57–58.
- Villes, A. 1995b:
Actualité des recherches sur l'Age du Fer entre l'Yonne et La Marne. In: *Fastes des Celtes anciens. Catalogue d'exposition*. Troyes – Nogent-sur-Seine, 5–35.
- Vocel, J. E. 1868:
Pravěk země České. Praha.
- Vorlauf, D. 1997:
Die etruskischen Bronzeschnabelkannen. Eine Untersuchung anhand der technologisch-typologischen Methode. *Internationale Archäologie* 11, Espelkamp.
- Vosteen, M. U. 1999:
Urgeschichtliche Wagen in Mitteleuropa. Eine archäologische und religionswissenschaftliche Untersuchung neolithischer bis hallstattzeitlicher Befunde. *Freiburger archäologische Studien* 3, Rahden/Westf.
- Vrenčur, I. 2013:
Ritual, Sign, Identity. The case of ceremonial instrument from Črnlolica tumulus. In: Karl, R. – Leskovar J. /eds./: *Interpretierte Eisenzeit: Fallstudien, Methode, Theorie. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich* 37. Linz, 83–94.
- Waldhauser, J. 1989:
Addenda k nálezům uch bronzových zobákovitých konvic z Prahy-Modřan a Činova — Einige Details zu den Funden der Bronzeschnabelkannen aus Prag-Modřany und Činov (Kr. Louny). *Archaeologica Pragensia* 10, 57–62.
- Waldhauser, J. 2001:
Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990–2000 detektory kovů — Die in den Jahren 1990–2000 mit Hilfe von Metalldetektoren entdeckten latènezeitlichen Funde Böhmens. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 441–458.
- Warnecke, T. F. 1999:
Hallstatt- und frühlatènezeitlicher Anhängerschmuck. *Studien zu Metallanhängern des 8. – 5. Jahrhunderts v. Chr. zwischen Main und Po. Internationale Archäologie* 50. Rahden/Westf.
- Wells, P. S. 1981:
The Emergence of an Iron Age Economy. The Mecklenburg Grave Groups from Hallstatt and Stična. *Mecklenburg Collection III*. Cambridge – Massachusetts.
- Wels-Weyrauch, U. 1978:
Die Anhänger und Halsringe in Südwestdeutschland und Nordbayern. *Prähistorische Bronzefunde* XI/1. München.
- Wels-Weyrauch, U. 1991:
Die Anhänger in Südbayern. *Prähistorische Bronzefunde* XI/5. München.

Woldřich, J. N. 1874:

Verschlackte Steinwälle und andere vorgeschichtlichen Bauten in der Gegend von Strakonice. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 3, 189–201.

Woldřich, J. N. 1886:

Beiträge zur Urgeschichte Böhmens. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 16, 72–76.

Woytowitsch, E. 1978:

Die Wagen der Bronze- und frühen Eisenzeit in Italien. Prähistorische Bronzefunde XVII/1. München.

Zápotocký, M. 1962:

Halštatsko-laténský zahloubený objekt kultovního charakteru (?) z Libkovic u Duchcova — Hallstatt-latènezeitliches Objekt vom kultischen Charakter (?) aus Libkovic bei Duchcov. Archeologické rozhledy 14, 22–47.

Zimmermann, E. 2003:

Figthen. Faustkampf in der Situlenkunst – Kamp der Fäuste. Archeološki vestnik 54, 225–241.

Zürn, H. 1987:

Hallstattzeitliche Grabfunde in Württemberg und Hohenzollern. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 25. Stuttgart.

PhDr. Miloslav Chytráček, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;

e-mail: chytracek@arup.cas.cz

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D., Archeologický ústav, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice;

e-mail: ochvojka@ff.jcu.cz

Prof. Dr. Markus Egg, Leibniz-Forschungsinstitut für Archäologie, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Ernst-Ludwig-Platz 2, 55116 Mainz

e-mail: egg@rgzm.de

PhDr. Jan John, Ph.D., Archeologický ústav, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice;

e-mail: jjohn@ff.jcu.cz

PhDr. Jan Michálek, Nádražní 120, 397 01 Písek;

email: janmichalek@email.cz

Ing. Jaroslav Cícha, Prácheňské muzeum v Písku, Velké náměstí 114, 397 24 Písek;

e-mail: cicha@prachenskemuzeum.cz

Doc. RNDr. Jindřich Hladil, DrSc., Geologický ústav AV ČR, v. v. i., Rozvojová 269, 165 00 Praha 6 – Lysolaje;

e-mail: hladil@gli.cas.cz

Mgr. Peter Koník, Ústav chemie, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31, 370 05 České Budějovice;

e-mail: konik@prf.jcu.cz

Mgr. Radka Kozáková, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;

e-mail: kozakova@arup.cas.cz

RNDr. Roman Křivánek, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;

e-mail: krivanek@arup.cas.cz

Mgr. René Kyselý, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;

e-mail: kysely@arup.cas.cz

Antonín Majer, Palackého 62, 387 01 Volyně.

RNDr. Jan Novák, Ph.D., Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, Na Zlaté stoce 3, 370 05 České Budějovice; Katedra botaniky, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Benátská 2, 128 01 Praha 2;

e-mail: prourou@gmail.com

Mgr. Jaroslav Pavelka, Ph.D., Oddělení biologie CBG, Fakulta pedagogická, Západočeská univerzita v Plzni, Klatovská 51, 306 19 Plzeň; Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň;

email: Japetos@seznam.cz

Mgr. Michaela Rašková Zelinková, Ph.D., Bílá 45, Staré Hamry 739 15;

e-mail: m.zelinko@email.cz

RNDr. Petra Stránská, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;

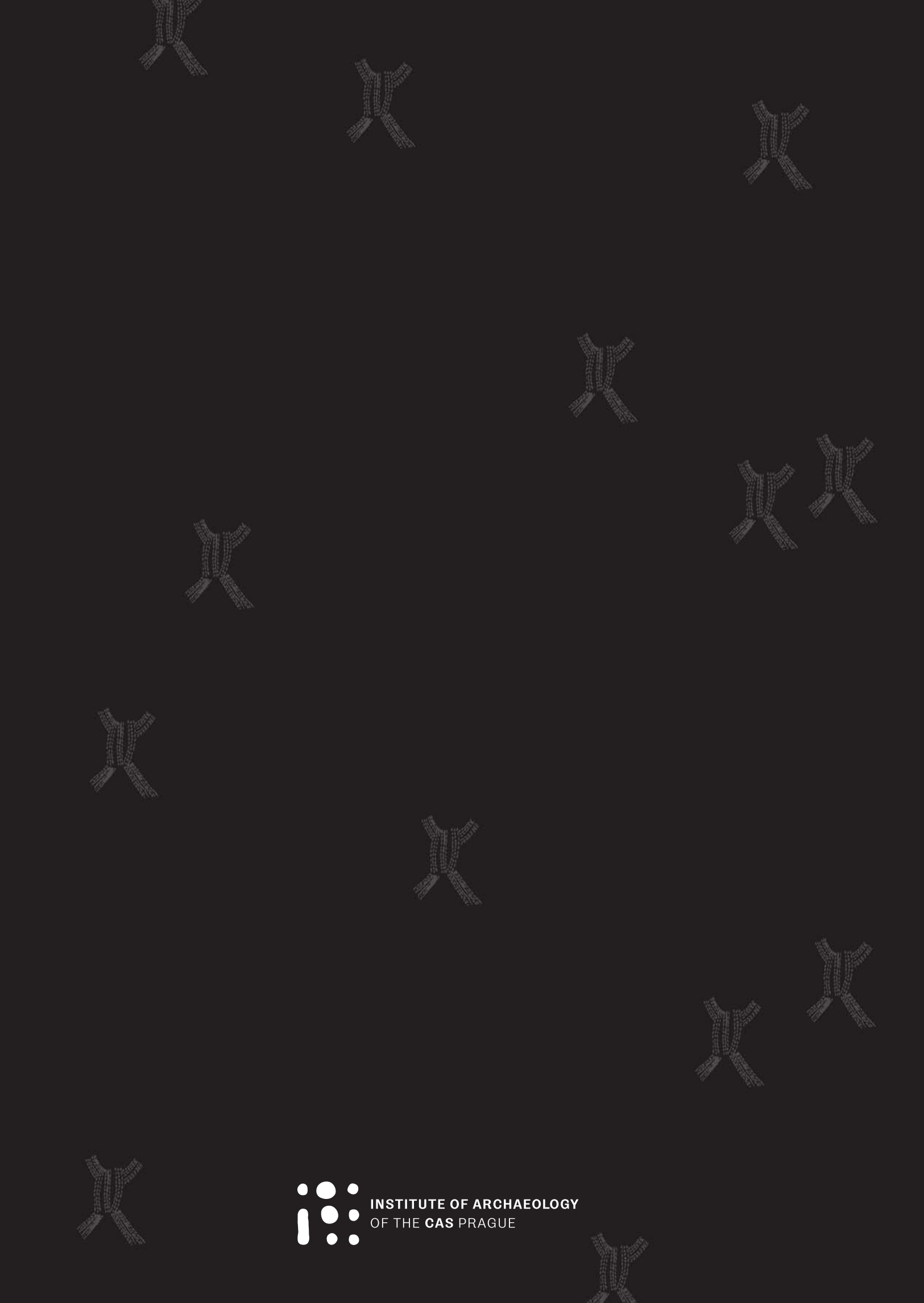
e-mail: petra.vinohrady@seznam.cz

Ing. Ivo Světlík, Ph.D., CRL – Radiouhlíková laboratoř, Ústav jaderné fyziky, AV ČR v. v. i.; Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Na Truhlářce 39/64, 180 86 Praha 8;

e-mail: svetlik@ujf.cas.cz

Mgr. Tereza Šálková, Archeologický ústav, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice; Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, Na Zlaté stoce 3, 370 05 České Budějovice;

e-mail: terezasalikova@seznam.cz

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
OF THE CAS PRAGUE